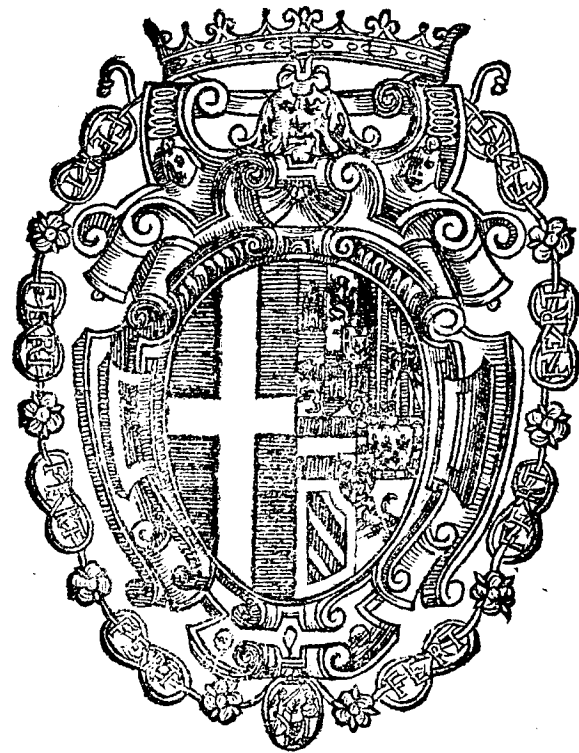

ISIDORI
HISPALENSIS
EPISCOPI.

SENTENTIARVM LIBRI III.
EMENDATI, ET NOTIS ILLUSTRATI

Per Gasparum Loaysa:

TAVRINI, *Apud Io. Baptistam Bevilacqua*, MDXCIII.

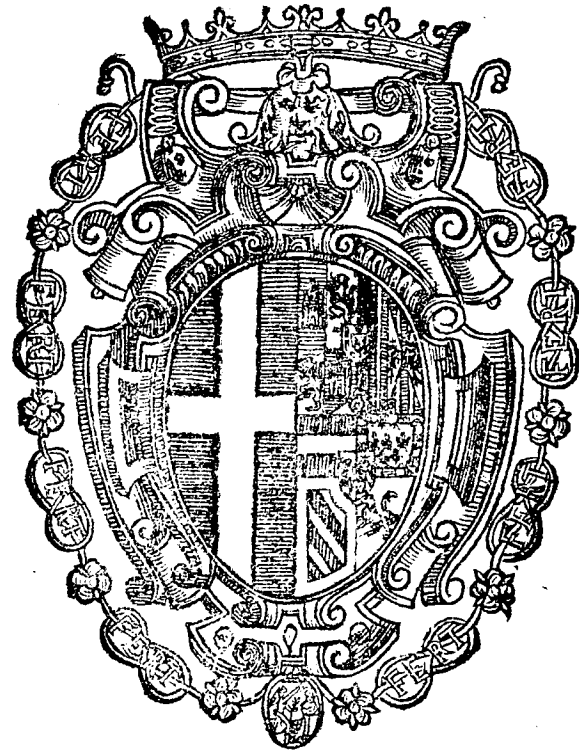
Ex Sacrosanctæ Inquisitionis permisso.

ISIDORI
HISPALENSIS
EPISCOPI.

SENTENTIARVM LIBRI III.
EMENDATI, ET NOTIS ILLUSTRATI

Per Gasparum Loaysa:

TAVRINI, Apud Io. Baptistam Bevilacqua, MDXCIII.

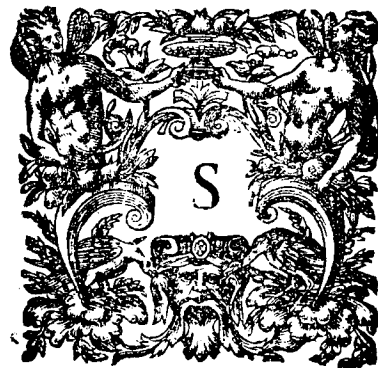
Ex Sacrosanctæ Inquisitionis permisso.

PHILIPPO
HISPANIARVM

PRINCIPI.

Gasias Loaysa. S. P. D.

CIENTIAM mo-
rum, quam ^{ἡλικίῃ}
Graci appellant, à
iuuenilis ætatis ar-
dore, & inconstan-
tia alienam esse sa-
pientes phisici do-
cent, verum in vi-

ris principibus alia est conditio: ijs enim
virtus ante diem contingit, præsertim Chri-
stiana fide, & religione imbutis, qua appe-
titiones rebellantes, in adolescentiæ flore
moliuntur, & humani mores, diuinis in-
stitutis, in officio retinentur. Nouerat id
apertius is, qui adolescenti scripsit, iuuenilia
desideria fuge, sectare uero iustitiam, si-

Paulus 2.
ad Tim. c. 2.

dem, charitatem, & pacem, cum ijs, qui inuocant dominum, de corde puro. Unde iucundissime Princeps hos libros sententiarum, à D. Isidoro, sanguine Gotto Regio orto Episcopo Spalensi conscriptos tibi in hac aetate dicandos censui, quos adhibitis M. S. S. CC. emendavi, & notis obscuris locis aliquam lucem, & nouis erratis uetustatem dedi. In illis uniuersum officium Christianum leges, quo animum ad omne uirtutis genus informabis; ut adolescentiam honestè, & splendide possis agere, à libidimbus arcere, & in labore, & animi patientia literarumq; meditatione sedulo exercere, ut in prouida senectâ, in amore rerum diuinarum summa cum autoritate, & expectatione conquiescas. Dux cum sint uia, quibus ad sapientia regiam tendimus uox, & lectio, in utraque te laborare cupio. Cum enim sis ad humani imperij fastigium uocatus, principatu adepto, debes orbem tibi subditum difficili disciplina regendi, ad tranquillam uiuendi rationem, seu in portum tutissimum dirigere; quod presidio diuino fretus, consequeris, si ad praeceptoris

vocem

vocem, & librorum lectionem, quod potissimum est usum rerum addideris, quem à sapientissimo, potentissimoque patre tuo, ueluti à regendi peritissimo artifice cognosces; cui melius, quam Portio conuenit illa nobilis M. Ciceronis exclamatio. O te felicem, à quo rem improbam petere nemo audet, simulque addisces fortuna amplitudine, hoc uno animum mutari, ut prodesse populis, tantum possis, quantum optimo imperio uelis. Vale.

A 3

INDEX CAPITVM

QVÆ IN PRIMO LIBRO
CONTINENTVR.

QVOD Deus summus, & incommutabilis sit. Cap. 1.	fol. 1
Quod immensus, & omnipotens sit Deus. Cap. 2.	fol. 3.
Quod inuisibilis sit Deus. Cap. 3.	5
Quod ex creaturæ pulchritudine agnoscat creator. Cap. 4.	6
Quod ex usu nostro quedam species ad Deum referantur. Cap. 5.	7
Quod ex rerum inferiorum similitudine, & humanis motibus figuratur Deus. Cap. 6.	8
Quod non secundum essentiam, sed secundum similitudinem species dicuntur ad Deum: neque pro substantiæ proprietate, sed pro efficientijs causarum rerum species in ipso describuntur. Cap. 7.	10
Quod Deo nulla temporum successio ascribatur. Cap. 8.	11
De temporibus. Cap. 9.	12
De mundo. Cap. 10.	13
Vnde malum. Cap. 11.	18
De Angelis. Cap. 12.	21
De homine. Cap. 13.	29
De Anima ceterisque sensibus. Cap. 14.	31
De sensibus carnis. Cap. 15.	33
De Christo. Cap. 16.	36
De sancto Spiritu. Cap. 17.	41
De lege. Cap. 18.	44

De

De ecclesia, & hæresibus. Cap. 19.	47
De hæreticis. Cap. 20.	49
De gentilibus. Cap. 21.	51
De differentia testamentorum. Cap. 22.	53
De symbolo, & oratione. Cap. 23.	54
De Baptismo, & communionem. Cap. 24.	55
De septem regulis. Cap. 25.	57
De martyrio. Cap. 26.	63
De sanctorum miraculis. Cap. 27.	64
De Antichristo, & eius signis. Cap. 28.	66
De Resurrectione. Cap. 29.	68
De iudicio. Cap. 30.	69
De Gehenna. Cap. 31.	72
De penis impiorum. Cap. 32.	73
De gloria sanctorum. Cap. 33.	75
Notæ, & emendationes in librum primum sententiarum Diui Isidori.	76

INDEX CAPITVM

Libri Secundi.

DE sapientia. Cap. 1.	846
De fide. Cap. 2.	148
De Charitate. Cap. 3.	151
De spe. Cap. 4.	152
De gratia. Cap. 5.	153
De prædestinatione. Cap. 6.	156
De Conuersis. Cap. 7.	158
De Primordijs Conuersorum. Cap. 8.	161

De

De conflictu Conuersorum. Cap. 9.	163
De remissa conuersorum. Cap. 10.	164
De exemplis Sanctorum. Cap. 11.	166
De compunctiōe cordis. (Cap. 12.)	169
De confessione peccatorum, & penitentia. Cap. 13.	171
De desperatione peccantium. Cap. 14.	175
De his, qui à Deo deseruntur. Cap. 15.	177
De his, qui ad delictum post lacrimas reuertuntur. Cap. 16.	179
De peccato. Cap. 17.	180
De leuioribus peccatis. Cap. 18.	182
De grauioribus peccatis. Cap. 19.	183
De manifestis, occultisque peccatis. Cap. 20.	185
De peccati amore. Cap. 21.	186
De peccandi necessitate. Cap. 22.	188
De peccandi consuetudine. Cap. 23.	188
De peccati recordatione. Cap. 24.	191
De cogitatione. Cap. 25.	192
De conscientia. Cap. 26.	194
De intentione mentis. Cap. 27.	295
De sensibus carnis. Cap. 28.	196
De sermone. Cap. 29.	197
De mendacio. Cap. 30.	201
De iuramento. Cap. 31.	203
De vitijs. Cap. 32.	205
Quod ex vitijs, vitia, & ex virtutibus, virtutes oriuntur. Cap. 33.	
fol. 206.	
De male vsis virtutibus. Cap. 34.	208
De similitis virtutibus. Cap. 35.	209
De appetitu virtutum. Cap. 36.	211

De pugna virtutum aduersus vitia. Cap. 37.	213
De superbia. Cap. 38.	215
De fornicatione. Cap. 39.	217
De continentia. Cap. 40.	223
De cupiditate. Cap. 41.	226
De gula. Cap. 42.	228
De ebrietate. Cap. 43.	332
De abstinentia. Cap. 44.	234
Notæ, & emendationes in librum secundum sententiarum Diui Isidori.	238

INDEX CAPITVM
Libri Tertij.

D E flagellis. Cap. 1.	262
De gemina percussione Dei. Cap. 2.	264
De infirmitate carnis. Cap. 3.	267
De tollerantia diuina correptionis. Cap. 4.	269
De tentationibus Diaboli. Cap. 5.	270
De tentamentis somniorum. Cap. 6.	280
De oratione. Cap. 7.	284
De lectione. Cap. 8.	294
De assiduitate legendi. Cap. 9.	293
De doctrina sine gratia. Cap. 10.	295
De superbis lectoribus. Cap. 11.	296
De carnalibus lectoribus, & hereticis. Cap. 12.	297
De libris gentilium. Cap. 13.	298
De collatione. Cap. 14.	307
De contemplatione, & actione. Cap. 15.	303

<i>De contemptoribus mundi. Cap. 16.</i>	306
<i>De Sanctis, qui se à consortio seculi separant. Cap. 17.</i>	308
<i>De præceptis altioribus monachorum. Cap. 18.</i>	309
<i>De professione monachorum. Cap. 19.</i>	310
<i>De humilitate monachi, vel opere. Cap. 20.</i>	311
<i>De monachis, qui curis seculi occupantur. Cap. 21.</i>	312
<i>De his, qui à Deo mundi amore præpediuntur. Cap. 22.</i>	314
<i>De iactantia. Cap. 23.</i>	316
<i>De Hypocresi. Cap. 24.</i>	319
<i>De inuidia. Cap. 25.</i>	321
<i>De simulatione. Cap. 26.</i>	323
<i>De odio. Cap. 27.</i>	323
<i>De dilectione. Cap. 28.</i>	325
<i>De amicis fictis. Cap. 29.</i>	326
<i>De amicitia ex munere orta. Cap. 30.</i>	327
<i>De concordia malorum. Cap. 31.</i>	328
<i>De correptione fraterna. Cap. 32.</i>	329
<i>De Præpositis Ecclesie. Cap. 33.</i>	331
<i>De indignis Præpositis. Cap. 34.</i>	332
<i>De indoctis Præpositis. Cap. 35.</i>	334
<i>De doctrina, & exemplis Præpositorum. Cap. 36.</i>	335
<i>De his, qui bene docent, & malè viuunt. Cap. 37.</i>	336
<i>De exemplis prauorum Sacerdotum. Cap. 38.</i>	338
<i>De Præpositis carnalibus. Cap. 39.</i>	339
<i>De iracundis Doctõribus. Cap. 40.</i>	341
<i>De superbis Doctõribus. Cap. 41.</i>	341
<i>De humilitate Præpositorum. Cap. 42.</i>	343
<i>De doctrinæ discretionem. cap. 43.</i>	344
<i>De silentio Doctõrum. Cap. 44.</i>	346

De

<i>De præbenda Sacerdotali protectione in plebe. Cap. 45.</i>	347
<i>De disciplina Sacerdotum in his, qui delinquant. Cap. 46.</i>	349
<i>De subditis. Cap. 47.</i>	353
<i>De Prælatiis. Cap. 48.</i>	354
<i>De iustitia Principum. Cap. 49.</i>	357
<i>De patientia Principum. Cap. 50.</i>	359
<i>De delictis Principum siue exemplis. Cap. 51.</i>	360
<i>Quod Principes legibus teneantur. Cap. 52.</i>	361
<i>De potestate Principum in Ecclesia. Cap. 53.</i>	362
<i>De iudicibus. Cap. 54.</i>	363
<i>De prauis Iudicibus. Cap. 55.</i>	364
<i>De verbosis, & elatis Iudicibus. Cap. 56.</i>	366
<i>De Iudicibus, qui acceptione personarum, & causa amicorum subuertunt iudicium. Cap. 57.</i>	367
<i>Quibus rebus peruertitur iudicium. Cap. 58.</i>	367
<i>De falso teste. Cap. 59.</i>	369
<i>De Causidicis. Cap. 60.</i>	370
<i>De oppressoribus pauperum. Cap. 61.</i>	371
<i>De tribulatione iustorum. Cap. 62.</i>	374
<i>De amatoribus mundi. Cap. 63.</i>	376
<i>De diuitijs, & elemosinis. Cap. 64.</i>	379
<i>Quod tantum in vita est licitum operari bonum. Cap. 65.</i>	384
<i>De exitis. Cap. 66.</i>	385
<i>Notæ, & emendationes in librum tertium Diui Isidori.</i>	388

SANCTI ISIDORI
Junioris Hispalensis Episcopi.

DILIGENTIA GARCIAE LOAISA
Emendati, & notis Illustrati.

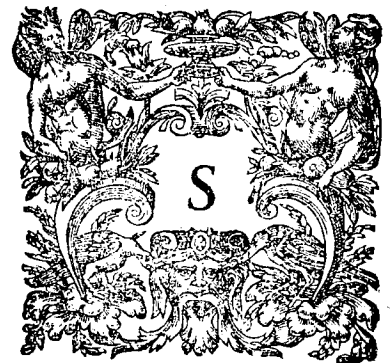
Sententiarum

LIBER PRIMVS.

Quod Deus summus, & incommutabilis sit.

C A P. I.

I

V M M V M bonum
Deus est, quia in-
commutabilis est, &
corrūpi omninò non
potest. Creatura verò
bonū, sed non sum-
mum est; quia mu-
tabilis est: & dum sit
quidem bonum, non
tamen esse potest & summum.

Augusti. lib.
de fide ad
Petrum c. 3.
& in Enchi-
rid. ad Lau-
rent. cap. 12.

2

Quid est Dei immortalitas, nisi eius incom-
mutabilitas? Nam & Angeli, & animę immor-
tales sunt, sed immutabiles non sunt: Ideoque
Deus solus dicitur immortalis, quia solus in-
commutabilis est. Nam anima moritur, dum

Ex D. Greg.
lib. Moral. 12
cap. 17.

A desc-

1 sic et Angelus dum deserente Deo est lapsus

deserente Deo de bono in malum mutatur: sic & Angelus est mutatus, dum deserto Deo est lapsus.

Augusti. lib. 8. super Gen. ad liter. c. 20. 2 unde

3 Quod materiam habet, unde existat, mutabile est: quia de informi ad formam transit. Quod verò non habet materiam, immutabilis est, sicut Deus utique est. Itaque benè, ac substantialiter sunt ista in Deo, id est, incorruptio, immortalitas, incommutabilitas, inde & merito cunctæ præponitur creaturæ.

Ex Greg. lib. 16. Mora. c. 4

4 Opus non consilium apud Deum credimus mutari: nec variari eum, quia per varia tempora diuersa præcipit; sed manens idem incommutabilis, & æternus, quid cuique congruum esset temporibus, ab ipsa æternitate in eius mansit dispositione consilij.

3 ab ipsa tamè æternitate

D. Grego. li. 18. Moral. c. 28. & Augustin. lib. 6. de Trinit. c. 6. & lib. 5. c. 8.

5 Non usu nostro aliud Deum putare, aliud pulchritudinem eius, atque aliud magnitudinem ipsius debemus: sicut aliud est homo, aliud pulchritudo eius; quia desistente pulchritudine homo manet. Ac per hoc, qui ita intelligit Deum, corporeum esse credit: dum pulchritudo, & magnitudo Dei ipse Deus sit.

4 ordinatè

6 Ideo Deus dicitur simplex, siue non amittendo quod habet, seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est. Inordinatè dici, seu conferri vitijs ea, quæ ordinata sunt in Deo, patet: utpotè simplicitas, quæ aliquando dicitur pro stultitia, & non est in Deo. Apud Deum verò

summa

summa simplicitas est. Iuxta hanc regulam, & cætera æstimanda sunt.

Quod immensus & omnipotens sit Deus.

C A P. II.

1

ON ideo cælum, & terram implet Deus, ut contineant eum; sed ut ipsa potius contineantur ab eo. Nec particulatim Deus implet omnia, sed cum sit idem vnus, ubique; tamen est totus. Nec ita putandus est esse in omnibus Deus, ut vnaqueque res pro magnitudine portionis suæ capiat eum, id est maxima maius, & minima minus; dum sit potius ipse totus in omnibus, siue omnia in ipso.

Jerem. 25.

1 Non Augusti. lib. de fide ad Petrus. c. 3. & super Gen. ad lit. Ad Eph. c. 4.

2 Omnipotentia diuinæ maiestatis cuncta potestatis suæ immensitate concludit, nec euadendi potentiam eius quisquam aditum inuenire poterit, quia ille omnia circumquaque; constringit. Cuncta enim intra diuini iudicij potestatem coarctantur; siue quæ continenda sunt, ut salua sint, siue quæ amputanda sunt, ut pereant. Nullatenus ergo dicimus posse effugere Deum quempiam: Qui enim eum non habet placatum, nequaquam euadet iratum.

Greg. lib. Mora. 16. c. 3 August. li. de contemp. sæcul. c. 1.

2 omnipotentia

August. ad verbu li. de contemp. sæcul. c. 1.

Ex August. ad verbu in specul.

3 Immensitas diuinæ magnitudinis ista est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclu-

A 2 sum;

ca. 23. Greg.
lib. 2. Moral.
c. 16.*I in arcum scri-
pta*Aug. de spe-
cul. c. 7.Augusti. lib.
de cognitio.
veræ vitæ.
c. 29.Augustin. in
epist. ad Hie-
ron. de origi-
ne animæ.² *Cum*
Augustin. ad
verbū lib. de
specul. c. 12.
Gregor. lib.
Mor. 10. c. 7.Ad Ephes.
cap. 3.

sum; extra omnia, sed non exclusum: Et ideo
interiorem, ut omnia contineat; ideo extero-
rem, ut ¹ incircumscrip̄ta magnitudinis suæ im-
mensitate om̄nia concludat. Per id ergo, quod
exterior est, ostenditur esse creator; per id vero
quod interior, gubernare omnia demonstratur.
Ac ne ea, quæ creata sunt, sine Deo essent, Deus
intra omnia est: Verum ne extra Deum essent,
Deus exterior est, ut omnia cōcludantur ab eo.

4 De cōsummatione alicuius facti dicitur per-
fectio: Deus autem qui non est factus, quomo-
do est perfectus? sed hunc sermonem de usu no-
stro sumit humana inopia, sicut & reliqua ver-
ba: quatenus id quod ineffabile est, utcunq; dici
possit: quoniam de Deo nihil digne humanus
sermo dicit.

5 Dum localis non sit Deus, localiter tamen in
suis ambulat Sanctis, dum de loco in locum præ-
dicatur ab eis. Nam Deus qui nec loco moue-
tur, nec tempore, in seruis tamen suis & tem-
pore, & loco mouetur, quoties ab eisdem loca-
liter prædicatur.

6 ² Dum de Deo nec secundum quantitatem, nec
secundum qualitatem, nec secundum situm, nec
secundum habitum, aut motum aliquid dignè
dicatur, inest tamen ei quodammodo latitudo
charitatis, qua nos & ab errore colligit, & conti-
net in veritate. Inest ei & longitudo, qua nos
longanimiter malos portat, donec emendatos

patriæ

patriæ futuræ restituat. Inest ei & altitudo, per
quam omnem sensum suæ scientiæ immensita-
te exuperat. Inest ei & profundum, quo dam-
nandos ⁵ infernis ⁶ iuxta æquitatem disponens,
prædestinat.

Quod invisibilis sit Deus.

C A P. III.

¹ *I*VM de Deo loquens scriptura
plerunque dicit: Ecce Deus; non
quasi visibilem ostendit, sed ubiq;
esse præsentem significat. Per id
quod dicit: Ecce Dominus; vel
quod magnitudinem diuinitatis eius nullus pos-
sit sensus attingere, etiã nec angelicus: quam-
uis vsq; ad paritatem angelicam humana post
resurrectionem natura proficiat, & ad contem-
plandum Deum ² indefessa consurgat: videre ta-
men eius essentiam plenè non valet, quam nec
ipsa perfectio angelica in totum attingit scire;
secundum Apostolum, qui ait: Pax Dei, quæ
exuperat omnem sensum, ut subaudias etiam
Angelorum. Sola enim Trinitas sibi integrè
nota est, & humanitas à Christo suscepta, ³ quæ
tertia est in Trinitate persona.

² Intelligibiliter quodam miro modo Dei essen-
tia sciri potest, dum esse creditur. Opus verò

⁵ inferno
⁶ iuxta æqui-
tate¹ Dum
Gregor. 27.
Moral. c. 4.² in diversa
consurgat:

Ad Philip. 4.

³ Fortè, qui, vel
quæ humani-
tas, ut pro ho-
mine sumatur.
Gregor. lib.
Moral. 5. c.
20. & lib. Mo-
ral. 27. c. 2.

eius,

Gregor. lib.
dialog. 2. c. 15

1. ad Corint.
c. 2.

Ex Gregor.
li. Moral. 2. 6.
c. 8.

1. componitur,

2. Sicut ars

6

S. Isid. Iun. Hispalensis Episc.

eius, quod utique æquarie non potest, atque iudicia à nullo penitus sciuntur. Dei secreta iudicia non posse sensu penetrari vel angelico, vel humano constat: & ideo quia occulta, & iusta sunt, tantumdem venerari ea opus est, & timere, non discutere aut inquirere, secundum Apostolū, qui ait: Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

Quòd ex creatura pulchritudine agnoscatur creator.

C A P. IIII.

SÆPE ad incorpoream creatoris magnitudinem creaturarum corporea magnitudo comparatur, ut magna considerentur ex paruis, & ex visibilibus inuisibilia æstimentur, atque ex pulchritudine factorum effectōr operum agnoscatur; non tamen paritate consimili, sed ex quadam subdita, & creata specie boni.

2 Sicut opus, vel ars in artificem retorquet laudem, ita rerum creator per creaturam suam laudatur; & quanto sit excellentior, ex ipsa operis conditione monstratur. Ex pulchritudine circumscriptæ creaturæ pulchritudinem suam, quæ circumscribi nequit, facit Deus intelligi: ut ipsis vestigijs reuertatur homo ad Deum, qui-

bus

Sententiarum. Lib. I.

7

bus auersus est; ut quia per amorem pulchritudinis creaturæ, à creatoris forma se abstulit, rursus per creaturæ decorem ad creatoris reuertatur pulchritudinem. Quibusdam gradibus intelligentiæ per creaturam progreditur homo ad intelligendum Deum creatorem; id est, ab insensibilibus surgens ad sensibilia; à sensibilibus surgens ad rationabilia; à rationabilibus surgens ad creatorem. Intelligibilia per se collaudant Deum; irrationabilia, & insensibilia non per se, sed per nos, dum ea considerantes Deū laudamus. Sed ideo dicuntur laudare & ipsa, quia eandem laudem earum parturit causa.

3 Dixerunt antiqui quod nihil tam hebes sit, quod non sensum habeat in Deum. Hinc est illud, quod ex silice duro scintilla excutitur; & si ignis in saxo, utique ibi sentitur sensus, ubi se vita non sentit.

Quòd ex usu nostro quadam species ad Deum referantur.

C A P. V.

NOSTRO usu zelare Deus dicitur, vel dolere. Horum enim motuū apud Deum perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est. Non ita est præcipitanda mentis sententia, ut creda-

mus

Augustin.
psal. 144.

Gregor. lib.
20. Moral. c.
23. August.
lib. quæst. ad
Simplic. q. 2.

1 *decidere*2 *iram*3 *consultit*,
Ex August.
in spec. c. 12.Titulus hic in
veteribus m. ss.
omittitur, sicut
& sequens ca-
pitulus, duob; hac
capita cum su-
periori conne-
ctuntur.Ex August.
de spec. c. 22.

mus posse Deo furoris, vel mutationis ¹accedere perturbationem; sed ipsam æquitatem iustitiæ, qua reos punit, ²iracundiã sacra lectio nominauit: quoniam quod iudicantis æquum est, furor est, & indignatio patientis. Ita ergo intelligere opus est & alias passiones, quas de affectione humana ducit scriptura ad Deum; vt & iuxta se incommutabilis sit credendus, & tamen pro causarum effectibus, vt facilius intelligatur, nostræ locutionis, & mutabilitatis genere appelletur.

2 Tam clementer Deus humanæ infirmitati ³cōsuluit, vt quia eū, sicut est, non possumus agnoscere, nostræ locutionis more se ipsum nobis insinuet. Vnde & membrorum nostrorum qualitatem habere describitur, & passionum indigna dici de se voluit: quatenus ad sua, per nostra nos traheret, & dum condescendit nobis, consurgeremus ei.

*Quod ex rerum inferiorum similitudine,
& humanis motibus figuratur Deus.*

C A P. VI.

ULTIS modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se trahit: quem re vera iuxta propriam substantiam inuisibilem esse, & incorporeum constat. Ple-

rumque

rumque de corporibus ad Deum sumuntur qualitatum species, quæ tamen in Deo non sunt: quia in propria natura incorporeus est, & incircumscriptus, sed pro efficientijs causarum in ipso species scribuntur; vt quia omnia videt, dicatur oculus: & propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod expectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis motibus trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliuiscens, & memorans. Hinc est, quod Propheta dicit. Iuravit Dominus exercituum per animam suã. non quod ¹Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Et alibi simili figura & vermis, & scarabeus intelligitur. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur: ² qui vsque ad nostrarum passionum seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. Nam & Christus agnus, non pro natura, sed pro innocentia: & leo, pro fortitudine, non pro natura: & serpens, pro morte, & sapientia, non pro natura scribitur. Nam & in Propheta plaustrum portantis fœnum species ducitur ad Deum. Et hæc omnia ideò per figuram Christus, quia nihil est eorum ad proprietatem substantiæ eius. ³

B

Quod

Greg. lib. 32.
c. 6.Ierem. 51.
1 DominusPsal. 21.
Habacuc. 2.2 qui vsque ad
nostras passione
sue carnis con-
tumeliasAmos 2. Gre-
gor. lib. Mo-
ral. 32. c. 5.3 quem re vera
iuxta propriã
substantiã in-
uisibilem esse,
et incorporeum
constat. Desunt
hæc in m. ss. li-
cet in excusis
legantur, vide
scholia.

Quod non secundum essentiam, sed secundum similitudinem species dicuntur ad Deum: neque pro substantia proprietate sed pro efficientijs causarum, rerum species in ipso describuntur.

C A P. VII.

FALLUNTUR quidam stultorū, dum legunt, ad imaginem Dei factum esse hominem: arbitantes Deum esse corporeum, dum non caro, idest, corpus, sed anima, idest, spiritus Dei imaginem habeat. Non ergo esse corporis formam in Deo credamus, qui hominem ad imaginem suam fecit: quia mentem, non carnem ad similitudinem suam creavit. Cogita igitur quale corpus habeat veritas, & dum non inueneris, hoc est Deus.

2 Facies Dei in scripturis sanctis, non caro, sed diuina cognitio intelligitur; ea quidem ratione, qua per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione Deo dicitur: Ostende nobis faciem tuam; ac si dicatur: da nobis cognitionem tuam.

3 Os Dei vnigenitus eius est. Nam sicut pro verbis, quæ per linguam fiunt, sæpe dicimus illa, & illa lingua: ita & pro verbo, os Dei ponitur:

quia

Hic titulus ut dixi deest in m. ff. omniaq; quæ sequuntur cum superioribus vno ordine connectuntur.

Ex Augusti. in specul. c. 13 Genes. 2.

1 quod est
2 quod est,

3 sacris, Augusti. lib. de essent. diuin. Gregor. lib. Moral. 24 cap. 3. Psal 79.

4 ita pro Dei verbo, os ponitur.

quia mos est; ut verba ore formentur. Et si uolueris genere locutionis illo demonstrare, quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, bene os pro verbo ponis; sicut linguam pro verbis; sicut manus pro literis.

4 Vestigia Dei sunt, quibus nunc Deus per speculum agnoscitur. Ad perfectum uero omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis presentabitur; ut ipsam specie contemplentur, cuius nunc vestigia comprehendere conantur: & hoc est, quod per speculum uideri Deus dicitur. Sic & cætera.

Quod Deo nulla temporum successio ascribatur.

C A P. VIII.

MANIA tempora præcedit diuina æternitas: nec in Deo præteritum, præsens, futurumue ali-quod creditur: sed omnia præsentia in eo dicuntur, quia æternitate sua cuncta complectitur: Alioquin mutabilis est Deus credendus, si ei successiones temporum ascribantur. Si semper aliqua essent cum Deo tempora, non essent tempus, sed essent æternitas: nec mutarentur tempora, sed staret.

2 Præsens, præteritum, & futurum nostrum

B 2 est

1. Corinth. 13

Ex Augusti. in dialog. ad Oros. & Gregor. li. 20. Moral. c. 23.
1 dicitur.

August. lib. de ciuit. Dei 11. c. 6.
2 ascribuntur.

est habere, non Dei. verbi causa dicimus pro presenti, teneo codicem; pro præterito, tenui; pro futuro, tenebo. Vniuersitatem verò Deus tenet: & pro tenuit, & tenebit, tenet dicitur.

3 Sed nec ³ ipsorum Angelorum discessio, accessio uè est temporum. Nam duas esse in creaturis res, ⁴ quibus vicissitudo temporum non valet, ⁵ Angelis scilicet, propter quod incommutabili in hærent creatori, siue ⁶ materiæ illi infirmi, priusquam ex ea omnia ista, quæ temporaliter iam voluntur, formarètur, nec ⁷ ipsi utique valebat tempus. Tempus igitur non ad eas creaturas, quæ ⁸ super cælos sunt; sed ad eas, quæ sub cælo sunt, ⁹ pertinere cognoscitur. Non enim Angelis accedunt tempora, vel succedunt, sed nobis, qui sub cælo versamur, in hoc infirmo mundo.

De temporibus.

C A P. IX.

1 **N**ulla ante principium mundi fuisse tempora manifestum est: quia dum sit ipsum tempus creatura, ¹ in principio cum mundo factum esse credendum est. Ideo ergo principium dicitur, quod ex ipso cœpit rerum vniuersarum exordium.

2 Nullum spatium corporaliter habent tempora,

pura, quia ante abscedunt penè, quam veniant. Ideoque in rebus nullus status est temporum, quia celeri creaturæ motu mutantur. Nec centum anni, vnum tempus est: nec vnus annus, est vnum tempus: nec vnus mensis, vnum est tempus: nec dies, nec hora: quia dum hæc omnia particulis accedunt suis, & decedunt, quo modo vnum dicendum est, quod non simul est?

3 Vtrum sit præteritum, futurum uè tempus, sicut præsens, & si est, scire oportet qualiter, aut vbi est: sed aduerte ² cuncta & futura & præterita, & præsentia in animo ³ potius requirenda.

4 Tria ista præterita, præsentia, & futura in animo tantum inueniri constat: præterita reminiscendo, præsentia contuendo, futura expectando. Speramus igitur aduenientia, intuemur præsentia, recolimus transeuntia. Hæc non ita in Deo sunt, cui simul omnia adsunt.

De mundo.

C A P. X.

Mundus ex rebus visibilibus, sed tamen inuestigabilibus constat. Homo autem ex rerum vniuersitate compositus, quasi alter in breui quodam modo creatus est mundus.

2 Ratio mundi de vno consideranda est homi-

3 ipsis Angelis

4 quarum

5 Angelos

6 materiam illam infirmam,

7 ipsis.

8 supra

9 pertinet, deestq; cognoscitur, in quibusdam m. ss.

Ex Augusti lib. 1. super Genes. ad lit. c. 5.

1 tamen mundi

Augustin. lib. confess. 11. c.

10.

2 quod cuncta

3 sunt potius

req.

4 vniuersa

ne. Nam sicut per dimensiones ætatum ad finem homo vergit: ita & mundus per hoc quod distenditur tempore, deficit: quia vnde homo, atque mundus crescere videtur, inde vterque minuitur.

3 Frustra dicitur per tanta retrò tempora Deo vocanti nouam pro mundo faciendo ortam fuisse cogitationem, quando in suo æterno maneret consilio huius mundi constructio: nec tempus ante principium, sed æternitas fuit. Tempus verò à substitutione creaturæ, non creatura cœpit à tempore.

4 Quidam aiunt: Quid faciebat Deus antequam cœlos faceret? Cur noua volûtas in Deo, vt mundum conderet, orta est? Sed noua voluntas in Deo exorta non est; quia & si in re mundus non erat, in æterna tamen ratione, & consilio semper erat.

5 Dicunt quidam: Quid subitò voluit Deus facere mundum, quem ante non fecit? voluntatem Dei immutari arbitantes, qui aliquando voluit, quod aliquando non voluit. Quibus respondendum est. Voluntas Dei Deus est; quia non ipse aliud est, aliud voluntas eius; sed hoc est illi velle, quod ipse est: & quod ipse est, vti que æternum, & incommutabile est. Hæc est ergo voluntas eius.

6 Materies ex qua formatus est mundus, origine non tempore res à se factas præcessit, vt so-

Augustin. de Ciuit. Dei li. 11. c. 6. & lib. 5. super Genes. c. 5.

Augusti. li. 3. contra Maxim. c. 2.

1 iam non.

Augusti. lib. de Gen. contra Manich. c. 2.

Augusti. lib. 12. confess. c. 29. & lib. 1.

nus

nus cantum. Prior enim est sonus cantu: quia suauitas cantilenæ ad sonum vocis, non sonus pertinet ad suauitatem: ac per hoc vtrumque simul sunt, sed ille, ad quem pertinet cantus, prior est, idest, sonus.

7 Materia, ex qua cœlum, terraque formata est, ideo informis vocata est, quia nondum ex ea formata erant, quæ formari restabant; verum ipsa materia ex nihilo facta erat.

8 Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri necesse esse. Fieri necesse est, quod Deus naturis inseruit: fieri autem posse est, quod extra cursum inditum naturarum, creator, vt faceret, quando voluit, sibi reseruauit.

9 Non ex hoc substantiam habere credendæ sunt tenebræ: quia dicit Dominus per Prophetam. Ego dominus formans lucem, & creans tenebras: sed quia Angelica natura, quæ non est præuaricata, lux dicitur; illa autem quæ præuaricata est, tenebrarum nomine nuncupatur. Vnde & in principio, lux à tenebris diuiditur. Sed quia & hos, & illos Deus creauit, ideo dicitur: Formans lucem, & creans tenebras. Verum tamen bonos Angelos non tantum creans, sed etiam formans; malos verò tantum creans, non formans. Hoc & de hominibus bonis, malisque accipiendum est.

10 Post annumeratam cœli terræque creaturam, ideò nominatur in Genesi Spiritus Sanctus

super Gene. ad lit. c. 14.

Genes. 1.

2 natura.

Ex Augusti. lib. 11. de ciuit. Dei. c. 9. Esai. 45. Augusti. lib. de Gene. ad lit. c. 3.

3 inde.

Esai. 45.

Gen. c. 10.

vt

vt quia superferri eum dici oportebat, ante illa nominarentur, quorum creator Spiritus Sanctus superferri diceretur. Quod & Apostolus indicat, dum supereminentem viam charitatis demonstrat.

Ad Ephes. 3.

Ex Augusti. lib. 3. confess. c. 9.

August. ibid.

Augusti. lib. 1. super Gen. c. 55. & Eucherius. Gen. 1. 4 Quia

5 eandem

Augusti. lib. 11. de ciuit. Dei. c. 9. & li. 4. super Gen. ad lit.

- 11 Ideo superferri aquis Sanctus dicitur Spiritus, quia donum est Dei, in quo subsistentes requiescimus, atque protegendo nos superfertur nobis.
- 12 Vnaquæque natura suo potestate nititur. Ignis autem & oleum merito superiora semper appetunt, quia per ipsorum figuram superferri vniuersæ creaturæ Spiritus Sanctus probatur.
- 13 Dies prior factus Angeli sunt, quorum propter vnitatem insinuandam non dies primus, sed dies dictus est vnus; & iccirco ipse repetitur semper in executione creaturæ. 4 Qui dies, hoc est natura Angelorum, quando creaturam ipsam contemplabatur, quodam modo vesperascebat: non autem permanendo in eius creaturæ contuitu, sed laudem eius ad Deum referens, 5 eamque melius in diuina ratione conspiciens, continuo manere fiebat. Si verò permaneret neglecto creatore in creaturæ aspectu iam non vespera, sed nox vtique fieret.
- 14 Dum se creatura melius in Deo, quam in se ipsa nouerit, ipsa sui cognitio, quæ maior in Deo est, dies & lux dicitur. Cognitio verò sua in seipsa, ad compensationem cognitionis illius, quæ est in Deo, quia longè inferior est, vespera

nominat-

nominatur. Ideoque post vesperam mane fiebat. Quia dum suam in se cognitionem sibi satisfacere non agnosceret, vt se plenius nosse potuisset, ad Deum sese referebat creatura, in quo se diem agnoscendo melius fieret.

- 15 Non sic quemadmodum nos transitoriè dicimus, fiat aliquid, sic Deus dixit; Fiat cœlum in principio. Illud enim sempiternè in verbo vnico dictum est. Si transitoriè dictum est à Deo, fiat, erat vtique creatura aliqua vnde iam talis fieret vox. Sed quia antequam diceret, fiat: nulla extitit creatura, ipsum fiat, quod dictum est, in æternitate verbi, non in vocis sono enunciatum est.
- 16 Non septies à Deo visa, septiesque laudata est creatura, quæ antequam fieret, perfectè ab illo est visa: sed dum nos singula videntes laudamus, 6 fit tanquam ipse videat, laudetque per nos, sicut est illud: Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Proinde sicut ipse & per nos loquitur, ita videt, & laudat per nos: sed per se perenniter, ac sempiternè, videt per nos verò temporalitèr.
- 17 Attende vniuersaliter creaturam in principio valdè bonam vocari, singularitèr verò tantum bonam: quia & membra corporis, cum sint singula bona, maius tamen bonum faciunt, dum singula omnia valdè bonum corpus efficiunt.
- 18 Decor elementorum omnium in pulchro, &

Genes. 1.

Genes. 1.

Augusti. lib. 1. de Gen. ad lit. c. 2. & 9.

Augusti. lib. de Gen. contra Monichę. c. 8.

6 est.

Matth. 10.

Ex Augusti. super Genes. 4. ad lit. c. 24.

C

apto

apto consistit. sed pulchrum est, quod per se ipsum est pulchrum; ut homo ex anima, & membris omnibus constans. Aptum vero est, ut vestimentum, & victus. Ideoque hominem dici pulchrum ad se, quia non vestimento, & victui est homo necessarius, sed ista homini. Ideo autem illa apta, quia non sibi sicut homo, pulchra, aut ad se, sed ad aliud, id est, ad hominem accommodata, non sibi nec necessaria. Hoc & de ceteris elementorum naturis dicendum est.

Cuncta quæ sunt, & facta sunt, mira valde sunt, sed consuetudine viluerunt. Ideoque sic diuina scrutare opera, ut semper ea cogites immensa.

Vnde malum:

C A P. XI.

MALUM à Diabolo non est creatum, sed inuentum, & ideò nihil est malum, quia sine Deo factum est nihil: Deus autem malum non fecit. Non quia alicubi, aut aliquando erat malum, vnde fieret Diabolus malus; sed quia vitio suo dum esset Angelus bonus, superbiendo factus est malus: & ideò rectè dicitur ab eo inuentum malum.

Nullam

2 Nullam esse creaturam malam constat, quia natura omnis aut incommutabilis est, ut Deus: aut commutabilis est, ut creatura. Malum verò ideò natura nulla est, quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitiosam, quod cum discedit, natura manet, & malum, quod inerat, nusquam est. Ex eo quod vitium nocet naturæ, agnoscitur vitium naturam non esse; quod nihil, quod naturale est, nocet.

3 Dum natura bona damnatur propter voluntatem malam, ipsa voluntas mala testis est naturæ bonæ: quæ in tantum testatur eam esse bonam, ut illam Deus pro malo non relinquat inultam.

4 Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à Diabolo fuisse creata, vnde & ab ipsis duæ naturæ, bona, & mala putantur. sed vitia natura non sunt; & dum verè à Diabolo sint, non tamen creata sunt.

5 Quam ob causam permiserit Deus mala aboriri statim, nisi ut ex contrarijs malis bonæ naturæ decor emereret? Modus iste etiam in verbis esse comperitur. Qui modus antitheton Græcè dicitur, quod latinè oppositum, vel contrapositum nominatur, & fit pulchra locutio, quando mox contraria prosperis proferuntur. Ita & in rebus permixtum est malum, ut naturæ bonum ad comparisonem excelleret mali.

6 Fecit Deus omnia valde bona. Nihil ergo natura malum, quando & ipsa, quæ in creaturis

Ex Augustin. lib. de natura boni.

Augustin. in Enchir. c. 11.

2 elocutio.

3 positio forte.

Gen. 1.

C 2 viden-

Ioan. 1.

1 effectus.

videntur esse pœnalia, si bene vtantur, & bona & prospera sunt, si malè vtantur, nocent. Ita ergo ⁴penfanda est creatura ex nostro vsu non bona; nam ex sua natura valdè bona.

7 Si radas supercilium hominis, paruam rem ⁵demis, sed totius corporis ingeris fœditatem: Ita & in vniuersitate creaturæ est; si extremum vermiculum natura malum dixeris, vniuersæ creaturæ iniuriam facis.

8 Cuncta mala per peccatum primi hominis, pro pœna sunt translata in vniuersum genus humanum: Proinde quæcunque videntur mala, partim nobis sæuiunt origine, partim culpa.

9 Mala dicunt multa in creaturis peruersi, vt ignem, quia vrit; vt ferrum, quia occidit, vt feram, quia mordet: sed commoda ipsorum non intendens homo accusat in illis, quod sibi debet potius ⁶imputare: cuius pro peccato ista effecta sunt noxia, quæ illi omni ex parte fuerunt ante peccatum subiecta. Nostro vitio, non sua natura nobis mala sunt ea, quæ nobis nocent. Nam lux, ⁷cum sit bona, infirmis oculis noxia est: & tunc oculorum vitium, non lucis est, sic & cætera.

10 Cum creaturarum stimulis, & clementorum aduersitatibus homo verberatur, peccati hoc exigit pœna, vt Deo superbiens homo, ea quæ infra ipsum sunt, patiatu aduersa. Vnde & in sapientia legitur pro Deo. Pugnabit cum eo

orbis

orbis terrarum contra insensatos. Meritò ergo peccatorum hoc actum est, vt naturalitèr prospera mutantur homini in aduersa. Vnde & Salomon dicit: Creatura exardescit in tormentum, aduersus iniustos, & leuior est ad benè faciendum his, qui in Deo confidunt.

11 Non erit caro subiecta animæ, nec vitium rationi, si animus non est subditus conditori. Tunc autem rectè subijciuntur nobis omnia, quæ sub nobis sunt; si nos subijcimur ei, à quo nobis illa subiecta sunt: Nam & quæ videntur subiecta esse ei, qui Deo subiectus non est; ille potius subijcitur eis, qui suam voluntatem subiugat amori eorum, quæ sibi esse subiecta existimat.

De Angelis.

C A P. XII.

1 NGELORVM nomen officij est, non naturæ: Nam secundum naturam spiritus nuncupantur. Quando enim de cælis ad annuncian- dum hominibus mittuntur, ex ipsa annunciatione Angeli nominantur: natura enim spiritus sunt. Tunc autem Angeli vocantur, quando mittuntur.

2 Natura Angelorum mutabilis est, quia inest illis mutabilitas in natura: sed facit eos incorru-

ptos

4 perpendenda.

5 demis.

Gregor. lib. super. 4. Reg. cap. 3.

6 imputari.

7 dum.

Ex Gregor. lib. Moral. 6. cap. 5.

Sapient. 5.

Sapient. 16.

Ex Gregor. hom. 34. in Euang.

Gregor. lib. Moral. 5. ca. 29. & lib. 15. cap. 4.

1 *Claritas.*

ptōs ¹charitas sempiterna. Gratia dicimus, non natura esse incommutabiles Angelos: Nam si natura incommutabiles essent, Diabolus non utique cecidisset. Mutabilitatem itaque naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris: inde & priuatus est apostata Angelus; dum fortitudinem suam, non à Deo, sed à se voluit custodiri.

Ex D. Augu.

Gen. I. ecel. I.

3 Ante omnem creaturam Angeli facti sunt, dum dictum est: Fiat lux: De ipsis enim dicit scriptura: Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando luci æternæ. Sapientia enim dicuntur ²ingenitæ inhærendo sapientiæ. Et dum sunt mutabiles natura, non tamen finit eos contemplatio mutari diuina.

2 *genita.*3 *creationem.*
Gregor. lib.
Moral. 32. c.
18.

Iob. 40.

4 Ante omnē ³creaturā mundi creati sunt Angeli: & ante omnem creationē Angelorum Diabolus conditus est; sicut scriptum est: Ipse est principium viarum Dei. Vnde & ad comparationem Angelorum Archangelus appellatus est. Primus enim creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate.

Ex Gregor.
ibid.

5 Primatum habuisse inter Angelos Diabolū, constat excellentia prælationis, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione laberetur. Cuius prælationis excellentiam Propheta his verbis ⁴enunciat: Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summitatem illius: Omne lignum paradisi non est assimilatum illi: quoniam speciosiore fecit eū Deus.

4 *aduniat.*
Ezech. 31.

Distat

6 Distat conditio angelica à conditione hominis: homo enim ad Dei similitudinem conditus est; Archangelus verò, qui lapsus est, Signaculum Dei similitudinis appellatus est; testante Domino per Ezechielem: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in delitijs paradisi Dei fuisti. Quantò enim subtilior est eius natura, tantò plenius extitit ad similitudinem diuinæ ⁵veritatis expressa.

Ex Gregor.
ibid.

Ezech. 18.

7 Prius de cælo cecidisse Diabolum creditur, quàm homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit; & præcipitatus est de cælo. Nam iuxta veritatis testimonium ab initio mendax fuit, & in veritate non stetit; quia statim ut factus est, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confestim à veritate est lapsus.

5 *Sic in omni-*
bus M. ff. antea
virtutis.
Augusti. 11.
de Gen. ad li-
teram.Ioan. 8. ibid.
August.

8 Vno superbix lapsu, dum Deo per tumorem se conferunt, & homo cecidit, & Diabolus; sed homo reuersus ad poenitentiam Deo se inferiorem esse ⁶cognouit; Diabolus verò non solum ⁷hoc contentus, quod se Deo æqualem existimans cecidit, insuper etiam superiorem Deo se ⁸fecit; secundum Apostoli dictum, qui ait de Antichristo: qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.

6 *cognoscit.*7 *in hoc.*8 *dicit.*
2. Theff. 2.

9 Diabolus ideo non petit veniam, quia non compungitur ad poenitentiam: membra verò eius per hypocrisim deprecantur, quod ta-

men

men pro mala conscientia adipisci non merentur.

10 Discat humana miseria, quod ea causa citius prouocetur Deus præstare veniam, dum infirmo compatitur homini; quia ipse homo traxit ex parte inferiori peccandi infirmitatem, hoc est, ex carne, qua inclusa anima detinetur.

11 Apostatæ verò Angeli ideò veniam non habent, quia carnalis fragilitas, nulla infirmitate grauatifunt, vt peccarent. homines autem post peccatum idcirco reuertuntur ad veniam, quia ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis: ideoque pro infirma carnis conditione, reditus patet homini ad salutem; sicut & 10° Psalmista dicit: ipse scit figmentum nostrum. Memento Domine, quod terra sumus. Et iterum: Memorare, inquit, quæ mea substantia.

12 Postquam apostatæ Angeli ceciderunt, cæteri perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt: vnde & post cœli creationem in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum cœlum. Nimirum ostendens quod post Angelorum ruinam, hi, qui permanserunt, firmitatem meruerunt æternæ perseverantiæ, & beatitudinis, quam antea minus acceperant. Vnde oportet agnosci, quod malorum iniquitas Sanctorum seruiat¹¹ utilitati; Quia vnde mali corruunt, inde boni præficiunt.

13 Bonorum Angelorum numerus, qui post

ruinam

Gregor. lib. Moral. 22. cap. 5.

Gregor. lib. Moral. 4. ca. 11.

9 propterea qd.

10 Psalmus.

Pfal. 102.

Pfal. 88.

Genes. 1.

Ex Gregor. lib. 26. Moral. c. 24. & lib. 34. c. 7.

11 humilitati.

Aug. 1 Enchir. lib. 3. c. 29.

ruinam Angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominum¹² supplebitur: qui numerus soli Deo est cognitus.

14 Inter Angelos distantia potestatum est, & pro graduum dignitate ministeria eisdem sunt distributa, alijque alijs præferuntur, tam culmine potestatis, quàm scientia virtutis: subministrant igitur alij aliorum præceptis, atque obediunt iussis: Vnde & ad Prophetam Zachariam: Angelus Angelum mittit, & quæcunq; annunciare debeat,¹³ præcipit.

15 Nouem esse distinctiones, vel ordines Angelorum; sacræ scripturæ restantur, idest, Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubin, & Seraphin. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel Propheta¹⁴ describit, sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatæ Angeli loqueretur, Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum; sardius, topazius, & iaspis, chrysolitus, & onyx, berillus, saphirus, & carbunculus, & smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt Angelorum, quos apostata Angelus ante lapsum, quasi in vestimento ornamenti sui affixos habuit: ad quorum comparationem, dum se clariorem cunctis aspexit, confestim intumuit, & cor suum ad superbiam eleuauit.

16 15 Angeli semper in Deo gaudent, non in se:

D

malus

12 cõplebitur.

Gregor. lib. 4. Moral. ca. 11.

idẽ homili. 34. in Euãg.

Zachar. 2.

13 præcipit. Ex Gregor. homil. 34. in Euang. & li. 32. Moral. c. 18.

14 descripsit.

Ezech. 28.

15 Angeli boni.

malus verò ideò est diabolus, quia non quæ Dei, sed quæ sua sunt, requisivit. Nulla autem maior iniquitas, quàm non in Deo, sed in se velle quempiam gloriari.¹⁶

17 Angeli in verbo Dei cognoscunt omnia, antequàm in re fiant: & quæ apud homines adhuc futura sunt, Angeli iam reuelante Deo, nouerunt: præuaricatores Angeli etià sanctitate amissa, nõ tamen amiserunt viuacem creaturæ Angelicæ sensum: Triplici enim modo præsciētiae acumine vigent; ¹⁷ scilicet, subtilitate naturæ, experiētia temporū, reuelatione superiorū potestatum.

18 Quoties Deus quocunque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatæ Angeli mittuntur: qui tamen diuina potestate coërcentur, ne tantum noccant, quantum cupiunt. Boni ¹⁸ autem Angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, vt curas administrant mundi, & regant ¹⁹ omnia iussu Dei, testante Apostolo: Non ne omnes, inquit, sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis.

19 Angeli corpora, in quibus hominibus apparent, de superno aëre sumunt, solidamque speciem ex cœlesti elemento induunt, per quam humanis obrutibus manifestiùs demonstrantur.

20 Singulæ gentes præpositos Angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio Angeli Danieli loquentis: Ego (inquit) veni, vt ²⁰ enun-

ciarem

16 Additur in quibusdam: bona autem præter ipsi optari. Augustin. idem lib. 12. de ciuit. c. 1.

17 idest.

18 tamen.

19 omnia iussa Alias animas iussu. Hebræor. 1.

Augusti. lib. 15. de ciuitat. c. 23. & li. de mirab. sacræ scripturæ. lib. 3. & Grego. li. 28. Moral. c. 2. Gregor. lib. Moral. 17. cap. 8. Daniel. 10. 20 montiarem.

ciarem tibi: sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Non est, qui me adiuuet, nisi Michael princeps ²¹ vester.

21 Item omnes homines Angelos habere probantur, loquente Domino in Euangelio: Amen dico vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est. Vnde & Petrus in Act. Apost. cum pulsaret ianuam, dixerunt intus Apostoli: Non est Petrus, sed Angelus eius est.

22 Si Deum Angeli contuentur, & vident, cur Petrus Apostolus dixit: In quem desiderant Angeli Dei conspiceret? ²² Iterum, si cum non contuentur, nec vident, quomodo iuxta sententiam Domini, Angeli eorum semper vident faciem patris qui in cœlis est: sed bene vtrumque est. Nã veraciter credimus, quòd ²³ Deum & Angeli vident, & videre desiderant, & habent, & habere festinant, & amant, & amare nituntur. Si enim sic videre desiderant, vt ²⁴ affectu desiderij non perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet; necessitas ista pœnalis est: sed à beatis Angelis omnis pœna longè est, quia nunquam sine pœna & beatitudo conueniunt. Rursùm si eos dicimus Dei visione satiari, satietas fastidium habere solet; & scimus illos Dei visionem, quàm & desiderant, fastidire non posse: quid ergò est, nisi vt miro modo, simul vtrumque credamus, quia & desiderant, & satiantur? sed desiderant

21 noster. August. serm. 68. ad fratres in erem. Math. 18.

Act. 12.

Ex Gregor. tota sententia li. 8. Moral. c. 28. 22 Item. 1. Petr. 1.

Math. 18.

23 Deum Angeli, & vident & videre, sicut Gregor.

24 Omnes eorum effectus.

sine labore, & satiantur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur. Et iterum, ne sit in satietate fastidium; satiari desiderant. Vident ergo Angeli faciem patris per satietatem; sed quia satietas ista fastidium nescit, Angeli desiderant in eo prospicere semper.

August. libr.
2. de Trinit.

23 Ubicumque in scripturis sanctis, pro Deo Angelus ponitur, non pater, non Spiritus Sanctus: sed pro incarnationis dispensatione, solus filius intelligitur.

Gregor. libr.
27. Moral.
cap. 8.
25 inter se.

24 Ante dominicæ incarnationis aduentum discordia inter Angelos, & homines fuit. Veniens autem Christus pacem in se, & Angelis, & hominibus fecit. Eo quippe nato clamauerunt Angeli: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Per incarnationem igitur Christi non solum Deo reconciliatus est homo, verum etiam pax inter homines, & Angelos reformata est. Discordia igitur ante aduentum Christi hominum, & Angelorum fuisse per id maximè agnoscitur, quod salutati in veteri testamento ab hominibus Angeli despiciunt se salutari ab eis, quod in nouo testamento à Ioanne factum non solum reuerentè Angelus non suscipit, verum etiam ne faciat, interdicat.

Apocalyp.
19. & 22.

25 Ob hoc homo in veteri testamento despicitur, necre salutatur ab Angelo, eò quod homo ad hunc modum transisset in Deum.

26 Suscipitur autem homo à Deo, & reuerentè

salutatur

salutatur ab Angelo. Nam & Mariam Angelus Gabriel legitur salutasse; & Ioanni Angelum salutanti ab eodem Angelo dicitur; Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum. Per quod agnoscitur, per incarnationem dominicam pacem hominibus fuisse, & Angelis redditam.

Luc. 2.

Apocal. 19

De homine.

C A P. XIII.

MANIA sub cælo propter hominem facta sunt, homo autem propter se ipsum: inde & omnia per figuram ad eius similitudinem referuntur. Communia homini omnia naturalia esse cum omnibus rebus, quæ constant, & in homine omnia contineri, atque in eo omnium rerum naturam consistere patet. Vniuersitatis creaturæ homo magna quædam portio est: tantòque gradu est cæteris excellentior, quantò imagini diuinæ vicinior. Quantùm cæteris creaturis præstet homo dignitate virtutis, ex ipsa reuerentia discitur creationis, dum per omnia dixit Deus: Fiat, & facta sunt. Creare verò hominem cum quadam æterni consilij deliberatione voluit, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Gregor. homil. 29. in Ascensione Domini.

Gregor. lib. Moral. 9. cap. 36. & August. super Gen. in lib. imperfecto. Genes. 1.

Genes. 1. voluerit,

Quia

2 Qui.

2 Quia enim boni sumus naturaliter conditi, culpæ quodam modo merito contra naturam mali sumus effecti.

2 Sicut præsciuit Deus hominem peccaturum: ita & præsciuit qualiter illum per suam gratiam repararet, qui suo arbitrio deperire potuisset.

Genes.

3 Originaliter Adam, & Eua simul creati sunt, specialiter verò, postea mulier de latere viri formata est. Pariter ergò conditi sunt uterque, rationis ordine, non pariter temporis unitate.

Ad Rom. 7.
& ad Ephes.

4 Vir ad imaginem Dei factus est, mulier ad imaginem viri formata est: Vnde & illi lege naturæ subiecta est.

I. ad Corint.
II. Genes. 2.

5 Item vir propter semetipsum factus est, mulier ad adiutorium viri creata est.

Genes. 2.

6 Homo propter peccatum tunc traditus est Diabolo, quando audiuit: Terra es, & in terram ibis. Tunc enim dictum est & Diabolo: Terram māducabis. Vnde & Propheta ait serpenti: Puluis est panis eius. Serpēs enim Diabolus est: puluis, impij: & ipsi sunt cibus Diaboli.

Esaï. 65.

7 Quia praua volūrate ad ima collabimur, rectè ad benè agendū cum labore consurgimus: quod non ita esset, si delectatio flagitium primorum hominum non persuasisset, quibus ad benè viuendum tantū velle sufficeret; & sine difficultate statim actio obtemperaret.

Augusti. lib.
4. de ciuit. c.
15.

8 Diuisio, & pugna ut sit in hominis animo, pena peccati est, ex primo homine in omnes eius

filios

filios propagata, ut qui noluit cum Deo esse virtus, esset in se ipso diuisus: & qui imperanti Domino noluit esse subiectus, fieret sibi metipso rebellis, atque contrarius. Vnde nec sibi poterit subiugari, si prius Deo non fuerit subiugatus: sibi quæ seruiet nolens, qui Deo noluit volens.

9 Quam variè per diuersa humanum de fluxerit genus, dum se ab vna stabili semperquæ manente diuinitatis soliditate subtrahit. Nam dum opus quodlibet appetit, quasi ibi iam requiem mentis infigit. Sed dum ei non sufficit, mutata intentione ad alias atque alias actiones transit: dumque per diuersa requiem solidam quærit, nec inuenit, in labore miser, & varietate viuunt, & vacuus à requie manet. Quamuis eadem mutabilitas non sit homini concreata, sed pro merito primæ præuaricationis illi accessit; iam tamen naturalis facta, quia originaliter à primo homine, sicut & mors in omnes homines transit.

3 defluxit.
Gregor. 26.
Moral. c. 36.
& cap. 11. &
27.

De Anima caterisque sensibus.

C A P. XIII.

1

ITA corporis, anima: vita animæ, Deus: Et sicut corpus mortuū est sine anima; ita anima mortua est sine Deo.

Ex Augusti.
de spiritu &
anima.

2

Anima hominis, non est homo: sed corpus,

quod

2 ipso partici-
pio.

2 ad Corint.
4. & ad Eph.
4. & ad Coll.

3.

quod ex humo factum est, id tantum homo est. In habitando autem in corpore anima ex ipsa participatione carnis, hominis nomen accepit: sicut Apostolus, interiorem hominem dicit animam, non carnem conditam esse ad Dei imaginem. Malè ergo à quibusdam creditur animam hominis esse corpoream, quæ per id ad Dei imaginem facta est, ut si non incommutabilis, ut Deus, esset tamen incorporea ut Deus existeret.

3 Sicut Angeli, ita & animæ habent initium, finem verò nullum. Nam quædam in rebus temporalia sunt, quædam perpetua, quædam verò sempiterna. Temporalia sunt quibus inest ortus, & obitus. Perpetua, quibus ortus, non terminus. Sempiterna, quibus, nec ortus, nec terminus.

4 Animam non esse partem diuinæ substantiæ, vel naturæ; nec esse eam priusquam corpori miscetur, constat; sed tunc eam creari, quando & corpus creatur, cui admisceri videtur. Philosophorū sententiæ dicunt esse animam, priusquam nascatur in corpore. Quod verum esse nullis approbatur indicijs. Nam vtrum antea fuissemus, nec ipsi nouimus, nec quis hominum dicat, habemus. Non est ergò quærendum, quod quærendo magis est irridendum.

5 Gentiles & hæretici, de anima disputare conantur, sed quomodo de illa aliquid rectè sentire possunt, qui auctorem, ad cuius imaginem

facta

facta est, non nouerunt? Et ideò multa errore digna dixerunt.

6 Mutabilis est anima, non localitèr, sed temporalitèr suis affectionibus. Corpus autem & loco & tempore mutabile est: quia & tēpore ²mutatur, & loco variatur. Quod est ad corpus mutatio locorum, hoc est, ad animam mutabilitas cogitationum. Quæ varietas malæ motionis tūc menti inhæsit, quando ab æternorum contemplatione primus homo recedens in illo stare noluit, à quo male recessit; & iusta damnatione inconstans, per rerum raptus varietatem defluxit.

7 Multum ex sua natura splendorem possidet anima, sed fuscatur commixtione carnis, quæ ³detinetur inclusa. Ex eius enim parte vertitur ad peccandi infirmitatem, Salomone docente: Corpus ⁴quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena ⁵habitatio sensum multa cogitantem.

De sensibus carnis:

C A P. XV.

1 **N**ON virtute, non sensu corporis: sed ratione mentis excellimus animalibus cæteris.

2 Pro rebus corporis vtendis sufficit sensus carnis, non pro spiritualibus capiendis.

E Illecti

Gregor. lib.
25. Moral. c.
3. & Augusti
ni de veræ vi
tæ cognitio-
ne. cap. 5.
2 mouetur.

3 retinetur.

Sapient. 9.

4 corruptibile.

5 inhabitatio.

Ex Augusti.
lib. cōfess. 10.
c. 35.

Illecti autem homines vsu corporearum rerum nihil putant ¹aliud esse, ²præter quod carnis sensu concipiunt. Sicut præcellunt sibi corporei sensus diuersitate locorum: ³ita sibi virtute sentiendi præcellunt. Nam sicut præstantior est odoratus sapore, & positione loci, & sentiendi longinquitate: sic auris odoratu. Longiùs enim audimus, quàm odoramus: & sic oculi, auribus: longiùs enim videmus, quàm audimus. Animus autem & loco, & merito, his vniuersis sensibus superfertur. In arce enim capitis cõstitutus, quod illi corporalitèr non attingunt, iste intellectuèr contuetur. Amplius ⁴excellit oculorum sensus cæteris sensibus: quãdoquidem quæ ad alios pertinent sensus ⁵inde dicamus, veluti cùm dicimus: Vide, quomodo sonat; vide, quomodo sapit. &c.

3 Quemadmodum oculus, ita & animus cætera videt, ⁶se se non intuetur. Aliarum enim rerum origines, species, & magnitudines perspicit; de se autem tanta veri ignorantia inficitur, vt in his omnibus nihil ⁷incertius contempletur.

4 Homo, qui miraris syderum altitudinem, & maris profunditatem, animi tui abyssum intra, & mirare si potes. Multa cogitantes sine sensu carnis, & sine imaginibus viuis, animo tantum cernentes intuemur, memoriaq; mentis ⁸ibi eas figente, tenemus. Multa quoq; intelligimus sensu, quæ lingua explere non possumus.

5 Innoxios esse infantes opere, nõ esse innoxios cogitatione, quia motum, quem gerunt mente, non dum possunt explere opere: ac per hoc in illis ætas est imbecillis, non animus. Ad nutum enim voluntatis nondum obtemperat illis fragilitas corporis; nec ad eò opere nocere possunt, sicut cogitatione mouentur.

6 Ex causa vocabulum sortita est cogitatio. Cogendo enim, ⁹animã reminisci quod memoriæ commendatum est, dicitur cogitatio. Rerum omnium thesaurus, memoria est. Ipsa est enim custos rebus inuentis, ipsa cogitatis: de qua ad liquidum difficile est aliquẽ disputare, quia grandis eius perplexitas est, & animus ipse est.

7 Imago à sensibus corporis remota, suæ speciei similitudinem relinquit in memoria: beatitudinem autem non per imagines sicut cætera, sed sicut gaudium sine imagine reminiscimur. Dum obliuionem ¹⁰rememoramus, non per se ipsam adest. Quod si per se ipsam adest, vtique non obliuisceremur.

8 Communem hominis, animaliumq; esse memoriam, nullum autem animalibus irrationalibus intellectum inesse, nisi homini tantum prædito ratione. Cæteris enim in ipsa qualitate considerationis suæ, sensus carnis, non intelligentia mentis est.

1 aliter.
2 præterquam quod.
3 ita sibi virtutes sentiendi. Nam.

4 excedit.

5 inde.

6 sed se.

7 certum.

Augusti. cõfess. 10. c. 8.

8 mēte sibi eas figente.

9 animum.

Ex Augusti. libr. 10. cõfess. c. 21.

10 memoramus.

De Christo.

C A P. XVI.

ILLI Dei perfecta natiuitas, nec cepit esse, nec desijt: ne præterita sit, si desijt, & ne imperfecta sit, si adhuc sit: sed sit æterna, sic & perfecta, quatenus in ea natiuitate æternitas, & perfectio habeatur.

2 Ex utero virginis minor dicitur patre Christus, videlicet iuxta humanam assumptionem, non iuxta diuinitatem.

3 Christus & in forma serui seruus, & in serui ¹ hominum Dominus. Christus in forma serui propter conceptionis excellentiam, Dominus est ² hominum: quia & si suscepit carnem, non tamen ex carnis libidinosa contagione.

4 Mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est: sed in vtraque natura idem vnus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est, nec postea meritum vt Deus esset, accepit: sed Deus verbum manente incommutabili essentia, quæ illi cum patre, & Spiritu Sancto est coæterna, assumpsit carnem pro salute humana, in qua & impassibilis pati, immortalis mori, & æternus ante sæcula temporalis posset ostendi.

Media-

Ex Gregor.
li. Moral. 29.
c. 1.

Ioann. c. 12.

1 omnium.

2 omnium.

Ex Gregor.
libro Moral.
18. c. 36. Au-
gusti. lib. Me-
dit. c. 16.

5 Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, quamuis ³ aliud ex patre, aliud ex virgine, non tamen alius ex patre, alius ex virgine: sed ipse æternus ex patre, ipse temporalis ex matre: ipse qui fecit, ipse qui factus est: ipse de patre sine matre, ipse de matre sine patre: ipse conditoris templum, ipse conditor templi: ipse auctor operis, ipse opus auctoris: manens vnus de vtroque, & in vtraque natura, nec naturæ copulatione confusus, nec naturæ distinctione geminatus.

6 Ideò Deus in homine venit, quia per se ipsum ab hominibus cognosci non potuit. Sed vnde nobis ⁴ consuluit, inde despectionem tulit: quia infirmitatem, quam pro nobis suscepit, homo superbus despexit. Ob hoc infirma, & stulta mundi elegit, vt fortia & sapientiora, per quæ non cognoscebatur, confunderet.

7 Sicut cibum fortem inualidus infans capere non potest, nisi à matre prius editus, in lactis succum vertatur, vt ⁵ quod in cibo non potuit vti, sugendo potetur in lacte per carnem: ita & nos, dum essemus infirmi ad conspiciendam verbi æternitatem, factum est ipsum verbum caro, vt enutriti per carnem, fortioresque effecti, cibum ⁶ solidum, idest, ⁷ verbum Domini cum patre sempiternum contemplando, vt Angeli satiemur.

8 Prima Dei dona esse, quibus nos nobis reos

esse

Ex Gregor.
vbi supra.
3 aliud sit ex

Ex Gregor.
29. Mora. c. 1.

4 consult.

1. ad Corint.
1.

5 quo.

6 validum.
7 verum Dei.

esse ostendit. Qui dum iaceremus sub reatu culpæ, iustos nos esse credebamus. Venit medicus, patefecit vulnus, composuit semetipsum, & de sua morte nobis medicinam aptavit, ut nō esset ostensor tantū vulneris, sed & sanator.

Matth. 15.

9 Primū ad Israël venit Christus, sicut & ait: Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israël. Ad populum enim Israël prius venit, sed quod non essent credituri, Propheta non tacuit dicens. Primus ad Sion dicet; adsum: & Hierusalem Euangelistam dabo; & vidi, & non erat neq; extitit quisquam qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad gentes transiit, sequitur: Ecce seruus meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet.

Eesai. 41.

Eesai. 42.

Ex Gregor. lib. Mora. 33. c. 10.

10 Quamvis ordinē nostræ liberationis nescierit diabolus, sciuit tamen quod pro saluatione hominum Christus aduenit: sed quod sua idem nos morte redimeret, ignorauit: vnde & eum occidit. Nam si ille Christum per mortem redimere humanum genus scisset, non eum utique peremisset.

Grego. ibid.

11 Quod nouerit Diabolus pro salute humani generis Christum venisse, Euangelij testimonio docetur; quem ut vidit, cognoscendo pertimuit, dicens: Quid nobis & tibi fili Dei? venisti ante tempus perdere nos.

Christus

12 Christus, sicut peccatum, quod pœna dignum est, non admisit; ita pœnam peccati nostri suscepit: ut per indebitam pœnam suam, debitam ablueret culpam nostram: ut per hoc amitteret Diabolus, qui reos tenebat, dum vnū interfecit, qui nihil peccati admiserat. Ideoq; quos quasi iustè tenuit, amisit: quia iniustè redemptorem nostrum occidit.

Grego. lib. 3. Moral. c. 11.

3 commiserat.

13 Illusus est Diabolus morte Domini, quasi auis. Nam ostensa Christus suæ carnis mortalitate, quam interimendā ille appetebat, abscondit diuinitatem; ut laqueum quo eum velut auem improvidam prudenti irretiret decipula. Nam si innoxius Christus non occideretur, homo Diabolo addictus per præuaricationem non absolueretur.

14 Diabolus dum in Christo carnem humanitatis impetit, quæ patebat, quasi hamo diuinitate eius captus est, quæ latebat. Est enim in Christo hamus, diuinitas: esca autem caro: linea genealogia, quæ ex Euangelio recitatur: Tenens verò hanc lineam Deus pater est; de quo Apostolus: Caput Christi Deus. Et Lucas lineam generationis Christi ab imis ad sūma contexens inchoat à Ioseph, & consummat in Deum, dicens: Qui fuit Heli, & perficiens lineam generis, ait: Qui fuit Dei.

Ex Gregor. lib. Mora. 33. c. 10.

1. ad Corint. 11.

Luc. 1.

15 Ideò Dominus in inferno descendit, ut his qui ab eo non pœnaliter detinebantur, viam ape-

9 idcirco.

riret

Isai. c. 51.

10 quando.

Ex Gregor.
lib. Moral. 4.
c. 33.

riret reuertendi ad cœlos, iuxta testimonium Isaiaë dicentis: Posuisti profundum maris viam, vt transirent liberati. Viam quippe Christus in profundum maris posuit, 10 cum in infernum descendens, sanctis iter ad cœlos reuertendi monstrauit.

16 Sancti ex tempore resurrectionis Christi, statim vt de corpore exeunt, mox ad cœlestem habitationem ascendunt, quod antiquis patribus non dabatur. Nam ante aduentum Saluatoris, quanquam sine pœna supplicij; tamen non in cœlo, sed in inferno Sanctorum animę tenebantur: pro quibus absoluendis Dominus in infernum descendit.

17 Christus in cœlum ascēdens, discessit quidem carne, sed præsens est maiestate, secundum illud, quod ipse ait: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. 11

18 Sed & Christus ad dexteram patris, non vt dexteram corpoream habeat pater: sed dextera patris beatitudo est, sicut sinistra miseria.

Matth. 28.
Hæc in editis
sunt, sed in no-
stris M. ss. desi-
derantur.

11 Vbi forsitan percunctatur quissiam quid sit, quod legitur: Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo. Quomodo promittitur hominibus cœlorum ascensio, & magis dum ipse dicat: Pater volo, vt vbi sum ego, & ipsi sint mecum, si tantum ipse, solus ascendit in cœlum? Sed si membra coniunxeris capiti, vnus in se, & in nobis Christus. Recte ergo & ipse ascendit solus, quia & nos in ipso ascensuri sumus.

De Sancto Spiritu.

C A P. XVII.

1 PIRITVS Sanctus creator est, sicut pater, & verbum; testante Propheta: Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis viuificauit me.

2 Spiritus Sanctus patris, & filij est: & inde vnū sunt pater, & filius: quia nihil habet pater, quod non habet filius. Non enim res vna, & duorum consubstantialis poterit simul ab eis procedere, & simul inesse, nisi vnū fuerit, à quibus procedit.

3 Spiritus Sancti pignus accepit Ecclesia; vt per eum in vno corpore vnum fierent credentes, per quem pater, & filius vnum essentialitè sunt, ipso Salvatore ad Patrem dicente: Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.

4 Christus non tantum à patre, sed etiam à Spiritu Sancto se missum testatur, dicente Propheta: Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abscondito locutus sum ex tempore, antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus misit me, & spiritus eius.

5 Spiritus Sanctus, pro eo quod consolator sit, paraciētus nuncupatur. Nam latine paraclēsis, consolatio dicitur. Et re vera dum dona sacramentorum distribuit, consolationē animæ præ-

Ex Augusti-
in episto. ad
Donatū 106.
Iob 33.

Ioan. 17.

Esa. 48.

1 sum vobis.

bet. Credo equidem, quod magnam lætitiã sentit, qui aliquid, reuelante spiritu, didicit.

6 Donum Sancti Spiritus in membris Ecclesiæ sigillatim diuiditur, & in singulis singula dona tribuuntur. Christus autem omnem plenitudinem gratiarum habuit, de quo ita legitur: Plenus gratia, & veritate. In Christo ergo omnis plenitudo gratiarum est; Nam singulis electis, singula dona tribuuntur.

7 In Spiritu Sancto omnis gratia donorum consistit. Ipse enim, prout vult, gratiarum dona largitur, alijs dans sermonem sapientiæ, alijs fidem: atque ita unicuique virtute Spiritu Sancti diuisio gratiarum tribuitur, & in omnibus idem vnus habetur. Ipse enim etiam ineffabilia docet, quæ proferre humanus sermo non potest.

8 Ante aduentum Domini tantum Prophetæ, & pauci ex omni populo iusti, donum Sancti Spiritus merebantur: post aduentum autem Domini Spiritus Sanctus cunctis est credentibus distributus: iuxta quod per Prophetam Dominus loquitur; dicens: Et erit in nouissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. Cunctis enim nunc gentibus gratia Sancti Spiritus tradita est, neque in paucis, vt in populo Israël; sed in omni credentium multitudine Spiritus Sancti gratia manet.

9 Aliquando non dignis, & reprobis dona

Spiritus

2 *discit.*

Ex Gregor.
lib. 24. Mora.
c. 10.
3 *distribuitur.*

Ioan. 1.

Pau. 1. ad Co
rinth. 12. ad
Galat.

4 & *Patriar-
cha.*

Ioel. 2.

5 *sed & repro-
bis.*

Spiritus Sancti conferuntur, sicut Saulo data est prophetia, & Balaam. Vnde & multi in fine dicturi sunt: Domine virtutes in tuo nomine fecimus, quibus dicturus est Dominus: Nescio vos vnde estis.

10 Christi aduentum non tantum plebis Iudee, sancti prophetantes expectauerunt, sed fuisse etiam in nationibus plerosque Sanctos viros prophetiæ donum habentes; quibus per Spiritum Sanctum Christus reuelabatur, & à quibus eius expectabatur aduentus, sicut Iob, sicut Balaam: qui Christi vtique prædicauerunt aduentum.

11 Conuersio gentium veteri populo latebat, sed tamen in consilio Dei erat, vt fieret: & iam tunc à Sanctis Prophetis occultè per Spiritum Sanctum prædicabatur aduentus Christi, sicut dicit Propheta: Cum appropinquauerint anni cognoscens, dum aduenerit tempus, ostenderis. Nunc verò reuelatum patet, quod tunc carnalibus latebat, spiritualibus verò notum erat, nondum tamen manifestè dicebatur, eò quòd tempus ostensionis non esset.

Ex Gregor.
lib. 7. Moral.
c. 1.
1. Reg. 10.
Num. 22.
Matth. 7.
Luc. 13.
6 *scitis.*

De lege.

C A P. XVIII.

- 1 **V**A per quam itur ad Christū, lex est; per quam vadunt ad eum hi, qui, ut est, intelligunt eam.
- 2 Sanctarum scripturarum altitudo, quasi mōtes pascuæ sunt: ad quos dum quisq; iustorum conscēdit, se pascuæ indeficientis refectionē inuenisse cōgaudet.
- 3 In scripturis sanctis, quasi in montibus excelsis, & viri perfecti habent sublimia intelligentiæ, quibus gressus contemplationis, quasi cerui erigant: & simplices quasi parua animalia inueniunt modicos intellectus, ad quos humiles ipsi refugiant.
- 4 Scriptura sacra infirmis, & sensu paruulis, secundum historiam humilis videtur in verbis: cum excellentioribus autem viris altius incedit, dum eis sua mysteria pandit: ac per hoc vtrisque manet communis, & paruulis, & perfectis.
- 5 Scriptura sacra pro vniuscuiusquē lectoris intelligentia variatur, sicut manna, quod populo veteri pro singulorum delectatione variū dabat saporem. ³ Iuxta sensuum capacitatem singulis sermo ⁴ Domini congruit. Et dum sit pro vniuscuiusque intellectu diuersus, in se tamen permanet vnus.

1 Dent.

2 ent.

Ex Gregor.
lib. 30. Mora.
c. 29.Grego. lib. 1.
Moral. c. 21.
& Augustin.
lib. 1. super
Genes. ad li-
teram c. vlti-
mo.Grego. lib. 1.
super Ezech.
homil. 6 &
lib. 31. Mora.
c. 12.
³ sensus enim
capacitate.
⁴ dominicus.

Ideo

- 6 Ideo in libris sanctis quædam obscura, quædam aperta reperiuntur, ut intellectus lectoris, & studium augeatur. Nam si cuncta paterent, statim intellecta vilescerent. Rursus si cuncta clausa existerent, confestim diffidentiam gignerent. Ne ergo de obscuris desperatio fiat, ea quæ manifesta sunt, satiant, & ne de intellectis fastidium existat, ea quæ clausa sunt, desiderium excitant. Nam pleraquē quantō magis latent, tantō magis desiderium præbent.
- 7 In scripturis sanctis sæpè ea, quæ futura sunt, quasi facta narrantur, sicut est illud: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sed cur futura quasi præterita scribuntur; nisi quia ea, quæ adhuc facienda sunt in opere, iam facta sunt in diuina prædestinatione? Nobis igitur temporalitèr accidunt, quæ à conditore omnibus sine tēpore prouidentur.
- 8 Propterea ⁷ Propheta rerum futurarum gesta præsentibus miscet rebus, ut ita credantur illa futura, quemadmodum ista cernuntur esse completa. More enim suo per præsentia, de futuris loquitur: sicut in persona Ierusalem de Ecclesia: Et sicut in persona Effraim de hæreticis.
- 9 Pro factis diuinis plerumque & dicta ponuntur; idcirco, quia non operatione manuum Deus, sed dicendi imperio operatur, sicut scriptum est: Dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.
- 10 Quod in scripturis sacris vna bis repetitur

Grego. lib. 1.
Moral. c. 21.⁵ exercitium.Ex Gregor.
Moral. li. 34.
c. 7.
Psal. 68.⁶ omnium.⁷ prophetia.

Psal. 32.

senten-

sententia, aut confirmationis causa est, aut mysterij: sicut lex, & gratia: sicut initium, & perfectio: sicut bonum, & melius.

1 1 Lex diuina tribus distinguitur partibus, historia, præceptis, & ⁸ prophetia. Historia est in his, quæ gesta sunt. Præcepta, in his, quæ iussa sunt: Prophetia in his, quæ futura pronuntiata sunt.

1 2 Lex diuina triplici sentienda est modo. Primo, vt historicè: Secundò, vt tropologicè: Tertiò, vt mysticè intelligatur. Historicè namque iuxta literam: tropologicè, iuxta moralem sententiam: mysticè, iuxta spiritalem intelligentiam. Ergò sic historicè oportet fidem tenere, vt eam & moralitèr debeamus interpretari, & spiritualitèr intelligere.

1 3 ¹⁰ Tria, & septem præcepta sunt; sed tria ad amorem Dei pertinent, septem ad homines. Illa tria, quæ ¹¹ ad amorem Dei pertinent, in vna tabula scripta fuerunt, reliqua septem in secunda. In prima tabula trium mandatorum hoc primū est: Diliges Dominum Deum tuum. In secunda: Honora patrem tuum, & matrem. Hinc est, quod Saluator scribæ interroganti, quod præceptum est primum in lege? ait: Audi Israël; Dominus Deus tuus Deus vnus est, hoc primum est. Secundum verò simile est huic; Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Vnum namque præceptum de prima tabula dixit, quod ad Dei

pertinet

pertinet amorem; alterum verò de alia tabula, quod ad hominis pertinet dilectionem:

De Ecclesia & hæresibus.

C A P. XIX.

1 MINA est Ecclesiæ pulchritudo: vna, quam hic benè viuendo consequitur: altera, per quā illic ex retributione glorificabitur.

2 Ecclesiæ propter Christum geminæ tribulationes existunt: id est, siue quas à paganis pertulit in martyribus: siue quas ab hæreticis perfert in diuersis concertationibus. Vtrasque autem per gratiam Dei exsuperat, partim ferendo, partim resistendo.

3 Sancta Ecclesia catholica, sicut malè viuentes in se patientèr tolerat: ita malè credentes à se repellit.

4 Sancta Ecclesia contra gentilium, atque hæreticorum 'pertinaciam summoperè sapiētiam, & patientiam opponere studet: sed exercetur eius sapientia, cum tentatur verbis: exercetur patientia, cum tentatur gladijs. Nunc enim persecutionibus appetitur, nunc falsis assertionibus lacescitur.

5 Causa prauitatis hæreticæ, doctrinis est pro-

pagata

8 prophetiis.

9 scientiam.

10 decem præcepta sunt.
Ex Augusti. lib. de decem chordis. c. 5.
11 ad Deum.

Matth. 28.

Ex D. Greg. Moral. lib. 9. c. 9.

Gregor. ibid.

Apud Greg. lib. 18. Mora. c. 1. & 19. c. 8. 1 pernicitiam.

Ex Greg. li. 7. epist. ad Anastas.

pagata Ecclesia; nam antea simplici tantum fide vigeat. Hæreticorum igitur occasione propagati sunt doctores in fide: & per acumina hærefum Ecclesiæ magistri creuerunt. Nam tunc clarius manifestatur veritatis assertio, quando patuerit quælibet dissensio.

6 Sancta Ecclesia ideò dicitur Catholica, pro eo quod vniuersaliter per omnem sit mundum diffusa. Nam hæreticorum Ecclesiæ in partibus mundi coarctatur: hæc verò in toto orbe diffusa expanditur: Paulo attestante Apostolo: Gratias (inquit) ago Deo meo, pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. Hærefes autem in aliquo angulo mundi, aut in vna prouincia inueniuntur versari. Ecclesia verò catholica, sicut per totum mundum extenditur; ita & omnium gentilium societate conuenitur.

7 Qui sunt hæretici, nisi qui relicta Dei Ecclesia priuatas elegerunt societates? de quibus Dominus dicit: Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

8 Causa hærefis ob quam rem fit? ad exercitationem fidei. Via verò per quam fit, obcuritas est diuinarum scripturarum, in qua caligantes hæretici aliud, quam se res habeat, intelligunt: nec esse possunt, quia id ipsum quod existunt,

hærefes

- hærefes iam non sunt. Malè enim sentiendum esse iam desierunt, ad nihilum enim tendunt.
- 9 Hæretici ingenti studio mendacia sua discunt, & labore vehementi, ne in vnitatem Ecclesiæ veniant, decertant: de quibus per Prophetam congruè dicitur; Docuerunt linguam suam loqui mendacium, & vt iniquè agerent, laborauerunt.
- 10 Dú vicissim hæretici mutuo se lacerant, quando alterutrum se in proprias sectas inducunt: sic tamen inuicem sese collidunt, vt contra Ecclesiã pari erroris spiritu decertent. Et qui inuicem diuisi sunt, in aduersitate Ecclesiæ simul existunt. vniti: eisque, qui, pro eo quòd tantum valeant hærefes, videntur habere veritatem, hoc respondendum est: Non ideò saluti præponendi sunt morbi, quia plerumquè ita generalitèr mundum occupant, vt parum saluti loci relinquunt.

De hæreticis:

C A P. XX.

- 1 **N**ON posse hæreticos habere veniam, nisi per Ecclesiam catholicam constat: sicut & amici Iob non per se placare Deum potuerunt, nisi pro eis Iob sacrificium obrulisset.

2 Opera bona, quæ hæretici faciunt, & iustitia

G illo-

Ad Rom. 1.

2 mundi sunt.

3 gente.

4 gentium.

Jerem. 12.

5 quia id ipsum quod existunt hærefes iam non sunt, malè enim sentiendo essentiam nõ acquirunt.

Jerem. 9.

6 sese.

7 ab inuicem.

8 vi.

9 locum.

Ex D. Greg. lib. 35. Mora. c. 5.

1 sibi Deum.

Augustin. de fide ad Petrum.

Esaï. c. 57.

illorū, nihil eis p̄dest, testante Domino per Esaïam: Quia mei oblitus es; ecce ego annuntiabo iusticiam tuam, & opera tua non proderūt tibi.

3 Hæretici, quamuis legē, & Prophetas adimpleant, ex eo tamen quod Catholici non sunt, non est Deus in eorum conuentibus, ipso Domino ⁂ testante: Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istū. Eijce eos à facie mea, & egrediantur: Per Moysē quippe, & Samuelem, legem accipe, & Prophetas: quos quamuis hæretici opere implere ⁂ contendant, propter erroris tamen impietatem a vultu Dei projiciuntur, & à iustorum cætibus separantur.

2 attestante.
Ierem. 15.

3 contendunt.

4 qui

4 Paganus & hæreticus ille, quia nunquam fuit cum Dei populo: iste, quia recessit à Dei populo. Vterque recedentes à Christo ad Diaboli pertinent corpus.

Cyprian. de
vnitate Eccl.
August. li. 18.
de ciuit. Dei.
c. 5.
Ierem. 9.

5 Qui ab idolatria ad iudaismum, vel hæresim transeunt, iuxta Prophetam, de malo ad malum egressi sunt, & Dominum non cognouerunt: quia de infidelitatis errore in errorem alium transferunt.

Ezech. 16.

6 Cuius doctrinam quisque sequitur, huius & filius nuncupatur; sicut & per Prophetā: Amorræum patrem & Gethæam matrem esse Israël Dominus dicit, non vtiquē nascendo, sed imitando. Sic & in meliorem partem filij Dei nuncupantur, qui præcepta Dei custodiunt. Vnde &

Paul. ad Ro.
8.

nos,

nos, non natura, sed adoptione clamamus ⁂ dicentes: Pater noster, qui es in cælis.

7 Non solum tantum natiuitate, sed etiam imitatione filios posse alicuius vocari. Nam Iudæi secundum carnem filij Abrahæ, secundum vero ⁂ conuersionem filij Diaboli nuncupantur: ac per hoc illi sunt semen Abrahæ, qui eius imitantur fidem, non qui ex eius generati sunt carne.

8 ⁂ De errore auctoris trahitur à quibusdam & nomen, & culpa: vt ipsius vocabulo censeatur, cuius & errorem insequitur, sicut Ecclesiæ ⁂ Pergami in Apocalypsi dicitur: Habes tenentes doctrinam Balaam, & Iezabel. Doctrinam igitur Balaam dicitur habere, propter imitationem nō propter præsentiam corporalem.

De gentilibus.

C A P. XXI.

1 **P**HILOSOPHI gentium, non sicut oportet, Deum quærentes, in Angelos incidunt præuaricatores: factusque est illis mediator diabolus ad mortem, sicut nobis Christus ad vitam.

2 Multum mundi Philosophi prædicantur in dimensione temporum, cursuque syderum, ac discussione elementorum; & tamen hoc non nisi

5 Det.

Matth. 3.
Ioan. 8.
Actor. 13.

6 conuersionem.

7 de erroris auctore.

Isidorus lib.
etym. 8. c. 5.
8 Perga. &
Thyatira in
Apocal. Habes
illuc, &c.
Apocal. 2.Gregor. lib.
Moral. 25. c.
12.

1 occiderunt.

2 *superbè.*3 *immergètes,
dimergentes.*

à Deo habuerunt. Volando enim ²supernè, vt aues aërem; & ³mergentes in profundû, vt pisces mare; & vt pecora gradientes, terram descripserunt: verum tamen tota mète auctorem eorum intelligere noluerunt.

3 Quare non possunt animalia bruta interrogare? quia nesciunt ratiocinare. Ideò non dissimiles gentiles homines animalibus extiterunt; qui talia non considerantes, & ipsa amplius diligentes vsque ad eorum cultum euauerunt.

Ad. Rom. 1.
euauerunt in
cogitationibus.

4 Via Christus est: si quis in ea non graditur, nõ est quo modo veniat ad Deum. Philosophi autem mundi vtique Deum cognouerunt, sed quia displicuit illis humilitas Christi, in inuio transierunt, & non in via. Ideoque euanescentes gloriam Dei in mendacium mutauerunt: & rectitudinem viæ relinquentes, in anfractibus inciderunt errorum.

Psál. 6. Ro. 1.

4 *erroris.*

5 Primùm vnicuique est scire, quid appetat: secundum vero est, vt id quod appetit, apprehendat: Imperfecta quippe sapientia est, quò tendas scire: & nescire iter, per quod expediatur, ire. Quid enim prodest, si quis famis tempore vbertatis regionem videat; & viam per quam ad illam pergat, ignorat? ecce patriam quisque querit, sed qui viam perdidit, errando graditur, non proficiendo quantòque plus ambulat, tantò magis ab eo, quod quærit elongatur.

6 Qui viam regiam, hoc est, Christum deserit;

& si

& si videat veritatem, à longè videt: quia nisi per viam; non est, quomodo ad eam appropinquet. Quod si gradus per desertum, leonem incurrit, semetipsum redarguat, dum in Diaboli faucibus hæserit.

De differentia testamentorum.

C A P. XXII.

I

VIDAM hæretici ideò non recipiunt vetus testamentum, pro eo quòd aliud in tēpore prisco, aliud agatur in nouo. Non intelligentes quod Deus quid cuique cōgruerit tempori incognita quadam distributione concesserit: sicut in lege imperat nuptias; in Euangelio virginitatem commendat: in lege oculum pro oculo auferre; in Euangelio alteram præbere percutienti maxillam. Sed illa pro tempore fragili populo, ista verò perfectò; vtique tamen pro tempore suaqueque convenientia commodans. Et tamen pro ista mutatione non est credendus Deus mutabilis, sed potius inde admirabilis prædicandus est: quia manens incommutabilis, quid cuique (vt diximus) tempori commodum fuit, magna cum distributione concessit.

2 Sub veteri testamento minoris culpæ erant

peccata

Augusti. lib.
confes. 3. c. 7.
& quinto sermone de aduentu.I *magna.*Deuter. 25.
Matth. 19.
Deuter. 19.

Matth. 5.

peccata; quia in eo non ipsa veritas, sed umbra veritatis aderat. Nam in testamento nouo præceptis altioribus veritate manifesta facta quædã, quæ in illo populo umbræ veritatis deseruierant, deferenda nobis præcipiuntur. Illic enim fornicatio, & retributio iniuriæ permessa sunt, nec nocebant; in testamento autem nouo graui animaduersione damnantur, si admittantur.

De symbolo, & oratione.

C A P. XXIII.

IDEI symbolū, & dominica oratio pro tota lege paruulis Ecclesiæ ad cælorum regna sufficit capefenda. Omnis enim latitudo scripturarum in eadem oratione dominica, & symboli breuitate concluditur. Vnde & Propheta Esaias dicit: Abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum, super vniuersam terram: Attendite, & audite eloquium meum. Sed hæc abbreuiatio, aut illud intelligitur, quod Dominus dicit: Omnem legem, & Prophetas in duobus præceptis dilectionis Dei, & proximi pendere: aut propter ipsam orationem dominicam, vel symboli breuitatem, in quibus (vt prædictum est) omnem scripturæ coarctari cernimus latitudinem.

Efai. c. 10.

scripturarum

De

De baptismo & communionem.

C A P. XXIII.

- I**OLA M Ecclesiam catholicam habere baptismū ad salutem Zacharias Propheta testat: In die (inquit) illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus in Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatae. Domus quippe Dauid, & Ierusalem Christi Ecclesia est, in qua manat fons in ablutionem peccatorum. Hæretici autem id solum imaginaria ostentatione faciunt, ideoque illis baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicij testimonium datur.
- 2 Pro solo reatu originali luunt in inferno nuper nati infantuli pœnas, si renouati per lauacrū nō fuerint. Proinde Adæ causa nuper natus infans, si non regeneratur, damnatur, quia originalis noxietate perimitur.
- 3 Cūr paruuli peccato originali carentes per baptismum, & nec dum proprium habentes delictum, à bestijs, pœnisque cæteris laniantur. Hæc igitur causa est. Baptismus enim à pœna æterna, non à præsentis vitæ supplicio liberat. Quod si a pœna præsentis homines liberarentur per baptismum, ipsum putarent baptismi præmium, non illud æternum. Ergo soluto reatu

Zachar. c. 13.

originali,

peccati,

peccati, manet tamen quædam temporalis pœna; ut illa vita feruentius requiratur, quæ erit à pœnis omnibus aliena.

4 Nullus negat fidelium etiam post baptismû, quo peccata delentur, quotidie quandiu in isto sæculo sumus, ad Deum nos debere conuerti. Quod quamuis sine intermissione sit quotidie agendum, nunquam tamen fecisse sufficiet.

5 Qui in maternis vteris sunt, ideo cum matre baptizari non possunt; quia qui natus adhuc secundum Adam nō est, renasci secundum Christum non potest. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio non præcessit.

6 Qui intra Ecclesiam non ex dignitate Ecclesiæ viuunt, sed fidem, quam verbo tenent, operibus destruunt, de ipsis legitur: Multiplicati sunt super numerum, ut subaudias in regno prædestinatorum.

7 Qui sceleratè viuunt in Ecclesia, & communicare non desinunt, putantes se tali communionemundari: discant nihil ad emendarionem proficere sibi, dicente Propheta: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? & Apostolus: Probet, inquit, se ipsum homo & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

De consecr.
D.4. c. qui in
maternis.

Pfalm 39. ibi
Gregor.

De consecr.
D.2 cap Qui
sceleratè.

Ierem. 11.

1. Corint. 11.

De

De septem regulis.

C A P. XXV.

1 EPTEM esse, inter cætera, regulas locutionum sanctarum scripturarum quidam sapientes dixerunt.

1 cætera.

2 Prima regula est de Domino, & eius corpore; quæ de vno, aut ad vnum loquitur: atque in vna persona, modò caput, modò corpus ostendit, sicut Esaias ait: Induit me vestimento saluari quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornata monilibus suis. In vna enim persona duplici vocabulo nominata caput, idest, sponsum & Ecclesiam, idest, sponsam manifestauit. Proinde notandum in scripturis, quando specialitèr caput describitur, quando & caput, & corpus: aut quando ex vtroque transeat ad vtrumque; aut ab altero ad alterum: sicque quid capiti, vel corpori conueniat, prudens lector intelligat.

Esai. 61.

2 quid.

3 Secunda regula est de Domini corpore vero, & permixto. Nam videntur quædam vni conuenire personæ, quod tamen non est vnius, ut est illud: Puer meus es tu Israël, ecce deleui, ut nubem, iniquitates tuas, & sicut nebulam peccata tua: conuertere ad me, & redimam te. Hoc ad vnum non congruit. Nam altera pars est, cui

Osee. 13.

H pecca-

peccata deleuit, cum dicit: Puer meus es tu. Et altera, cui dixit: Conuertere ad me, & redimam te. Qui si conuertantur, eorum peccata delentur. Per hanc enim regulam, sic ad omnes loquitur scriptura, vt & boni redarguantur cum malis, & mali laudentur cum bonis. Sed quid ad quem pertineat, qui prudenter legerit, discet.

4 Tertia regula est de litera, & spiritu, id est, de lege, & gratia: lege, per quam precepta faciendi admonemur; gratia, per quam, vt operemur, iuamur. Vel quod lex non tantum historicè, sed etiam spiritualiter sentienda sit. Namque & historicè oportet fidem tenere, & spiritualiter legem intelligere.

5 Quarta regula est de specie, & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur: veluti si vni ⁴populo, vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum: sicut in psalmis: Et adorabunt, inquit, eum filia Tyri in muneribus filia Tyri, filia gentium, ab specie ad genus: per Tyrum enim vicinam tunc huic terræ, vbi propheta erat, significabat omnes gentes credituras Christo: vnde & bene sequitur: Vultum tuum deprecabunt omnes diuites terræ. Sic & per Esaiam Prophetam dum aduersus Assyrium dominus comminatur dicens: Vt conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum. Et erit Babylon illa gloriosa, & regnis

inclyta

inclyta, sicut subuertit Dominus Sodomam, & Gomorram. Nam licet aduersus vnã ciuitatem Babylonem, per Esaiam Dominus comminetur, tamen dum contra eam loquitur, transit ad genus de specie, & conuertit generaliter contra totum mundum sermonem. Certè si non diceret aduersus vniuersum orbem, non adderet infra generaliter: Et disperdam omnem terram, & visitabo super orbem mala, &c. quæ sequuntur ad internecionem mundi pertinentia: vnde & adiecit. Hoc est consilium, quod cogitavi super omnem terram, & hæc est manus eius extensa super omnes gentes. Item, dum sub persona Babylonis arguit vniuersum mundum dicens: Disperdam omnem terram, & visitabo super orbis mala, & cætera, quæ sequuntur, ad internecionem mundi pertinentia: rursus ad eandem quasi de genere ad speciem reuertitur, dicens quæ eidem ciuitati specialiter contingerent: Ecce ego suscitabo super eos Medos. Nam regnante Balthasar, à Medis est obtenta Babylonia. Sic & onus Aegypti ex persona eiusdem, totum vult intelligere mundum, dicendo: Et concurrere faciam Aegyptios aduersus Aegyptios, regnũ aduersus regnũ: cum Aegyptus non multa regna, sed vnũ habuisse describitur regnũ.

6 Quinta regula est de temporibus, per quam aut pars maior temporis per partem minorem: aut pars minor temporis per partem maiorem

H 2 indu-

3 pro.

4 genti.

Psal. 44.

Esai. 14.

Idem. 13.

ibid.

ibid.

Esai. 19.

inducitur; sicut est de triduo dominicæ sepulturæ: dum nec tribus plenis diebus, ac noctibus iacuerit in sepulcro: sed tamen à parte totum triduum accipitur. A toto pars, ut est illud: Et erunt dies vitæ hominis anni centum viginti: dū tantum centum vsque ad diluuium inueniantur, ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel sicut illud; quod quadringentis annis prædixerat Deus, filios Israël in Aegypto seruituros, & sic inde egressuros: qui tamen dominantē Ioseph, Aegypto dominati sunt, nec statim post quadringentos annos egressi sunt, ut fuerat repromissum; sed quadringentis triginta peractis ab Aegypto recesserunt, & ad hanc temporum regulam pertinent illa quæ dum adhuc futura sunt, quasi iam gesta narrantur, ut est illud: Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea; & diuiserunt sibi vestimenta mea, & his similia: in quibus futura, tanquam iam facta sint, ita dicuntur. Sed cur quæ adhuc facienda erant, iam facta narrantur? Quia quæ nobis adhuc futura sunt, apud Dei æternitatem iam facta sunt. Quapropter quando aliquid faciendum esse pronuntiatur, secundum nos dicitur: quando verò quæ futura sunt, iam facta dicuntur, secundum Dei æternitatem accipienda sunt: apud quem iam omnia facta sunt, quæ futura sunt.

7 Sexta regula est de recapitulatione. Recapi-

tulatio

*5 in quib. quæ
adhuc facienda
erant, iam facta
numerantur.
Psal. 21.*

tulatio enim est, dum scriptura reddit ad illud, cuius narratio iam transierat: sicut cum filios filiorum Noë scriptura commemorasset, dixit illos fuisse in linguis, & gentibus suis: & tamen postea, quasi hoc etiam in ordine temporum sequeretur, Et erat, inquit, omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus erat. Quomodo ergo secundum suas linguas erant, si vna lingua erat omnibus: nisi quia ad illud, quod iam transierat, recapitulando est reuersa narratio. Recapitulatio enim est, dum rerum præteritarum causæ futuris miscentur gestis, sicut & in Genesi, dum sexto die hominem dicit factum fuisse, de nouò recapitulat formatū dicens: Formauit Deus hominem ad imaginem suam: Nec non & vbi expletis omnibus operibus, dum Deum dicit septimo die requieuisse, recapitulando subiungit: Istę generationes cœli, & terræ, quando creatæ sunt, in die quo creauit Deus cœlum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur super terram. Nondum enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram: sed fons ascendebat de terra irrigans vniuersam superficiem terræ. Hæc omnia recapitulando in serie narrationis rebus futuris nectuntur; cum intra sex dies etiam hæc patrata videantur.

8 Septima regula est de Diabolo, & eius corpore; quia sæpe dicuntur ipsius capitis, quæ suo

Genes. 10.

*Hæc quamvis
in excussis le-
gantur, tamen
in omnibus M.
ss. nostris deest.*

Gen. 21.

magis

magis conueniunt corpori: sæpè verò eius videntur dicta membrorù, & non nisi capiti congruunt. (Sicut in Esaia, vbi dum contra Babylo-
niam, hoc est contra Diaboli corpus multa dixisset sermō propheticus; rursus ad caput, id est ad Diabolum, oraculi sententiam deriuat dicens: Quo modo cecidisti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris?) Ex nomine quippe corporis intelligitur caput, vt est illud in Euangelio de zizanijs tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus homo hoc fecit, hominem ipsum Diabolum vocans, & ex nomine corporis caput designans. Item ex nomine capitis significatur corpus, sicut in Euangelio dicitur: Duodecim vos elegi, sed vnus ex vobis Diabolus est, Iudam vtique indicans, quia Diaboli corpus fuit. Apostata quippe Angelus omnium caput est iniquorum, & huius capitis corpus sunt omnes iniqui: Sicque cum membris suis vnus est, vt sæpè, quod corpori eius dicitur, ad eum potius referatur: rursùm quod illi, ad membra iterùm ipsius deriuetur.

Esaï. 14.

Matth. 13.

Ioan. 6.

De Martyrio.

CAP. XXVI.

DE I seruus aduersitate ¹vlla non frangitur, sed se pro veritatis defensione vltro certamini offert, nec vnquam pro veritate diffidit.

²Sæpe ex discipulis ad martyrium eliguntur, qui suos doctores ad coronam præcedunt: & qui sunt ordine postremi, fiunt nonnunquam in certamine primi.

³Vir sanctus vltro se in ²agone pro certamine non debet offerre iustitiæ: sed tamen, ³si agonis fructum videt vberimum, non debet declinare laboris periculum. Quod si maior est labor, quàm animarum lucrum, declinandus est labor, quem minimum comitatur augmentum. Vtrumque enim fecit Apostolus, qui & periculis se vltro dedit, vbi maximum animarum lucrum vidit; & sapienter se periculo abstulit, in quo potio-rem laborem, quàm lucrum esse ⁴perspexit. Vltro se Paulus ⁵ad Ephesum periculis obtulit, quia potius periculo lucrum vidit. Damasci autem ideo periculo subtraxit semetipsum, quia nullum periculi ipsius arbitratus est fructum.

⁴Disce quomodo se ad martyrium offerat quisque

¹ nulla.

² pro agone certaminis debet offerre. Vide scholia.
³ agonis fructum videns.

⁴ perspexit.

⁵ apud Actor. 11.
2. Corint. 11.

Ioan. ultimo

quisque vtrò, vel quomodo iuxta sententiam Dei cingatur ab altero, & quò non vult ipse ducatur, nisi quod & propter gloriam futuram de certamine iustus gaudet, & propter passionis violentiam refugit subire, quod dolet.

5 Accipe exemplum ad eundi sub trepidatione martyrij de usu bellandi, in quo exercitatus quisque in prælio, & per audaciam certamen aggreditur, & per timorem cunctatione mouetur.

6 Item accipe exemplum martyrij, de reparatione humani corporis ad salutem; dum quisque & de spe reparationis gaudet, & de incisionibus malorum ceu amarissimis poculis mœret.

De Sanctorum miraculis.

C A P. XXVII.

Ex Gregor.
homil. 29.

1 **I**tsi si Apostolis virtus data est signorum, propter fidem gentium nuatiendam; Ecclesie tamen data est virtus operum, propter eadem fidem ornandam. Et tamen in ipsis Apostolis plus erat mirabilis virtus operum, quam virtus signorum. Ita & nunc in Ecclesia plus est bene viuere, quam signa facere.

2 Quod nunc Ecclesia non ea miracula faciat, quæ sub Apostolis faciebat, ea causa est;

quia

quia tunc oportebat mundum miraculis credere; nunc verò iam credentem oportet bonis operibus coruscare. Nam ideò tunc signa fiebant exterius, vt interius fides reboraretur.

3 Iam fide miracula quicumque requirit, vanam gloriam vt laudetur, querit. Scriptum est enim: linguæ in signa sunt, non fidelibus, sed infidelibus. Ecce signum non est fidelibus necessarium, qui iam crediderunt, sed infidelibus, vt conuertantur. Nam Paulus pro non credentium infidelitate patrem Publij de infirmitate febrium virtutibus curat: infirmantem verò Timotheum fidelem, non oratione sed medicinaliter reparat; vt noueris miracula pro incredulis, non pro fidelibus fieri.

4 Antequam Antichristus appareat, virtutes ab Ecclesia, & signa cessabunt; quatenus eam quasi abiectiorem persequatur audacius. Ob hanc vtilitatem cessabunt sub Antichristo ab Ecclesia miracula, & virtutes; vt per hoc Sanctorum clareat patientia, & reproborum, qui scandalizabuntur, leuitas ostendatur, & persequentium audacia ferocior efficiatur.

I De

1 per miracula.

2 corroboraretur.
Ex Gregor.
li. 27. Moral.
c. 14.

1. Corint. 14.

Actor. 28.

Ex Gregor.
li. 34. Moral.
c. 2.

De Antichristo, & eius signis:

C A P. XXVIII.

1. MUNIS qui secundum Christianæ professionis normam aut non uiuit, aut aliter docet. Antichristus est.
2. Plerique autem Antichristi tempora non uisuri sunt, & tamen in membris Antichristi inueniendi sunt.
3. Antequam ueniat Antichristus, multa eius membra præcesserunt, & prauæ actionis merito caput proprium præuenerunt, secundum Apostolum, qui iam iniquitatis mysterium operari illum affirmat, etiam antequam reueletur.
4. Magnitudo signorum fiet sub Antichristo, ut electi, si fieri potest, in errorem mittantur. Sed si electi, quomodo sunt in errore mittendi? Ergo ibunt in errorem titubationis ad modicum, præ multitudine prodigiorum, non tamen deiciendi sunt à stabilitate sua terrorum impulsu, atque signorum. Vnde & ideò ponitur, si fieri potest: quia electi non perire possunt, sed citò respicientes cordis errorem religione coëcebunt: scientes prædictum à Domino esse, ut dum hoc fecerint aduersarij, non conturbentur Sancti.
5. Tam mira facturus est prodigia, & signa, dum

uenerit

- venerit Antichristus, ut etiam electis quoddam cordis gignatur scrupulum; quod tamen cito exsuperet in illis ratio: per quam scient in deceptionem reproborum, & electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriosi erunt sancti, non per miracula, sicut martyres fuerunt priores. Illi enim & persecutores sustinebunt: & facientes prodigia. Proinde & durius bellum sustinebunt: quia non solum contra persequentes, sed etiam miraculis coruscantes dimicaturi sunt.
6. Grauius sub Antichristi temporibus, contra Ecclesiam defæuet synagoga, quam in ipso aduentu Saluatoris Christianos est persecuta.
 7. Dum in Martyres Diabolus iam exercuerit crudelitatem magnam etiam ligatus, crudelior erit tamen Antichristi temporibus, quando etiam erit soluendus. Nam si tanta ligatus facere potuit, quanta solutus faciet.
 8. Quanto propinquius finem mundi Diabolus videt, tanto crudelius persecutiones exercet: ut quia se continuo damnandum conspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur.
 9. Quanto breuius tempus videt sibi restare Diabolus, ut damnetur: tanto in magna persecutionis ira mouetur, diuina iustitia permittente: ut glorificentur electi, sordidentur iniqui, & ut Diabolo durior crescat damnationis sententia.

I 2 De

1 formam.

2. ad Theſſ. 2.
2. Apostoli ſententiam, alius
M. ſſ. Apostoli
teſtimonium.

Ex Gregor.
libr. 33. Mo-
ra. c. 27. Mat-
th. 24.

negro
moro
moro

3 contra mirac.

4 cum.

5 sub Antich
6 Nam si tanta
ligatus quanta
solutus faciet.

Ex Gregor.
libr. Moral.
34. c. 10.

7 breue.

8 iusti.

De Resurrectione.

C A P. XXIX.

INCHOATIO pacis Sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem absorpta carnis infirmitate coualuerint.

2 Resurrectio mortuorum, ut Apostolus ait, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est: in ætate, scilicet, iuuentutis, quæ profectu non indiget, & absque inclinatione defectus in perfectione ex utraq; parte & plena est, & robusta.

3 Quamuis nunc filiorum Dei nomine homines fideles vocantur, tamen ex eo quod hanc seruitutem corruptionis patiuntur adhuc iugo seruitutis addicti, sunt accepturi plenam Dei filiorum libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

4 Nunc Deus per speculum agnoscitur, in futuro autem quisque electus facie ad faciem presentabitur: ut ipsam speciem contempletur, quâ nunc per speculum videre conatur.

5 In hac vita electorum numero ad dexteram pertinentium, & reproborum, qui ad sinistram ituri sunt, Ecclesiam Dei compleri dicitur:

in

Ex Gregor.
li 4. Moral. c.
22. & 23.

Ad Ephes. 4.
Augusti. libr.
22. de ciuit. c.
14. & 15.

Rom. 8.

1. Corint. 15.

1. Corint. 13.

Matth. 25.

in fine autem sæculi sicut zizania à frumento disungi.

De iudicio.

C A P. XXX.

IUDICII diem nouit Christus, sed in Euangelio dicere, & scire discipulos noluit, Nam dum dicit idem Dominus per Prophetam: Dies ultionis in corde meo, ¹indicat se non nescire, sed nolle indicare.

2 De domo Domini, sicut scriptum est, incipit iudicium, quando electi, id est domus Dei, hinc per flagella iudicantur: Impij verò illic ad damnationem iudicandi sunt. Vnde & sequitur: Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non crediderunt?

3 Ad districti examen iudicis, nec iustitia iusti segura est, nisi pietate diuina: ut & ipsa iustitia, qua quisque iustus est, Deo iustificante iustificetur. Alioquin apud Deum, & ipsa peccatum est. Inde est quod ait Iob: Innocentem, & impium ipse consumit: Consumitur quippè à Deo ³innocens, quando ipsa innocentia liquidius requisita, & diuinæ innocentiae comparata nihil efficitur, nisi ⁴& ibi misericordiae pietate homo iustificetur. Consumitur itè à Deo impius, quando

examinis

Matth. 13.

1. se.

Esaï. 63.

2. indicant.

1. Petr. 4.

Ex Gregor.
lib. 9. Moral.
c. 11. & 12.

3. innocens.

4. per diuinam
misericordiam
pietate
et à homo, &c.

examinis diuini subtilitate requiritur, eiusquè detecta impietas iudicata damnatur.

4 Consumitur innocens, & impius simul sine carnis, non pœna damnationis.

5 Doctus paritèr, & indoctus moriuntur; sed morte carnis, non pœna damnationis. Omnia autem pergunt ad vnum locum, dum morte corporali in terram & iustus, & impius reuertuntur. Retributio autem dissimilis, sicuti per eundem Salomonem dicitur: Quid plus habet sapiens à stulto, nisi quod illuc pergit, vbi vita est? Ergo omnes in terram paritèr redeunt: Nam vbi vita est, non pariter pergunt.

6 Gemina punitur sententia impius, dum aut hïc pro suis meritis, mentis cœcitate percutitur, ne veritatem videat, aut dum in fine damnabitur, vt debitas pœnas exoluat.

7 Geminum est diuinum iudicium: vnum, quo & hïc iudicantur homines, & in futuro: alterum, quo propterea hïc iudicantur, ne illic dampnentur. Ideoque quibusdam ad purgationem temporalis proficit pœna; quibusdam verò hïc inchoat damnatio, vt illic perfecta speratur perditio.

8 In iudicio reprobis humanitatè Christi, in qua iudicatus est, videbunt, vt doleant; diuinitatem verò eius non videbunt, ne gaudeant. Quibus enim diuinitas eius ostenditur, vtique ad gaudium demonstratur.

9 Pro diuersitate conscientiarum, & mitis apparebit in iudicio Christus electis; & terribilis reprobis. Nam qualem quisquè conscientiam tulerit, talem & iudicem habebit: vt manente in sua tranquillitate Christo, illis solis terribilis appareat, quos conscientia in malis accusat.

10 Duæ sunt differentie, vel ordines hominum, in iudicio, hoc est, electorum, & reproborum; qui tamen diuiduntur in quatuor. Perfectorum ordo vnus est, qui cum Domino iudicat, & alius, qui iudicatur: vtriquè tamèn cum Christo regnabunt. Similitèr ordo reproborum partitur in duobus, dum hi, qui intra Ecclesiam sunt mali, iudicandi sunt, & damnandi: qui verò extra Ecclesiam inueniendi sunt, non sunt iudicandi, sed tantùm damnandi.

11 Primus igitur ordo eorum, qui iudicantur, & pereunt, opponitur illi ordini bonorum, de quo sunt, qui iudicantur, & regnant. Secundus ordo eorum, qui non iudicantur, & pereunt, opponitur illi ordini perfectorum, in quo sunt hi, qui non iudicantur, & regnant: Tertius ordo eorum qui iudicantur, & regnant, illi ordini est contrarius, de quo sunt qui iudicantur, & pereunt. Quartus ordo eorum qui non iudicantur, & regnant, opponitur illi contrario ordini, in quo illi sunt, qui non iudicantur, & pereunt.

Ex Gregor. li. 25. Moral. c. 5 & 6.

9 talo & iudicium.

Ex Gregor. li. 26. Moral. c. 24. & Magistr. in 4. D. 97.

10 iudicium.

11 iudicium.

De gehenna.

C A P. XXXI.

1

VPLEX damnatorum pœna est, in gehenna, quorum & mentem vrit tristitia, & corpus flamma iuxta vicissitudinem: vt qui mente tractauerunt, quod perficerent corpore, simul & animo puniantur, & corpore.

2

Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere, & ad aliquid non habere: hoc est, habere lumen ad damnationem, vt videant impij vnde doleant; & non habere ad consolationem, ne videant, vnde gaudeant.

3

Apta fit comparatio de camino trium puerorum, ad exemplum ignis gehennæ. Nam sicut illic ignis non arsit ad trium puerorum supplicium, & arsit ad comburenda ligamina vinculorum: ita ignis gehennæ, & lucebit miseris ad augmentum pœnarum, vt videant, vnde doleant; & non lucebit ad consolationem, ne videant, vnde gaudeant.

4

Inter huius vitæ, & futuræ infelicitatis miseriam, multa discretio est. Illic enim & miseria est propter cruciationem dolorum, & tenebræ propter lucis auersionem: quorum vnum in hac vita, idest, miseria est, aliud non est, in inferno autem vtrunque est.

De

i iusta vicissitud. ne.

Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 39.

Gregor. ibid.

Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 38.

De pœnis impiorum:

C A P. XXXII.

1

ICVT fasciculi lignorum ad combustionem, de similibus colliganrur, ita in iudicij die similis culpæ rei suis similibus iungentur: vt ex æquo pœna constringat quasi in fasciculum, quos actio similis fecit in malum.

2

Sicut vnusquisque sanctus in futuro iudicio pro quâritate virtutû glorificabitur: ita & vnusquisque impius, pro quantitate facinorum condemnabitur; nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo, sed iuxta qualitatem criminum, Propheta affirmante, discretio erit pœnarum.

3

De charorum quoquè suorum supplicijs additur etiam pœna defunctis: sicut apud inferos, diuitis sermo prædicat euangelicus; sicut pro augendo Iudæ supplicio, dicit etiam Psalmista: Commotione moueantur filij eius, & mendicêt.

4

Impij ex hoc durius in iudicio puniendi sunt, mentis dolore, ex quo visuri sunt iustos gloriæ beatitudinem meruisse.

5

Cunctis videntibus est præcipitandus Diabolus, quando sub aspectu omnium bonorum Angelorum, & hominum cum eis, qui de parte eius erunt, in ignem æternum mittendus est.

Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 39.

Matth. 13.

Ex Gregor. ibid.

Esaï. 28. iudicium, & iustitiâ in mēsurâ.

i vnus M. f. testante: tibi Domine misericordia, quia reddes singulis, secundum opera sua.

Alius M. f. Qui reddet vnicuique secundum opera sua. Reliqui vt excusati.

Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 19.

Luc. 16. Psal. 108.

K

Dum

Ex Gregor.
li. 34. Moral.
c. 7.

6 Dum sublatus fuerit Diabolus, ut damnetur, multi electi qui in corpore sunt inueniendi, Domino ad iudicium veniente, metu concutiendi sunt; videntes tali sententia impium esse punitum: quo terrore purgandi sunt, quia, si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso, quo Diabolum damnari conspiciunt, purgabuntur. Hinc est, quod ait Iob: Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur.

Iob. 41.
2. exterriti.

7 Multos posse perire ex eis in die iudicij, qui nunc electi esse videntur, & sancti: dicente Propheta: Vocabit Dominus iudicium ad ignem, & deuorabit abyssum multam, & comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur, quia illos etiam infernus absorbebit, qui nunc se esse in preceptis caelestibus gloriantur; de quibus Dominus dicit: Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus; in nomine tuo daemona eiecimus, & virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, nescio qui estis.

3. docente.
Amos. 7.

Matth. 7.

De gloria Sanctorum.

C A P. XXXIII.

1 ON faciet in futurum cor miserum iustorum ex compassione damnatorum condolendi affectio, ubi tantum erit Sanctorum de Dei contemplatione gaudium, ut tristitiae nullus tribuatur introitus.

Ex Gregor.
homil. 40. est
apud Magist.
in 4. Distinc.
50.
1. de.

2 Sicut comparatus color candidus nigro colori fit pulchrior; ita & Sanctorum requies comparata damnationi malorum gloriosior erit.

3 Sic iustitia iniustitiae, sic virtus vitio. Crescit ergo sanctorum gloria, dum debita damnantur impij poena.

2. ergo sanctorum
gloria crescit.

4 Post resurrectionem Sanctis in carne promissa est caelorum ascensio; dicente ad Patrem Christo: Volo, ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Si enim membra capitis sumus, & vnus in se, & in nobis est Christus, utique ubi ipse ascendit, & nos ascensuri sumus.

Ioan. 17.

N O T Æ

ET EMENDATIONES

In librum primum

SENTENTIARVM DIVI ISIDORI.

C A P V T I.

SVMVM *bonum*.] Hinc ortum habuit, vt hic liber de summo bono à quibusdam appelleretur; à prima voce titulum libro imponentibus, more Hebræorum: cum tamen à B. Isidoro inscriptus sit sententiarum liber, vt auctor est Braulio Cæsaraugustanus Antistes, cōsentiētibus etiam omnibus cc. M. ff & Gratiano, Iuone Carnotensi, alijsquē decretorum collectoribus. In concilio etiam Toletano 8. sic scriptum est: Nostri sæculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholice nouissimum decus; præcedētib; ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus: atquē quod maius est, iam sæculorum finitorum doctissimus, cum reuerentia nominandus ISIDORVS, in libro sententiarum secundo. Quo

in loco

in loco Petrus Crabbe & Iouerius pro sæculorum finitorum, legunt in sæculorum fine. Sententia autem Isidori, quæ illic citatur, est lib. 2. c. 31. de iuramento, & habetur apud Gratianum 22. q. 4. c. Non est obseruandum.

Quid est Dei immortalitas.] Ex D. Gregorio, quem in his sententijs potissimè sequitur Isidorus, cū propter insitam admirabile in eo Sanctissimo viro morum doctrinā (quæ in eius scriptis præter cæteras quàm plurimas maximasque virtutes mirè elucet) tum propter amorem ex mutua familiaritate fratris Leandri, & Gregorij conceptum, vt ex lib. 1. Epist. Greg. indict. 9. epistola ad Leandrum liquidò constat. Inde eius scripta velut augustissima colit, ac veneratur. Gregorius itaque lib. Moral. 12. c. 17. Quid enim, inquit, mutabilitas, nisi mors quædam est. &c. Totius sententiæ explicationem vide apud Augustinum lib. 3. contra Maximum. c. 12.

Nam & Angeli & animæ.] Omnes M. ff. cc. coniunctionem posteriorem reiiciunt: Nam Angeli animæ, sed retinenda vt in editis. Locus est apud Gregorium lib. Moral. 25. c. 4. Idem Augustin. lib. de essentia diuinitatis, c. primo.

Nam anima moritur.] Augustinus lib. de duabus animabus c. 8. mortem animæ auersionem esse a Deo dicit. & lib. 4. de trinitate. c. 3. sicut anima Deo deficiente. &c.

3 *Quod materiam habet.*] Omnis variatio, & permu-

permutatio rerum à materia ortum habet, eo quod materia habet concretam priuationem: ex priuatione autem nascitur appetitus; & ex appetitu impulsus ad aliam formam, vt Aristoteles docuit lib. 1. Physic. Deus verò alienus est ab omni materia, vt docet Thomas Aquinas lib. 1. contra gentes. c. 16. & 17. doctissimè.

Itaque benè.] Augustinus lib. 5. de Trinitate. c. 1. probat, quod aliqua sint, quæ propriè prædicentur de Deo, vt est illud: Ego sum, qui sum; & quod sit immortalis.

4 *Opus non consilium.*] Ex Gregorio libr. Moral. 16. c. 4. Idem Augustinus in speculo. c. 4. Et hoc est, quod etiam elegantè asserit idem Augustinus lib. 1. de ciuitate Dei. c. 13. Nouit quiescens agere, & agens quiescere, & potest ad opus nouum, non nouum, sed sempiternum adhibere consilium. D. Ambros. lib. 3. offic. c. 10. probat Deum frequentè mutare sententiam; reprehendens iuramentum Herodis, & impium Iephthæ facinus. Est de hac re longa disputatio in concilio Toletano. 8.

8 *Idem Deus dicitur simplex.*] Est apud Magistrum sententiarum lib. 1. Dist. 8. ex Gregorio lib. 16. Moral. c. 20. & Augustinus lib. de essentia diuinitatis.

In ordinatè dici.] Hieronymus in libello de his, quæ Deo in scripturis attribuuntur. Et Isidorus ipse fusè explicat hanc sententiam lib. 7.

etymol. c. 1. de Deo: Quem locum sumpsit ex Gregorio lib. 32. Moral. c. 6. dùm interpretatur illud Iob: Commouisti me aduersus eum, ibi enim inquit, an sit in Deo commotio.

Simplicitas quæ aliquando dicitur pro stultitia.] Gregorius epist. 78. ad Mauritium Augustum, simplicitatis vocabulo inquit, me fratrem appellat. Et simplex sumitur pro non malo, non versuto. Matth. 10. Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut columbæ. Et prouer. 10. benedicta omnis anima simplex. Et: qui simpliciter ambulat, in fiducia ambulat.

C A P. II.

1 *NON idèd.*] Interpretatur locus Ieremiæ 25. Cælum & terram ego impleo, dicit Dominus. Quem locum sic ferè ad verbum explicat Augustinus in speculo. c. 21. Gregor. homil. 8. super Ezechielem. Et Chrysostomus in homil. de Sancto, & adorando spiritu. tom. 3.

Nec particulatim.] Phrasis est Augustini in speculo. c. 2. & 3. Vide Hilar. 2. de Trinitate.

4 *Sed hunc sermonem.*] Augustinus super Ioannem tractatu 13. elegantè hoc dixit: Omnia, inquit, possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo: sed nihil latius hac inopia, quæ congruum nomen non inuenit.

5 *In suis ambulat Sanctis.*] Augustinus epistola 28. ad Hieronymum de origine animæ; ostendit, quo pacto Deus in suis ambulet Sanctis.

6 *Quodam modo latitudo.*] Locus Pauli ad Ephes. c. 3. Augustinus in speculo vt dixi, & in epistola ad Paulinum, epistola 112. c. 13. & Gregor. lib. Moral. 10. c. 7. sicut Isidorus interpretatur.

Infernis.] Omnes M. ff. cc. legunt: inferiùs. Rectè, sic enim est hæc sententia apud Augustinum lib. de speculo. Et Gregor. 10. Moral. c. 7. Ex quibus locis, velut è fontibus Isidorus eam hausit.

C A P. III.

I *VM de Deo.*] Ex Gregorio lib. 27. Moral. c. 4. vbi exponit illud: Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.

Secundum Apostolum.] Locus est Pauli ad Philippones 4. Augustinus in Enchirid. ad Laurent. c. 63. Pax Dei, inquit, quæ præcellit omnem intellectum; vt in eo quod dicit omnem, nec ipse intellectus Sanctorum Angelorum esse possit exemptus, sed Dei solius.

Et ideo quia occulta, & iusta sunt.] Gregorius lib. 3. Moral. c. 5. vnde locus Isidori desumptus. Superna, inquit, sententia, & si non est cognita, non tamen credatur iniusta; sed eo saltem iustum credatur omne, quod patitur, quo nimirum constat, quod DEO auctore patitur.

C A P. IIII.

2 *ICVT opus vel ars.*] Omnes cc. M. ff. legunt: sicut ars, in artifice. Quam lectionem prebo. similis est sententia in Augustino lib. 2. de libero arbitrio. c. 7.

Irrationabilia & insensibilia non per se.] Ex Augustino psal. 148. ipsa quidem per se (loquitur de irrationabilibus) voce sua, & corde suo non laudant Deum, sed ab intelligentibus considerantur; per ipsa laudatur DEVS.

3 *Dixerunt antiqui, quod nihil tam hebes sit, quod non sensum habeat in Deum.*] Antiquos Philosophos vocat, qui de Dei natura variè scripserunt, & senserunt; vt Cicero in libris de natura Deorum docuit, & inter alia, esse Deum animum per omnes mundi partes vndiquè diffusum, & omnem naturam comitantem, à quo cuncta, quæ nascuntur: animalia vitam, & spiritum capiant, quam sententiam Virgilius mirè expressit.

*Principio cælum, ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Vide Saluianum lib. 1. de Providentia.*

C A P. V.

NOSTRO usu zelare Deus dicitur.] De nominibus, quæ Deo attribuuntur, D. Hieronymus librum scripsit, & D. Augustinus quem de essentia diuinitatis appellauit; à quibus Isidorus hinc frequentè sententias accipit.

Perturbatio nulla est.] August. lib. 1. contra aduersarium legis, & Prophet. c. 20. Ira Dei non habet perturbati animi ardorem. Et psal. 78. Ira & zelus, non sunt perturbationes Dei.

Fracundiam sacra lectio nominauit.] Duo cc. M. ff. Iram sacra lectio nominauit. vnus M. f. cõsentit cum excusso. Iram, & iracundiam promiscuè in diuinis literis inuenio Deo attribui. De ira, Iob 9. Deus, cuius iræ nemo resistere potest. Et psal. 2. loquetur ad eos in ira sua. Paulus: reuelabitur ira Dei. Et: Thesaurizas tibi iram in die iræ: Et alia. De iracundia, apud Isaiam c. 1. & 30. me ad iracundiam prouocastis. Et Ierem. 4. Et Apocalyp. 15. plenus iracundiæ Dei.

C A P. VI.

TRAHIT quem re vera iuxta.] Locum mutilum in excussis, ex fide omnium M. ff. restitui, & ex Augustino lib. de speculo c. 12. ex quo tota sententia Isidori desumpta est. Multis siquidem modis,

inquit,

inquit, ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis; quem re vera, iuxta propriam naturam, inuisibilem constat esse, & in totum incomprehensibilem & incircumscriptum.

Pro eo autem, quod auertitur, ambulat.] Augustinus dupliciter explicat significationem huius vocis in Deo, lib. de essentia diuinitatis: ambulare dicitur Deus, inquit, non de loco ad locum transeundo, quod impiu est, ita credere; sed deambulatio eius est in cordibus Sactoru delectari. sicut scriptu est: & inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero illoru Deus: vel certè ambulare Dei est in Sanctis prædicatoribus suis de loco in locum transire. Hæc Augustinus. Huius posterioris acceptio s Isidorus meminit supra c. 2. sententia quinta. Dum localis, inquit, non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco ad locum prædicatur ab eis. Aliter verò deambulare Dei interpretatur ab Augustino sermone 3. de verbis Apostoli, super illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis, ne perfeceritis: deambulat, inquit, in nobis præsentia maiestatis, si latitudinem inuenerit charitatis.

Propheta dicit.] Locus est apud Hieronymum ibidem. c. 51. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Iurare Dei, Augustino auctore, promissionis est firmamentum. Sic super illud psal. 109. Iurauit Dominus. & sermone 17.

de aduentu Domini in carne. & lib. de ciuitate Dei. 16.c. 32.

Vermis & scarabæus.] Vermis dicitur psal. 21. Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et Oleæ 5. Ego quasi tineam Ephraim, & quasi putredo domui Iacob. Et Iob 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. Exponuntur hæc ab Augustino, super Ioan. Tom. 2. vermis significatur abiectus, & contempus, & sine specie, & decore. Esai. 33. & psal. 108. & non homo, id est, non vir fortis, & robustus, quã emphasim Chaldeus paraphrastes expressit: Ego autem sum vermis, & debilis, & non fortis, portans vituperationes hominum.

Scarabæus.] Gregor. lib. 30. Moral. c. 29. sic inquit, exponens illud Iob: 39. Quis dimisit, onagrum liberum? Nec indignum quis iudicet, per tale animal Dominum posse figurari, dum constat omnibus, quia per significationem quandam in scriptura sacra, & vermis, & Scarabæus ponuntur. Sicut scriptum est: Ego autem sum vermis, & non homo. Et sicut apud septuaginta interpretes dicitur: Scarabæus de ligno clamabit. Hæc Gregorius. Est autem locus, quem innuit apud Abacuc c. 2. Lapis de pariete clamabit: pro quo septuaginta posuerunt. *Καὶ κένταρος ἐκ ξύλου φθέγγεται ταῦτα.* Id est, Scarabæus de ligno loquetur ea. Symmachus aliter: iunctura ædificij lignea, loquetur ea. Vide Diuum Hieronymum.

Nam & Christus agnus.] De diuinis nominibus proluxa, & varia est disputatio. Nam alia essentialitè dicuntur de Deo, vt sunt affirmatiua, quæ perfectionem significant; alia de Deo Patre, alia de Filio, alia de Spiritu Sancto per appropriationem; alia similitudine sumpta ex passionibus, & perturbationibus creaturarum: alia verò per figuram qualia sunt, agnus, leo, vermis. De his omnibus Dionysius Areopagita primus occultè & laconicè disseruit; postea Hieronymus, & Augustinus: ultimo Thomas Aquinas via, & ratione animum informauit. Neotericis aliqui non indoctè in eodem argumento versantur; quamuis dum à Thoma recedunt, nec sibi, nec alijs sunt adiumento.

Serpens pro morte, & sapientia, non pro natura.] Pessima distinctione locus erat corruptus in aliquibus excusis. Frequens autem est in diuinis literis mortem, & sapientiam serpentem appellari. Augustin. lib. 3. de Trinitate c. 10. per serpentem enim intelligitur mors, quæ facta est à serpente in paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante.

Quem re vera iuxta propriam substantiam inuisibilem esse, & incorporeum constat. Hæc verba in nullo C. M. s. extant, tamen retinenda, censui, propter sententiæ veritatem, & auctoritatem excusi codicis.

C A P. VII.

1 **F**ALLUNTUR *quidam sultorum.*] Ex Augustino in speculo. c. 13. falluntur, inquit, Anthropomorphitarum hæresis sectatores, qui dum legunt hominem ad imaginem, &c. Idem Gregorius lib. Moral. 32. c. 6. Cassianus de origine huius hæresis differit collat. 10. Niceph. lib. 11. c. 14. & Cyrillus ad Episcopum Calosirium.

2 *Facies.*] Locus est apud Hieronymum & Augustinum in lib. de essentia diuinitatis, & Gregor. lib. Moral. 24. c. 3. & adducit illud Genes. 32. Et postquam Iacob cum Angelo loquutus est, ait: Vidi Dominum facie ad faciem: ac si dicat: Cognoui Dominum, quia me cognoscere ipse dignatus est.

In oratione.] Ut nunc in orationibus ecclesiasticis præponuntur hi versus. ψ . Ostende nobis faciem tuam. κ . Et salutare tuum da nobis. ex psalmo 79. Et Augustin. lib. de essentia diuinitatis: Ostende nobis Domine faciem tuam, & salui erimus, hoc est, inquit, da nobis cognitionem tuam.

3 *Quo is, qui efficit, per id, quod efficitur, nominatur.*] Huius figuræ usum agnoscit Augustinus lib. 3. de Trinitate c. 10. explicans locum illum

Ioannis 3. Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto. &c. Sic, inquit, per serpentem intelligitur mors, quæ facta est in paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante. Et rursus eodem libro, cap. 11. sic exponit locum illum Genes. 22. Nunc cognoui, quia timeas Deum.

Ita & pro verbo os Dei ponitur.] cc. M. ff. sic legunt: ita & pro Dei verbo, os ponitur; lingua pro verbis. lege: pro verbo, contentientibus omnibus M. ff.

4 *Per speculum agnoscitur.*] Interpretatur locum Pauli, 1. ad Corint. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate. ut Augustinus ultimo de Trinitate c. 8. & 9. Gregorius vestigia Dei, quibus ad speciem supernam tendimus, multipliciter interpretatur. lib. Moral. 10. c. 6.

C A P. VIII.

3 **S**ED *nec ipsorum Angelorum.*] Ex Augustino lib. 12. confess. c. 12. Duo reperio, inquit, quæ fecistis. &c. ubi interpretatur locum Genes. 1. In principio creauit Deus cælum, & terram: Et per cælum intelligit naturam intellectiuam; per terram, primam materiam informem. Terra enim erat inanis, & vacua. Est quippe materia prima auctore Aristotile. 1. Physicorum, ab omni expoliata, & denudata forma, ac specie.

C A P. IX.

IDEO ergo principium dicitur.] Genesis primo dicitur: In principio creavit Deus cœlum, & terram. Ex multis huius loci interpretationibus, quæ à Basilio; Hilario; Hieronymo, & Ambrosio traduntur, illâ amplectitur, ut in principio significet in exordio temporis formatum cœlum, & terram fuisse.

Nullum spatium.] Ex Augustino lib. 11. confess. c. 12. & sequentibus; ubi dissolvit hanc quæstionem; quod præteritum, & futurum, & præsens non est spatium in rebus; sed cognoscuntur in animo, qui expectat futurum; attendit præsens, præteritorum meminit. Philosophi mirè se torquent in intelligentia illius sententiæ Aristotelis 4. physicorum: Tempus nõ est sine anima. Vide Gregorium lib. Moral. 4. c. 2.

Verum sit præteritum.] Ex Augustino lib. 11. confess. c. 20. Sunt enim hæc in anima tria quærenda.

Sed adverte cuncta.] Sed adverte quod cuncta habent cc. M. ff.

In animo potius.] In animo sunt potius. est in cc. M. ff.

Tria ista præterita.] Ex Augustino in eodem loco.

C A P. X.

CREATVS est mundus.] Vnde à Paulo appellatur creatura mundi, ad Rom. 1. Inuisibilia Dei à creatura mûdi, eo quod sua natura cõplectatur omnia. Quamuis huic locum aliter interpretatur Hieronymus, & Theophyl. à creatura mundi, inquit, id est à creatione & constitutione, id enim etiam significat vox Græca *κτίσις*; sed primæ expositioni fauet illud: quod continet omnia, scientiam habet vocis. & Gregorius lib. Moral. 6. c. 7. dum de homine interpretatur Marci locum c. 6. Prædicare Euangelium omni creaturæ, id est homini, qui commune aliquid habet cum omnibus creaturis; esse, augeri, sentiendo viuere, & intelligere.

Dies prior factus, Angeli sunt.] Quærit B. Athanasius in quæstion. ad Antiochum principem quæstione prima: unde facti sunt Angeli. Creatos verò Angelos ante mundi constitutionem censere multi ex antiquis patribus, Dionysius Areopagita lib. de cœlesti hierarchia cap. 10. & D. Maximus in prima centuria Theolog. & constitut. Apostolorum. Clemens lib. 8. & Gregorius Nazian. in sermone de natali Christi, & in secundo de Pascha, & Damascenus lib. 2. Or-

thodoxæ fidei, & Epiphanius aduersus hæreses disputans contra hæresim Pauli Samosatani, & in synodica epistola Sophronij Patriarchæ Hierosolymitani missa ad Honorium principem. Quæ epistola recitata fuit in sexta synodo, actione vndecima. Versat quæstionem hanc Augustinus lib. 1. super Genesim ad literam c. 2. & concludit rem esse secretissimam & humanis coniecturis impenetrabilem. Atque hi omnes in eo consentiunt, quod affirmant Angelos creatos ante mundi formationem.

Quodam modo vesperscebat.] Hæc ex Augustino. Nam vt auctor est D. Thomas in p. q. 58. artic. 6. hoc quod dicitur de cognitione matutina, & vespertina Angelorum, introductum est ab Augustino lib. 4. super Genesim c. 22. & lib. 5. c. 4. & lib. 11. de Ciuitate Dei c. 9. Qua de re subtiliter & doctissime disseruit Ioannes Picus Mirandula in Heptaplo. D. Thomas sic explicat sententiam Augustini, vt hic Isidorus: sicut in die consueto, inquit, mane est principium diei, vespere autem terminus; ita cognitio ipsius primordialis esse, rerum, dicitur cognitio matutina. Et hæc est, secundum quod res sunt in verbo. Cognitio autem ipsius esse rei creatæ, secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitio vespertina.

Non sic.] Legebatur antea: Nam sic verum malè, consentientibus omnibus vv. cc. & sequenti

senten-

sententia, & ex Augustino lib. 1. super Genesim ad literam c. 2. & 9. vbi de hac re accuratè agit.

Si transitorie.] Pro quo D. Augustinus dicit, vtrum temporalitèr an in verbi æternitate. lib. 1. super Genesim ad literam c. 2. & 9.

CAP. XI.

ALYM non fecit.] In codice Gotth. secunda sententia est. Creditur ab hæreticis metem à Deo, vitia à Diabolo fuisse creata; vnde ab ipsis duæ naturæ, bona & mala putantur. Sed vitium natura non est, & dum verè à Diabolo sit, non tamen creatum est; non quia alicubi, aut aliquando. Verum hæc sententia est, quarta infra. Augustinus Tract. 2. expositionis in Ioannem interpretatur illud: Sine ipso factum est nihil, de peccato, & malo, quod nihil est, Et lib. de natura boni.

Nullam esse creaturam malam.] Ex Augustino in Enchir. ad Laur. c. 12.

Salomon dicit.] Locus est sapientiæ 16. Creatura inquit, tibi factori deseruiens, exardescit in tormentum aduersus iniustos, &c. pro exardescit autem; in aliquibus M. fl. est exardescit.

M 2 CAP.

C A P. XII.

CHARITAS *sempiterna.*] In aliquibus M. ff. cc. est, claritas sempiterna. verum legendum, vt in editis, charitas; sic enim habet Grego. lib. Moral. 5. c. 29. Vnde sententia hæc desumpta est, quia ergo ipsa quoque natura angelica est in semetipsa mutabilis, quam videlicet mutabilitatem vicit, per hoc quod ei, qui semper idem est, vinculis amoris alligatur, &c.

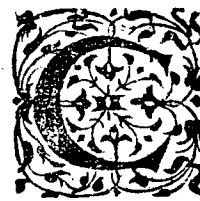
Apostata Angelus.] Gregorius lib. Moral. 4. cap. 13. de apostata angelo interpretatur illud Apoc. 20. Vidi Angelum descendentem de celo, & habentem clauem Abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in Abyssum. Et illud, quod est infra; cū completi fuerint mille anni, soluetur Satanas. vbi sic inquit: Ille enim apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, vt Angelorum cæteris legionibus emineret, ita superbiendo succubuit, vt tunc stantium Angelorum ditioni substractus sit. Quatenus vel nunc ad utilitatem nostram eis ministrantibus religatus lateat, vel tunc ad probationem nostram eis relaxantibus totis se suis contra nos viribus solutus exerceat.

Ad

Ad similitudinem diuine veritatis expressa.] In editis erat virtutis, verum posui veritatis consentientibus omn. M. ff. cc. Et, quamuis locus sit deductus ex Greg. hanc vocem Isidorus addit sententiæ Greg. si enim est apud eum lib. 32. Moral. c. 18. vt quo subtilior est eius natura, eo in illo similitudo Dei plenius creditur expressa.

Memento Domine quod terra sumus.] Locus est psal. 102. In vulgata habetur, Recordatus est quoniam puluis sumus.

C A P. XIII.

SOMMUNIA *homini.*] Ita Sancti interpretantur illud sapientiæ 1. hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Et illud Matth. vltimo; Prædicate Euangelium omni creaturæ: vt nomine omnis creaturæ homo intelligatur; præsertim Gregorius homil. 29. in ascensione Domini: & lib. 6. Moral. c. 7. de hac re supra cap. 10.

Originaliter Adam, & Eva.] Id patet ex illo Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Homo enim vtrumque sexum comprehendit. Vnde Eva, vocatur virago, & imago viri, homo verò imago, & gloria Dei, à Paulo 1. ad Corint. c. 11. Ita interpretatur Augustinus lib. de Trinitate 12. c. 7. & Gen. 5. di-

citur;

citur; hic est liber generationis Adam. In die qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum; masculum, & foemina[m] creavit eos. Et Paulus. 1. ad Corinthios. 11. cum dicat: Sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem concludit; Omnia autem ex Deo. Ambros. libi: ambo vnum sunt in natura: id vocat Isidorus originaliter esse vnum, specialiter vero postea mulier de latere viri formata est. Hanc sententiam probat Gregorius lib. 33. Moral. c. 10. Rerum quippe, inquit, substantia simul creata est; sed simul species formata non est, &c. Obserua obiter Augustinu[m], & Gregorium in rerum formatione dissentire; cu[m] Augustinus multis in locis super Genesim probet, omnia esse facta simul secundum substantiam, & secundum speciem, praesertim lib. 4. super Genes. ad literam cap. 34. Gregorius vero dicit in substantia esse facta simul, sed non in specie. In qua sententia est Isidorus hic, & lib. 2. differentiarum. c. 10. in creatione, inquit, mundi, & formatione, in qua haec est differentia, quod originaliter secundum materiae substantiam simul cuncta creata sunt, secundum distinctionem vero rerum per sex dierum alterationem formata sunt. Philo lib. 1. legis allegoriarum; rusticanae simplicitatis esse, inquit, putare sex diebus, aut utique certo tempore mundum conditum. Refellit hic Isidorus sententiam eorum, qui dicunt Androgynos creatos Adam & Euam,

idest,

idest, homine[m] in quo duo sint corpora maris, f. & foeminae circa dorsum copulatos; ita ut esset homo a principio geminus, ut Plato in conuiuio seu de amore asseruit; postea vero sectus, ut ex aduerso ad prolis procreationem coniungerentur: è latere enim protoplasti non è costa mulierem formatam affirmant, voce Hæbreæ, Zela, latus, & costam significante: In hac sententia fuit Franciscus Georgius. Verum D. Augustinus Platonicos insectatur lib. 3. de Genes. ad lit. c. 22. Inquiens: rursus, ne in homine vterque sexus esse putaretur, sicut in his, quos Androgynos vocant: pluraliter subiecit masculum, & foemina[m], creavit eos.

4 *Vir ad imaginem Dei.*] Ex Paulo 1. ad Corinth. c. 11. Vir imago, & gloria Dei est, mulier autem gloria viri: mulier dicitur gloria viri, sicut opificium ex viro. Augustin. de catechiz. rudibus explicat, quo pacto vir potissimum dicatur imago Dei per subiectionem. vnde Actorum 17. fecit ex viro omne genus hominum.

6 *Homo propter peccatum.*] Ita interpretatur Gregorius in enarratione in septem psalmos poenitentiales psal. 4. exponens illud: Et terræ eius miserebitur. per terram, inquit, accipimus peccatores: vnde serpenti à Domino dictum est: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Idem lib. 2. Moral. c. 30. Idem & Ambros. lib. de poenitentia. c. 13. & Augustinus li. de agone Christi. c. 1.

Et

Et Propheta.] Esai. 65. sic legendum : Et Propheta ait serpenti : puluis panis eius . Hieronymus interpretatur locum eodem modo .

C A P. XIII.

² **A** N I M A *hominis non est homo .*] Isidorus vocis etymologiam consideravit in hac sententia ; vt homo dicatur ab humo , quod est corpus , & non ab anima . Id explicat lib. Etymolog. 1. c. 1. Homo propriè ab humo dicitur , abusiue vero pronuntiatur ex vtraque substantia totus homo , id est , ex societate animæ & corporis : Nam propriè homo ab humo . Idem lib. differentiarum . c. 1. D. Gregorius lib. 12. Moral. c. 16. eo enim , inquit , quod dicitur homo terrenus , exprimitur & infirmus : homo enim ab humo appellatus est . Cicero de natura Deorum Deus hominem , inquit , humo excitatum , celsum , & erectum constituit . Verum Augustinus lib. 19. de ciuitate Dei , c. 3. diluit hanc quæstionem ex sententia Varronis ; qui hominè dici putat , propriè ex vtraque substantia compositum anima , & corpore , & lib. de moribus Eccl. c. 4. difficile dixit esse , hanc controuersiam dijudicare , aut si ratione facile , oratione longum est . Idem Hieronymus ad Damasum in explanatione symboli , & Magister sententiarum in 3.

dist. 2.

dist. 2. errare eos affirmat , qui dicunt hominem non à substantia , sed à proprietate dici . Verùm noster Isidorus vocis etymon explicat , non hominis naturam . Et de homine exteriori differit , de quo Paulus . 2. ad Corinthios , licet is , qui foris est , noster homo corrumpitur ; tamen is , qui intus est , renouatur de die in diem .

Malè ergò à quibusdam .] Id D. Augustinus lib. de hæres. c. 86. attribuit Tertulliano . Et eam refellit lib. de quantitate animæ . De Tertulliano autem Africæ prouinciæ presbytero , qui primo illic illustris habitus est ; postea verò in turpem hæresim Montani impostoris , & aliorum prolapsus est . Hieronymus in epistola ad Magnum Oratorem . Niceph. lib. 4. c. 34. Vincentius Lirinensis ; & Hilarius in commentarijs ad Matthæum .

⁴ *Non esse partem .*] Augustinus de spiritu , & anima . Et idem Isidorus lib. 2. differentiarum . c. 27. & concilium Bracaren. 1. can. 5.

Philosophorum sententia .] Animam esse corporis formam probauit concilium Viënense , sub Clemente V. & Concil. Lateranense . sess. 8. sub Julio 2. & Leone X. Augustinus lib. de Eccl. dog. c. 13. & Gregorius lib. 7. epist. Regist. c. 33. secundo , Omnes ferè hæreses de anima , in hac sententia Isidorus complexus est , quas Neoterici copiosè refellunt .

N CAP.

C A P. XV.

2 **S**ICUT præcellunt.] De varia humanorum sensuum positione, & præeminentia inter se, Galenus de usu partium; Cicero in libris de natura Deorum: Basilii; & Ambrosii in Hexaëmero, & Gregor. lib. Moral. 11. c. 3.

Amplius excedit.] Omnes cc. M. ff. habent: excellit. Id Aristoteles probat lib. 2. de anima. c. ult. visus, inquit, maximè est sensus.

Inde dicamus.] Integra sententia est ex Augustino lib. epistolarum epist. 112.

6 *Vocabulum sortita.*] Cogitatio a cogendo dicta, ut Augustinus docet lib. 10. confess. c. 11. Lactantius lib. 6. de vero cultu: cogitatio nihil aliud est, quàm mentis agitatio. *Sortita* ab Aristotele vocatur; in brutis æstimatiua, & inter sensus communes reponitur.

Rerum omnium thesaurus.] De memoria acutissimè scripsit Augustinus lib. 10. confess. c. 8. à quo hæc omnia ferè deprompta sunt ibidè. c. 14. quod sit venter animi. Et lib. 4. de Trinitate, c. 11. quod non solum sit præteritorum, sed etiam præsentium. Idem Isidorus lib. different. c. 21. Aristoteles quod sit præteritorum (lib. de memoria & reminiscencia) resumptio alicuius apprehensi sensu, vel intellectu.

Et

Et animus ipse est.] Augustinus id probat lib. 10. confess. cap. 14.

7 *Imago à sensibus corporis remota.*] Aristoteles lib. de memoria, & reminiscencia c. 1. imaginis naturam exprimens, sic inquit: Ut enim animal pictum in tabula animal est, & imago: & cum vnum, idemque sit, vtraque est; sed tamen ratio diuersa extitit, considerarique potest ut animal est. & ut imago. Sic de phantasmate, quod in nobis est, censere oportet, & ipsum quippiam in se, & alterius simulacrum esse. Nam quatenus in se, seorsumque spectatur spectrum ac visum est, quatenus verò ad aliud refertur, imago, & monumentum. Hæc de imaginis natura ex Aristotelis sententia, maximè ad huius loci intelligentiam conducunt, & ad quæstionem de imaginum adoratione enodandam aduersus hæreses nostri temporis, denique Thomæ Aquinatis veram sententiam explicandam.

Beatitudinem autem non per imagines.] In editis est: similitudinem, sed Gotthus M. f. beatitudinem habet. & alij M. ff. cc. quam lectionem posui, ductus auctoritate Augustini lib. confess. 10. c. 21. vnde locus iste desumptus est: ibi enim probat, quod meminisse eorum, quorum nunquam speciem habuimus, vi beatitudinis, & gaudij. Et infra: c. 25. inquirens, in quo memoriæ gradu reperiatur Deus, sic inquit; Quia sicut non est imago corporalis, nec affectio viventis;

N 2 qualis

qualis cum lætamur, contristamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliuiscimur.

- 8 *Communem.*] Aristoteles id probat lib. de memoria & reminisc.

C A P. XVI.

PERFECTA *natiuitas.*] Tota sententia est ex Gregor. li Moral. 29. c. 1. Verum de duplici Christi natiuitate, Lactan. lib. 4. de vera sapientia eleganter differit, cap. 8. Et

Damascen. lib. 3. de Orthodox. fide. c. 7.

- 7 *Prius editus.*] editum in aliquibus M. ss. similitudo hæc desumpta est ex Pauli prima epistola ad Corinth. 3. & ad Hebræos 5. & Petri 1. epist. c. 2.

- 14 *Diabolus.*] Ex Gregor. lib. 33. Moral. c. 10.

Quasi hamo.] Quasi hamo diuinitatis eius captus est, qui latebat, est in M. ss. omnibus. Quam lectionem amplector testimonio Gregorij ductus lib. 33. Moral. cap. 10. Quasi hamus quippe fauces glutientis tenuit; dum in illo & esca carnis patuit, quam deuorator appeteret, & diuinitas passionis tempore latuit, quæ noceret.

Est enim in Christo hamus.] Ex eodem Gregorio lib. 33. Moral. c. 12. ubi exponit illud Iob, an extrahere poteris leuiatan hamo. Quod etiam Ezechiel. c. 32. futurum prædixerat: Extraham te in hamo meo, & extendam te super terram.

Et

Et Abac. 1. Totum in hamo subleuauit; traxit illum in sagena sua.

- 15 *Pœnaliter.*] Refutat hæresim eorum, qui dicebant Dominum in infernum descendisse, & omnes ibi eum confitentes extraxisse, & saluasse. Quam Gregorius improbat lib. 6. epistolarum. epist. 179.

- 16 *Sancti ex tempore.*] Totus sententiæ sensus, & ordo, est, apud Gregorium lib. 4. Moral. c. 32.

In inferno Sanctorum.] De duplici inferno ita Gregor. lib. Moral. 12. c. 7. Nec tamen ita iustorum animas ad infernum dicimus descendisse, ut in locis pœnalibus teneantur, sed esse superiora inferni loca, esse alia inferiora credenda sunt; ut & in superioribus iusti requiescerent, & in inferioribus iniusti cruciarentur. Vnde & Psalmista psalm. 85. propter præuenientem se Dei gratiam dicit: Eruiisti animam meam ex inferno inferiori.

- 17 *Vbi forsitan percunclatur quispiam, quid sit quod legitur: Nemo. &c.*] Tota hæc sententia in nullo M. s. est, neque in edito antiquo, neque in duobus codicibus ante sexcentos annos, literis Longobardicis exaratis: Quare ut nothâ e textu reieci.

- 18 *Ad dexteram patris.*] Gregorius lib. 2. Moral. cap. 21. Dexteram Dei Angelorum pars electa, sinistra autem Dei pars Angelorum reproba designatur. Idem Isidorus lib. officiorum. 2.

C A P.

C A P. XVII.

4 **P**ROPHETA.] Locus est apud Esaiam cap. 48. Hieronimus in eodem loco: breui versiculo, inquit, Trinitatis nobis ostendit mysterium.

5 *Nam Latine paraclesis.]* Idem Cyprianus in libello de Spiritu Sancto. Adesto, inquit, Sancte Spiritus, & paraclesim tuam expectantibus illabere cælitus. Idem Isidorus etymol. lib. 7. c. 3.

Reuelante Spiritu.] Gotthus vnus habet: reuelante Spiritu Sancto. Alij cc. consentiunt cum edito.

6 *Donum Sancti Spiritus.]* Ex Augustino super Ioannem tract. Et Gregor. lib. 24. Moral. c. 10.

De quo ita legitur.] Ioan. 1. c. plenus gratiæ & veritatis.

Plenus gratia & veritate.] Vulgata editio plenum gratiæ & veritatis. sunt qui legant *πλήρη*. idest, plenam scilicet gratiam & veritatem. Alij vertunt: plenus gratia & veritate.

8 *Ante aduentum.]* Ex Tertulliano deductum puto lib. de Trinitate, sic, inquit, vnus ego & idem spiritus, qui in Prophetis, & in Apostolis, nisi quoniam ibi ad momentum, hic semper. Cæterum ibi, non vt semper illis inesset; hic, vt

in

in illis semper maneret: & ibi mediocritèr distributus, hic totus effusus, & affert Ioëlis Prophetæ testimonium, vt Isidorus.

Per Prophetam.] Ioël. 2. & habetur Actorum 2. vbi dicitur à Petro, & erit in nouissimis diebus effundam. &c. Apud Ioël est: Et erit, post hæc effundam. Hieronymus in comment. in Ioël adducens locum Actorum. 2. legit, & erit post hæc *καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα*, sicut est apud Ioëlem. Esaias clariùs eandem sententiam expressit, c. 44. Effundam aquas super sitientem, & flumina super aridam: Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabunt inter herbas quasi salices, iuxta præterfluentes aquas. Hæc Esaias. Quod verò dicitur apud Ioëlem antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis dicitur Actor. 2. Antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. sic Græca Complutensis editio bibliorum *τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανήν*. vertit magnus, & illustris. Theophylacti interpres in Act. Apostolorum: Antequam veniat dies Domini ille magnus, & illustris. In Hebraica veritate, dicitur horribilis. In versione 70. illustris. Hieronymus diem hūc, aut resurrectionem putat esse, aut certè multa post tempora diem iudicij; Qui verè magnus, & horribilis erit.

9 *Sicut Saulo.]* Sic est apud Tertull. lib. de anima. Deniquè, inquit, Saulem, inquit tam Dei

spiritus

spiritus postea vertit in alium virum, idest, in Prophetem; cum dictum est: Quid hoc filio cis? an Saul & in Prophetis? Quem & malus spiritus postea vertit in alium virum; scilicet, id constat. 1. Reg. 10. Causæ damnationis Saul sunt apud Gregorium lib. Moral. 34. c. 15. nempe quia fastu susceptæ potestatis intumuit: vt constat ex diuina increpatione Regum. 1. cap. 15. Nec verè a Iudæis excusatur vocabuli ambiguitate, vt in bibliotheca Sixtus Senens. adnotauit lib. 3. & alij super lib. 1. Regum. Augustinus lib. 17. ciuitatis Dei elegantissimè interpretatur disruptionem regni Israël in persona Saulis.

Et Balaam.] Tertull. lib. 4. aduersus Marcionem. Et Gregor. lib. 1. super Ezech. homil. 10. Origines homil. 13. innumeros affirmat libros diuinationum suarum reliquisse. Eius doctrinam recenset Apocalyp. c. 10.

Dicturi sunt: Domine.] Dicturi sunt Domino habent. c. c. M. ff. locus est Matth. 7. In nomine tuo virtutes multas fecimus. illud quod sequitur: Nescio vos vnde estis. Est apud Lucam cap. 13. quoquò sitis, habent c. c. M. ff. sic & ipse Lucas.

10 *Sicut Iob.*] Quod probat Gregorius lib. 14. Moral. c. 29. ex illis verbis: Scio enim quod redemptor meus viuit.

Sicut Balaam.] Numerorum 24. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israël. Quem locum ira exponit Cyprianus in lib. aduersus Iu-

dæos.

dæos, & in libello de stella, & Magis in principio. 11 *Conuersio gentium. veteri populo latebat.*] Vt habet Paulus ad Ephes. 3. quod alijs gentibus, inquit, non est agnitum filijs hominum, sicut nunc reuelatum est, gentes esse cohæredes & concorporales, & conparticipes promissionis eius in Christo Iesu per Euangelium. Et Actor. 10. dicitur in conuersione Cornelij Centurionis cohortis Italicæ, quod stupuerunt ex circuncisione fideles, qui venerant cum Petro; quia & in nationes gratia Spiritus Sancti effusa est. Et cap. 11. dictum est Petro: Quare introisti ad viros præputium habentes? Et audito Petro tacuerunt omnes, & glorificabant Deum dicentes: Ergo & gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam. Gregor. lib. 10. Moral. c. 38. probat, quod vocatio gentium ab antiquo in Dei consilio abscondita sit. De gentium vocatione, vide Isidori elegantem libellum.

C A P. XVIII.

Hoc caput in M. ff. collocatur post 21. de gentibus, & Philosophis. *Quasi montes pascuæ.*] Est apud Gregorium lib. 30. Moral. c. 29. dum interpretatur locum illum Iob. 39. Circumspicit montes pascuæ suæ, & videntia quæque perquirit.

3 *In scripturis Sanctis.*] Sensus est apud Augustinum, dum exponit locum illum psal. 103. montes excelsi ceruis. Petra refugium herinaceis. Vbi Augustin. legit: petra refugium hircis, & leporibus. perpendit hunc locum D. Hieronymus super Ezech. lib. 13. c. 43. Hircus, inquit, animal est semper ad excelsa festinans, & nihil periculi sustinens in precipitijs: Et ibi inuenit viam, vbi cæteris animantibus interitus est: vnde & Græco sermone, caprarum, & hircorum grex, sublimium conuersatio dicitur, hoc est, *αἰπόλιον* quasi *αἰποπόλιον* siquidem *αἶψα* excelsum, *αἶλιον* conuersationem significat. Idem ad Demetriadem, sic inquit, statui supra petram pedes meos, & petra refugium leporibus: pro quo multi herinaceos legunt. Animal paruum, ac fugax, & spinarum sentibus, prægrauatum. Et ad suniam saphar animal esse ait, maius ericio, habens similitudinem muris, & vrsi, vnde & in Palæstina. *αῤιτομὸν* magnamque illorum in ea regione esse abundantiam, ac semper in cauernis petrarum, & terræ foueis habitare. Hæc ex Hieronymo. Alij cuniculum.

4 *Manet communis.*] Id Gregorius probat Homil. 10. super Ezech. lib. 1. & homil. 6. Quid autem rota, inquit, nisi sacram scripturam designat, quæ ex omni parte ad auditorum mentes voluitur?

7 *In scripturis Sanctis.*] De vsu præteriti, & fu-

turi differit Gregorius lib. 34. Moral. c. 3. & Augustinus lib. de verbis Apostoli ser. 2. & lib. 4. super Numer. & in enarratione psal. 103. & Tertull. lib. 3. aduersus Marcionem. Quam temporis enallagen frequentem esse in diuinis literis, vt futurum pro præterito ponatur, probat psalmus. 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum, pro: laui. Et psal. 65. in flumine pertransibunt pede. Et Esaias c. 38. sicut pullus hirundinis sic clamabo, & meditabor vt columba. pro: meditati sum, & clamaui. Præteritum ponitur aliquando pro futuro, vt psal. 54. Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluauit me. hoc est, saluabit me. Sequitur enim: Et exaudiet vocem meam. Futurum pro præsentibus: psal. 144. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

8 *Propterea Propheta.*] Propterea propheta. habent M. f.

Rerum futurarum gesta præterita præsentibus.] Sic est in omnibus M. ff. rerum futurarum gesta præsentibus. editi ferè omnes consentiunt.

Ierusalem de Ecclesia.] Id frequens est in diuinis literis, vt constat ex Gregorio in cant. c. 6. & Hieronymo super Ezech. c. 16. & ex Augustino lib. 17. de ciuitate Dei c. 3. tripartita, inquit, reperiuntur eloquia Prophetarum: siquidem aliqua sunt ad terrenam Ierusalem spectantia, aliqua ad cœlestem, nonnulla ad vtramque Hieronymus super Ezech. c. 17. Quod quatuor modis di-

citur Ierusalem, exempla nos ponimus: primo modo dicitur, iuxta Iudæos, illa ciuitas terrestris, quam planxit Christus, Matth. 23. Ierusalem Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Secundò, Sanctorum est congregatio psal. 36. Fundamenta eius in montibus Sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Tertio, est multitudo Angelorum, Dominationum, potestatum, & cœlestis paradisi, Paulus ad Galatas 4. Quæ autem sursùm est Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrùm. ad Hæbreos. 12. Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem cœlestem. & hæc est, quæ describitur Apocal. 12. Quartò pro Ecclesia militante & triumphante Apocalyp. 21. Vidi ciuitatē Sāctam Ierusalem, Hieronymus etiam in Ezechiel. c. 23. affirmat, quod quidquid de Ierusalem *ἡ πόλις* dicitur, ad animam referri possit.

Ephraim de hæreticis.] Osee 4. Particeps Ephraim Idolorum dimitte eum. Et c. 5. calumnia patiens Ephraim, fractus iudicio: quia cepit abire post sordes. Et illud: Ero tinea Ephraim, & putredo Iacob. Tinea enim totum vestimentū consumit. Iob 13. Sicut vestimentū, inquit, quod comeditur à tinea. Putredo non ita. Sic. n. hæresis est tinea Ephraim, peccatū verò, putredo Iacob.

9 *Sicut scriptum est.*] Psal. 32. Dicere enim iusionem importat multoties in diuinis literis. vt

est

est illud Pauli ad Rom. 12. Dico autem per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quàm oportet sapere. Græcè *ὡς ἔδει*. vt latini dicunt: iubeo saluere, & dico salutem. Et illud: Dic vt lapides isti, panes fiant, id est, iube, vt lapides. &c.

10 *Quod in scripturis sacris.*] Hieronymus super Ezech. c. 33. adnotauit in scripturis sacris hoc obseruare debemus, quod ibi videtur aliqua similitudo esse sententiæ, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi plerumque vel addi, & singulorum inter se verborum discrepantium haberi rationem.

11 *Lex diuina.*] Lex à delectu dicta: iubet siquidem quæ eligenda, faciendaque sunt: vt Cicero lib. 1. de legibus docuit. Vnde Paulus ad Rom. 3. per legem, inquit, cognitio peccati. lex accipitur pro veteris testamēti libris. Esai. 2. de Sion exhibit lex. Et apud Paulum in epistol. ad Rom. c. 1. Si autem Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas utiliora, instructus per legem. & c. 7. lex Sancta. & liber psalmodum, lex à Christo D.N. appellatur Ioan. 10. in lege vestra scriptum: Quia ego dixi dii estis. vt August. ibid. tract. 48. adnotauit. Et Amalaricus Tauriens. lib. de officio missæ. Distinguitur etiam lex à psalmis, & Prophetis. Matth. 11. lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem. Et illud: oportet impleri quæ scripta

sunt

sunt in lege, & Prophetis & psalmis de me. Matth. 22.

Tribus distinguitur.] De partitionibus veteris & noui testamenti, vide Epiphanium lib. de mēsuris, & ponderibus. & Ioannem Damascenum lib. 4. de orthodox. fid & Gregor. Nazian. in carminibus, & Hieron. in præfatione lib. Regum, & Isido. lib. 6. etymolog. c. 1. Obiter adnotandum duxi, non aliter hic Isidorum de partibus diuinæ legis differere, quam in lib. 6. etymol. Nā ibi post veteris testamenti partitionem in legalia, prophetica, & hagiographa, sic inquit, summa vtriusque testamenti trifariè distinguitur, idest, in historia, in moribus, in allegoria. Hæc ille: ut intelligas præcepta, ad mores: Prophetas, ad allegoriam pertinere. Nam diuisio illa celebris ac peruagata, in tres explanationis species, seu partes allegoricam, tropologicam, anagogicā, iuxta triplicem præteriti, præsentis, ac futuri differentiam, ab antiquis patribus traditur, ita ut allegorica expositio, præteritarum in veteri lege umbrarum ac figurarum prænotiones, & prodigia manifestet, vnde Prophetæ ad allegoricam exponendi rationem pertineant. Adde etiam meritò Prophetis tribui dicendi genus allegoricum, propter tropos, verborum enigmata, & translationes, vt Tertullianus adnotauit aduersus Marcionem lib. 3.

Historia præceptis.] In historia, in præceptis,

& in

& in prophetia: iubent omnes. cc. M. ff.

12 *Lex diuina.*] Augustinus lib. vnico super Genesim ad literam c. 2. Quatuor modi, inquit, à quibusdam scripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ: secundum historiam, secundum allegoriam, secundum analogiam, secundum etymologiam. Historia est, cum siue diuinitus, siue humanitus, res gesta commemoratur. Allegoria, cum figuratè dicta intelliguntur. Analogia cum veteris, & noui testamenti congruentia demonstratur. Etymologia, cum dictorum, factorumque causæ redduntur. Idem de utilitate credendi ad Honoratum c. 3. diuidit scripturam secundum historiam, etymologiam, analogiam, & allegoriam.

Primo ut historicè.] Sensus histericus scripturæ, qui literalis est, inter omnes est potentissimus, & efficacissimus, & ad probandam fidei auctoritatem, reliquis multò illustrior: estque fundamentum, & basis omnium expositionum diuinæ scripturæ; cuius difficultatem adnotauit Hieronymus in præfatione commentariorum in Abdiam. & Augustinus lib. 1. retractationum. Verùm si sola historia, & nuda legatur, non intellectus literæ spiritus, modicam habet utilitatem, & ita appellatur à Hieronymo Ezech. 4. viliior intelligentia, & à Gregorio lib. 15. de ciuitate Dei c. 27. non esse illis consentiendum asserit, qui solam historiam recipiunt sine allegorica

signi-

significatione, nec illis, qui solas figuras defendunt repudiata historię veritate. sensus enim utilis scripturę ad docendum, arguendum, ad corrigendum, & ad iusta erudiendum; vt perfectus sit homo Dei, ex litera & spiritu constat: litera enim sola occidit, spiritus autem viuificat, animumque in omne opus bonum instruit. Vnde Gregorius lib. 16. Moral. c. 10. vt, inquit, modò nos nuda pascat historia, modò sub textu literę velata medullitùs nos reficiat, spiritualis allegoria.

Tropologicè.] Tropologica expositio idem est, quòd moralis. exemplum ponamus aquę: ex illo Geneleos. 1. congregatę aquę in locum vnum, significat aquam elementalem: verùm tropologicè tribulationes significat, vt in illo psalmi 65. transiuimus per aquam, & ignem, & eduxit nos in refrigerium. Et Esai. 43. cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Et illud: Intrauerunt aquę vsque ad animam meam. Significat etiam tropologicè sapientiam. Prouerb. 18. Aqua profunda verba ex ore viri & torrens redundans, fons sapientię. Et illud: Fiet ei fons aquę salientis in vitam æternam. Eccles. Aqua sapientię salutaris potabit eos. Significat etiam hęreses: Prouerb. 9. Aquę furtiue dulciores sunt. Et humanas prosperitates. Ioann. 4. Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Spiritus Sancti infusionem Ioann.

7. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina aquę viuę de ventre eius fluent. Euangelista id interpretatur, hoc autem, inquit, dixit de spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum. Significat etiam populos. Apocalyp. 17. Aquę verò populi sunt. De sensu tropologico Hieronymus sic scribit in Ezech. c. 4. Eisdẽ literis historia currit, & tropologia, sed illa humilior est, ista subtilior, illa hęret terrę ista ad cęlestia subleuat.

Mysticè.] Mysticum sensum hęc Isidorus vocat spirituales in intelligentiam. Hieronymus cuius diuinę scripturę partitionem Isidorus sequitur, sic habet in 12. quęst. in Abdiam. Triplex in corde nostro descriptio, & regula scripturarum est: prima vt intelligamus eas iuxta historiam, secunda iuxta tropologiã: tertia iuxta intelligentiã spirituales. In historia eorũ, quę scripta sunt, ordo seruetur. In tropologia de litera ad maiora confurgimus; & quod quid in priori populo carnaliter factũ est, iuxta morale interpretamur locũ, & ad animę nostrę emolumentũ cõuertimus. In spirituali *descripta* ad sublimiora transimus, terrena dimittimus de futurorum beatitudine, & cęlestibus disputamus, vt pręsentis vitę meditatio, vmbra futurę beatitudinis sit. Hactenus Hieronymus. D. Eucherus in libro spirituali formularum, quatuor ponit diuinarum expositionum genera, historicum, tropologicum, alle-

goricum, anagogicum. De historica, tropologica, & allegorica, expositione; iam ex mente Augustini disputauimus. Nunc de anagogica expositione, quam Eucherius vocat, quæ ad sacratiora cœlestium figurarum secreta perducit: ut si aquam exponamus de æterna beatitudine: ut in Ieremiæ. 2. Me dereliquerunt fontem aque viuæ. Et de Angelis, psal. 148. Aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Poteris sub mystica, & spiritali intelligentia allegorica, & anagogica collocare. Ita Eucherius, Hieronymus, Augustinus, & Isidorus consentiunt in multiplici, & varia scripturarum partitione.

13 *Tria, & septem præcepta.*] Tria, & septem, decem præcepta habent, omnes cc. M. siquam lectionem maximè probo. Sic enim est apud Augustinum lib. de decem chordis c. 5. vnde sententiam desumpsit Isidorus. & lib. 15. contra Faustum cap. 4.

In vna tabula scripta fuerunt.] Hanc partitionem præceptorum in tabulis, nempe quod fuerint tria in vna, & septem in alia scripta, sequuntur plurimi Latinorum Sanctorum, ut Augustinus in locis citatis, & lib. de decem chordis. c. 5. probat suam sententiam ex illo Pauli: primum mandatum in repromissione. verum in hac sententia non est constans, cum lib. quæstionum veteris testamenti q. 7. quatuor verba affirmet esse exarata in prima tabula, quorum primum sta-

tuit;

tuit; Non sint tibi Dij alieni præter me: secundum: non facies tibi vllam similitudinem: Tertium: non sumes nomen Dei tui in vanum: Quartum: Sabbathum Domini Dei tui seruabis, & non facies in eo vllum opus seruile. Reliqua in secunda; ita, ut primum verbum secundæ tabulæ sit; Honora patrem tuam, & matrem tuam; ex illo Apostoli ad Ephes. 6. Honora patrem tuum, & matrem, quod est mandatum primum in repromissione. Quomodo, inquit, esset primum nisi in secunda tabula ab ipso cæpisset? In repromissione autem ideo dicitur, quia statim subiicitur; ut sis longæuus super terram, & benè sit tibi; hæc est promissio facta ijs, qui mandata custodiunt. Ioseph. lib. 3. Antiq. c. 6. & Philo. in lib. Quis rerum diuinarum hæres sit, in vtraque tabula quinque esse præcepta tradita affirmat. Sunt qui dicunt has tabulas tempore vltimi Hierosolymitani excidij sub Romanis Imperatoribus in templo Dei fuisse, indeque à Tito Augusto, inter cætera captæ vrbs spolia, in triumphum allatas.

C A P. XIX.

4 **H**ÆRETICORVM *pertinaciam.*] Hæreticorum peruicaciam est in c. Goth. & alijs.

4 *Nunc enim persecutionibus appetitur, nunc falsis assertionibus læscitur.*] Hæc sententia in nullo

M. I. extat. Verum retinendam puto, eo quod est in antiquo edito, & apud Gregorium lib. 18. Moral. cap. 1. à quo tota desumitur. Sancta, inquit, Ecclesia summoperè habere sapientiam, & patientiam studet; sed exercetur eius sapientia, cum tentatur gladijs. Nunc verò de ea persecutione loquitur, in qua non gladijs, sed falsis assertionibus lacescitur. Hactenus Gregorius.

5 *Causa prauitatis.*] Idem Gregorius lib. 7. epistolarum, epistola ad Anastasium indict. 1. Leander Hispalensis Episcopus Sanctissimus Isidori frater in homilia habita in tertio concilio Tolitano in conuersione gentis Gotthorum, quam apud me habeo nondum typis excusam, elegantissimè propagationem ecclesiæ depinxit dum ab hæreticis infestatur.

5 *Nam tunc clarius.*] Augustinus tractatu in cons. Matth. & Lucæ: vtilis sunt, inquit, hæretici ad inueniendam veritatem, dum calumniantur ad se ducendum in errorem: negligentius enim veritas quæreretur, si mendaces aduersarios non haberet.

6 *Sancta Ecclesia dicitur catholica.*] Quid vox catholica significet, docuit Vincentius Lirinensis Gallus in illo libello aureo aduersus hæreses. Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. vnam esse catholicam Ecclesiam, hæreticorum verò Ecclesiam, seu potius conciliabula, non esse vnam, neque catholicam. Nam hæreses hanc vnitatem in mul-

titudi-

titudinem scindunt, vnde aliæ appellantur ex nomine, vt ex Valentino, Marcione, & Basilide: aliæ ex loco, vt Peratici; aliæ autem ex gente, vt Phrigum hæresis; aliæ autem ex operatione, vt Hæretitarum. Aliæ autem ex proprijs dogmatibus, vt Docitarum, & Hæmatitarum, &c. In quo loco ad viuum aspicere licet nostri temporis hæresum nomina varia, & anceps, sed & repugnantes, in quas insanum vulgus, & indoctum scinditur.

Paulo attestante.] Ad Romanos 1. Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annunciat in vniuerso mundo. Cyprianus vocat Ecclesiam Romanam fortem in fide, eo quod in cathedra Petri sit fundata, & in eius vnitatem. lib. de vnitatem Ecclesiæ. Notas verò Ecclesiæ Catholicæ Augustinus esse in Romana Ecclesia docuit libro contra epistolam Manichæi c. 4. Multa sunt, inquit, quæ me in Ecclesiæ gremio iustissimè tenent. Tenet me consensus populorum, atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet me ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem suam Dominus commendauit; vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: Tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sola obtinuit. Hæc Augustinus.

Qui

Qui sunt hæretici.] Hæresis ab electione dicitur, teste Hieronymo in epistolam ad Galatas c. 5. Et Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. Hæresis inquit, electio est, Et Tertullianus lib. de præscrip. aduersus hæreticos. Elegans descriptio hæreticorum est apud Cyprianum lib. de unitate Ecclesiæ. Et inter alia, hi sunt, inquit, qui se vltro apud temerarios conuenas sine diuina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine vlla ordinationis lege constituunt, qui nemine Episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assumunt. Et infra. Hos eosdem denuò Dominus designat, & denotat, dicēs, Me dereliquerunt fontē aquæ viuæ, & effoderūt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare. Augustinus lib. de vtilitate credendi ad Honorium. c. 1. Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatusque gratia, falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. Viuam huius rei his calamitosis temporibus habemus imaginem.

Ad exercitationem fidei.] Sic Paulus 1. ad Corinth. 11. Oportet hæreses esse, vt & qui probati sunt manifesti fiant in vobis. Tertullianus lib. aduersus hæreses in principio, Hæreses; inquit, ad languorem, & interitum fidei productas.

Via verò per quam fit.] à veritatis obscuritate ortas esse hæreses docet elegantissimè Clemens Alexandrinus li. Strom. 7. & Tertull. lib. præscrip.

aduersus

aduersus hæreticos. Augustinus originem, & progressum hæreseon variè tradit: Nam lib. de Genesi contra Manichæos, hæreses ortas dicit à superbia: Mater, inquit, omnium hæreticorum est superbia. lib. 83. quæst. quod manant à falsa scripturæ intelligentia. Non posset, inquit, error oboriri palliatis nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. vide Hieronymum in epistolam ad Galatas c. 5. & habetur q. 3. c. Hæresis; hæreticum appellat eum, qui aliter scripturam intelligit, quàm sensus spiritus efflagitat, & Hilarius de intelligentia, inquit, hæresis, non de scriptura est: sensus, & non sermo facit crimen. Tertull. de præscrip. aduersus hæreticos à Philosophia esse natas hæreses tradit: ipsæ denique hæreses, inquit, à Philosophia subornantur.

10 *Simul existunt vniti.*] in M. ff. vni. Innocentius tertius elegantè hoc idem dixit, facies quidem diuersas habere, sed caudas ad inuicem colligatas, quia de vanitate cōuenirent in id ipsum. habetur de Hære. lib. 5. c. Excommunicauimus.

C A P. XX.

HOC caput in M. s. vno ductu cum superiore est testante domino per Esaiam.] in excusis legebatur, per Hieremiam, verum emendauit Esaiam, consentientibus omnibus M. ff. & veritate. Locus est Esaiæ c. 57.

6 *Filij Dei.*] Iustorum variæ sunt in diuinis lite-

ris

ris appellationes; vocantur filij Dei, vt Ioanni. 8. illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est. Ioannis 1. dedit eis potestatem filios Dei fieri. Ad Rom. 5. In spem gloriæ filiorum Dei. & 8. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Et Genes. 6. vocantur filij Dei, qui in fide vnus Dei altissimi, & eius cultu virtute, pietate, & obseruantia mortalibus reliquis ventri deditis, qui vitam ducunt impiam, & ex legem & idolatris longe excellunt: vnde & per excellentiam sunt appellati filij Dei. Vocatur etiam Christus D. N. filius Dei altissimi, per naturam; iusti autem per gratiam adoptionis. Alijs etiam nominibus iusti appellantur, vt filij resurrectionis, Lucæ 20. Et filij regni Marc. 13. Filij nuptiarum, Marc. 2. Filij sponsi, Luc. 5. filij pacis Luc. 10. filij lucis Luc. 16. & Ioann. 20. Iustinus Martyr, Iosephus Hebræus, Tertullianus, & Lactantius Firmianus Angelos Genes. 6. filios Dei appellatos existimant. Quam sententiam grauissimè refellit Theodoretus quæst. in Genes. q. 47. & sic interpretatur illud de Enos, Genes. 4. iste capit inuocare nomen Domini ex versione Aquilæ: Tunc exorsus est appellatione in nomine Domini, quæ verba significare videntur, quod hic sua pietate primus diuinum nomen adeptus est, vt à consanguineis Deus appellaretur, à quo deinceps posterij filij Dei, perinde ac nos à Christo Christiani. Hæc Theodoretus.

CAP. XXIII.

SYMBOLUM.] Symbolum, & Dominicam orationem continere fidem, spem, charitatem docet, Augustinus in Enchiridio c. 6. & 7. Symbolum autem illud ab ipsis editum magna cum cura & Spiritus Sancti instinctu, apertum est ex Ruffino in expositione symboli, & Augustino in sermone secundo Dominicæ Palmarum: vbi quam singuli Apostoli partem contulerint docet in hunc modum: Quod Græcè symbolum dicitur, Latine collatio nominatur. Collatio ideo dicitur, quia collata in vnum totius catholicæ legis fides, symboli colligitur breuitate; cuius textum vobis modo Deo annuente dicemus. Petrus dixit: Credo in vnum Deum patrem omnipotentem. Ioannes dixit: Creatorem cœli & terræ. Iacobus dixit: Credo & in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus est de Spiritu Sancto natus ex Maria virgine. Philippus ait: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Thomas ait: Descendit ad inferna; tertia die resurrexit à mortuis. Bartholomæus dixit: Ascendit ad cœlos: sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus est iudicare vi-

uos & mortuos. Iacobus Alphæ; Credo & in Spiritum Sanctum, ecclesiam catholicam. Simon Zelotes dixit: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum. Iudas Iacobi: carnis resurrectionem. Matthias compleuit: Vitam æternam Amen. Ambrosius etiam sermone 38. de ieiunijs & quadrages. Symbolum appellat fidei clauem duodecim artificum operatione constitam: Irenæus lib. 1. c. 2. tessaram fidei vnanimem; & Leo in epistola ad pulcheriam Augustam. Ambrosius lib. 3. de virginitate vocat signaculum cordis & esse ante lucanis horis quotidie recitandum. Pro fidei autem Symbolo, Apostolorum intelligitur: vt in concil. Laod. c. 46. Baptizatos oportet fidei Symbolum dicere & c. 47. Similiter in concilio Agathensi c. 9. in concilio Maguntino sub Carolo Magno c. 45. De Symbolo Apostolorum lege Hieronymum in epistola ad Pammachium. & Augustinum lib. ad Catech. & Clementem Romanum in epistola ad Iacobum fratrem Domini.

Dominica oratio.] A patribus quotidiana oratio dicitur, vt Cypriano in eius expositione, & Augustino lib. 21. Ciuitat. c. 27. Et Concilio Toletano 4. c. 9. Quia quotidie dicitur, & quia delet minima & quotidiana peccata.

Propheta Esaias.] Locus est apud Esaiam. c. 10. vbi Hieronymus sic inquit: Pro cunctis lacinosæ legis cæremonijs dedit præceptum breuif-

simum

simum dilectionis & fidei. Cyprianus in expositione orationis Dominicæ locum interpretatur de Symbolo fidei, & Augustinus lib. de perfectione iustitiæ hominis respons. 11. Et contra Faustum lib. 15. c. 4. d. ptychium Ecclesiæ appellat duo dilectionis præcepta.

C A P. XXIV.

ÆRETICI autem id solum imaginaria ostentatione faciunt.] Isidorus non damnat baptisma hæreticorum, vt Cyprianus cum Episcopis Africæ, de quo Hieronymus in dialogo contra Luciferianos sic inquit; Cyprianus lacus contritos fugere nec bibere de aqua aliena voluit: idcirco hæreticorum baptisma reprobans ad Stephanum tunc Romanæ vrbis Episcopum qui à Beato Petro vigesimus sextus fuit super hac re Africanam synodum direxit: sed conatus eius frustra fuit. Verum hic Isidorus loquitur de baptismo adultis collato ab hæreticis cum inuocatione sanctissimæ Trinitatis qui licet sit sacramentum, characteremque in animo obsignet, nihil tñ illis ad salutem remissionemque peccatorum prodest, quousque ab Ecclesia suscipiatur. Non enim illis ad remissionem peccatorum, inquit, sed ad supplicij testimonium datur. Quam sententiam probat

Augustinus lib. 3. contra Donatistas. c. 14. & lib. de baptismo c. 12. & habetur de consecr. D. C. Tunc valere incipit ad salutem baptismus cum fictio à veraci confessione recessit. Idem Gregorius ad Quiriacum epistola 61. lib. 9. Registri. Et Nicolaus Pontifex ad consulta Bulgarorum. c. 3. Quid verò de baptismo ab hæreticis collato senserit Isidorus liquet lib. 2. de officijs c. 24. dum inquit: Hæretici autem, si tamen in patris & filij & Spiritus Sancti attestazione doceantur baptismum suscepisse, non iterum sunt baptizandi, sed solo chrismate & manus impositione purgandi: Baptismus enim non est hominis meritum, sed Christi: Ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet: quod sacramentum tam Sanctum est, ut nec homicida ministrante polluat: Habet enim hæreticus baptismum Christi; sed quia extra fidei unitatem est, nihil prodest. At ubi ingressus fuerit, statim baptismum quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodesse ad salutem, quod enim accipitur approbo, sed quia foris accipitur improbo, dum autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur. Character est enim Regis mei, non error sacrilegus: recorro defertorem non muto characterem. Hæc Isidorus. Nouissimè sacra Tridentina Synodus sess. 7. c. 4. Verum esse baptismum inquit, quod datur in canone forma Ecclesie ab hæreticis.

In inferno nuper nati infantes.] Infernus multiplex est, ut adnotauit doctissime sicut omnia D. Thomas Aquinas, Infernus inquit, quadruplex: scilicet damnatorum, puerorum, purgatorium, & sanctorum patrum. In primo sunt tria; tenebræ gratiæ, tenebræ gloriæ, & pœna sensus: A quo æterno supplicio utinam liberemur. In secundo sola duo prima, tenebræ gratiæ, & gloriæ. In tertio tantum secundum & tertium, tenebræ gloriæ, & pœna sensus. In quarto tantum secundum, tenebræ gloriæ, vocaturque hic sinus Abrahæ. De quo Tertullianus aduersus Marcionem lib. 4. Diuus Gregorius lib. 7. epistolarum epistola 53. ad Secundinum de receptaculo agit animarum paruulorum, qui sine baptismo discedunt.

Proinde Adæ causa nuper natus infans si non regeneratur, damnatur.] Gothus c. & alius per antiquus sic habent: proinde cum ex causa nuper natus damnatur infans, si non regeneratur, quia originis noxietate perimitur. Locus etiam manifestus ad probandam originis maculam esse in pueris à parentibus contractam, & esse omnes natura procreatos filios iræ.

Qui in maternis vteris.] Habetur hæc sententia in collectaneis Gratiani de Conf. D. 4. & apud Iuon. part. 1. cap. 185. & apud Magistrum lib. 4. sent. dist. 6.

De ipsis legitur.] Psalm. 39. Ira interpretatur

& Augustinus. Verum Basilius & Theodoretus aliter locum interpretantur in scholijs psalmodi.

In regno predestinatorum.] Sic habent omnes cc. M. ff. & editus antiquus quam lectionem posui & deleui: in regno reprobatorum: ex Gregorio, & Augustini expositione, vnde Gregorius subiungit de illis qui sunt super numerum: Hic enim fidelibus per confessionem admixti sunt, sed propter vitam reprobam illic numerari in sorte fidelium non merentur.

Qui sceleratè viuunt in Ecclesia.] habetur tota sententia de consecr. D. 2. c. Qui sceleratè viuunt: fragmentum verò eius de cons. D. 4. c. Qui in maternis uteris in fine capitis.

C A P. XXV.

TICONIVS *Donatista*] has septem regulas veluti clauas aperiendi sensus diuinæ scripturæ reconditos excogitauit quarum meminit Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana c. 30. Ticonius inquit quidam, qui contra Donatistas inuictissimè scripsit, cum fuerit Donatista, & l. b. 2. contra epistol. Parmenini c. 28. vocat eum Magistrum, eiusque interpretandi diuinam scripturam leges & formulas tati fecit, vt Cypriani expositionibus prætulerit vt constat lib. 2. retractat & lib. 3. de doctrina Chri-

stiana

stiana c. 30. de harum regularum vtilitate sic inquit: Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, libellum regularum scribere & secretorum leges, veluti claues & lumina fabricare sunt enim quædam regulæ mystæ, quæ vniuersæ legis recessus obtinent, & veritatis thesauros aliquibus visibiles faciunt. Quarum si ratio regularum, sine inuidia, vt communicamus, accepta fuerit, clausa quæque patefient, & obscura dilucidabuntur, vt quisque prophetiarum immensam syluam perambulans, his regulis quodammodo quasi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. Et subdit: cautè sanè legendus est non solum propter quædam, in quibus, vt homo errauit, sed maxime propter illa, quæ sicut Donatista hæreticus loquitur. Meminit & Cassiodorus harum regularum in præfat. comment. in psalm. Scripsit idem Ticonius expositiones in Apocalyp. Ioannis, vt auctor est Gennadius & Beda in Apoc. extat nunc liber regularum editus in Bibliotheca Sanctorum à Margarino Theologo Parisiensi compilata tom. 6. floruit Theodosio & filijs eius imperantibus anno Domini CCCXC.

Quæ de vno aut ad vnum loquitur.] Quæ de vno ad vnum loquitur in excus. est Quam lectionem non probo. Nam sensus ita est, vt sola ratione discernatur cum in vna persona duo distinguuntur, ratione & cogitatione officia, vnde sola

ratione

ratione complecteris quando à capite ad corpus transitum fit.

Esaias ait. [Est hoc exemplum Esaiæ c. 61. apud Ticonium & Augustinum: quamuis 70. utuntur versione sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornatu
ὡς νύμφην περιέθηκε μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησε με κόσμῳ
Isidorus vulgatam semper amplectitur versionem.

Verò & permixto.] Ticonius dixit: de Domini corpore bipartito: quam vocem Augustinus correxit, affirmans quod non debuit ita appellari, sed potius de Domini corpore verò atq; mixto, aut, verò atque simulato, vel de permixta Ecclesia.

Puer meus es tu.] Oseæ 11. Ticonicus inter alia hunc locum Oseæ adfert.

Tertia regula.] Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana ita sentit, quod potius sit magna questio quam regula.

De litera & spiritu.] Ticonius appellat hanc regulam tertiam, de promissis & lege Augustinus, de spiritu & litera, vel de gratia & mandato.

Quarta regula est de specie & genere.] Tota hæc regula corruptè legitur in excus. eam restitui ex c. Gott. m. antiquo, eius meminit Gregorius lib. 3. Moral. & homilia 26. in Euangel. super illud: tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum.

Sicut in Psalmis.] Psal. 44. adorabunt eum filia Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Sic Augustinus super Psalmos legit Adorabunt eum filia Tyri, ita ut sententiæ periodus non claudatur in, adorabunt eum, ut in multis codicibus inter punctum inuenio. Idem filia Tyri, filia gentium à parte refertur ad totum Tyrus vicina huic loco vbi propheta erat, significabat gentes credituras Christo Theodoretus super psal. sic legit. Quoniam ipse est Dominus Deus tuus & adorabis eum: & filia Tyri in muneribus. Et adfert interpretum diuersas sententias, & per filias Tyri totam impietatem significari affirmat. Mos est inquit sacre scripturæ à parte totum demonstrare. Sic alibi per Libanum omnem superstitionis cessationem prædicat: Nam Libanus inquit, cum excelsis cadet. Sic etiam D. Basilius à quo Theodoretus scholia in psalmos ferè collegit.

Per Esaiam] cap. 14. ut conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum.

Et erit Babylon.] Locus est apud eundem Esaiam c. 13. Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, incluta in superbia Chaldæorum, sicut subertit Dominus Sodomam & Gomorrham.

Quinta regula est de temporibus.] Duobus modis dicit Ticonius hanc vigere regulam, aut per Synodothen, aut per legitimos numeros: vocat

legitimos numeros eos, quos eminentius scriptura commendat, ut est septenarius, denarius, duodenarius, vide ipsum Ticonium, & Augustinum.

Sicut est de triduo Dominica sepulturae.] Augustinus lib. 3. de doctrina, & lib. 4. de Trinitate. cap. 6. & Ticonius in regulis, hunc locum late versant.

Vt à toto pars.] Gotth. C. & alio vetustissimo illud exemplum scripturae erat quod in excusis desiderabatur. Item à toto pars ut est illud: & erunt dies vitae hominis C x x. dum tantum centum usque ad diluuium inueniantur. Ex quo hæc à Domino statuta sunt, vel sicut illud quadringentis, &c. Est verò locus ille Genes. 6. dixitque Deus non permanebit spiritus meus in homine in æternum quia caro est eruntque dies illius centum viginti annorum. Quem locum Lactantius Firmianus lib. 2. diuinarum institution. c. 14. ita exponit: ut dicat Deum iratum breuiori spatio vitam hominum circumscripsisse, & abrogata viuendi longitudine, quam ante diluuium habuerant, intra centum & viginti annorum spatium coercuisse. Idque ex Iosepho accipit Firmianus lib. 1. antiquit. Verum aliter interpretatur locum Hieronimus lib. quæst. Hæbraic. Hoc est inquit dabo centum viginti annos ad poenitentiam. Non igitur humana vita, ut multi errant, in centum viginti annos contracta est, sed

generationi illi centum viginti anni ad poenitentiam dati sunt. Quia verò poenitentiam agere contempserunt, noluit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatij amputatis, induxit diluuium anno centesimo agenda poenitentiae destinato. Quam etiam expositionem Chrysostronus est amplexus, Homil. 22. in Genes. verum eam improbat Gennadius veluti absurdam, & à Deo penitus alienam, cum semper Deus ad vindictam tardo ingrediatur passu. Vide catenam Græcorum patrum in pentateuchum. Quod verò Deus, ut censet Hieronymus viginti annos amputauit ex decreto tempore liquet. Nam Genes. 5. dicitur Quingentorum annorum erat Noë cum genuit Sem, Cham, & Iaphet. cap. 6. dicitur erunt dies vitæ illius ceterum viginti annorum. deinde c. 7. Sexcentorum annorum erat Noë, cum aquæ diluuii inundauerunt super terram.

Vel sicut illud, quod quadringentis annis prædixerat Deus filios Israel in Ægypto seruituros.] Genes. 15. dicitur quod quarta generatione reuerterentur in terram promissionis, quod etiam ita impletum est. Nam primus Iacob cum filiis ingressus est Ægyptum, Moses verò quartus à Iacob populum eduxit. De computatione horum annorum lege scholium nostrum in Chronicon Isidori.

Ad hanc temporum regulam.] In excusis legi-

tur: est & alia de temporibus figura, per quam quædam quæ futura sunt quasi iam gesta &c. Verum M. ff. lectionem probō. Omniaque supra cap. 18. de lege numer. 7. posita sunt ibique adnotavi sententiam esse ab Augustino desumptam lib. de verb. Apostoli.

In quibus quæ dum adhuc futura sunt quasi iam gesta.] Gotthus & alij duo Codd. antiqui sic habent: In quibus quæ adhuc facienda erant, iam facta narrantur: Sed quando aliquid faciendum pronuntiatur, secundum nos dicitur, &c. Reliqua verba, quæ in editis & alijs M. ff. reperiuntur, in his duobus non extant.

Sexta regula est de recapitulatione.] Augustinus de hac regula sic scribit: Sextam regulam Ticonius recapitulationem vocat in obscuritate scripturarum satis vigilanter inuentam: Sic enim dicuntur quædam, quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrantur, cum ad priora, quæ prætermissa fuerant, latenter narratio reuocetur, quod nisi ex hac regula intelligatur, erratur.

Sicut cum filios filiorum Noe Scriptura commemorasset.] Codex Guadal. sic habet; sicut in Esaia, ubi dum contra Babylonem hoc est contra Diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus, rursus ad caput, id est ad Diabolum, oraculi sententia deriuatur, dicens: Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris: Sicut cum filios filio-

rum Noë scriptura commemorasset &c. Hæc habentur Esaï. 14. Verum ad hanc regulam non pertinent, sed ad septimam de Diabolo & eius corpore, ut patet ex Augustino.

Recapitulatio enim est dum rerum præteritarum causæ futuris miscentur gestis & c. usque ad septimam regulam.] Hæc omnia in nullo extant. c. M. seorū quos nactus sum ad huius operis correctionem, inter quos duo erant membranei antiquissimi literis Gothicis scripti; vnus ecclesiæ Toletanæ æra 953. exaratus, alius ex insigni collegio Ouetenſi apud Salmanticam eo antiquior, ut ex literis miram vetustatem præ se ferentibus colligere licet. Quapropter omnia velut aliena à germana lectione in marginem reieci.

Sicut in Esaia.] Quæ in parenthesi includuntur in Gotthico tantum Cod. Ecclesiæ Toletanæ in margine addita inueni, locus est Esaïæ c. 14. & apud D. Augustinum in exemplo septimæ regulæ & apud Ticonium.

Apostata quippe Angelus omnium caput est iniquorum.] Angelus apostata est Lucifer de quo Esaïæ. 14. Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, Idem vocatur & draco, & serpens antiquus, Diabolus, & Satanas, Apocal. 12.

C A P. XXVI.

ISIDORVS martyris nomen hoc capite non tantum illis tribuit qui extremam mortem gloriose pro Christo passi sunt, sed illis etiam, qui à confessione nominis Christi nulla tormentorum atrocitate, abduci potuerunt. Idem facit ubiq; Cyprianus martyrum eximius laudator. Tertullianus autem hos designatos martyres appellat, illos verò absolutè martyres.

Vir sanctus vltro se in agone pro certamine non debet offerre iustitiæ.] VV. CC. ad vnum omnes legunt: vir sanctus vltro se in agone pro certamine debet offerre iustitiæ. Tollunt enim negationem, non, Verum ita sensus non conuenit ijs, quæ sequuntur; sed tamen si agonis fructum videt vberimum, non debet declinare laboris periculum. Quapropter existimo negationem, vt in editis est, retinendam. Thomas 22. quæst. 124. Martyrium, inquit, oblatum debet tolerari patienter, sed non debet quæri: quia non debet dari occasio agendi iniuste, Hæc ille. Vnde Cyprianus fugit martyrium, vt constat ex primo lib. epistol. Et Athanasius, vt patet ex homilia super Matthæum. c. 10. & ex apologia de fuga sua, prope medium. Hinc eleganter Cyprianus ait epist. 83. Dominus confiteri nos magis voluit

quam

quam profiteri. Verum quid de virginibus illis dicemus, quæ ob castitatis & pudicitiae amorem, ne turpiter violarentur, mortem sibi aqua, vel ferro, vel laqueo conscuerunt? Quas etiam sancta Ecclesia inter diuas martyres conumerat, vt constat ex D. Ambrosio lib. 3. de virginibus, ad Marcellinam sororem, de Pelagia & filiarum morte, & Eusebio Casariense libr. 8. Eccles. histor. de virginibus Antiochiæ; & Sophronia, quæ se occidit ne vim à Maxentio pateretur? Hieronymus super Ionam exponens illud cap. 1. Tollite me & mittite me in mare, sic inquit: Non est nostrum, mortem arripere, sed illatam ab alijs libenter accipere, vnde in persecutionibus non licet propria perire manu, abique eo, vbi castitas periclitatur, sed percutienti colla subiacere. Augustinus verò lib. 1. de Ciuit. Dei multis capitibus probat nulla profus causa fas esse sibi mortem inferre. Quod si dixeris id licere, ne virginitatis integritas omittatur, respondet corporis sanctitatem, animi sanctitate manente non amitti. Verum eodem lib. velut de sententiæ suæ vigore non nihil remittens questionem hanc sic concludit. Sed quædam inquit sanctæ feminae tempore persecutionis, vt insectatores suæ pudicitiae deuitarent, in rapturum atque necaturum se flumen proiecerunt, eoque modo defunctæ sunt, earumque martyria in ecclesia catholica, veneratione celeberrima frequentantur. De his

nihil

nihil temere audeo iudicare. Vtrum enim Ecclesie aliquibus fide dignis testificationibus, ut earum memoria sic honoret diuina persuasit auctoritas nescio; Et fieri potest, ut ita sit. Quid si hoc fecerunt non humanitus deceptæ, sed diuinitus iussæ, nec errantes sed obedientes? sicut de Sampsonē aliud nobis fas non est credere. Cū autem Deus iubet, seque iubere sine vllis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? quis obsequium pietatis accuset? Hæc Augustinus: ex cuius verbis, illud aduersus hæreticos nostri temporis obiter notandum, Ecclesiam sanctos suos diuina persuasione actā honorare. Hic etiam in questionem factum Raziæ (de quo est Machabæor. 2. c. 14.) solet vocari. Quod D. Augustinus improbat lib. 2. contra secundam epistolam Gaudentij cap. 23. & epistola 61. ad Dulcitium, vbi eum laudari ait, non quia seipsum interfecit, sed quod esset vir strenuus, ciuitatisque ac patriæ amator. Nam alioqui turpe est, & animi impatientis, sibi manus inferre, ut docet Aristot. 3. Ethicorum c. 10. vnde labitur Cicero Offic. 1. dum Catonis mortem laudans, honestum ac licitum esse asserit, virum fortem, vbi res postulauerit, se violenta manu perimere. *Ad Ephesum.*] Id liquet ex actorum cap. 19. Paulo enim volente egredi ad populum, non permiserunt discipuli eius.

De incisionibus malorum] vox malorū in nullo

M. f. c. c. apparet, ac ne in edito quidem perantiquo: fortè legendum & de incisionibus membrorum, ceu amarissimis poculis mærent.

C A P. XXVII.

PLVs erat mirabilis virtus operum, quam virtus signorum.] Id constat ex Lucæ 10. Ecce dedit vobis potestatem calcandi serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis: Quod doctè etiam probat venerabilis & Sanctus Beda super Ioannem cap. 1.

Plus est bene viuere, quam signa facere.] Id eleganter probat Cyprianus in oratione de vnitae Ecclesie ex illo Matth. 7. Multi enim dicent in illa die Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo Dæmonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc dicam illis; nunquam vos cognoui: recedite à me, qui operamini iniquitatem. Sic enim legitur apud Cyprianum; pro quibus in ediuone vulgata est: Multi dicent mihi in illa die &c. Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Discedite à me. Idem probat D. Ambrosius

in comment. epistolæ primæ ad Corinth. c. 12. exponens illud: & adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

Quod nunc Ecclesia.] Quare miracula in Ecclesia nunc cessauerint, causas etiam reddit Augustinus lib. 1. Retract. c. 13. & lib. de vera religione c. 25. & Ambrosius super 1. epistolam ad Corinth. c. 12. in fine D. Gregorius lib. 27. Moralium docet etiam Ecclesiam olim ad miraculis miraculorum indiguissè, nunc verò non item: Paulus, inquit, egregius prædicator Miletum veniens, plenam infidelibus insulam, sciens patrem Publij dysenteria, febribusque vexatum, orando saluavit; & tamen ægrotanti Timotheo præcepit dicens: modico vino vttere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

C A P. XXVIII.

ANTICHRISTVS est.] Antichristus latinè dicitur cõrarius Christo, vt auctor est Augustinus in primam Canonicam Ioannis tractat. 3. & in libello de Antichristo, si modo eius est. & Gregorius lib. 29. Moral. c. 6. Rebells Christo vocatur à Tertulliano lib. de præscript. aduersus hæretic. A Ioanne epistola prima c. 2. Mendax dicitur. quis est inquit mendax, nisi qui negat, quoniam Iesus non est Chri-

stus,

stus, hic est antichristus Apocal. 13. Bestia nominatur: Homo peccati, & filius perditionis, à Paulo 2. ad Thesal. c. 2. Hæc aliaque multa nomina illi per translationem, & allegoriam in diuinis literis tribuuntur.

Antequam veniat Antichristus, multa eius membra præcesserunt.] Membra Antichristi sunt hæretici, & improbi Christiani; qui ore Christum confitentur, factis autem negant. ex Augustin. tractat. 3. super primam epistolam Ioann. Quisquis factis, inquit, negat Christum, Antichristus est. Quotquot enim habet Ecclesia periuros, fraudatores, adulatores, ebriosos, sceneratores, aliosque id genus sceleratos homines, Antichristos, hoc est aduersarios Christi esse idè rectè asserit. Quod ipsum et à de hæreticis censeat, ex illo eiusdem loci Antichristus est, qui negat patrem, & filium. Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.

Secundum Apostolum.] Locus Pauli est 2. ad Thesl. cap. 2. Nam mysterium iam operatur iniquitatis. In quem locum D. Thomas Aquinas sic ait: sicut omnia bona Sanctorum ante Christum, fuerunt figura Christi, sic in omni persecutione Ecclesiæ, Tyranni fuerunt quasi figura Antichristi. Græci hunc Pauli locum de Nerone dictam accipiunt; in qua sententia etiam D. Ambrosius est in hunc locum.

2 *Quia electi perire non possunt.*] Quia electi perire non possunt in M. ff. est: quam lectionem probo: non excusorum, à quibus abest, perire.

Tam mira factururus est prodigia.] Num vera futura sint miracula ac prodigia Antichristi vide Augustin. lib. 20. de Ciuitat. Dei. c. 19.

Durius bellum sustinebunt.] Quam atrox Antichristi bellum futurum sit, patet ex illo Esaia 14. Hic homo qui concitat terram, commouet Reges, qui ponit orbem terræ totum desertum. Sic enim legit Cyprianus, interpretaturque de Antichristo libr. 3. testimoniorum ad Quirinum. Vulgata editio ita habet: Nunquid iste est vir, qui turbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertū, & vrbes eius destruxit.

Sed etiam miraculis coruscantes.] Sed etiam contra miraculis coruscantes M. ff. cc. habent. Quam lectionem, vt meliorem amplector.

Quanto breuius tempus.] Breue tempus est in M. ff. de tempore aduentus Antichristi. Vide piam ac prudentem sententiam Augustini li. 18. de Ciuit. Dei. cap. 93.

C A P. XXIX.

QUAMVIS nunc filiorum Dei.] Quamuis nunc filiorum Dei omnes cc. M. ff. fideles autem vocantur filij Dei per adoptionem epistola 1. Ioann. c. 3. Videte inquit qualem charita-

tem

tem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur & simus. Et statim: Nunc filij Dei sumus (per gratiam videlicet) & nondum apparuit, quid erimus. Scimus quoniam quum apparuerit similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est.

C A P. XXX.

SED in Euangelio dicere, & scire discipulos noluit.] Sed in Euangelio dicere se scire discipulis noluit M. ff. legunt nonnulli, Cæterum Gotthus Toletanus omnium fidelissimus cum edito consentit. Locus verò est Marc. 13. his verbis: De die autem illo vel hora nemo scit: neque Angeli in cælo, neque filius, nisi solus pater. Et Matth. 24. De die autem illa, & hora nemo scit, neq; filius hominis. Quorum locorum interpretationem vide apud Augustinum 83. quæstionum quæst. 6. & Hieronymum in Matthæum. Ambros. lib. 5. de fide c. 8. Theophil. super Marcum c. 13. Gregor. lib. 3. super primum Regum c. 3. Qui omnes patres ideo dicunt filium iudicij diem nescire; quia eum indicare noluit hominibus. Alij Doctores neo-terici, dicunt Christum, quatenus homo erat, diem iudicij non cognouisse naturali notitia. Nā solus Deus nouit ex sua naturali notitia tempora, & momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde apud Matthæ. c. 24. additur, neque

filius

filius hominis. Nā, quatenus verbū, nōuit sicut pater. Quam interpretationem videtur etiam sequi Basilus in epistola ad Amphilochem dū Matthæi & Marci hæc loca interpretatur: cæteris vero omnibus occultum esse, multis sacrarum literarum testimonijs confirmatur. Matth. 24. Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis. Lucæ 16. Sicut in diebus Loth &c. & 1. ad Thessal. c. 5. cum dixerint homines, pax & securitas, veniet repente interitus. Et ibidem Dies Domini sicut fur in nocte & Lucæ 12. Quando non putatis filius hominis veniet. Et alibi: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. Apocalyp. 3. veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te.

De domo Dei sicut scriptum est] 1. Petri cap. 4. Quoniam tempus est ut incipiat iudicium de Domo Dei vbi iudicium Græcè *κρίσις* pro afflictionibus accipiendum.

Vt ipsa iustitia qua quisque iustus est Deo iustificante iustificetur.] Pulchrè differentiam iustitiæ, qua Deus & homo iusti dicuntur, expressit aduersus vāsana hæreticorū huius tēporis dogmata. de qua sic etiam in concilio Tridentino sess. 6. c. 7. scriptum est. Demum vnica formalis causa est iustitiæ Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit: qua videlicet à Deo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur, & sumus,

iustitiam

iustitiam in nobis recipientes.

Nec illic damnentur.] Ne illic iudicentur est in omnibus M. ss. quæ lectio videtur cum illo Pauli quadrare 1. ad Corinth. 11. si nosmetipsos iudicaremus, non utique iudicaremur: Et cum illo sapient. ante iustitiam, præpara iudicium.

Et ad purgationem temporalis proficit pœna.] Ioan. 15. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem, qui fert, purgabit eum. Gregorius: Palmes fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinam reciditur, ad vberiore gratiam.

In iudicio reprobi humanitatem Christi, in qua iudicatus est, videbunt.] Gotthus; in qua iudicaturus est, videbunt non malè. sententia hæc est apud Augustinum super Ioannem tract. 23. & de Trinitate lib. 1. c. 3. & 16. & 17. Est etiam in Magistro sententiarum lib. 4. distinct. 48.

Diuinitatem verò eius.] Ex illo Esaïæ 26. Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.

Pro diuersitate conscientiarum, &c.] Gregor. lib. 25. Moral. c. 5. & 6. desumitur autem sententia ex illo Pauli ad Romanos 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum iaccusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Quem locum ita etiam Ambrosius interpretatur.

Non sunt iudicandi] secundum illud Ioannis 3.

Qui

Qui non credit iam iudicatus est. & illud Pauli ad Rom. 2. Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.

C A P. XXXI.

DE *Geenna*.] Theophylactus super Matthæum c. 10. exponens illud: Timeate autem magis eum, qui potest & animam & corpus perdere in geennam. Geennam, inquit, quum dixit, significat perpetuam pœnam; Geenna enim dicitur à semper nascendo. Hic est ille vermis de quo ait Esaias. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: Cui conuenit illud Promethei (vt est in fabulis) feralis ille rostroq; immanis vultur obunco, Immortale iecur tundens, fœcundaque pœnis viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto pectore, nec fibris requies datur vlla renatis.

C A P. XXXII.

NE *c* deerit in supplicio futuro damnationis ordo.] Nec deerit in supplicio futurus dānationis ordo, est in Gotth. & alijs M. ss. in vno verò per antiquo sic legitur, nec deerit in supplicij die futurus damnationis ordo.

Dicit etiam Psalmista.] Psalm. 108. legiturq; in editione vulgata: nutantes transferantur filij &

mendi-

mendicent. Hebræus sermo habet: oberrent liberi eius. Nutantes autem est instabiles vagentur, errantes mendicent, fiant vagi, & errantes.

Cunctis videntibus est precipitandus Diabolus.] Apocal. cap. 20. ponitur ordo iudicij & apud Paulum 1. ad Corinth. c. 15.

Dicente Propheta] docente propheta est in c. Gotth. locus est Amos. c. 7. Ecce vocabit iudiciū ad ignem Dominus Deus, & deuorabit abyssum multam, & comedit simul partem. Vox autem domus, quæ apud Isidorum est, in nullo bibliorum exemplari legitur, neque in versione LXX. cuius hæc sunt verba *καὶ ἐδέξασεν τὴν δίκην ἐν αὐτῇ καὶ κατέφαγεν τὴν μερίδα*, vbi Hieronymus: comedit partem, inquit, hoc est ad Sanctos illius peruenit, qui in peculio Domini, & in eius parte reputantur. Theodoretus in eundem locum: partem, inquit, appellat Israël. Sic enim etiam Moses, inquit, & facta est pars Domini populus eius Iacob.

C A P. XXXIII.

SI *c* *Iustitia*.] In excuso erat sicut: verum Gotthus legit sic iustitia iniustitia; sic virtus vitio crescit. Ergo Sanctorum excrescit gloria, vt sit superioris sententiæ redditio, similiter est in omnibus ferè vv. cc.

T INC-

INCIPIT LIBER SECUNDVS.

De Sapientia.

C A P. I.

1 **M**NIS qui secundum Deum sapiens est, Beatus est. Beata vita cognitio diuinitatis est. Cognitio diuinitatis virtus boni operis est. Virtus boni operis, fructus æternitatis est.

2 Nullus autem magis sapiens, quam quem docuerit Deus.

3 Excelsior est rebus omnibus sapiëntia: nec esse potest vlla iustitia sine prudentia.

4 Qui secundum seculum sapiens est, secundum Deum stultus est. Vnde & Propheta; stultus, inquit, factus est omnis homo à scientia sua.

5 Primum est scientiæ studium quærere Deum; deinde honestatem vitæ, cum innocentia opere.

6 Nullus sapientiam Dei plenè recipit, nisi qui se ab omni abstrahere actionum cura contendit. Vnde & scriptum est: sapientia scribæ in tempore otij, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam.

7 Non ad parvæ intelligentiæ arcem peruenit, qui scit secreta Dei se penetrare non posse: Tunc

autem

autem Deum rectè cognoscimus, quando eum perfectè scire non denegamus.

8 Interdum quædam nescire conuenit. Nullus autem in culpa maior est, quàm ille qui Deum nescit.

9 Inuestigationem veri multorum est quærere, sed paucorum est inuenire. Ea autem, quæ supra hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. Quicquid supra hominis intellectum est, quærendum non est. Consilio autem diuino seruandum est, vt hoc credatur esse iustitia, quod diuinæ placuerit voluntati. Non enim poterit esse iniustum quod iusto placet iudici.

10 Omnis sapientia ex scientia, & opinatione consistit. Melior est autem ex scientia veniens, quam ex opinatione sententia. Nam illa vera est, ista dubia.

11 Ad maioris culpæ cumulum pertinet scire quemquam quod sequi debeat, & sequi nolle, quod sciat. Vnde & Dominus; seruus, inquit, sciens voluntatem Domini sui & non faciens, dignè plagis vapulabit multis. Et Iacobus: scienti bonum & non facienti, peccatum est illi.

12 Simpliciter cum ignauia vocari stultitiam, simplicitatem verò cum prudentia, vocari sapientiam.

13 Vtile est multa scire & rectè viuere: quod si vtrumque non valemus, melius est vt bene viuendi studium, quam multa sciendi sequamur.

T 2 Non

D. Greg. lib. 18. Moral. c. 25. & lib. 13. cap. 14.

Ierem. 10. & 50.

Ex Gregor. ferè ad verbum lib. 18. Moral. c. 25. Eccles. 38. & locus defumit ex Gregor. libr. 25. Moral. c. 25.

1 nos.

2 complacet.

Ex Greg. lib. 18. Moral. c. 9.

3 digna. Luc. 12. Iacob. 4.

- 14 Non pertinere ad beatitudinem consequendam scientiam rerum, nec esse beatum, multa scire, sed esse magnum beatè viuere.
- 15 Nihil prodesse homini scire prudentiā cum ignorantia Dei: & nihil obesse scientibus Deum, ignorantia mundi. Perfectè autem scit qui prius Deum, & ista non pro se, sed pro Deo scit.
- 16 Nihil obesse cuiquam, si per simplicitatem aliquam de elementis indignè sentiat; dummodo de Deo vera pronunciet. Nam quamuis de incorporeis corporeisque naturis nequeat quilibet disputare, beatum tamen illum facit vita recta cum fide.

De Fide.

C A P. II.

- 1 **N**ON posse ad veram beatitudinē peruenire, nisi per fidem: beatum autem esse, qui & rectè credendo benè viuit, & benè viuendo, fidem rectam custodit.
- 2 Deus si creditur, meritò inuocatur, & quæritur: ac per hoc tunc perfectè laudatur, quando inuocatur & creditur.
- 3 Non tantum id credendum est quod sensu carnis dignoscimus, sed magis etiam quod intellectu mentis conspiciamus, id est, Deum. Sine

Ad Hebr.
11.

fide

- fide nemo potest placere Deo: omne enim quod non est ex fide peccatum est.
- 4 Fides nequaquam vi extorquet, sed ratione atque exemplis suadetur. A quibus autem exigitur violenter, perseverare in eis non potest: exemplo, ut quidam ait, nouellæ arboris, cuius si quis cacumen violenter impresserit, denuodum laxatur, in id quod fuerat, confestim reuertitur.
- 5 Sicut homo libero arbitrio cōditus, sua sponte diuertit à Deo: ita ex propria mentis conuersione credendo, recurrit ad Deum: ut & libertas agnoscatur arbitrij, per propriam voluntatem, & beneficium gratiæ, per acceptam fidei firmitatem.
- 6 In corde respicit Deus fidem, ubi se non possunt homines excusare: qui ore simulant veritatis professionem, & corde retentant erroris impietatem.
- 7 Sicut nihil proficit fides, quæ ore retinet, & corde non creditur: ita nihil pro futura est fides, quæ corde tenetur, si ore non profiteatur. De tali enim fide propheta ita quosdam obiurgat dicens: Periit fides, ablata est de ore eorum. Fides enim quæ corde creditur, confessione oris ad salutem profertur.
- 8 Vacuam esse sine operibus fidem; & frustra de sola fide blanditur, qui bonis operibus non ornatur.

Ad Rom. 14.

1 ramum.

2 veritatem.
consentiuntibus
omnibus M. ff.

3 retinent.

Ierem. 7.

Ad Rom. 10

4 sibi de sol.
Habet omnes
lib. M. ff.

Qui

Grego.lib.8.
Moral.c.26.

9 Qui crucem portat, debet & mundo mori. Nā ferre crucē & mori, mortificare se ipsum est: ferre & non mori, simulatio hypocritarum est.

Greg.lib.25.
Moral.c.10.
ad verbum.

10 Qui per fidem, cognitionem Dei habent, & operibus obscurantur, exemplum Balaam sequuntur; qui cadens opere, apertos oculos habuit per contemplationis fidem.

Num.24.

11 Carnalium est, fidē nō pro virtute animi, sed pro commodo quærere temporali. Vnde & Dominus dicit: Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis de panibus meis.

5 Carnales fidem &c.
6 quærunt.
Ioann. 6. est etiam apud
Greg.lib.23.
Moral.c.17.

12 Christianus malus dum secundum Euangelij doctrinam non viuit, etiam ipsam fidem, quam verbo colit, oborta tentatione facile perdit.

Greg.lib.21.
c.10. & li.27.
c.6. Moral.

13 Multi fide tantum Christiani sunt, opere verò à Christiana doctrina dissentiant. Multi quoque fidem Christi ex corde non amant, sed humano terrore eandem per hypocrisim tenere se simulant. Et qui esse non possunt apertè mali, per terrorem fictè boni noscuntur.

14 Amatores mundi pugnant aliquando pro fide, & alijs quidem proficiunt: ipsi vero amore terreno implicati, cœlestia non requirunt, sed verbo tantum fidem defendunt.

15 Quidam pro fide etiā hæreticos insequuntur, sed per arrogantiam, eos qui intra Ecclesiam sunt, contemnunt. Aduersarios quidē fidei confutāt pro infidelitate, sed fideles premunt fasce superbiæ.

De Charitate.

CAP. III.

1 **Q**UAMVIS nonnulli fide, atque operibus Sanctis esse videantur participes: tamen, quia priuantur charitate fraternę dilectionis, nullum habent incrementum virtutis. Nam sicut ait Apostolus: Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

2 Sine amore charitatis, quamuis quisque rectè credat, ad beatitudinem peruenire non potest: quia tanta est charitatis virtus, vt etiam prophetia, & martyrium, sine illa esse nihil credantur.

3 Nullum præmium charitate pensatur. Charitas enim virtutum omnium obtinet principatū. Vnde & vinculum perfectionis charitas, ab Apostolo dicitur; eo quod vniuersę virtutes eius vinculo religuntur.

4 Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone: valida est: vt mors dilectio: idcirco, quia sicut mors violenter separat animam à corpore: ita & dilectio Dei violenter segregat hominem à mundo & carnali amore.

5 Qui Dei præcepta contemnit, Deum non diligit

Ex Greg.lib.
18. Moral.c.
14. adfertq;
id testimonium
Pauli
ad Corinth.
13.

1. Corint. 13.

Ex Greg.lib.
28. Moral.c.
9.
Coloff. 3.

Ex Greg.lib.
10. Moral.c.
12. adfertq;
illud Cantic
8. valida.

diligit. Neque enim Regem diligimus, si odio leges eius habemus.

6 Tenenda est cum Sanctis viris vnitas charitatis: & quantò se quisque subtrahit mundo, tanto opus est, vt se associet bonorum consortio.

7 Charitas in dilectione Dei & proximi constat. Seruat autem in se dilectionem Dei, qui à charitate non diuiditur proximi. Qui à fraterna societate secernitur, à diuinæ charitatis participatione priuatur. Nec poterit Deum diligere, qui noscitur in proximi dilectione errare. Christus Deus & homo est. Totum ergo Christum non diligit, qui hominem odit.

8 Bonorum ¹discretionis est, non odire personas, sed culpas: & ²recta dicta pro falsis non spernere, sed probare.

9 Qui imperfecti sunt in Dei amore, ³sæpe à vitijs separare disponunt; sed pondere vitiorum grauari, rursus ad ea vitia, quæ optant relinquere, ⁴reuoluuntur.

De spe.

C A P. IIII.

I **Q**VI malè agere non desistunt, vana spe, indulgentiam de Dei pietate requirunt: quam rectè quærent, si ab actione praua cessarent.

Metuen-

2 Metuendum valdè est, vt neque per spem veniæ, quam promittit Deus, perseueranter peccemus: neque quia iustè peccata distringit, veniam desperemus: sed vtroque periculo cuitato, & à malo declinemus, & de pietate Dei veniam speremus. Omnis quippe iustus spe & formidine nitet: quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennæ adducit.

De Gratia.

C A P. V.

I **I**NTERDVM peccantibus nobis Deus sua dona non retrahit, vt ad spem diuinæ propitiationis mens humana confurgat. Nam non potest conuersum spernere, quia peccantem suis beneficiis prouocat ad se redire.

2 Confessionem hominis non esse humanam virtutis. Nam si confessionem boni operis non in nobis Deus operatur, cur per prophetam dicitur: Confessio & magnificentia opus eius? Ab illo enim nobis omnia bona, sua gratia præueniente, donantur. Nam nihil boni operis dedimus, per quod confessionem tibi accipere mereamur.

3 Profectus hominis, donum Dei est. Nec à se potest quisquam, sed à Domino corrigi. Non

V

enim

Greg. lib. 20.
Moral. c. 7.
& ex lib. 33.
c. 11.

1 addicit.

1 discretio excus.
2 rectè,

3 sæpe vitia sperare.
Greg. lib. 11.
Moral. c. 5.

4 reuoluuntur.

Ex Greg. lib.
18. Moral. c.
23.

Psal. 110.

Jerem. c. 10.

enim quicquam boni habet proprium homo, cuius via non est eius, testante Propheta: Scio Domine, quia non est hominis via eius, nec viri est, ut ambulet & dirigat gressus suos.

4 Sciant liberi arbitrij defensores, nihil posse homines in bonum sua præualere virtute, nisi diuinæ gratiæ sustententur iuuamine. Vnde per Prophetam Dominus dicit: Perditio ex te tua Israël tantum in me auxilium tuum. Quasi diceret, 'ut pereas tuo merito, ut salueris meo auxilio.

5 Hominis meritum, superna gratia non ut veniat inuenit, sed postquam venerit, facit: atque ad indignam mentem veniens, facit in ea meritum quod remuneret, quæ solū inuenerat quod puniret. Quid enim ex se ille latro meruit, qui de faucibus inferni crucem ascendit, de cruce paradisum adiit? Reus quidem ille, & fraterno sanguine venit cruentus; sed diuina gratia in cruce mutatus; Sciendum, quòd & nostra sit iustitia in his quæ rectè agimus: & Dei gratia, eò quòd eam mereamur. Hæc enim & dantis Dei, & accipientis est hominis: Sicut & panem nostrū dicimus, quē tamen à Deo accipere postulamus.

6 Spiritualis gratia non omnibus distribuitur, sed tantum modo electis donatur. Non enim omnium est fides, quam quidem & si plurimi suscipiunt, opus tamen fidei non consequuntur.

7 In diuisione donorum, diuersi percipiunt di-

uerfa

uerfa Dei munera: non tamen conceduntur vni omnia; ut sit pro humilitatis studio, quod alter admiretur in altero. Nā quod in Ezechiele animalium alæ altera ad alteram percutiuntur, virtutes sanctorum designantur, mutuo sese affectu prouocantium, atque alterno exemplo in vicem sese erudientium.

8 Munera gratiarū alij ista, alij verò donantur illa. Nec datur ita habere vni, ut nō egeat alterius.

9 Posse fieri non est dubium, ut hi, quos quidam virtutum excellentia antecedunt, Dei repentina præuenti gratia, quosdam compendio sanctitatis præueniant: & dum sint conuersione postremi, subitò efficiuntur virtutis culmine primi.

10 Dum quisque aliquod donum accipit, non appetat amplius quàm quod meruerit: ne dum alterius membri officium arripere tētat, id quod meruit perdat. Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non suo contentus officio subripit alienum.

11 Mali dona ideo ad damnationem accipiunt, quia illis non ad Dei laudem, sed ad suam vanitatem vtuntur. Bonis malè vtuntur, qui ea, quæ à Deo illis donata sunt, in malos vsus assumunt, sicut ingenium, sicut & cætera Dei dona.

12 Multis Dei donis gaudemus, quæ nos ab eo percepisse cognoscimus. Nam quòd sapientes sumus, quòd diuites, quòd potentes existimus, non alterius, sed potius diuino munere sumus.

Ezech. 1. Ita interpretatur Greg. Homil. 3. in Ezech.

4 meruit.

Osee 13.

2 ut pereas tui est meriti. ut salueris mei auxilij.

Ex Gregor. libr. 18. Moral. c. 25. ferè ad verbum.

2 diaboli.

Gregor. eodem loco.

Loquitur de Gratia perseverantiæ, nā de iustificante, cōcil. Trident. se. 6. c. 17

3 licet.

Greg. lib. 24. Moral. c. 6. & Homil. 10. in Ezech.

Vt amur ergo optimè diuinis beneficijs, quatenus & Deum non pœniteat dedisse, & nobis accepisse sit utile.

13 Sicut auferre Deus dicitur homini donum aliquod, quod homo non habuit, id est, quod accipere non meruit: Sic & obdurare dicitur Deus hominem, non eius faciendo duritiam, sed non auferendo eam, quam sibi ipse nutriuit. Non aliter & obcœcare dicitur quosdam Deus, non ut in eis eandem ipse cœcitatē faciat: sed quòd pro eorum inutilibus meritis, cœcitatē eorum ab eis ipse non auferat.

14 Plerisq; Dei dona dantur, perseverantia verò doni non datur. Et inde est, quòd quidam principia habent conuersionis bonæ, sine verò malo clauduntur. Electi verò & conuersionis dona accipiunt & perseverantiam doni. Ea ergo causa est, quod quidam & benè incipiunt, & bene finiunt.

De Prædestinatione.

C A P. VI.

1 **E**MINA est prædestinatio, siue electorum ad requiem, siue reproborum ad mortem. Vtraque agitur diuino iudicio, ut semper electos superna & interiora sequi faciat: semperque reprobos infima & exteriora, deserendo, sectari permittat.

Sicut

2 Sicut ignorat homo terminum lucis & tenebrarum, vel vtriusque rei quis finis sit: ita plenius nescit, quis ante suum finem, luce iustitiæ præueniatur, vel quis peccatorum tenebris vsq; in suum terminum obscuretur, aut quis post lapsam tenebrarum, conuersus resurgat ad lucem. Cuncta hæc Deo patent, hominibus verò latent.

3 Quamuis iustorū cōuersatio in hac vita probabilis sit, incertū tñ hominibus esse, ad quē sint finē prædestinati, sed oīa seruari futuro examini.

4 Mira dispositio est supernæ distributionis, per quam hic iustus amplius iustificatur, impius amplius sordidatur: malus ad bonum aliquando conuertitur, & bonus ad malum aliquando reflectitur. Vult quis esse bonus, & non valet: vult alter esse malus, & non permittitur interire. Datur ei quod sit malus, qui vult esse bonus: alius nec vult, nec datur ei ut sit bonus. Iste nascitur in errore & moritur: ille in bono quo cœpit, vsq; ad finem perdurat. Tandiu in bono iste stat, quousque cadat: ille malè diu viuendo, in fine saluatur, respectusque conuertitur.

5 Vult pdesse in bono iustus, nec præualet: vult nocere malus & præualet. Iste vult Deo vacare, sed sæculo impeditur: ille negotijs implicari cupit, nec proficit.

6 Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impio, impius honoratur pro iusto. Et in hac tanta obscuritate, non valet homo diui-

nam

Ex Greg. lib. 25. Moral. c. 9. & 11. c. 5. & de obduratione Homil. 11. in Ezech.

5 bona.

6 Electi verò accipiunt conuersionis donum &c.

Ex Gregor. li. 33. Moral. c. 20.

1 referuari.

Apocalyp. 22.

Ex Gregor. ferè ad verbum libr. 25. Moral. c. 32. vsque ad finem huius capituli.

nam perscrutari dispositionem, & occultum prædestinationis perpendere ordinem.

De Conuersis.

C A P. VII.

INCHOANTIBVS præmiū promittitur, sed perseverantibus datur, sicut scriptum est: Qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit.

2 Tunc enim placet Deo nostra conuersio: quando bonum quod inchoamus, perseveranti sine complemus. Nam sicut scriptum est: Vē his qui sustinentiam perdidērunt, id est, opus bonū non consumauerunt.

3 Indulgentia peccatorum sciendum, vbi, quando, vel qualibus datur. Vbi quippe, nisi intra Ecclesiam catholicam? Quando, nisi ante venturi exitus diem? Quia ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Qualibus, nisi conuersis, qui per humilitatē ad paruulorū transcunt imitationem? de quibus dicitur: Talium est enim regnum cœlorum.

4 Nemo perpendere potest, quanti sit ponderis iniustitia, vel quanti fulgoris radio iustitia clareat, nisi qui prius toto mentis nisu conuertatur ad Deum: quatenus ipso lumine, quo illu-

stratur

Matth. 10. &
24.

Ex Gregor.
lib. 9. expof.
in 1. Reg. ca.
13.
Ecclef. 2.

Ex Gregor.
lib. 8. Moral.
c. 8. & lib. 9.
cap. vlt. 2. ad
Corinth. c. 6.

Matth. 19.
Luc. 18.
Marc. 10.

stratur, & suam fœlicitatem agnoscat, & lumen, quod cæco corde non intuebatur, intelligat.

5 Tunc autem inattingibilem intelligi posse iustitiam, dum eam quisque sequi conuersus tentauerit: quia lux non intelligitur, nisi cū videtur.

6 Iudicium quod in hominis potestate consistit, conuersionis est gratia, per quam nos metipsum iudicamus, quando flentes mala nostra punimus, & bono, quod ex Deo nobis est, solidius in hæremus.

7 Tripartitus describitur esse vnus cuiusq; conuersi profectus: id est, ¹primus, corrigendi à malo ²secundus, faciendi bonum: ³tertius, consequendi boni operis præmium. Nam quod ait Propheta: Solue fasciculos de primentes, mali est emendatio. Quod verò adiecit: Frange esurienti panem tuum, operis boni est actio. In eo verò quòd subiungit: Tunc erumpet quasi ⁴mane lumen tuum, operis boni est retributio. Ergo non proficit facere bonum, nisi correctum fuerit malum. Nec poterit quisquam ad contemplationem Dei proficere, nisi se prius in bonis studuerit actibus exercere.

8 Multis modis terret Deus homines, vt vel serò conuertantur, atque exinde magis erubescant, quòd tandiu expectati sunt, vt redirent. Nam nunc nimis, nunc plagis, nunc reuelationibus quosdam concutit: vt qui voluntate cōverti despiciunt, cōmoti terroribus corrigant.

Plerique

1 primus.
2 secundum.
3 tertium.

Esai. 58.

4 Goth. C. Matutinum luman quo modo legit etiam D. Hiero. in interpretatione super hunc locum.

Ex Greg. lib.
Moral. 26. c.
22.

Pfal. 31.
5 Iuxta capi-
tulum Psalms.

6 Iuit.

Ierem. 5.

Gregor. lib.
2. Moral. ca.
16. & lib. 18.
cap. 12.

Ex Gregor.
lib. 25. Moral.
c. 7. & c. 10.

7 atque item
multi.
Eccles. 8.

9 Plerique ex sola mentis deuotione conuertuntur ad Deum: nonnulli verò coacti plagis conuertuntur, qui ex deuotione non conuertebantur. ⁵Iuxta illud Psalms dicentis; In freno & chamo maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

10 Pleriq; autē dum deuotione non cōuertuntur, plagæ stimulis feriuntur: qui tamen nec sub verberere sentiunt, vt aliquatenus corrigantur, sicut Ægyptus, qui & pœnas ⁶dedit, & emendare nequiuit. De talibus enim ait Propheta: Percussisti eos, & non doluerunt: attriuisisti eos, & renuerunt suscipere disciplinam.

11 Nonnulli viri seculares elatione mentis tumentes, postmodum conuersi ad Deum, religiosa sequuntur obedientia Christum: & qui antea celsitudine mundiali tuebant, postea ipsam elationem in studio humilitatis commutat.

12 Quidam sunt, qui iam secretē conuersi sunt, quorum conuersio, quia non procedit ad publicum, apud æstimationem humanam quales fuerunt, tales adhuc esse putantur; iam tamen in Dei oculis surrexerunt. Item quidam adhuc humano iudicio stare cernuntur; iam tamen in oculis Dei ceciderunt.

13 Multi apud homines reprobi sunt, & apud Deum electi: ⁷atque multi apud homines electi putantur, & apud Deum reprobi existunt, Salomone dicente: Vidi impios sepultos, qui cum

adhuc

adhuc viuerent in loco Sancto erant, & laudabatur in ciuitate quasi iustorum operum. Nullus ergo putet se electum, ne forte iam apud Deum sit reprobus.

De Primordijs conuersorum.

C A P. VIII.

1 **P**RIMODVM genus est conuersionis ad Deum, inchoationis cū dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cū requie. Sed tamen plerunque, alij incipiunt à dulcedine, alij à tentationum amaritudine.

2 Omnis conuersus ante ex fletu inchoet ¹peccatorum, & sic transeat ad desiderium supernorum. Prius enim lachrymis purganda sunt vitia quæ gessimus, & tunc mundata mentis acie, id quod quærimus contemplemur: vt dum antea flendo, peccati ²caligo à nobis detergitur, mundatis cordis oculis liberè superna inspiciant.

3 Ante necesse est timore conuerti ad Deum, ³vt metu futurarum pœnarum carnales illecebre deuincantur. Deinde oportet, abiecto timore, ad amorem vitæ æternæ transire. Perfecta enim charitas, foras mittit timorem: qui autem timet, pœnam habet, & non est perfectus. Vnde & Apostolus: Non enim, inquit, accepistis spiri-

Ex Greg. lib.
24. Moral. c.
7.

1 peccat mundare nequitia.

2 macula, excus.

Gregor. lib.
Moral. 9. cap.
22.

3 vt & metu.

Ioann. 1. c. 4.

Ad Rom. 8.

tum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis: per quem scilicet iam non peccati poena seruos comprimit, sed amor iustitiae liberos reddit.

4 Necessesse est omni conuerso, ut post timorem confurgere ad charitatem Dei debeat quasi filius, nec semper sub timore iaceat quasi seruus. Tunc enim amorem nostrae conuersionis ostendimus, si denuò ut patrem diligimus, quæ prius seruili mète verè ut Dominum formidabamus.

Greg. libr. 4.
Moral. c. 7.

5 Primordia conuersorum blandis refouenda sunt modis, nisi ab asperitate incipiant, exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conuersum sine lenitate erudit, exasperare potius, quàm corrigere nouit.

6 Conuersus quisque antea ab opere corrigendus est, postea verò à cogitatione; ut prius refrenet prauum actum, deinde appetitum ac delictum: ut quod iam in opere non apparet, in cogitatione nequaquam perduret.

7 Omnis noua conuersio, adhuc pristinae uitae habet commixtionem: propterea nequaquam ea virtus procedere ad hominum oculos debet, donec conuersatio vetus, funditus ab animo extirpetur.

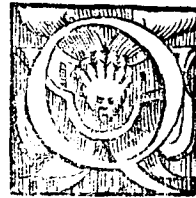
8 Quisquis ex deteriore iam melior esse cæpit, caueat de acceptis extolli virtutibus: ne grauius per vanam gloriam corruat, quam prius per lapsum vitiorum iacebat.

De

De conflictu conuersorum.

C A P. IX.

1

VISQVE conuersus si mox omnes carnis stimulos calcare cupiat, & summa virtutum subire contendat: si adhuc fortè aliqua aduersa de carnis molestijs tolerat, non frangatur: quia dispensator bonorum nouit aduersitates reprimere vitiorum, successione virtutum.

1 si foret adhuc aliqua.

2

Tunc magis grauari se quisque impulsu vitiorum agnoscit, dum ad cognitionem Dei accesserit: sicut populus Israël grauiori onere ab Aegyptijs premitur, dum per Moysen diuina illi cognitio aperitur.

Exod. 5.

3

Vitia enim ante conuersionem quasi pacem cum homine habent, quando autem expelluntur, acriori virtute confurgunt. Fiunt autem inimica conuerso, quæ peccatori prosperè blandiebantur: atque item fiunt blanda conuerso, quæ peccatori aduersa extiterunt.

2 in.

4

Multos habet conflictus Dei seruus ex recollectione operum præteritorum: multi que post conuersionem etiam nolentes motum libidinis sustinent, quod tamen ad damnationem non tolerant, sed ad probationem: scilicet ut semper

Gregor. libr.
Moral. 24. ca.
7.

X 2 habeant,

habeant, pro excutienda inertia, hostem cui resistant, dummodò non consentiant. Vnde & nouerint serui Dei, se etiam à peccatis iam esse mundatos: sed tamen cogitationum turpium adhuc interpellatione pulsari.

5 Ante conuersionem præcedit turba peccatorum, post conuersionem sequitur turba tentationum. Illa se obijciunt, ne ad Deum conuertamur: ista se ingerunt, ne liberius cordis oculis Deum cernamus: vtriusque tumultus insolentiam nobis gignit, intètionemque nostram sæpe fraude multimoda intercludit.

6 Utile est Dei seruo, post conuersionem tentari, quatenus à torpore negligentia, sollicitantibus vitijs, ad virtutes animum per exercitium præparet vitiorum.

De remissa conuersione.

C A P. X.

1 **M**ULTOS remissa cōuersio in pristinos errores reducit, ac viuendi tepore resoluit: horum ergo exempla quisq; conuersus euita, nedum timorem Dei à torpore incipis, rursus mundanis erroribus ¹immergaris.

2 Tepidus in conuersione, otiosa verba, & vanas cogitationes, noxias esse non conspicit: q

si à

si à torpore mentis euigilauerit, ea quæ leuia existimabat, confestim quasi horrenda atque atrociam pertimescit.

3 Fraus & desidia in omni bono opere formidanda est. Fraudem verò facimus Deo, quotiens de ipsius donis & muneribus gloriam propriam, & humanam laudem appetimus, & de bono opere nostro nos metipsos, non Deum laudamus. Desidiam verò agimus, quoties per torporem, languidè ea quæ Dei sunt operamur.

4 Omnis ars seculi huius strenuos amatores habet, & ad exequendum promptissimos: & hoc proinde fit, quia præsentem habet operis sui remunerationem. Ars verò diuini amoris plerosque habet sectatores languidos, tepidos, pigritia inertia congelatos: sed hoc proinde fit, quòd labor eorum non pro præsentem, sed pro futura remuneratione differtur. Ideoque dum eorum laborem mercedis retributio non statim consequitur, spe penè dissoluta languescunt. Vnde & magna illorum gloria ³prædicatur, qui bonæ conuersionis ⁴principia, augmento solidiore consumant: atque eò ad promerendam retributionem clariore præparantur, quò firmius duri itineris labores & inchoant, & consummant.

5 Quidam primo conuersionis calore ad virtutes sese accingunt, accedente verò progressu, dum immoderatè terrenis rebus incumbunt:

pulvere

Ex Greg. ad
verbum. lib.
9. Moral. cap.
17.

2 timoris.

3 preparator.

4 vita princip.

3 liberis.

1 mergaris.

5 infirmi.

Matth. 13.
Marc. 4.
Luc. 8.

pulvere infirmi appetitus obscurantur; unde & Dominus de bonis feminibus in spinis iactatis dicit: quod autem cecidit in spinis, hi sunt qui audiunt verbum Dei, & solitudine seculi, vel fallacia diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficiuntur.

6 Nuper conuersi nequaquam debent in curis exterioribus prouchi. Nam si implicentur, confestim quasi plātata arbuscula, & nec dum radice præfixa, concutiuntur pariter & arescunt.

Distinct. 81.
6 animi.

7 Valet interdum conuersis pro animæ salute mutatio loci. Plerunque enim dum mutatur locus, mutatur & mentis affectus. Congruum est enim inde etiam corporaliter auelli, ubi quisq; illecebris deseruiuit: nam locus ubi prauè quisq; vixit, hoc in aspectu mentis apponit, quod semper ibi vel cogitauit, vel gessit.

7 opponit, excus.

De exemplis Sanctorum.

C A P. XI.

Ex Greg. lib. 2. c. 1. & 25. c. 7. & alibi.

I **A**D conuersionem seu correctionem mortalium, multum profunt exempla bonorum. Mores enim inchoantium, non queunt proficere ad bene viuendum, nisi perfectorum informantur exemplis patrum.

Greg lib. 24. Moral. c. 6.

2 Reprobi autem non attendunt documenta

bono-

bonorum, quæ imitentur ad melius: sed proponunt sibi exempla malorum, quibus ad suorum morum peruersitatem utantur in peius.

1 qua.

2 imitantur.

3 Ob hanc utilitatem scribuntur sanctorum ruinæ, & reparationes, ut spem faciant salutis humanæ: ne quisquam post lapsum, poenitendo desperet veniam, dum conspicit sanctorum reparationem fuisse etiam post ruina.

Greg. Homi. 23. in Euan- gel. in fine. 5 J. alibi.

4 Sciant flagitio dediti, ad quam utilitatem eorum exempla proponantur sanctorum: scilicet, ut aut sint quos imitentur ad reparationem, aut certè ex eorum comparatione, durius de inobedientia puniantur.

5 Propterea virtutes Sanctorum ad exemplum nostrum Deus proposuit, ut quanto de imitatione eorum conferri possunt nobis iustitiæ præmia, tanto de perseverantia mali sint grauiora tormenta.

Gregor. libr. 9. Moral. cap. 35.

6 Si enim ad boni incitamentum diuina, quibus admonemur præcepta, desissent, pro lege nobis Sanctorum exempla sufficerent. At contra, dum & nos Deus præceptis suis admonet, & vitæ Sanctorum boni operis nobis exempla proponat, nulla est iam de reatu excusatio: quia & lex Dei ad aures nostras quotidie pulsat, & factorum documenta bonorum, cordis nostri intima prouocant.

7 Et si prauorum sæpe secuti sumus exempla, cur non imitemur Sanctorum digna & Deo pla-

cita

cita facta? & si apti fuimus imitari iniquos in malum, cur pigri sumus imitari iustos in bonis.

8 Orandus est Deus, ut virtutes, quas præparauit Sanctis ad coronam, nobis ad profectum sint positæ, non ad pœnam. Proficient autem ad profectum nostrum, si tot exempla voluerimus imitari virtutum. Certè si ea potius auersati, quàm imitati fuerimus, ad damnationem nostram erunt, qui ea legendo implere negleximus.

9 Multi vitam Sanctorum imitantur, & de moribus alterius effigiem virtutis sumunt: tanquam si imago quælibet intendatur, & de eius similitudine species picta formetur: sicque fit ad imaginem similis ille, qui ad similitudinem viuit imaginis.

10 Qui Sanctum virum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur, seseque in illo quasi in speculo prospicit, ut adijciat, quod deesse virtutis agnoscit. Minus enim seipsum homo ex semetipso considerat: sed dum alterum intendit, id quod minus est luminis adijcit.

11 Perfectorum est iam virorum non quemlibet Sanctorum imitando, sed ipsam veritatem intuendo, ad cuius imaginem facti sunt iustitiam operari. Et hoc indicat quod scribitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quia ipsam intelligendo imitatur diuinitatem, ad cuius factus est similitudinem. Ille ergo tantus est, ut non egeat homine demon-

stratore

stratore iustitiæ, sed ipsam contemplando imitetur iustitiam.

12 Exempla Sanctorum quibus ædificatur homo, varias faciunt confectari virtutes: humilitatis ex Christo: deuotionis ex Petro: Charitatis ex Ioanne: obedientiæ ex Abraham: patientiæ ex Isaac: tolerantia ex Jacob: castimoniæ ex Ioseph: mansuetudinis de Moyse: constantiæ de Iosue: benignitatis de Samuele: misericordiæ de Dauid: abstinentiæ de Daniele: sic & cætera facta priorum, quo labore, quo moderamine, quæ intentione vel compunctiōe gerantur, vir Sanctus imitando considerat.

De Compunctiōe Cordis.

C A P. XII.

1 OMPUNCTIO cordis, est humilitas mentis cum lachrymis, exorians de recordatione peccati, & timore iudicij.

2 Illa est cōuersis perfectior cōpunctiōnis affectiō, quæ oēs à se carnaliū desideriorum affectus repellit: & intentionem suam toto mentis studio in Dei contemplatione defigit.

3 Geminam esse compunctiōnem, qua propter Deum anima cuiusque electi afficitur, idest, vel dum operum suorum mala considerat, vel dum desiderio æternæ vitæ suspirat.

Y

Quatuor

Greg. lib. 27.
Moral. ca. 5.
Matth. 14.
Ioann. 13.
Genes. 12: 22.
27. 39. Exod.
32.
Iosue. 10.

1. Regum. 16.

Greg. lib. 23.
Moral. c. 21.
& Homi. 22.
in Ezech.

Greg. homil.
22. in Ezech.
& alibi.

4 corum.

5 ritas.

6 fctia.

Genes. 2.

Gregor. lib.
Moral. 23. c.
21.
1 compungitur.

4 Quatuor esse qualitates affectionum, quibus mens iusto tædio salubri pungitur: hoc est, memoriâ præteritorum facinorum: recordatio futurarum pœnarum: consideratio peregrinationis suæ in huius vitæ longinquitate: desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quantocius valeat peruenire.

5 Quisque dum peccatorum memoria compungitur ad lamenta, tunc Dei se sciat visitari præsentia: quando id quod se admisisse recolit, interius erubescit, suoq; iudicio pœnitendo iam punit. Nam tunc Petrus fleuit, quando in eum Christus respexit. Vnde & Psalmista: Respexit, inquit, & commota est, & contremuit terra.

6 Gressus Dei sunt in corde hominis interioris, quâdo bona desideria surgunt vt calcentur mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendum est tunc esse Deum per gratiam cordi humano præsentem: vnde se tunc magis homo acuere ad compunctionem debet, quando sentit Deum interius operantem.

7 Quomodo mens hominis iusti ex vera compunctione rapiatur, & qualiter infirmata reuertatur, degustata lucis magnitudine, illum nosse posse, qui iam aliquid exinde gustauit.

8 Sunt qui non ex vera cordis compunctiōe sui accusatores fiunt, sed tantum ad hoc esse se peccatores assignant, vt ex ficta humilitate confessionis, locum inueniant Satisfactionis.

Matth. 26.
Luc. 22.

2 mansuetudine.

Gregor. lib.
Moral. 22. c.
10. & lib. 24.
cap. 6.
3 affirmant.

De

De confessione peccatorum
& pœnitentia.

C A P. XIII:

1 **X** eo vnusquisque iustus esse incipit, ex quo sui accusator extiterit. Multi autem e contra, semetipfos peccatores fatentur, & tamen semetipfos à peccato nō subtrahūt.

Gregor. ibid.
& li. 24. Moral. c. 6. circa finem.

2 Magna iam iustitiæ pars est, semetipsum nosse hominem, quod prauus est: vt ex eo diuinæ virtuti subdatur humiliter, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

1 seipsum.

3 Bene se iudicat iustus in hac vita, ne iudicetur à Deo damnatione perpetua. Tunc autem iudicium de se quisque sumit, quando per dignam pœnitentiam sua praua facta condemnat.

Gregor. lib.
25. Moral. c.
5. & 6.

4 Amaritudo pœnitentiæ facit animum, & sua facta subtilius discutere, & dona Dei, quæ contempsit, flendo commemorare. Nihil autem peius, quàm culpam agnoscere, nec deslere.

Ex Greg. lib.
8. Moral. cap.
11.

5 Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator, siue quia per negligentiam bonum non fecit: seu quia malum per audaciam perpetravit. Quod enim oportuit, non gessit; & gessit quod agere non oportuit.

6 Ille pœnitentiam dignè agit, qui reatum suum

Ex Greg. lib.
9. epistolarū
epistola 39.

Y 2

satisfa-

satisfactione legitima plangit : condemnando scilicet ac deffendo q̄ gessit , tanto indeplorando ²profusius,quátò extitit in peccando procliuius.

7 Ille pœnitentiam dignè agit , qui sic præterita mala deplorat,vt futura iterum non committat; Nam qui plangit peccatum , & iterum admittit peccatum;quasi si quis ³lauet laterem crudum , quem quanto magis lauerit , tantò amplius lutum fecit.

8 Quamuis quisque sit peccator & impius , si ad pœnitentiam conuertatur,consequi posse veniam creditur.

Nullus enim de bonitate Dei dubitat, sed sola accipientium prauitas conferri sibi indulgentiam abnegat.

9 In hac vita tantùm pœnitentiæ patet libertas; post mortem verò nullam correctionis esse licentiam constat. Vnde & Dominus dicit: Me oportet operari opera eius qui me misit , donec dies est : veniet autem nox , quando nemo potest operari. Hinc & Propheta : Date , inquit , Domino Deo ⁴nostro gloriam antequam ⁵contenebrescat : id est , antequam mors æterna præueniat. In hac vita dum estis , Deum per pœnitentiam glorificate.

10 Adhuc in hoc sæculo pœnitentiam operantibus Dei misericordia subuenit. In futuro autem iam non operamur , sed rationem nostrorum operum ponimus.

Per

11 Per id deteriorantur plerunque iniqui , quod per patientiam Dei spatium accipiunt emendandi : qua illi mora viuendi non vtuntur ad pœnitentiam , sed ad peccandi vsurpant audaciam. A malo autem indeterius vadit , qui tempus sibi ad pœnitendum indultum , ad libertatem prauis operis ⁶vertit.

12 Festinare debet ad Deum pœnitendo vnusquisque dum potest , ne si dum potest , noluerit , cum tarde voluerit , omnino non possit. Proinde Propheta ait. Quærite Dominum dum inueniri potest , inuocate eum dum prope est. Et vbi inueniri potest , nisi in hac vita , in qua etiam & propè est omnibus inuocantibus se? Nam tunc iam longè erit quando dixerit : Ite in ignè æternum. Modò autem non videtur , & propè est : tunc autem videbitur , & propè non erit ; ⁷quia videri poterit, & non poterit inueniri.

13 Si quando quisque peccare potest , pœnitet , vitamque suam viuens ab omni crimine corrigit , non dubium , quod moriens ad æternam transeat requiem.

14 Qui autem prauè viuendo , pœnitentiam in mortis agit periculo , sicut eius damnatio incerta est , sic remissio dubia . Qui ergo cupit certus esse in morte de indulgentia , sanus pœniteat , sanusque perpetrata facinora desinat.

15 Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicentur , quibus benè per Prophetã dicitur : *Cu-

rabant

² profundius.

Est apud Magist. sent. lib. 4. Distinct. 14. & de pœnitentia Distinct. 3. c. 9. ³ abluir.

Ex Gregor. li. 5. in 1. Reg.

Ioann. 9.

Ierem. 13. & ibi Hieron. ⁴ vestro. ⁵ tenebrescat.

⁶ vitur.

Gregor. lib. 18. Moral. c. 7.

Esaï. 55.

Match. 18.

⁷ quia.

Vide Magistrum sentent. lib. 4. D. 20. &

Gregor. libr.
2. expof. in 1.
Reg. c. 2. &
apud Grat.
de Pœnit. D.

7.
* Jerem. 6. &
ibi Hierony-
mus.

8 commemorator.

9 fit.

10 penitentia.

Matth. 12.

rabant cōtrictionem filiaē populi mei cum ignominia, dicentes pax, & non erat pax. Cum ignominia igitur curat contrictionem, qui peccanti, & non legitimè pœnitenti promittit securitatem. Vnde & sequitur: Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: id est, confusi sunt non pœnitendo, sed pœnas luendo.

16 Aliter enim confunditur coram iudice reus, dum plectitur, atque aliter qui de malo opere erubescens corrigitur. Ille enim, quia rephensus est, confunditur: iste, quia se malum fecisse memoratur.

17 Quamuis per pœnitentiam propitiatio peccatorum. fit, sine metu tamen homo esse non debet: quia 1° pœnitentis satisfactio, diuino tantum pensatur iudicio, non humano. Proinde quia miseratio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est. Neque enim vnquam oportet pœnitentem habere de peccatis securitatem. Nam securitas negligentiam parit: negligentia autem sæpe incautum ad vitia transacta reducit.

18 Dum per pœnitentiam expulsa fuerint ab homine vitia, si fortè post hæc, intercedente securitate, quælibet culpa subreperit, cōfestim delectationes pristinae vitiorum mentem auidius irrumpunt: pulsantesque hominem in consuetis operibus grauius pertrahunt: ita vt sint nouissima hominis illius peiora prioribus.

De

De desperatione peccantium.

C A P. XIII.

1 **N**ON per locorum spatia, sed per affectum bonum vel malum itur, receditur à Deo. Neque enim gressu pedum, sed gressu operum vel morum elongamus, vel propinquamus ad Deum.

2 Perpetrare flagitium aliquod, mors animæ est: contemnere pœnitentiã, & permanere in culpa, descendere in infernum post mortem est. Ergo peccare, ad mortem pertinet: desperare verò in infernum descendere. Vnde & scriptura ait: Impius dum in profundum malorum venerit, contemnit.

3 Sæpe Diabolus eos, quos conuerti ad pœnitentiam aspicit, immanitate scelerum perculos ad desperationem deducit: vt subtracta spe veniæ, trahat in diffidentiam, quos non potuit retinere perseuerantes in culpa. Sed pœnitens præuidere debet calidas contra se hostis insidias: sicque Dei iustitiam metuat, vt tamen, quamuis in magnis sceleribus, de misericordia eius confidat.

4 Amplius lætatur Deus de anima desperata, & aliquando conuersa: quam de ea, quæ nunquam extitit perdita: Sicut de prodigo filio, qui

mortuus

Ex Greg. libr.
25. Moral. c.
3.

Gregor. libr.
8. Mora. c. 10.

Prouerb. 18.

Lucæ 15.

Matthæi 21.

Ex lib. 7. Epistolârû Gregorij ad secundinum.

Lucæ 15.

Gregor. libr. 27. Moral. c. 11.

Exod. 13.

Gregor. libr. 1. Moral. cap. 21. Exod. 29. & Leuit. 7. Gregor. libr. 27. Moral. c. 11. in fine.

mortuus fuerat & reuixit, perierat, & inuentus est: de cuius regressu magnû fit gaudium patris.

5 Non aliter coram Deo & Angelis copiosius est gaudium de eo qui à periculo liberatur, quàm de eo qui nunquam nouit peccati periculum. Quantò enim contristat res perditâ, tantò magis si fuerit inuenta lætificat: Sicut in Euangelio, Pastor ille exultat, qui perditam ouem inuentam humeris suis gaudens reportat.

6 Nullus desperare debet veniam, etiam si circa finem vitæ conuertatur ad penitentiã. Vnumquemque enim Deus de suo fine, non de vita præterita iudicat. Hoc quippe & legis testimonio edocetur: quod homo de suo extremo iustificatur, quando Deus pro asini primogenito oue iussit offerri, hoc est immunditiam vitæ prioris mutãdam in innocentiã boni finis. Vnde & cauda iubetur offerri in hostiam, id est, vitæ extrema in penitentiam.

7 Multi superna resperfi gratia in extremis suis ad Deum reuertuntur per penitentiam, & quæcumque mala gesserunt quotidianis fletibus purgant, atque in bonis factis mala gesta commutant; quibus iustè totum quod deliquerant, ignoscitur, quia ipsi quod malè gesserunt, penitendo cognoscunt.

8 In vita hominis, finis quærendus est: quoniam Deus non respicit quales anteã viximus, sed quales circa finem vitæ erimus.

De

De his qui à Deo deseruntur.

CAP. XV.

1 **D**ESERENTE Deo, nullum pœnitere: Deo respiciẽte, sua vnumquemque facta videre & plangere, & vnde ceciderit cogitare. Nonnulli autem ita despiciuntur à Deo, vt deplorare mala sua non possint etiam si velint.

2 ¹Consilium immundorum spirituum, hoc est quia ipsis negatû est, post præuaricationem regressi ad iustitiam obserare aditum pœnitentiæ hominibus ²cupiunt, ne vel ipsi reuertantur ad Deum; eosque socios in perditione habere contendunt, quibuscumque fraudibus insistentes; vt aut deserantur à Deo, aut flagelli immunitate desperent.

3 Ingemiscendum est iugiter, & postposita securitate lugendum: ne Dei secreto & iusto iudicio deseratur homo, & perdendus in potestate dæmonum relinquatur. Nam reuera, quem Deus deserit, dæmones suscipiunt.

4 Dominici contemptores præcepti, statim vt auertuntur à Deo, à malignis spiritibus occupantur, à quibus etiam, vt mala faciant, persuadentur. Hinc est illud propheticum: Inimicos Dei persequuntur tenebræ, quæ intelliguntur dæ-

Z mones.

Greg. lib. 11. Moral. c. 5.

1 consilio excus.

2 cupiant.

Greg. lib. 25. Moral. c. 9.

Nahum. 1.

Psal. 77.

mones. Vnde & in psalmo legitur: Immissiones per Angelos malos.

Esaï. 34.

5 Quidam reproborum in potestate demonum, occulto Dei iudicio, & iustissimo religuntur. Esaia testante: Ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eis eam in mensura, usque in æternum possidebant eam.

36.

6 Quidam electorum dimittuntur diuina iustitia incidere in errorem peccati: sed tamen miseratione eius reducti denuò conuertuntur. De talibus enim per Prophetam Dominus loquitur: Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei consolationem.

Esaï. 57.

Grego. lib. 9.
Moral. c. 34.

7 Nonnunquam etiam reuertens Deus ad hominem, quem deseruerat, rursus affligens uisitat: & per lamenta lachrymarum, ac penitentiae afflictionem à peccatis expurgat, dicente Iob ad Deum: propter superbiam, inquit, quasi leenam capies me, reuersusque mirabiliter me crucias. Reuertens enim Deus hominem cruciat, quando quem peccantem deseruerat, flagellando iterum uisitat.

8 Malis actibus contra nos amplius cœlestem iracundiam nequaquam prouocare debemus: quin potius, si penitendo digna Deo acta gesserimus, seueritatem eius in clementiam commutabimus. Nam ille qui nos malos tolerat, non dubium est quod conuersis clementer ignoscat. Nam quod seruetur nobis tempus penitentiae,

vt

vt non simul morte obruamur precipiti, sed detur locus satisfactionis, hoc totum de Dei procedit clementia, vt nos non damnet crudeliter, sed expectet ad penitentiam patienter.

De his qui ad delictum post lachrymas reuertuntur.

C A P. XVI.

1 **R**RISOR est non penitens, qui adhuc agit quod penitet: nec videtur Deum poscere subditus, sed subsannare superbus.

De Peniten.
Distin. 3. est
apud Magist.
in 4. Distinct.
14.

2 Canis reuersus ad vomitum, est penitens ad peccatum. Multi enim lachrymas indefinenter fundunt, & peccare non desinunt. Quosdam accipere lachrymas ad penitentiam, & effectum penitentiae non habere constat: quia inconstantia mentis, nunc recordatione peccati lachrymas fundunt, nunc uero reuiuifcente usu, ea quae fleuerant, iterando committunt.

Prouerb. 26.

1 affectum.

3 Qui & præterita uult plangere, & actionibus sæcularibus incubare, iste iustam mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quae penitendo deslere debuit.

2 possit.
Gregor. lib.
Pastor. curæ
par. 3. admonit.
31. Estque
locus apud
Esaï. c. 1.
3 admittit.

4 Esaïas peccatoribus dicit: Lauamini mundi estote. Lauatur itaque mundus est, qui & præterita plangit, & flenda iterum non committit.

Z 2 Laua-

Psal. 77.

mones. Vnde & in psalmo legitur: Immissiones per Angelos malos.

Esaï. 34.

5 Quidam reproborum in potestate demonum, occulto Dei iudicio, & iustissimo religuntur. Esaia testante: Ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eis eam in mensura, usque in æternum possidebant eam.

36.

6 Quidam electorum dimittuntur diuina iustitia incidere in errorem peccati: sed tamen miseratione eius reducti denuò conuertuntur. De talibus enim per Prophetam Dominus loquitur: Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei consolationem.

Esaï. 57.

7 Nonnunquam etiam reuertens Deus ad hominem, quem deseruerat, rursus affligens uisitat: & per lamenta lachrymarum, ac penitentiae afflictionem à peccatis expurgat, dicente Iob ad Deum: propter superbiam, inquit, quasi leenam capies me, reuersusque mirabiliter me crucias. Reuertens enim Deus hominem cruciat, quando quem peccantem deseruerat, flagellando iterum uisitat.

Grego. lib. 9.
Moral. c. 34.

8 Malis actibus contra nos amplius cœlestem iracundiam nequaquam prouocare debemus: quin potius, si penitendo digna Deo acta gesserimus, seueritatem eius in clementiam commutabimus. Nam ille qui nos malos tolerat, non dubium est quod conuersis clementer ignoscat. Nam quod seruetur nobis tempus penitentiae,

VI

ut non simul morte obruamur precipiti, sed detur locus satisfactionis, hoc totum de Dei procedit clementia, ut nos non damnet crudeliter, sed expectet ad penitentiam patienter.

De his qui ad delictum post lachrymas reuertuntur.

C A P. XVI.

1 **I**RISOR est non penitens, qui adhuc agit quod penitet: nec uidetur Deum poscere subditus, sed subannare superbus.

De Peniten.
Distin. 3. est
apud Mag.
gift. in 4. Di-
stinct. 14.

2 Canis reuersus ad vomitum, est penitens ad peccatum. Multi enim lachrymas indefinenter fundunt, & peccare non desinunt. Quosdam accipere lachrymas ad penitentiam, & effectum penitentiae non habere constat: quia inconstantia mentis, nunc recordatione peccati lachrymas fundunt, nunc uero reuiuifcente usu, ea quae fleuerant, iterando committunt.

Prouerb. 26.

3 Qui & prae terita uult plangere, & actionibus saecularibus incubare, iste iustam mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quae penitendo deslere debuit.

1 affectum.

4 Esaïas peccatoribus dicit: Lauamini mundi estote. Lauatur itaque & mundus est, qui & prae terita plangit, & flenda iterum non committit.

2 possit.
Gregor. lib.
Pastor. curæ
par. 3. admon.
nit. 31. Estque
locus apud
Esaï. c. 1.
3 admittit.

Z 2 Laua-

Lauatur, & non est mundus, qui plangit quæ gessit, nec tamen deserit, sed post lachrimas, ea quæ fleuerat, repetit. Sic denique alibi animam pœnitentem, atque iterum delinquentem sermo diuinus increpat, dicens: Quam vilis facta es, nimis iterans vias tuas. Quisque ergo culpas præteritas plorat, hunc necesse est modum teneat: vt sic admissa defleat, ne iterum flenda committat. Vē mihi misero Isidoro, qui & pœnitere retrò acta negligo; & adhuc pœnitenda committo.

De Peccato.

C A P. XVII.

DVOBUS modis peccatum committitur, id est, aut vi cupiditatis, aut metu timoris: dum vel quisque vult adipisci quod cupit, vel timet ne incurrat, quod metuit.

Quatuor modis committitur peccatum in corde, quatuor perpetratur ex opere. Admittitur corde suggestione dæmonum, delectatione carnis, consensu mentis, defensione elationis. Committitur opere, nunc latenter, nunc palam, nunc consuetudine, nunc desperatione. Istis ergo gradibus & corde delinquitur, & opere malitia perpetratur.

Tribus

3 Tribus modis peccatum geritur, hoc est ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem pœnarum diuerso. Ignorantiæ namque modo, peccauit Eua in paradiso, sicut Apostolus ait: Vir non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Ergo Eua peccauit ignorantia, Adam verò industria: quia non seductus, sed sciens prudensque peccauit. Qui verò seducitur, quid consentiat euidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillæ Christum negauit; vnde & post peccatum amarissimè fleuit.

4 Grauius est infirmitate, quam ignorantia quemquam delinquere: grauiusque industria, quam infirmitate peccare. Industria namque peccat, qui studio ac deliberatione mentis malum agit: infirmitate autem, qui casu vel præcipatione delinquit. Nequius autem & de industria peccant, qui non solum non bene viuunt: sed adhuc & benè viuentes si possunt, à veritate diuertunt.

5 Sunt enim qui ignoranter peccant, & sunt qui scienter. Sunt etiam & qui pro ignorantie excusatione scire nolunt, vt minus culpabiles habeantur: qui tamen seipso non muniunt, sed magis decipiunt.

6 Nescire enim simpliciter ad ignorantiam pertinet: noluisse verò scire, ad contumacem superbiam. Voluntatem quippe proprii domini

Ex Greg. lib. 25. Moral. c. 11. est apud Magist. sent. 2. D. 22. 1. ad Timoth. 2. 3 pericula autem pœnarum diuersa sunt. Genes. 2.

Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioann. 18. Greg. ibidē.

Gregor. ibidem. Luc. 12.

velle

Ierem. 2.

Apud Magist. sent. lib. 2. Distin. 42. 1 vitio.

Gregor. li. 4. Moral. c. 25.

2 consensione.

velle nescire, quid aliud est quàm velle dominum superbiendo contemnere? Nemo igitur de ignorantia se excuset: quia Deus non solum eos iudicat, qui à cognitione sua reuertuntur: sed etiam qui nescierunt: testante eodem Domino per Prophetam: disperdam, inquit, homines à facie terræ, & eos qui auertuntur post tergum Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. Et Psalmus: Effunde inquit, iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt.

De leuioribus peccatis.

C A P. XVIII.

MULTI vitam sine crimine habere possunt, sine peccato non possunt. Nam quamuis in hoc seculo magna iustitiæ quisque claritate resplendeat, nunquam tamen ad purum, peccatorum sordibus caret: Ioanne Apostolo testante, qui ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

2 Quædam sunt facta similia peccatis: sed si bono animo fiant, non sunt peccata: ut potest, si non se vlciscendi cupiditate, sed magis corrigendi studio, vlciscatur in eum qui delinquit.

Item

Sophon. 3.

Psal. 78.

Ex Gregor. lib. Mora. 2. cap. 9.

1 attestante. I. Ioann. 1.

2 reum.

3 Item sunt peccata leuia, quæ ab incipientibus quotidiana satisfactione purgantur: quæ tamen à perfectis viris velut magna crimina euitantur. Quid autem homines peccatores de magnis sceleribus agere debent, quando etiam perfecti leuia quæque delicta quasi grauissima lugent?

4 Non solum graua, sed & leuia sunt cauenda peccata. Multa enim leuia vnum grande efficiunt: sicut solent ex paruis & minimis guttis immensa flumina crescere. Innumerofitas enim in vnum coacta, exundantem efficit copiam.

5 Peccata quæ incipientibus leuia sunt, perfectis viris graua reputantur.

6 Tanto enim maius cognoscitur esse peccatum; quanto maior qui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulus, iuxta ordinem meritorum: & sæpe quod minoribus ignoscitur, maioribus imputatur.

De grauioribus peccatis.

C A P. XIX.

EXPERIMENTO vel contemptu minorum peccatorum maiora committi peccata, ut durius feriantur pro magnis sceleribus, qui de paruis corrigi noluerunt. Iudicio autem diuino in reatum nequiorem labuntur, qui distringere sua facta minora contemnunt.

Multi

Gregor. part. 3. lib. Pastor. Curs. admonit. 34. 3 paruisimis.

4 deputantur.

Greg. lib. 25. Moral. c. 9. Et est apud Magist. sent. in 2. Distinct. 36.

neglexerunt.

- 2 Multi à crimine in crimen corruunt, qui cognitionem Dei habentes, timorem eius negligunt: & quem nouerunt per scientiam, per actionem non venerantur. Ideoque cæcantur diuino iudicio puniēda committere, & in pœnam commissi facinoris, facinus deterius addere.
- 3 Sæpe peccatum, alterius peccati causa est, quod committitur, cum aliud ex ipso quasi sua foboles oritur: sicut fieri solet, nasci libidinem ex nimia ventris ingluuie.
- 4 Pœna peccati peccatum admittitur, quando pro merito cuiusque peccati, Deo deferente, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admiserit sordidetur. Ergo præcedens peccatum causa est sequentis peccati: sequens verò peccatum pœna est præcedentis delicti. Præcedentia itaque peccata, sequentium sunt criminum causa, ut illa quæ sequuntur sint præcedentium pœna.
- 5 Præcedentium peccatorum pœna, ipsa vocatur induratio veniēs de diuina iustitia. Hinc est quod ait Propheta: Indurasti cor nostrum, ne timeamus te: neque enim quicumque iusti sunt, à Deo impelluntur ut mali fiant, sed dum mali iam sunt, indurantur, ut deteriores existant, sicut & Apostolus dicit: Quoniam charitatem Dei non receperunt, ut salui fierent, immisit illis Deus spiritus erroris. Facit ergo Deus quosdam peccare, sed in quibus talia iam peccata præcesserunt, ut

Esaï. 63.

2. ad Theff. 2.

iusto

- iusto iudicio eius mereantur indeterius ire. Talia quippe peccata præcedentibus alijs peccatis prolabuntur in pœnam, quam peccata merentur.
- 6 Quædam de ira Dei veniunt peccata, quæ pro merito aliorum compensantur peccatorum. Vnde & Propheta, Ecce, inquit, tu iratus es & nos peccauimus, in ipsis fuimus semper; tanquam si diceret: quia semper in peccatis fuimus, iratus es, ut deterius peccaremus.
- 7 Quid enim sit irā Dei mereri, quid verò prouocare, prudens lector debet scire. Grauior est namque ira quæ prouocatur, quam ea quæ meretur. Nam meremur, quando ignorando peccamus: prouocamus, quando scimus bonum facere, nec volumus.
- 8 Nunc iram Dei dum viuimus, vitare possumus. Timeamus ergo, ne veniente illo terrore iudicij, sentiri possit, vitari non possit.

Esaï. 64.

Greg. lib. 26.
Moral. c. 28.2. viui sumus
excus.*De manifestis occultisque peccatis.*

C A P. XX.

MAIORIS est culpæ manifestè, quam occultè peccare. Dupliciter enim reus est qui apertè delinquit: quia & agit & docet. De talibus Esaïas dicit: & peccata sua quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt.

Ex Greg. lib.
4. Mora. c. 25.
& alibi in cura Pastor.

Esaï. c. 3.

A a Multi

- 2 Multi enim publicè delinquentes, sine vllò pudore sua flagitia prædicant, nec vlla vtuntur sceleris verecundia.
- 3 Quædam iam iustitiæ portio est, iniquitatem suam hominem abscondere, & in semetipso de peccatis proprijs erubescere.
- 4 Peccatum perpetrare crimen est, peccatum prædicare clamor est, de quo etiam dicit Apostolus: Et clamor auferatur à vobis cum omni malitia, id est, cum ipsis peccatis,
- 5 Ex eo ipso quo quisque peccatum quod agit abscondit, indicat iam esse iudicium: quia non erubescitur, nisi de conscientia reatu. Ergo ex hoc ipso quo quisque de facto suo erubescit, ipse sibi iam iudex fit.

De peccati amore.

C A P. XXI.

1 **A**LIVD est non peccare amore dilectionis Dei, aliud timore supplicij. Qui enim amore charitatis Dei non peccat, horrescit omne malum, amplectendo iustitiæ bonum: nec eum delectat peccatum; etiam si sceleris impunitas promittatur. Qui verò sola pœna supplicij in se vitia reprimat: quamuis non expleat opus peccati, vivit tamen in eo volun-

- tas peccandi: doletque sibi esse illicitum, quod lex prohibere dinoscitur. Ille ergo mercedem boni operis percipit, qui amando iustitiam facit, non is, qui eam solo metu pœnarum inuitus custodit.
- 2 Quidam & diligunt peccatum, & faciunt: quidam diligunt tantum, & non faciunt: plerique verò faciunt tantum & non diligunt. Nonnulli peccatum non faciunt, & tamen iustitiam odiunt. Grauius autem peccat, qui non solum peccatum diligit, sed & facit, quàm qui non facit & diligit: grauiusque interdum, qui diligit, & non facit, quàm qui facit, & odit. Grauius est non solum facere, sed & diligere peccatum.
- 3 Sunt quidam, qui confestim peracto flagitio confunduntur, & sunt qui non solum non dolent gessisse malum, sed etiam de ipso malo opere gloriantur. Sicque ad comparisonem mali fit deterius, dum de vitijs gratulantes, extolluntur in peius. De talibus ait Salomon: qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.

Greg. in Psal.
7.
Ad Ephes. 4.

1 iudicij ià est
iudicium.

Grego. lib. 6.
Moral. c. 11.

Prouerb. 2.

De peccandi necessitate.

C A P. XXII.

- I** NTERDUM quod mali sumus, necessitate potius, quàm voluntate existimus. Vertenda est autem necessitas mali, in voluntatem boni.
- 2** Plerique non voluntate, sed sola necessitate peccant: pertimescentes temporalem inopiam. Et dum præsentis seculi necessitatē refugiunt, à futuris bonis priuantur.
- 3** Item nonnulli peccatum voluntate, non necessitate committunt, nullaque coacti inopia existunt iniqui: sed tantum gratis cupiunt esse mali. Neque enim ipsam rem amant quam appetunt, sed ipsa tantum peccati malitia delectatur.

De peccandi consuetudine.

C A P. XXIII.

- M**ELIUS est peccatum cauere, quàm emendare. Facilius enim resistimus, hosti, à quo nondum victi sumus quam ei à quo iam superati ac deicti cognoscimur.
- 2** Omne peccatum antequam admittatur, am-

pius

- pius pertimescitur. Quantumuis autem graue sit, dum in usu venerit, leue æstimatur, & sine vlllo metu committitur.
- 3** Istis fomitibus, quasi quibusdam gradibus, coalescit omne peccatum. Cogitatio namque praua delectationem parit: delectatio ² consensus: consensus actionem: actio consuetudinē: consuetudo necessitatem: Sicque his vinculis homo implicatus, quadam catena vitiorum tenetur astrictus, ita vt ea euelli nequaquam valeat, nisi diuina gratia manum iacentis apprehendat.
- 4** Peccatum admittere, cadere est in puteum: consuetudinem verò peccandi facere, os putei est coangustare, ne is qui cecidit valeat exire. Sed interdum etiam tales Deus liberat, dum eorum desperationem ad conuersionem libertatis commutat. Ipso enim miserante, peccata dimittuntur, quo protegente fit, ne indeterius peccando eatur.
- 5** ³Malum est peccare, peius est peccandi consuetudinem facere. Ab illo facile, ab hoc cum magno labore resurgitur: dum malæ consuetudini repugnatur.
- 6** Malè agendi consuetudinem, recessum esse Propheta asserit in profundum, cuius usu, quasi quadam lege, homo tenetur astrictus, vt etiam quando non valet, peccatum admittat. A lapsu verò cito resurgere, non est in profundum ire.

Aposto-

1 coalescit.

2 consensus: consensio.

3 nequissimū.

Esa. 31.

4 committat.

Ad Rom. 7.

5 nostris.

7 Apostolus legem peccati dicit esse in membris suis, quæ lex consuetudo est, quam peccando concipimus, & non ab ea, cum volumus, discedimus: quia iam necessitatis vinculo per consuetudinem retinemur.

6 corrigit.

8 Multum veri amor agit in homine, sed resultat caro malæ consuetudinis lege. Benè autem audacter pro bona conscientia exultat, qui valenter in se reprimat, quod insolenter impugnat.

9 Frequentè peccare cauendum est, nam hoc ipsum, quod de malo nostro plerunque Deus nobis salutem operatur, quanto mirabile est, tanto perarum est. Propterea metuendum est confidere ita saluari, ne fortè dum expectamus à vitijs sanari, & vitia multiplicemus, & salutem non adipiscamur. Ergo studeamus aut non cadere, aut citò conuersi à lapsu confurgere.

10 Omnino peccare cauendum est, quod si humana fragilitate peccatum subrepsit, confestim erit corrigendum, quod nequiter sentitur commissum. Citò enim corrigitur culpa, quæ cito cognoscitur: tardius autè sanatur vulnus quod iam putrescentibus membris longo post tempore curationibus adhibetur.

11 Iteratio peccati grauior est, sicut est si morbus super morbum veniat: sicut si imber super imbrem occurrat.

12 Mora peccandi immanitatem facit sceleris, vnde & Propheta: vè, inquit, qui trahitis iniqui-

tatem

Ex Greg. lib.
Mora. 33. c. 9.
Esaï. c. 5.

7 tardè.

tatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrum peccatum. Trahit enim iniquitatem in funiculo, qui tardat conuerti ad Deum. Trahere enim iniquitatem, est moram facere in iniquitatibus. Vnde & Psalmista: Prolongauerunt iniquitates suas; Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

Psal. 128.

De peccati recordatione.

C A P. XXIII.

1 **B**ONVM est homini semper ante oculos propria habere delicta secundum Psalmographi sententiã: Et peccatum meum ante me est semper. Sicut enim nõ oportet reminisci peccati affectu: sic sepe necesse est vnquemq; suum in flendo commemorare peccatu.

1 adhibere.

Psal. 50. & ibi Gregor.

2 Apud iustum recordatio peccati, facit tædiu animi. Qui autem luxuriæ, & cupiditati subditi sunt, contumaci superbia etiam de ipso peccati opere gloriantur.

3 Seruo Dei tâta recordatio esse debet peccati, vt ea quæ gessit, semper lachrymans confiteatur. Vnde & Psalmista dicit: conuersus sum in ærumna, dum configitur spina. Peccatum meum cognitum tibi feci; Dixi, pronuntiabo ad verbum me iniustitias meas Domino. Supra enim

Ex Greg. ibidem & August.

2 psalmus.

Psal. 31.

dixe-

dixerat: Quoniam tacui, hoc est, non sum confessus: inueterauerunt omnia ossa mea dum clamarem tota die. Quid ergo tacuisse se pœnitet, nisi confessionem ³peccatorum? Quid clamasse se dolet, nisi defensionem malorum? Qui ergo peccatorum suorum defensor extiterit, necesse est ut pœnitendo accuset, quod superbiens prauè admisit.

De Cogitatione.

C A P. XXV.

IPARTITA est causa peccandi, id est, operis & cogitationis, quorum vnū iniquitas dicitur, quod opere geritur: aliud iniustitia, quod cogitatione admittitur.

² Prius autem actio refecanda est, postea cogitatio. Prius praua opera, postmodum desideria: vicissim autem & à cogitatione opera procedunt, & ab opere cogitatio nascitur: quamuis & si ab opere malo quisque vacet, pro solius tamen prauæ cogitationis malitia non erit innocēs. Vnde & Dominus per Esaïam: Auferte, inquit, malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.

³ Non enim solum factis, sed & cogitationibus delinquimus, si eis illicitè occurrentibus delectemur.

Sicut

⁴ Sicut vipera à filijs in vtero positis lacerata perimitur: ita nos cogitationes nostræ intra nos enutritæ occidunt: & concepto interius vipereo veneno consumunt, animamque nostram crudeli vulnere perimunt.

⁵ Non est arbitrij nostri cogitationes prauæ suggestionis præuenire: iacere autem ¹in animo cogitationem, nostræ attinet voluntati. Illud ergo ad culpam non redigitur, istud culpæ propriæ imputatur. Nā cogitationes illicitas ²suggerere, dæmonum est: cogitationibus oblectari peruersis, nostrum est.

⁶ Plerumque fieri solet ut immundæ corporaliū rerum species, quas didicimus, nostris mentibus opponant, & nolētes eas cogitemus: quantumcunque ab eis aciem mentis auertere nitimur, tantò se magis animo ingerunt, obscenīsq; in nobis motibus obrêpunt. Sed fit hoc pro conditione mortali, quam meruit primus homo in pœnam sui peccati.

⁷ Dum vnusquisque diuina illuminatione præuenitur, statim molestijs turpiū cogitationū pulsatur. Sed Dei seruus iudicio timoris Dei earum tentamenta à semetipso reijcit: bonisque cōtra obiectis ³cogitationib. turpes à se repellit.

⁸ Magna obseruantia circa cordis est custodiā adhibenda, quia aut bonæ aut malæ rei ibi consistit origo, ⁴sicut scriptum est: Ex corde exeunt cogitationes malæ. Ideoque si prius prauæ co-

B b gitationi

Gregor. lib. Mora. 15. c. 9.

¹ In imo cogitationum.

² occurrere.

³ cogitationes turpes.

⁴ nam sicut.

Matth. 15.

³ peccat. suorum.

Greg. lib. Moral. 10. c. 11.

Gregor. ibidem.

Esaï. c. 1.

gitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

Non est timendum si bona malaque in cogitationem veniant, sed magis gloriandum est, si mēs mala à bonis intellectu rationis discernat.

Item nihil iuuat, quòd inter bonum & malum sensu prudentiori disceruimus, nisi opere aut mala cognita caueamus, aut bona intellecta faciamus.

De Conscientia.

C A P. XXVI.

HUMANA conditio dum diuersis vitiositatibus mentem conturbat etiam ante pœnas gehennæ per inconditum animæ appetitum iam pœnas conscientia patitur.

Omnia fugere poterit homo præter cor suū. Non enim potest à se quisque recedere. Vbicunque enim abierit, reatus sui conscientia illum non derelinquit.

Qua muis humana iudicia subterfugiat omnis qui mala agit: iudicium tamen conscientia suæ effugere nō potest. Nam etsi alijs celat quod egit, sibi tamen celare non potest, qui plenè nouit malum esse quod gessit. Duplex fit ergo in eo iudicium, quia & hic suæ conscientia reatu

punitur

5 cogitatu. ex-
cns.

1 incognitum.

Ex Greg. lib.
27. Moral. c.
16.

Gregor. ibi-
dem.

punitur, & illic perpetuali pœna damnatur.

Hoc. n. significat. Abyssus abissū inuocat in voce cataractarū. Abyssus enim abyssum inuocare, est de iudicio suæ conscientia ire ad iudicium damnationis perpetua. In voce cataractarum, id est in prædicatione Sanctorum.

De intentione mentis.

C A P. XXVII.

CVLVS hominis intentio est eius operis. Si ergo intentio eius bona est, & opus intentionis ipsius bonum est. Alioquin mala intentionis etiam si bonum in factis opus appareat, bonum tamen iam non est; quoniam ex sua intentione aut probatur bonū, aut reprobatum indignum. Bona est ergo intentio, quæ propter Deum est: mala verò, quæ pro terreno lucro aut vana gloria est.

Qui opus bonum bona intentione non faciunt, per hoc magis cæcantur opere, per quod illuminari poterant.

Vnusquisque bonum opus quod agit, intentione bona agat; quoniam pro mala intentione plerunque opus bonum quod agimus perdimus, & minus à culpa vacamus.

Sæpe quæ apud hominum iudicium bona pa-

Bb 2 tent,

Psal. 41. &
ibi August.

Grego. lib. 1.
Moral. c. 20.

1 poterant.

Supra c. 7. Re-
gul. 13.

tent, apud examen diligentissimi & acutissimi iudicis reprobata deteguntur. Ideoque omnis Sanctus vereatur, ne forte bonum quod agit, pro aliqua animi intentione in oculis Dei reprobū sit.

De sensibus carnis.

C A P. XXVIII.

PER sensus carnis morbus irrepit mentis. Unde & per Prophetā Dominus dicit: Omnes cogitationes tertæ ab Aquilone venient, & ponet vnusquisque solium suum in introitu portarum Ierusalem. Regna Aquilonis vitia sunt, quæ sedes suas in portis ponunt, quando per sensus carnis labem animæ ingerunt: Ideoque in ipsis portis, idest, in ipsis sensibus regnant.

2 Neque enim aliunde peccamus nisi videndo, audiendo, atrectando, gustando, atque tangendo. Unde & aliàs dicitur; Intrauit mors per fenestras nostras. Et alibi: Extranei ingrediebantur per portas eius, & super Ierusalem mittebant sortem. Extraneos quippe immundos esse spiritus, qui tanquam per portas, ita per sensus carnis animam irrepunt, & eam illecebrando deuincunt.

Jerem. 1.

Greg. li. Moral. 21. c. 2.

Jerem. 9.
Abdias 1. c. 1.

De

De Sermone.

C A P. XXIX.

DUM quædam parua vitiorum verba non euitamus, in magno linguæ prolabimur crimine: & dum facta quædam non grauiā liberè, ac sine metu committimus, ad potiora scelera & horrenda, peccandi consuetudine, labimur.

2 Sicut plerunque multi loquorum stultitia reprehenditur: ita rursus nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim, satis laxando linguam, in leuitatis vitio defluunt, isti, nimis reticendo, ab utilitate torpescunt.

3 Imperiti, sicut loqui nesciunt, ita tacere non possunt. Mente enim ineruditi, ore loquaces, verbis perstrepunt, sensu nihil dicunt.

4 Sicut falsitatis crimina à proficientibus pertimescuntur: ita otiosa verba à perfectis viris vitantur. Nam sicut ait quidam: Sicut pro otioso verbo ratio ponitur, ita pro sermone iniusto pena exoluitur.

5 Vani sermones in ore Christiani esse non debent. Nam sicut malos mores bona colloquia corrigunt: ita praua bonos mores corrumpunt.

6 Custodia ori ponitur, dum quisque non se iustum, sed quod magis verum est, peccatorem fatetur.

Ex Gregor. 3. part. curæ Pastor. admonit. 15.
1 magnum.
2 crimen.

3 peiora.

Gregor. ibidem.

Gregor. libr. Mora. 32. c. 2.

Matth. 12.

1. ad Corint. 15.
Ex Gregor. part. 3. curæ pastor. admonit. 15.
Psal. 40.

Manum

4 excessus operit.

- 7 Manum super os ponit, qui bonis operibus linguæ excessum corrigit. Manum super os ponit, qui malæ locutionis eulpas, bonæ actionis velamine tegit.
- 8 Loquens quæ ad Dominum pertinent, nec faciens, & si inutilis sibi est, audientibus tamen prodest.
- 9 Qui de sapientia laudari se affectant, loquentem Prophetam attendant: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobis metipsis prudentes.
- 10 Rectè ex sententia dicit, qui veram sapientiã gustu interni saporis sentit. A sentiendo enim sententia dicitur. Ac per hoc arrogantes, qui sine humilitate dicunt, de sola scientia dicunt, non de sententia.
- 11 Ille enim verè sapit, qui rectè & secundum Deum sapit.
- 12 In suam dicunt contumeliam doctores, si dū sint ab eis dicta sapientèr, nimium tamen eloquentèr. Horret enim sapientia spumeum verborum ambitum: ac fucō mundialis eloquentiæ inflatis sermonibus per ornatum.
- 13 Quidam curiosi delectantur audire quoslibet sapientes, non vt veritatem ab eis quærant: sed vt facundiam sermonis eorum agnoscant, more poetarum: qui magis compositionem verborum, quàm sententiam veritatis sequuntur.

* Hac sententia in nullo est m.s.

14

* Qui bonum sine charitate dicit, tanquam

æ s aut

- æ s aut cymbalum sonum facit alijs: ipse tamen sibi manet insensibilis.
- 15 Quadrimoda est dicendi ratio, quia præuidendum est, quid, cui, quando, vel quomodo aliquid proferatur.
- 16 Item quadrimoda est dicendi ratio, cū aut benè sentiendo, quid benè profertur; aut nihil sentiendo, nil dicitur: aut parum sentiendo loquacitas sola ostentatur: aut optimè sentiendo non eleganter profertur, quod intelligitur.
- 17 Item quadripartita est loquendi ratio, quæ vel bonum bene, vel malum malè, seu bonum malè, vel malum benè profertur.
- 18 Bonum quippe bene loquitur, qui ea quæ recta sunt, humiliter annunciare videtur. Malum malè loquitur, qui quodlibet flagitium persuadere conatur. Bonum malè loquitur, qui quodcunque rectum, arroganter prædicare sentitur. Malum benè loquitur, qui aliquod narrando vitium detestatur, vt ab eo homines auerrantur.
- 19 Corde bene loquitur, qui charitatem non dissimulat. Ore bene loquitur, qui veritatem annunciat. Factis benè loquitur, qui alios bonis exemplis ædificat.
- 20 Corde malè loquitur, qui interius cogitationes noxias meditat, & cogitat. Lingua malè loquitur, qui pro eo quod malè agit flagellatur & murmurat. Factis malè loquitur, qui malè viuendo, exēplis suis alios ad prauè viuendū informat.

Ex Gregor. li. Moral. 24. c. 13.

Ex Greg. lib. Moral. 8. ca. 22.

Ex Greg. lib. Mora. 23. c. 1.

Se mel

Tob 33. semel loquitur Deus & secundo idipsum non repetit.

5 qui & bene viuit & bene docet.

6 ut tentatio verbi qua foris impugnat tolerantia virt. deest. decedat.

7 mox patitur.

- 21 Semel benè loquitur, qui se pœnitendo redarguit: Bis bene loquitur, qui bene viuendo & alios instruit.
- 22 Semel malè loquitur, qui post vitium citò corrigitur. Bis malè loquitur, qui malè viuuit, & malè docet. Item bis malè loquitur, qui & malè cogitat, & malè refert cogitata. Item bis malè loquitur, qui & bonum, quod debuit, non egit: & malum, quod non oportebat, admisit.
- 23 Mali mala respondent pro bonis, & aduersa pro optimis. Boni bona respondent pro malis: & prospera pro aduersis.
- 24 Aduersus conuitium linguæ, fortitudo adhibenda est patientiæ, ut tentationis verba, quæ foris impugnant, tolerantia virtute de victa discedant.
- 25 Non omnis qui patitur probra, iustus est: sed qui pro veritate ab alijs innocens patitur, ille tantummodò iustus est.
- 26 Inter vituperationes linguæ & opprobria hominum, isto se remedio mens iusti corroborat: ut tantò solidius in Deum figatur interius, quanto exterius ab humanis spernitur sensibus.
- 27 Qui illatas sibi contumelias tranquillo animo prodit, dolorem cordis aperit, & virus quod feruet in animo, facile reijcit.
- 28 Vulnere enim mentis aperta citò exhalant: clausa, nimis exulcerant.
- 29 Qui dolorem iniuriæ clauso pectore tegit,

quantò

quãtò amplius per silentium linguam premit, tantò acriorem dolorem intrinsecus nutrit. Vnde & verè quidam Poëtarum gentiliū dixit: Quoq; magis tegitur, tectus magis æstuat ignis. Cæcus enim languor vehemens est, ac nimius: quia tacitum viuuit sub pectore vulnus.

8 silentio.

De Mendacio.

C A P. XXX.

- 1 **M**ENDACES faciunt, ut nec vera dicentibus credatur. Reddit enim sæpe hominem multa falsitas, etiam in veritate suspectum.
- 2 Sæpe vera premit, qui falsa dicitur est, ut cum primùm acquisierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat.
- 3 Multis videntur vera esse quæ falsa sunt: & ideo nõ ex Deo, sed ex suo mendacio loquuntur.
- 4 Nonnunquam falsitas veriloquio adiugitur. & plerunq; à veritate incipit, qui falsa confingit.
- 5 Latent sæpe venena circumlinita melle verborum: & tandiu deceptor veritatem simulat, quousque fallendo decipiat.
- 6 Nonnunquam peius est mendacium meditari, quàm loqui, nam interdum quisque incautus solet ex præcipitatione loqui mendacium: meditari autem non potest, nisi per studium.

Gregor. libr. Moral. 18. ca. 4.

C c

Grauius

Grauius ergo ille ex studio mentiri perhibetur, quam is, qui ex præcipitatione sola mentitur.

7 Summoperè cauendum est omne mendaciū, quāuis nonnunquam sit aliquod mendacij genus culpæ leuioris, ¹si quisque pro salute hominum mentiatur. Sed quia scriptum est: Os quod mentitur occidit animam: &: Perdes eos qui loquuntur mendacium: hoc quoque mendacij genus perfecti viri summoperè fugiunt, vt nec vita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne suæ animæ noceant, dum ²præstare alienæ carni nituntur: quanquam hoc ipsum peccati genus facillimè credamus relaxari. Nam si quælibet culpa sequenti mercede purgatur, quanto magis hæc facilè abstergitur, quàm merces ipsa comitatur?

8 Multa mentiuntur multaque fingunt homines propter ³humanam laudem: sicque fit, vt & isti mentiendo pereant, & eos quos laudant ad vanæ gloriæ ruinam perducant.

9 Sicut bene sibi conscius, non metuit alienæ linguæ conuitium, ita & qui laudatur ab alio, non debet errorem alienæ laudis attendere, sed magis vnusquisque testimonium conscientiæ suæ quærat, cui plus ipse præsens est, quàm ille qui eum laudat.

10 Opus enim suum vnusquisque probet, vt ait Apostolus. Et tunc in seipso tantum quisque gloriam habebit, idest: occultè in sua conscien-

tia,

tia, non palam, in aliena lingua.

11 Perfecti qui alta radice fundati sunt, & si flamine laudis, ac vituperationis vtrumque quasi ventorum interdum curuentur impulsu, funditus tamen non deiciuntur, sed protinus firmitate radicis ad se redeunt.

12 Boni mens ad malum, nec præmijs, nec terroribus vincitur. Nam iniqui terrorem blanditijs miscent, vt aut oblectatione quenquam decipiant, aut terroribus frangant.

13 Qui laudatur, in auditorum amore inseritur: sed si veraciter & non fictè laudetur, hoc est, si vera sunt quæ de illo dicuntur.

De Iuramento.

C A P. XXXI.

1 **S**IC V T mentiri non potest qui non loquitur, sic periurare non poterit, qui iurare non appetit. ¹Cauenda est igitur iuratio, nec ea vtendū, nisi in sola necessitate.

2 Non est contra Dei præceptum iurare, sed dū vsum iurandi facimus, periurij crimen incurrimus. Nunquam ergo ²iuret, qui periurare timet.

3 Multi dum loquuntur, iurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantum esse in ore: Est, est: Non, non, Amplius enim quam est, & non est, à malo est.

Cc 2 Multi

1 quisquam.

Sapient. 1.

Psal. 5.

2 præstare vitam & ita est apud Greg. lib. Moral. 18. c. 4. Ex Greg. lib. Mora. 18. c. 4.

3 hominum.

Ex Greg. lib. 9. epistolarū Epistola ad Theocistam. Patritiam.

1 Cauendam esse iurationem dicimus.

22. quæst. 1. & Apud Magist. in 3. D. 39.

2 iurare debet. Ex Augu. in Epist. ad Galat. c. 1. in fin. Matth. 5.

4 Multi vt fallant, periurant: vt per fidem sacramenti, fidem faciant verbi: Sicque fallendo dum periurant & mentiuntur, hominem incautum decipiunt.

5 Interdum & falsis lachrymis seducti decipimur, & creditur dum plorant, quibus credendum non erat.

6 Plerunque sine iuramento loqui disponimus, sed incredulitate eorum, qui non credunt quod dicimus, iurare compellimur, talique necessitate iurandi consuetudinem facimus.

7 Sunt multi ad credendum pigri, qui non mouentur ad fidem verbi. Grauitèr autem delinquant, qui sibi loquentes iurare cogunt.

8 Quacunque arte verborum quisque iuret, Deus tamen qui conscientiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur intelligit.

9 Duplicitèr autem reus fit, qui & Dei nomen in vanum assumit, & proximum dolo capit.

10 Non est obseruandum iuramentum quo malum incaute promittitur, veluti si quispiam adulterae perpetuo cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio.

11 Iurare Dei, est illa prouidentia qua statuit non conuellière statuta. Penitentia autem Dei, rerum mutatio est: non poenitere autem, statuta non reuocare, vt est illud: Iurauit dominus, & non poenitebit eum, id est, quae statuit non mutabit.

22. q. 5. Magi st. Sent. 3. D. 31.

3 conseruandū. 22. quæst. 4. & concil. Tolentan. 8. cap. 2. Magist. in 3. D. 39.

Ex Augu. in Psal. 109.

Psal. 109.

De

De Vitijs.

C A P. XXXII.

1 **R**E CEDENS homo à Deo, statim vitiorum traditur potestati, vt dū patitur infesta vitia, reuertendo vnde ceciderat, resipiscat.

2 Et si Sancti toto animi nisu, cōtendunt superare vitia, nec extinguunt: quid agūt hi, qui non solum non odiunt vitia, sed toto ea amore sectantur?

3 Satis delicate se palpat, qui vult sine labore vitia superare, dum peccati legem, quam sibi deseruendo vitijs fecit, sine violentia doloris reserare non possit.

4 Perfectè renuntiat vitio, qui occasionem euitat in perpetrando peccato. Nam si velis tantundem non peccare, & data occasione peccaueris: tu tibi & reus, & iudex es: quia & commissa damnas, & damnata committis. Se autem iudice reus est, qui vitia & accusat & perpetrat.

5 Quaedam vitia dum non perfectè vitantur, suos in se faciunt relabi auctores. Nam si vnum vitium districtè vitetur, & alia negligantur, inanis labor est. Non enim potest in vnus obseruatione virtutis fortiter perdurare, cuius alia vitia dominantur in corde.

1 Si sancti viri toto nisu.

Ex Gregor. li. 7. Moral. e. 12.

Gregor. ibidem.

Non-

Ex Gregor.
lib. 6. Moral.
c. 13.

6 Nonnunquam hominem sua vitia perfequuntur: quia nimirum qui prius volendo ea sibi fecit socia, postea sentit etiam nolens stimulosa.

Indicum 16.

7 Nonnulli non antea in errorem vitiorum labuntur, nisi prius interioris rationis perdiderint oculos: sicuti Samson, non antea ab Allophylis ad erroris ligatus est machinam, nisi postquam ei sunt lumina oculorum extincta.

Jerem. 39. &
50. & 4. Reg.
25.

8 Quidam vegetati mentis ratione vitiorum superantur incurfu, sicque deinde intentionem bonorum operum perdunt: Sicut Rex Babylo- nis in oculis Sedechiae prius filios ipsius interfecit, & postea oculos eius euulsit: ac per hoc, post malorum operum consuetudinem, & interem- ptionem bonorum, perit quorundam & ratio.

Ex Gregor.
lib. 6. Moral.
c. 13.

*Quod ex vitijs vitia, & ex virtutibus
virtutes oriuntur.*

C A P. XXXIII.

Ex Gregor.
lib. Moral. 10.
c. 9.

SIC gignuntur ex peccato peccata, ut dum non evitantur parua, incidatur in maximis: & dum defenduntur admiffa nec lamentatur, ex flagitio ad superbiam itur. Vnde fit, ut duplicati sit criminis reus, qui & admittit scelera per voluntatem, & defendit ea per contumaciae tumorem.

2 Sic vitio vitium gignitur, sicut virtus virtute

conci-

concipit. Ex vitio enim gignitur vitium: Sicuti Dauid, qui dum non euitavit adulterium, perpetravit & homicidium.

2. Regum. ca.
11.

3 Item virtus virtute concipitur, sicut per veritatem Euangelicae praedicationis, virtutem martyrij Apostoli meruerunt.

4 In cordibus seculariter viuentium, inuicem sibi succedunt vitia: ut dum vnum abierit, succedat aliud, iuxta Iohelis Prophetae testimonium, qui ait: Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum Bruchi comedit rubigo. Per id ergo ista sub vitiorum allegoria colliguntur, quia sequitur: Expergiscimini ebrij, & flete.

Ex Gregor.
lib. 33. Mo-
ral. c. 23. & in
Ezech. Ho-
mil. 12.

5 Aliquando vtiliter peccatur in minimis vitijs ut maiora vtilius caueantur. Lege Paulum Apostolum minora permittentem peccata, ne maiora perpetrentur. Veraciter autem sanantur vitia, quæ virtutibus, & non vitijs excluduntur. Quorundam autem quædam latentia vitia tunc apparent, quando ab alijs vitijs desinunt.

De

De malè vsis virtutibus.

C A P. XXXIIII.

I NTERDUM & malè vsæ virtutes ex se vitia gignūt: quod fit per immoderatum animi appetitū, cui non sufficit donum quod meruit, nisi aut laudes, aut lucra damanda quæsierit.

2 Interdum virtutes vitia gignunt, dum aliquando pro tempore opportuno minimè relaxantur: Sicque fit, vt quæ loco congruo virtutes sunt, incongruo vitia deputentur: veluti si pro fratris aduentu canonicum non soluatur ieiuniū.

3 Virtutum igitur discretionem à Paulo Apostolo sume, qui ad tempus egit quod agendum esse omninò prohibuit.

4 Item quædam virtutes, dum discretionem non seruant, in vitia transeunt. Nam sæpe iustitia dum suum modum excedit, crudelitatis sæuitiam gignit: & nimia pietas, dissolutionē disciplinæ parturit: & zeli studium, dum plus est quàm oportet, in iracundiæ vitium transit: & multa mansuetudo, torporis segnitiam gignit.

5 Prudentis autem viri discretio solertèr prospicit, ne bonum intemperantèr agat, & de virtute in vitium transeat.

Item

6 Item apud quosdam ex virtute vitium gignitur, dum quisq; de castitatis & abstinentiæ meritis gloriatur. Nam & qui elemosynam vanæ gloriæ causa impartit, ex virtute vitium facit. Sed & is qui de sapientia arrogantiam habet, & qui pro iustitia præmium appetit, & qui aliquod donum Dei quod meruit in suam laudē conuertit, aut in malos vsus assumit, proculdubio virtutem in vitia transfert.

7 Homines de virtutibus vitia nutriunt, ex quibus pereant. Iterum Deus arte potentissima ex nostro vitio virtutes format, quibus nos ab ab iniquitate reformet.

De Similatis virtutibus.

C A P. XXXV.

QUÆDAM vitia species virtutum præferunt, ideoque perniciosius suos sectatores decipiunt; quia se sub velamine virtutum tegunt. Nā vitia, quæ statim virtutibus contraria apparent, citò, dum in palam venerint, emendantur: propter quòd sequaces eorum de talibus criminibus erubescunt.

2 Carnales autem plerunque per insensibilem mentis cæcitatem non agnoscunt vitium esse culpabile, quod dignum videtur damnatione.

D d Item

1 dum non sufficit alicui donum.
2 nisi inde aut acquisierit.

Ex Gregor. lib. 28. Moral. c. 6. Act. 15.

Ex Gregor. lib. 31. Moral. cap. 17. & 32. c. 17.

3 vitium.

4 ne de.

Ex Gregor. lib. Moral. 32. c. 17.

1 insensibilitatem mentis no.

Ex Gregor.
ibid. & libr.
Pastor. cur.
par. 3. admo-
nit. 17.

2 esse.

3 cum.

4 Apertum.
Greg. li. Mo-
ral. 9. c. 13.

- 3 Item quædam vitia species virtutum esse videntur, sed tamen virtutes non sunt. Nam interdum sub prætextu iustitiæ crudelitas agitur: & putatur esse virtus, quod nimirum est vitium: sicut & remissa segnitias māsuetudo esse creditur: & quod agit, torpens negligentia putatur agere indulgentia pietatis. Nonnunquam etiam virtutem largitatis imitatur vitium prodigæ effusionis: & virtutem parcitatis, tristis tenacitas imitatur: & vitium pertinaciæ absconditur sub virtute constantiæ. Item timor sub specie obedientiæ occultatur, & dicitur virtus humilitatis, quod tamen vitium est timoris. Sed & procacitas vocis, pro veritatis libertate accipitur: & vitium pigritiæ, quietis virtutem imitatur. Porro vitium inquietudinis, virtutem se vult vocari sollicitudinis: & præcipitationis facilitas, feruor boni studij creditur: & bene agendi tarditas, consilij mora esse videtur, dum tamen ista sit virtus, illa vitium. Tali igitur exemplo vitia species virtutum imitantur: & inde se nonnulli esse iustos confidunt, vnde maximè reprobantur.
- 4 ⁴Aptum exemplum vitiorum de latronis specie sumitur. Nam sicut ex insidijs latro prodit, seq; iter agentibus iungit, fingens se socium, donec decipiat improuisum, & dum subito eruperit, ad exitium latro manifestus ostenditur: ita se miscent interdum periculosè virtutibus vitia, quousque omnem boni operis efficaciam

in

in suis vñibus rapiant, vt anima quæ sibi erat placens de virtutibus, deceptam se conspiciat vitijs damnabilibus.

De appetitu virtutum.

C A P. XXXVI.

- 1 **A**D virtutes difficile consurgimus, ad vitia sine labore delabimur. Ista enim prona, illa ardua sunt. Grandes enim sudores perpatimur, vt ad cælum conscendere valeamus.
- 2 Quemadmodum ad virtutum tendentes culmen non à summis inchoât, sed à modicis assuescunt, & sic in maximis prouunt.
- 3 Sicut paulatim homo à minimis vitijs in maximis prouit: ita à modicis virtutibus gradatim ad ea quæ sunt excelsa conscendit.
- 4 Qui autem inordinatè virtutes comprehendere nititur, citò periclitatur. Hæc est causa in rerum natura, vt quæcunque velocitè ad profectum tendunt, sine dubio & celeritè fiantur: Sicut herbæ, quæ tantò festiniùs pereunt, quanto celerius crescunt. At verò contra, arbores alta radice fundatæ, ideo perdurant diutius, quia gradatim ad profectum perueniunt.
- 5 Nihil prodest admixto malo, agere aliquod bonum; sed prius est cohibèdum à malo, deinde

De inuicem
to virtutum
Gregor. libr.
Moral. 22. c.
14.

D d 2

exercen-

Esaie. i.

exercendum bonum. Hoc enim indicat Propheta, cum dicit: Quiescite agere peruersè, discite bene facere.

6 Prius vitia extirpanda sunt in homine, deinde inferendæ virtutes. Nam cohærere & coniungi non potest veritas cum mendacio: pudor cum petulantia: fides cum perfidia: castitas cū luxuria.

7 Quædam sunt summæ virtutes, quædam vero mediæ. Fides, spes, & charitas summæ virtutes sunt. Nam à quibus habentur, utique veraciter habentur.

8 Aliæ vero virtutes mediæ sunt, quia & ad utilitatem, & ad perniciem possunt haberi: si de his arrogantè quisque intumuerit, utpotè doctrina, ieiunium, castitas, scientia, siue temporales diuitiæ, de quibus scilicet & bene operari possumus, & malè.

9 Quisquis ex deteriore iam melior esse cepit, caueat de acceptis extolli virtutibus, ne grauius per virtutes corruat, quam prius ex lapsu vitiorum iacebat.

10 Quem Deus iustificat, ne iterum se de virtutibus erigat, quædam illi virtutum dona tribuit, quædam retrahit: ut dum mens de hoc quod habet erigitur, iterum de hoc quod nequaquam habere cognoscitur, humilietur.

11 Quisquis dono cœlestis gratiæ inspiratus ad virtutes erigitur, si fortè, moderante Dei manu aliqua aduersitate reprimitur, ne de acceptis vir-

tutibus

tutibus extollatur, frangi non debet: quia & hoc ipsum quòd plagis humiliatur æquanimitè ferre, proculdubio virtutis est magnæ.

3 extollatur.

De Pugna virtutum aduersus vitia.

C A P. XXXVII.

1 VNE se viri Sancti veracius à vitiorum colluione detergant, dum ab eis contra singula vitia virtutes singulæ opponuntur. Interdum vitia cum virtutibus ad utilitatem configunt, ut ipso certamine vel mens exerceatur, vel ab elationis concursu animus restringatur.

1 veracius vitiorum,

2 Aduersus impetus vitiorum contrarijs virtutibus est pugnandum. Contra luxuriam enim cordis est adhibenda munditia: contra odium dilectio est præparanda: contra iracundiam patientia proponenda. Porro contra timorem, fiducia adhibenda est virtus, contra torporem, Zeli prælium. Tristitiæ quoque gaudium, accidiæ fortitudo, auaritiæ largitas, superbiæ humilitas opponenda est, sicque singulæ virtutes nascentia contra se vitia reprimunt, ac tentationum motus virtute diuinæ charitatis extinguunt.

2 vel alienatione concussus animus præstrigatur. Alius C. vel ab elatione conuersus animus.

Libidinem abstinencia domat. Nam quantum corpus inedia frangitur, tantum mens

ab

1 intumuerit.

2 moderantis.

ab illicito appetitu reuocatur.

4 Aduersus iram tolerantia dimicat: ira autem semetipsam necat: sustinendo autem patientia victoriam portat.

5 Tristitiæ mœrorem, spes æterni gaudij superat: & quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

6 Aduersus inuidiam præparetur charitas: & aduersus iræ incendia mansuetudinis adhibeatur tranquillitas.

7 Superbiam autem Diaboli imitantur superbi: aduersus quam opponitur humilitas Christi, qua humiliantur elati.

8 Principalium autem septem vitiorum regina & mater superbia est, eademque septem principalia multa de se parturiunt vitia, quæ ita sibimet quadam cognatione iunguntur, vt ex altero alterum oriatur.

9 Sicut Princeps septem vitiorum superbia, nos eorum potestatibus subdit: ita Christus septiformi gratia plenus, à dominatu vitiorum nos eruit: & quos illa addicit septemplici vitio, iste liberat septiformis gratiæ dono.

Ex Greg. lib.
Moral. 31. c.
17.

De Superbia.

C A P. XXXVIII.

1

MNI vitio deterior est superbia, seu propter quòd à summis personis & primis assumitur: seu quòd de opere iustitiæ & virtutis exoritur, minusque culpa eius

sentitur. Luxuria verò carnis ideo notabilis omnibus est, quoniam statim per se turpis est. Et tamen ¹ dispensante Deo, superbia minor est. Sed qui ² detinetur superbia, labitur in carnis luxuria: vt per hanc humiliatus, & à confusione exurgat, & à superbia.

2 Omnis peccans superbus est, eo quòd faciendo vetita contemptui habeat diuina præcepta. Rectè ergo initium omnis peccati superbia: quia nisi præcesserit mandatorum Dei inobedientia, transgressionis non sequitur culpa.

3 Omnis superbia tantò in imo iacet, quantò in altum se erigit: tantòque profundius labitur, quantò excelsius eleuatur. Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei iustitiam inclinatur.

4 Qui inflantur superbia, vento pascuntur, Vnde & Propheta: Omnes, inquit, pastores tuos pascet ventus, hoc est superbiæ spiritus.

¹ pensante.

² superbe & non sentit labitur carnis &c.

Ecclesiast. 10.

Ex Gregor. lib. Mora. 32. cap. 7.

Hierem. 22.

5 Qui de suis virtutibus superbiunt, ex ipsis iudicandi sunt operibus, quibus pro virtutibus vtuntur: quia rem bonam, non bona voluntate faciunt. Nam reuera sine humilitate virtus quælibet, & sine charitate in vitio deputatur.

6 Merito ³superbiæ, diabolus à superna beatitudine corrui. Qui ergo de virtutibus attolluntur, diabolum imitantur: & exinde grauius corruunt, quia de excelso labuntur.

7 Superbia sicut origo est omnium criminum, ita ruina cunctarum virtutum. Ipsa est enim in peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Hæc enim aut in exordio mentem per peccatum prosternit, aut nouissimè de virtutibus deiecit. ⁴Vnde & omnium peccatorum est maxima, quia tam per virtutes, quàm per vitia humanam mentem exterminat.

8 Ibi cadit superbia, vbi & nascitur: vt non sit superbis aliud culpa, aliud pœna: sed ipsa culpa sit illis & pœna.

9 De superbia ⁵nascitur arrogantia, non de arrogantia nascitur superbia. Nam nisi præcesserit occulta elatio mentis, non sequitur aperta iactantia laudis. Ita ergò in culpa præponitur superbia arrogantiae, sicut præfertur ex origine.

10 Plerunque ad elationis emendationem prouidentia Dei aliquo casu nonnulli cadunt, pro quo lapsu reprehensi à semetipsis humiliter ⁶sapiunt, & de muneribus Dei laudari non ⁷appetunt

tunt

tunt: sed laudant Deum à quo acceperunt, vnde laudari se volunt.

11 Vtilius est arroganti in quocunque vitio labi, & humilem post casum Deo fieri: quàm per elationem superbire, grauioremque ⁸ruinæ damnationem per superbiam sumere.

De Fornicatione.

C A P. XXXIX.

1 **L**X culpa superbiæ plerunq; in abominandam carnis immunditiam itur. Nam alterum pendet ex altero: sed sicut per superbiam mentis, itur in pstitutione libidinis: ita per humilitatem mentis, salua fit castitas carnis. Deus autè nonnunquam deiecit occultam mentis superbiam, per carnis manifestam ruinam.

2 Libidinis nasci immunditiam de animi occulta superbia constat, exemplo primi hominis, qui mox, vt per superbiam contra Deum tumuit, statim carnis libidinem sensit, & pudenda reperuit. Quapropter vnusquisq; suæ deputet culpæ quod cecidit quotiens libidine vincitur: quia nisi præcessisset latens superbia, non sequeretur libidinis manifesta ruina.

3 Nonnunquam gemino vitio Christianus à Diabolo appetitur, & occultò per elationem, & publicò per libidinem. Sed dum ⁹euertat quis li-

E c bidinem,

3 superbia.

4 inde.

Ex Gregor. lib. Mora. 32. cap. 7.

5 nasci arrogantiam non de arrog. nasci superbiam.

6 sapiant.

7 appetant sed laudent.

8 ruinam & damnationem.

Ex Gregor. lib. Mora. 26. cap. 13.

Gregor. ibidem. Genes. 3.

Grego. loco citato.

1 vitat.

bidinem, cadit in elationem. Item dum incautè declinat elationem, cadit segnitèr in libidinem: sicque ex occulto vitio elationis itur in apertum libidinis: & de aperto libidinis, itur in occultum elationis. Sed Deiferuus discretè vtrunque pensans, sic cauet libidinem, vt non incurrat elationem: & sic premit elationem, vt non resoluat animum ad libidinem.

4 Luxuriosis atque superbis dæmones plus fautores, existunt, dumque cæteris in vitijs spiritus maligni deseruiant, his tamen maiori familiaritate iunguntur: eisque amplius iuxta eorum desiderium famulantur.

5 Principalitèr his duobus vitijs diabolus humano generi dominatur, idest, superbia mentis, & luxuria carnis. Vnde & Dominus in Iob loquitur de Diabolo dicens: sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Per calamum enim inanis superbia, per loca verò humentia carnis demonstratur luxuria. Per hæc enim duo vitia diabolus humanum possidet genus: vel dū mentem in superbiam erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit.

6 Multi luxuriæ subditi sunt, & contumaci superbia de ipso luxuriæ opere gloriantur: & inde magis elati sunt, vnde humiliari debuerant.

7 Ad comparisonem mali fit deterius, quando non solum flagitia committuntur, sed etiam de ipsis flagitijs vanitate laudis perdit, extolluntur,

sicut

sicut scriptum est: Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ. Quid enim peius est, quàm in flagitijs miseros gaudere de quibus iam debent copiosius plorare.

8 Libido tunc magis quæritur, dum videtur. Nam sicut quidam sapiens ait: Prima fornicationis oculorum tela sunt, Secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Sufficit natura vbi adhuc liber affectus est.

9 Qui delectationem libidinosæ refrenat suggestionis non transit ad consensum libidinis. Citò enim resistit operi, qui titillanti consensum non accomodat delectationi.

10 Durius impugnatur qui vsque ad consensum, & si non vsq; ad perpetrationem tentatur, quàm is qui sola suggestionem pro conditione carnis tementis sollicitatur.

11 Stimuli carnis qui in Paulo excitante Sathanz Angelo incrant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Quam reluctantem dum in se expugnat perficitur, & de infirmitate libidinosæ titillationis virtutem suscipit gloriosi certaminis.

12 Seruo Dei multa certamina de sua carne mouentur: nam quamuis in amore Dei eorum sit inconcussa intentio, mens tamen in carne quam exterius gestat, interna prælia tolerat. Deus autem qui hæc ad probationem permittit, gratia protegente suos non deserit.

Psal. 10.

3 fornicatio.

4 qui titillanti se non accomodat delectationem. Alij CC. qui titillat, non accomodat delectationem.

2. ad Corint. 12.

5 astant.

6 proficit.

7 seruis.

8 de carne.

2 in cap. vitii.

Ex Greg. lib. 33. Moral. c. 3.

Iob 40.

Gregor. lib. 4. Moral. ca. 25.

13 Ideo nonnūquam electi in lapsu carnali corruunt, vt à vitio superbix, qua de virtutibus tument, fanentur. Et qui de virtutum affectibus existunt superbi, vt cadant, carnis vitio humilientur, vt surgant.

9 perficiatur.

10 iam adu-
rium extat in
c.

11 cogitationes

Esa. 32.

14 Antequam ⁹perpetretur adulterium in opere, ¹⁰iam extat in cogitatione. Ex corde enim ¹¹primum ¹²fornicationes sunt auferendæ, & non prorumpent in opere. Hinc est quod per Prophetam dicitur: Accingite lumbos vestros, super vbera vestra: hoc est in corde libidines refecate, quæ ad lumbos pertinent. Nam cor super vbera est, non in lumbis.

15 Libidinis immoderata licentia, nescit habere modum. Nam dum se vitiosus animus in explenda fornicatione, carne luxuriante, laxauerit: nihilominus ad alia nefanda scelera suadentibus dæmonibus transit: dumque immoderatè metas pudoris excesserit, crimen criminibus adiicit, paulatimque ad deteriora procedit.

16 Non ita suavis est amantium, immo amantium incerta carnis libido, sicut experta: nec ita delectat fornicatio, dum primum committitur: nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam verò si in vsum venerit, tantò perditatis ¹²dulcior fit, vt ¹³superare difficile sit. Vnde & sæpe ex consuetudine delinquendi, quasi captiui ad peccandum cum quadam violentia trahimur: sensusque nostros contra rectam vo-

luntatem

luntatem in nobis rebellare sentimus.

17 Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis, quam amor castitatis: adhuc peccatum in homine regnat. Certè si amplius delectat pulchritudo intimæ castitatis, iam non regnat peccatum, sed regnat iustitia. Nam non solum de commissa fornicatione peccatum regnat in homine: sed si adhuc ¹⁴delectatur, atque animum teneat, proculdubio regnat.

18 Fornicatio carnis, adulterium est: fornicatio animæ, seruitus idolorum est. ¹⁵Est autem & spiritalis fornicatio, secundum quod Dominus ait: Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam iam mœchatus est eam in corde suo.

19 Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamuis quisque diuersa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus & regnum Dei clauditur, & homo à Deo separatur.

20 Inter cæteta septem vitia ¹⁶fornicatio maximi est sceleris: quia per carnis immunditiam templum Dei ¹⁷violat, & tollens membrum Christi, ¹⁸facit membrum meretricis.

21 ¹⁹Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabo, quam per cætera vitia. Cùm enim ille varijs tentamenti illectos homines conetur pervertere, magis ²⁰tamen mœchandi desiderium suggerit: quia utrunque sexum in hoc vitio amplius agrotare intendit.

32.9.7.

14 delectetur.

15 Est autem
immundus. spi-
ritus in forni-
cando secundū
c.

Augustin. li.
1. de Sermo.
Dñi. in mon-
te G. 11.

16 vitium for-
nicationis ma-
ximum scelus
est Grat. verū
in nullo M. s.
17 violatur.
18 faciens.
19 Maxime
excus.

20 autem;

12 dulcis.

13 superari dif-
ficile possit.

Dæmo-

22 Dæmones scientes pulchritudinem esse animæ castitatem, & per hanc hominem Angelicis meritis, è quibus illi a psi sunt, coæquari, liuore perculsi inuidiæ, iniiciunt per sensus corporis, opus desideriumque libidinis, quatenus à celestibus deorsum deiectam animam pertrahant, secumque quos vicerint gloriantes ad tartara ducant.

23 Quando impulsu dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, diuini iudicij metus, & æterni tormenta incendiij ante oculos proponantur: quia nimirum omnis pœna grauior: supplicij formidine superatur. Sicut enim clauus clauum expellit: ita sæpe recordatio ardoris gehennæ, ardorem²¹ excludit luxuriæ.

24 Quidam in iuuentute luxuriosè viuentes, in senectute continentes fieri delectantur: & tunc eligunt²² seruire castitati, quando eos libido seruos habere contemnit.

25 Nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in iuuentute luxuriosè vixerunt. Tales non habent præmium, quia laboris certamen non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laboriosa certamina.

21 dæmones.

22 seruire castitatem.

De

De Continentia.

C A P. XL.

1 **A**DEO datur continetia: sed petite, inquit, & accipietis. Tunc autem tribuitur, quando Deus gemitu interno pullatur.

Matth. 7.

2 Prælatam virginitatem esse in nuptiarum coniugio. Illud enim bonum, hoc optimum. Coniugium concessum est, virginitas admonita, tantum, non iussa. Sed ideo tantum admonita, quia nimis excelsa.

1. Corinth. 7.
1 nuptiarum. Illud

3 Geminum est bonum virginitas, quia & in hoc mundo solitudinem sæculi adimit, & in futuro æternum castitatis præmium percipit.

4 Virgines foeliciores sunt in vita æterna, Esaiã testante: Hæc dicit Dominus Eunuchis. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum: & nomen melius à filijs & filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. Nec dubium quòd qui casti perseuerant & virgines, Angelis Dei efficiuntur æquales.

Gregor. libr. Pastor. Curæ admonit. 29.
part. 3.
Locus Esaiã c. 36.

5 Amanda est pulchritudo castitatis, cuius degustata delectatio dulcior inuenitur, quàm carnis. Castitas enim fructus suauitatis est, & pulchritudo inuiolata Sanctorum. Castitas securitas mentis est, & sanitas corporis: vnde & ali-

quos

quos gentilium gymnicos legimus perpetuam Veneris abstinenciam exercuisse, ne virtutem libidine frangerent. Luxuriosa namque vita carnem citò debilitat, fractamque celeritè ducit ad senectutem.

6 Omne peccatum per penitentiam recipit vulneris sanitatem: virginitas autem si labitur, nullatenus reparatur. Nam quamvis penitendo veniæ fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit pristinam.

7 Virgo carnem non mente, nullum præmium habet in repromissione. Unde & incipientibus virginibus Saluator in iudicio veniens, dicit: Amè dico vobis, nescio vos. Vbi enim iudicans mentem corruptam inuenerit, carnis proculdubio incorruptionem damnabit.

8 Nihil prodest incorruptio carnis, vbi non est integritas mentis. Nihilque valet mundum esse corpore eum qui pollutus est mente.

9 Multi sunt reproborum, qui carnalis corruptelæ contagium nesciunt: qui sicut in fœcundi sunt corpore, ita steriles manent mente operisque boni fœcunditate: qui rectè de virginitate gauderent, si alijs prauis operibus non inferirent.

10 Qui continentiam profitetur, & ab alijs terrenis desiderijs non subtrahitur, quamvis hunc luxuria carnis non polluat, diuersa tamen mundanæ conuersationis operatio maculat.

11 Virgines de suis meritis glorientes hypocri-

Gregor. libr.
6. Exposit. in
1. Reg.
Matth. 25.

Greg. li. Moral.
23. c. 4. &

tis

tis comparantur, qui gloriam boni operis foris appetunt, quam intra conscientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promissa cœlestia non perueniunt: quia ipsi sibi virginitatis præmium per elationis vitium auferunt, hoc est enim in Euangelio non habere virgines in vasis oleum, id est non seruare intra conscientiam boni operis testimonium: sed in facie gloriari apud homines, non in corde apud Deum.

12 Ruina adulterij excipitur destinatione matrimonij: meliusque est vxorem ducere, quam per libidinis ardorem perire.

13 Quosdam conjugale decus, non pro gignendis filijs delectat, sed hoc pro turbulenta carnis, & libidinosa consuetudine appetunt: sicque bono malè vtuntur.

14 Vitia per se mala sunt, coniugia verò & potestates per se quidem bona sunt: per ea verò quæ circa ea sunt, mala existunt. Coniugia enim per id mala sunt, per quod dicit Apostolus: Qui autem cum vxore est, cogitat quæ mundi sunt. Et propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat. Sic & potestates per elationem, per oppressionem, per iustitiæ quoque præuaricationem malæ existunt. Nocent enim nuptiæ, nocent & potestates, sed per id quod eis iuxta ponitur, non per se: exemplo itineris recti, iuxta quod spinæ nascuntur, quæ surgentes à latere nocent eis, qui recto itinere gradiuntur.

li. 9. Epistolarum
Epistola ad Theostam.

August. libr.
de bono coniug. c. 14.

1. Corinth. 7.

Ff

De

De Cupiditate.

C A P. XLI.

1 **N**ON posse quempiam spiritualia bella suscipere, nisi prius carnis edomuerit cupiditates.

2 Non potest ad contemplandum Deum mens esse libera, quæ desiderijs huius mundi, & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspiciere poterit oculus, quem puluis claudit.

3 Omni peccato peior est auaritia, & amor pecuniarum. Vnde & per Salomonem dicitur: Nihil est scelestius quam amare pecuniã, hic enim animam suam venalẽ facit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.

4 Cupiditas omnium criminum mater est. Vnde & Apostolus ait: Radix omnium malorum cupiditas est: quam quidam appetentes errauerunt à fide. Si ergo succiditur radix criminum, non pullulant cæteræ soboles peccatorum.

5 Multi causa cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidem abnegauerunt. Cupiditas enim Christum vendidit. Nam & plerisque tantum in rebus alienis est desiderium, ut etiã homicidium perpetrare non vereantur: Sicut Achab, qui appetitum cupiditatis suæ sanguinis expleuit effusione.

Sæpe

Gregor. li. i.
in 1. Reg.
1 se mens erige
re.

Eccles. 10.
Gregor. lib.
20. Moral. c.
12.

1. ad Timoth.
6.

2. renuntiauerunt.

3. Reg. c. 21.

6 Sæpe iniqui mala, quæ concupiscunt, assequuntur; quatenus de affectu mali desiderij fortius puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem conuertit eorum, pro eo quod in sæculo nequiter appetunt: ut hac experientia resipiscant, & conuertantur ad Deum, à quo mente recesserunt. Deum ergo sibi propitium nouerit aduersari, qui quod temporaliter concupiscit, non permittitur adimplere. Secreto autem Dei iudicio fieri creditur, ut durius peccent hi, quorum cupiditatem effectus statim sequitur actionis.

7 Nunquam satiari nouit cupiditas. Semper enim auarus eget: quantoque magis acquirit, tantò amplius quærit: nec solum desiderio augendi excruciat, sed etiam amittendi metu afficitur.

8 Inopes nascimur in hac vita, inopes recessurum de hac vita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tantò amore cupimus?

9 Plerique potentes tanta cupiditatis rabie inflammantur, ut de confinijs suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus rectè per Prophetam dicitur: Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum ad agrum copulatis vsque ad terminum loci. Numquid soli vos habitabitis in medio terræ? Tales quippe homines infernum sibi aditum, diabolum rapere ad perditionem idè Pro-

3 resipiscant reuertè ad Deum

Gregor. lib.
Moral. 15. c.
12.
Sunt verba
Horatij li. 1.
epistolarum
epistola 2.

Greg. 3 part.
Pastor. curz.
admonit. 2. 1.
Esa. c. 5.

Esai. eodē c.
4 sequer.

5 si iniqui moriētes.

6 sua cupid.

Genes. 2.

Genes. 4.
3. Regum 11.

7 cupiditas:
3. Reg. 21.

pheta ⁴consequenter annunciat, dicens, Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq; vilo termino, & descendunt fortes eius & sublimes gloriosiq; eius ad eum. Nec mirum ⁵quòd morientes inferni ignibus deputentur, qui viuentes flammam cupiditatis suæ minimè extinxerunt.

10 Qui desiderio ⁶cupiditatis exæstuant, flatu diabolicæ inspirationis vruntur. Accendit enim mentem Eua inperbia, vt de ligno vetito manducaret. Accendit Caim mentem inuidia, vt fratrem occideret. Accendit Salomonem luxuriæ facibus, vt per amorem libidinis idola adoraret. Accendit Achab ⁷cupiditate, vt homicidium avaritiæ annecteret. His ergò inspirationibus diabolus corda hominum occultis deprauat cupiditatibus.

De Gula.

C A P. XLII.

1 **P**RIMA concupiscentiæ suggestio panis est, cui si minimè ceditur, diuersa edacitatis desideria non comprimuntur. Vnde & Daniel, Panem, inquit, desiderij non comedi: hoc est eius concupiscentiã non impleui.

2 Prima est luxuriæ materies saturitas panis.

Vnde

Vnde & Propheta Sodomam de satietate panis accusat, dicens: Hæc fuit iniquitas Sodomorum, superbia, saturitas panis, & abundantia aquæ. Panem quippè Sodomitæ immoderatè sumentes, in turpitudinem defluxere flagitiorum, atq; inde meruerunt, comitante superbia, cœlestibus aduri incendijs, ex quo modum non tenuerunt edacitatis.

3 Utile est cauere gulam ciborumque concupiscentiam. Quid enim tam noxium, quàm vt animus seruiat ventri & escæ, quæ sunt destruenda, testante Apostolo, ac dicente: Deus autem & hunc, & hanc destruet.

4 Proxima est ventri libido: sicut loco, ³ita vitio. Vbi enim ventris cura, ibi & eorum, quæ circa ventrem sunt, proxima. In ordine namque membrorum genitalia ventri iunguntur: Dumq; vnum ex his immoderatè reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

5 Non ad luxuriam, vel ad satietatem: sed tantummodo vt corpus sustentetur, epulis est utendum. Nam vt Philosophi ⁴dixerunt, Cibandus est venter vt contineat, animam, non vt corrumpat.

6 Qui nimium cibus vtuntur, quantò magis ventrem pascunt, tantò amplius ⁵sensum mentis obtundunt. Nam Græci dixerunt, ex crasso ventre subtilem sensum gigni non posse. Nam gulæ saturitas nimia, aciem mentis obtundit,

Ezech. 16.

Greg. 3. part.
Pastor. curæ
admonit. 20.

1. ad Corint.
6.

3 sic.

Leo pp. ser.
3. de ieiunio.

4 differunt cibus inuentos esse vt contineat anim. Plato dialogo 8. de Repub. duplicem causam affert. cur cibus necesarius sit. 5 aciem.

inge-

1 Erior.

Daniel. 10.

2 expleni.
Ex Greg. lib.
Moral. 30. c.
13.

ingeniumque hebescere facit.

7 Libidinis ignes ciborum ⁶fomite incrementum: corpus autem quod abstinentia ⁷frangit, tentatio non exurit. Unde & tres pueros abstinentes, flamma Babilonij incendij & si tetigit, non combussit: quia nimirum & si desideriorum carnalium ignis abstinentium mentes inflamat, usque ad consensum tamen concupiscentiæ, vel operis non exurit.

8 Cui abundantia est epularum, ardentis diuitis intendat supplicium, cuius tanta in inferno inter ignes erat inopia, quanta hic epularum fuerat copia. In hoc enim seculo esurire, & sitire noluit, propterea illic inter flammam sitiens, stillam aquæ quæsiuit, nec ⁸meruit.

9 Considerandum quàm vehementer arguantur comessatio & sumptuosa conuiuia. ⁹Nam per Prophetam comminatur Dominus: se non hanc ¹⁰relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiunt. Dicit enim per Esaiam: Ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini.

10 Sicut omnes carnales ¹¹cupiditates per abstinentiam refecantur: ita omnes animæ virtutes edacitatis vitio destruantur. Inde est quod & princeps cocorum muros Ierusalem subuertit: quia & venter, cui seruitur à cocis, virtutes animæ destruit. Neque enim posse quempiam vir-

tutum

tutum perfectionem attingere, nisi prius ventris edomauerit ingluuiem.

11 Nemo potest dominari cæteris vitijs, nisi prius ingluviæ restrinxerit ventris. Nec quisquam facile poterit à semetipso spiritus immundos expellere, nisi per abstinentiã gulæ. Tunc enim hostes, qui extra nos sunt a nobis fortius superantur, quãdo prius, quæ intra nos sunt vitia extinguuntur. Nam frustra foris agit bellum, qui intus habet periculum.

12 Non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatem cauendam. Nam sæpè accuratius præparata, sine gulæ concupiscentia degustantur: & sæpe abiecta, & vilia edendi cupiditate sumuntur. Sicque fit, ut non sit in culpa ciborum qualitas, sed illud reputetur in vitium, quod cum desiderio degustatur.

13 Quatuor sunt genera distinctionum in gulæ appetitu, idest: quid, quando, quantum, & quomodo appetatur. Quid ad rem ipsam pertinet, quæ appetitur. Quando, si ante legitimum tempus quid appetatur. Quantum verò, ad immoderationem refertur. Quomodo ad impatientiam festinationis ascribitur.

14 Nullus homini tam importunus exactor est, quàm venter: qui quotidianam refectioñe, quotidiana famis exactio adimplet. Cum cæteris enim vitijs, & si interdum nascimur, interdum tamen cum eis non morimur: cum isto autem & nascimur, cum isto & morimur.

Plerun-

Gregor. libr.
Moral. 30. c.
13.
6 fomentis.
7 frangitur.

Gregor. ho-
mil. 40. in
Euang.

8 mer. accipere

9 per Propht. ita
ut comminatur
Dominus.
10 dimissurum.

Esai. c. 22.

Ex Greg. lib.
3. Past. curz
admonit. 20.
11 motus cupi-
ditatis absti-
nentia.
Ierem. 19.

Greg. li. Mo-
ral. 30. c. 13.

Gregor. ibi-
dem.

Gregor. ibi-
dem.

Greg. li. Moral.
30. c. 14.
12 obrepit.

15 Plerunque voluptas vescendi ita sub obtentu necessitatis¹² subrepat, vt dum putatur seruii necessitati, voluptatis desiderio seruiatur: nec facile discernitur vtrum quod accipiatur gulæ, an indigentia deputetur.

De Ebrietate.

C A P. XLIII.

1 esca.

1

¹SCA crapulam, potus ebrietatem generat. Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis, ²flammam libidinis.

2 flam. suscit.

2

Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit, nesciat: Vnde etiam & malum non sentitur, quod per ebrietatem committitur. Verum est, quod iuxta Prophetam dicitur: Fornicatio, & ebrietas auferunt cor. Fornicatio enim sicut in Salomone infatuat sapientem. Ebrietas sicut in Loth sensum rationis captiuat. Vnde in Prouerbijs: Potentes, inquit, qui iracundi sunt, vinum non bibant: ne cum biberint, obliuiscantur sapientiam.

Osee 4.
3. Reg. 1.
Genes. 9.
Prouerb. 31.

3

Plerisque laus est multum bibere, & non inebriari. Audiant hi aduersum se dicentem Prophetam: Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

Esa. 5.

4

Vino multo deditos, & luxuriosè viuentes. Esaias sic arguit dicens: Væ qui cōsurgitis mane

Esa. 5.

ad

ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperum, vt vino æstuetis. De talibus & alio loco dicitur. Væ tibi ciuitas cuius rex iuuenis est, & cuius principes mane comedunt.

Eccles. 10.

5 Multi enim à mane vsq; ad solis occubitum ebrietati & gulæ voluptatibus deseruiunt, nec intelligunt cur nati sunt: sed cōsuetudine beluina detenti, luxuriæ tantum tota die epulisque inferuiunt.

6 Clamat Iohel Propheta his qui ebrietate deseruiunt, dicens: Expergiscimini ebrii & flete, & ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Quo testimonio non ait tantum: Flete omnes qui bibitis vinum, vt bibere omnino non liceat, sed adiecit, in dulcedine: quod ad voluptuosam pertinet & prodigam effusionem. Nam quantum satis est necessitati, edocet Timotheum bibere, Apostolus, dicens: Vino modico utere

Ioel. c. 1.

7 Non solum ex vino inebriantur homines, sed etiam ex cæteris potandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Vnde & Nazareis, qui se sanctificabant Domino, præceptum est vinum & ciceram non bibere. Vtraque enim statum mentis euertunt & ebrios faciunt: luxuriam quoque carnis vtraque æqualiter gignunt.

Num. 6.

8 Quidam continentes sicut panem cum pondere edunt, ita & aquam cum mensura sumunt: asserentes ad castimoniam carnis, etiam aquæ abstinentiam conuenire.

De Abstinentia.

C A P. XLIIII.

Hoc est perfectum & rationale ieiunium, quando noster homo exterior ieiunat, & interior orat. Facilius per ieiunium oratio penetrat cœlum. Tunc enim homo spiritalis efficitur, Angelis coniungitur, Deoq; liberior copulatur.

2 Per ieiunium etiam occulta mysteriorum cœlestium reuelantur, diuiniq; sacramenti arcana panduntur. Sic namq; Daniel, Angelo reuelante, mysteriorum sacramenta cognoscere meruit. Hęc enim virtus & Angelorum manifestationes & eorum annunciationes ostendit.

3 Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentamenta dæmoniorum. Citò enim per abstinentiam deuiuncuntur. Vnde etiam Dominus & Saluator noster eorum incurfus ieiunijs, & orationibus præmonet superare, dicens: Hoc genus non eijcitur nisi per orationem & ieiunium. Immundi enim spiritus ibi se magis iniiciunt, vbi plus viderint escam & potum.

4 Sancti quam diu in huius sæculi vita ¹habitāt desiderio superni roris corpus suum aridum portant. Vnde & Psalmista: Sitiuit, inquit, in te

anima

Gregor. lib.
Moral. 30. c.
9.

Daniel. 10.

Matth. 17.

inhabitāt.
Psal. 62.

anima mea quàm multipliciter tibi caro mea. Caro enim tunc Deum fitit, quando per ieiunium abstinet & arefcit. Abstinentia & viuificat & occidit: viuificat animam, corpus necat.

5 Sæpe abstinentia simulatè agitur, ieiuniaq; per hypocrisis exercentur. Quidam enim ²inra inedia corpus suum ³laniant, exterminantes sicut ait ⁴Euangelista, facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes. Ore namque pallefcunt, corpore atteruntur, cordis alta suspiria ducunt. Ante mortem quoque mortiferis se supplicijs tradunt: tantumq; miseri laboris exercitium, non pro Dei amore, sed pro sola humanæ laudis admiratione sectantur.

6 Quidam incredibiliter abstinent, vt hominibus curiosis Sancti appareant: sed hoc bonum abstinentiæ talibus non est virtus reputanda, sed vitium: quia bono malè vtuntur.

7 Ieiunium & eleemosina in abscondito esse amant, vt solus Deus qui inspicit omnia, meritum operum bonorum rependat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt, nequaquam à Deo iustificantur: quia iuxta sermonem Euangelicum, mercedè suā ab hominibus ⁵recipiunt.

8 Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui aut à cibis abstinent, & prauè agūt, dæmones imitātur: quibus esca nō est, & nequitia semper est. Ille enim bene abstinet à cibis, qui & à malis actibus, & à mūd ieiunat ambitionibus.

Gregor. lib.
Moral. 8. ca.
26.
Matth. 6.
2 dura.
3 macerant.
4 Euangelii.

Grego. lib. 8.
Moral. c. 24.

Matth. 5.
5 receperunt.
Pius PP. Nihil prodest homini ieiunare & orare & alia religionis bona agere nisi mens ab iniquitate renouetur. de penit. D. 3.
6 malitia.

Gg 2 Qui

*Leo PP. ser.
4. de qua-
drag.

9 *Qui execrationis studio, non abstinentiæ voto ab escis carniū se suspendunt, hi potius execrandi sunt: quia Dei creaturam vñibus humanis concessam reiiciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilq; esse iudicatur immundum, Paulo testante Apostolo: Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.

10 Spernitur ieiunium quod in vesperum deliciofa repletionem ciborum reficitur. Neque enim reputanda est abstinentia, vbi fuerit saturitas ventris subsecuta.

11 Spernitur ieiunium quod in vesperum delitijs compensatur, dicente Esaia Propheta: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, voluntas enim delitiæ intelliguntur. Sicut enim repetitio debiti, & lites, & contentio, & percussio: ita & delitiæ improbantur à Propheta in ieiunio.

12 Tota enim die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam vespere sibi delicias præparat.

13 Non est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum amplius grauatur ⁷ caro pondere inediæ, ⁸ malum agat postea, nec bene facere incipiat: & quæ addicitur, vt vsu mali careat, simul & boni officium, dum plus præmitur, perdat. Solicita igitur discretionem carnis est moderanda materies, scilicet ne aut integrè extin-

guatur,

guatur, aut immoderatè laxetur.

14 Infirmirate carnis nimia prævalente, ad perfectionem pertingere nemo potest. Nam quamuis Sanctitatis amorem quisque habeat: exequi tamen non valet operis meritum, cui intentione cordis deseruire ⁹ conatur.

15 Corporis debilitas nimia etiam vires animæ frangit, mentis quoque ingenium facit marcescere: nec valet quicquam boni per imbecillitatem perficere.

16 ¹⁰ Ne quid nimis. Nam quicquid cum modo & temperamento fit, salutare est: quicquid autem nimis & vltra modum est, perniciosum ¹¹ fit, studiumque suum in contrarium vertit. In omni ergo opere modum & temperamentum oportet habere. Nam omne quod excedit, periculosum est; sicut aqua, quæ si nimios imbres præbeat, non solum nullum vsu adhibet, sed etiam periculum exhibet.

9 cogitur.

10 Ne quid nimis agendum.

11 est.

Ad Titum. i.

Esaia 38. &
Hierony. in
hunc locum.

7 corpus.

8 nec malum.

Cassianus
coll. 2. de di-
screr.

NO-

N O T Æ
ET EMENDATIONES
In Librum Secundum
SENTENTIARVM DIVI ISIDORI.

C A P V T I.

NULLVS autem magis sapiens.] Hæc sententia & sequens quæ incipit excellentior est, non extant in Gottico Toletano, verum in reliquis M. ff. & in editis inveniuntur; quapropter retinendas censeo, præsertim cum desumptæ videantur ex D. Grego. lib. 15. Moral. c. 25. & ex lib. 13. c. 14.

Propheta] Jeremias 10. Et si stultus factus est omnis homo à scientia, in editione vulgata non est, sua, neque apud septuagint. *ἐμωπλῆν τὰς ἀνομοίας ἀπὸ γνώσεως*. verum apud Hebræos est a scientia sua, & ita vertit D. Hieron. Jerem. c. 10. quamuis cap. 51. à scientia tantum.

Primum est.] Ex D. Grego. ferè ad verbum hæc sententia & sequens lib. 18. Moral. c. 25.

Sapientia scribæ in tempore otij.] Locus est Eccl. 38. vbi in editione vulgata sic est, sapientia scribæ in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapientiam percipiet. Dicitio scribæ non est verbum imperandi, sed genitius, vt con-

stat

stat ex Græcis *σοφία γραμματέως ἐν ἐγκαίρῳ σχολῆς*. Et Complut. editio ita habet: sapientia scribæ in opportunitate otij, scilicet consistit aut comparatur. Sunt qui sapientiam legât, & tunc scribæ, est nominatiuus, ira vt sit sensus, scribæ, hoc est legis doctores sapientiam percipient in tempore, quo vacui & liberi sunt ab operibus seruilibus, & illiberalibus, totos se veritatis speculationi tradentes, sed hæc interpretatio licet à Doctis probetur Græcæ editioni non conuenit. Isidorus locum desumpsit ex D. Grego. lib. 16. Moral. c. 25. Nullus quippe (inquit) eam planè recipiet, nisi qui ab omni se abstrahere actionum carnalium fluctuatione contendit: vnde & aliàs dicitur sapientiam scribæ in tempore otij, & qui minoratur actu ipse percipiet eam.

Vnde Dominus] sensum de scriptura sumit & nō verba. Locus est Lucæ 12. Ille autē seruus, &c.

Nihil prodesse homini scire.] In vno C. M. s. est, nihil prodesse oēm scire, quæ lectio nō displicet.

C A P. II.

CONFESSIONE oris.] In omnibus editis erat, confessionis oris, malè: sed in omnibus M. ff. confessione oris: quam lectionem probo, sic est apud Paul. ad Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit.

C A P.

C A P. III.

SI tradidero corpus meum, ita ut ardeant.] Omnes cc. M. ff. habent, Si tradidero corpus meum ut ardeam, sic habet Cyprianus de unitate Eccle. & Cassianus collat. 1. de Monachi dist. c. 6. Locus est apud Paul. 1. ad Corinth. c. 13. Græcè *ὡς κωνδισσομαι.*

C A P. V.

PERDITIO ex te tua Israel in me auxilium tuum] Osee 13. vulgata editio sic habet, Perditio tua Israël: tantummodo in me auxilium tuum, in septuaginta est, corruptioni tuæ Israël quis auxiliabitur: quem sensum D. Hieron. in Oseam interpretatur.

Hominis meritum.] Ex D. Gregor. lib. Moral. 18. c. 25. ferè ad verbum, illud autem de latrone ad notandum propter fratricidium fuisse in supplicium actum.

Sic & obdurare dicitur Deus hominem.] Exod. 4. ad Mosem dicitur de Pharaone: Ego obdurabo cor eius Gregor. Moral. 11. cap. 5. obdurare (inquit) quippe per iustitiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit, & Homi. 11. in Ezech. exponens illud, Ego indurabo cor Pharaonis, non enim cor peccantis Dñs obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat.

C A P. VI.

DATUR ei quod sit malus qui vult esse bonus.] Gottus & alij cc. M. ff. datur ei, qui vult esse bonus: alius nec vult, nec datur ei, ut sit bonus. Tota sententia desumitur ex D. Grego. lib. 29. Moral. c. 32.

C A P. VII.

DE conuersis] Conuersi in vniuersum vocantur omnes, qui in monastica vita Deo militant: ut est apud Pammachium in regula; & apud Cass. lib. 4. de institutis renuntiantium. c. 1. Renunciantes vocantur conuersi: nunc in monasticis ordinibus laici appellantur conuersi.

Vehis] Eccle. 2. Gregorius lib. 5. exposit. in pri. regulam. cap. 13. interpretatur locum, sustentiam, inquit, perdunt, qui bona, quæ inchoant, non consumant.

Ante venturi exitus diem] Id probat Gregorius lib. Moral. 5. c. 8. & lib. 9. c. vlt.

In freno & chamo] Locus est Psal. 31. vbi ita legitur: In chamo & freno maxillas eorum constringe. sic septuag. legunt & Basilii & Theodoretus, per chamum & frenum disciplinam intelligentes. Chamus Græcis est genus vin-

culi, ^{χίμωσ} sunt qui vertant: lupato & freno: verū in psalterio Isidoriano est, in freno & chamo.

C A P. IX.

ANTE *conuersionem*] Tota hæc sententia desumpta est ex Greg. Homil. 2. in Euangel. Lucæ 18. de cæco illu minato, exponente illud mysticè: Et qui præibant increpabant eum vt taceret.

C A P. X.

FRAVS & *desidia*] De desidia & fraude fusè disserit Grego. lib. Moral. 9. c. 17. ex quo loco tota hæc sententia deducitur.

Valet interdum] Est apud Gratianum Dist. 81. in editis & in Decreto Gregoriano, est pro animæ salute. In Gotticis omnibus M. ff. est pro animi salute.

C A P. XI.

MORES *inchoantium*] Gottus c. & multi alij ex M. ff. sic habent. Nam cætera perfectorum exempla mores inchoantium perficere ad benè viuendum. Reprobi autem non attendunt documenta bonorum &c. vnus c. legit: Nam certa. Illud

verò

verò nisi perfectorum informetur exemplis patrum, in nullo c. M. s. est. Verum retinui lectionē excusi C. eo quod sensus est dilucidior, & auctoritate Gregorij nixus; in quo lib. 25. Moral. c. 7. sic est. Nam quasi quædam fomenta igni dare est, in exercitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta Dominica ministrare.

Quia ea legendo] Alludit ad illud Gregorij lib. 24. Moral. c. 6. viua lectio est, vita bonorum.

C A P. XII.

RESPEXIT *comota est & cōtremuit terra*] Ex duobus psalmis psal. 103. Qui respicit terram & facit eam tremere & psal. 17. comota est & contremuit terra; & psal. 76. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, Cōmota est, & contremuit terra. In Psalterio Isidoriano, in hoc loco psal. 76. sic est: Illuxerunt fulgura tua orbi terræ, vidit & commota est terra.

C A P. XIII.

SEIPSUM *nosse hominem*] Gottus & alij M. ff. habent seipsum nosse homo, obiter obseruandum est, ad intelligentiam diuinæ scripturæ & huius loci, quod vox homo in diuinis literis multis sumit modis; aliquñ

Hh 2

pro

pro natura, aliqñ pro culpa aliqñ pro fragilitate. Pro natura humana Genes. 2. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; Pro culpa psal. 8 1. Vos autem sicut homines moriemini, hoc est sicut inobedientes peccatores, & 1. ad Corinth. 3. Cum sit inter vos zelus & cōtentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Pro fragilitate. Ierem. 17. Male dictus, homo qui spem suam ponit in homine; ac si apertè dicat in infirmitate, & fragili fundamento innititur, Et Esai. 3 1. Ægyptus homo & non Deus. Homo etiam vocatur, qui humana sapit, vt adnotauit Gregorius lib. 24. Moral. c. 6. & adducit illud. 1. ad Corinth. cap. 3. Nonne homines estis? vocatur & qui carnis illecebris & concupiscentiæ ardore vincitur, Ezech. 24. Vos autem grex pascuæ meæ homines estis, Et Esai. 2. Incuruauit se homo, & humiliatus est vir. Inde homines carnales, iumenta vocantur, & affectus bestiarum illis tribuuntur. Ioel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Et illud Ierem. Vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. & Ezech. 23. Vt carnes asinorū carnes eorum, & fluxus equorum fluxus eorum, vt Dauidicum illud exprimat psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.

Quod prauus est] In omnibus excusis erat quod paruus est, verum consentientibus om-

nibus

nibus c.M. fl. posui quod prauus est.

Ne iudicatur à Deo] Ex illo Pauli Quod si nosmetipsos diiudicarem non vtique iudicaremur, dum iudicamur autem à Domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.

Ille pœnitentiam] Est apud Gratianum de pœn. dist. 5. c. 9. Et in Decreto Gregoriano sic habetur. Ille pœnitentiam dignè agit, qui quæ commisit, sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat; nam qui plangit peccatum & iterum admittit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum; quia quanto magis lauerit, tantò magis lutum facit. Huius canonis lectionem à viris Doctis. magno studio, & accurata diligentia perspectam, in summo loco habeo: Tamen ponam aliorum codicum lectiones, vt doctus lector intelligat, me quoque in emendatione huius libri omnem curam, & studium adhibuisse. Sunt apud me duo cc. verendæ antiquitatis, alter ex bibliotheca sanctæ & augustæ ecclesiæ Toletanæ, scriptus æra DCCCCLIII. alter ex insigni Collegio Ouetensi apud Salmaticam antiquior, vterque literis Longobardis in in pergamino scriptus, qui sic habent. Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat; nam qui plangit peccatum & iterum committit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum, quem quanto magis abluerit, tanto amplius lutum facit.

1 Alius C. admittat.

Me

Me oportet operari] Paulò aliter est in editione vulgata Ioan. 9.

Et Propheta] Locus est Ierem. 12. quem Hieronymus de captiuitate Babylonica, aut de extremo iudicio interpretatur.

Tunc autem videbitur.] Gottus vocem autem, reijcit & Grego. lib. Moral. 18. c. 7. modo (inquit) enim non videtur, & propè est, tunc videbitur, & propè non erit.

Curabant contritionem] Locus est Ierem. 6. & tota sententia videtur ex D. Hieronymo desumpta ibidem.

C A P. XIII.

IN *innocentiam boni finis*] In excusis erat, per innocentiam boni finis, pro quo posui in innocentiam, consentientibus omnibus M. fl. & D. Grego. lib. 27. Moral. cap. 11. Ex quo loco desumitur hæc sententia; asini ergò (inquit) primogenita oue mutare, est immundæ vitæ primordia in innocentia simplicitate conuertere.

C A P. XV.

CONSILIO *immundorum*] Gottus Ecclesiæ Tolet. habet consilium immundorū spirituum, hoc est: vt & C. Oaetensis. Sententia

deduci-

deducitur ex Gregorio lib. Moral. 9. c. 25. contra bonos (inquit) consilium maligni spiritus incūt.

C A P. XVI.

TRISOR *est non pœnitens*] Habetur apud Gratianum de pœnit. Dist. 3. cap. 11. & apud Mag. in 4. Dist. 14. tamen in vtroque C. per antiquo Gotrico, est effectum pœnitentiæ non habere, & stenda iterum non admittere.

C A P. XVIII.

MULTI *vitam sine crimine habere possunt sine peccato non possunt.*] Peccatum hic vocat, quod non est capitale scelus; crimen verò qđ peccatū ad mortē dicitur. Sic Cassian. explicat collat. 11. c. 10. Omnis, inquit, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen ipsius in eo est; & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Et iterum: Scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Quod intelligendum est non de omni genere peccati, sed de capitalibus tantum criminibus dici, à quibus quisquis se abstrahere atque emundare noluerit, pro illo in alio loco prædictus Apostolus ne orari quidem

debere

1 Ioann. 3.

Ioann. 5.

debere pronunciat; Qui scit inquit, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabit ei vitam peccanti, non ad mortem: est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis. Cæterum de illis quæ pronunciantur non esse ad mortem, à quibus etiam hi qui fideliter in Christo deseruiunt, quantalibet semetipsum circumspicione custodiant, immunes esse non possunt, ita dicitur; Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est: & iterum; Si dixerimus, quia non peccauimus mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis. Impossibile namque est, quemlibet sanctorum, non in istis minutis, quæ per sermonem, per cogitationem per ignorantiam, per obliuionem, per necessitatem, per voluntatem, per obreptionem, per somnium admittuntur, incurrere, quæ licet ab illo peccato, quod ad mortem dicitur esse, aliena sint, culpa tamen ac reprehensione carere non possunt.

In eum qui deliquit] Erat in excus. in reum, verum ex C. Gotto & alijs M. ff. posui in eum qui deliquit. Alij in reum sine illo: qui deliquit. Gotici C. lectionem probo.

Ex paruis & minimis guttis] posui ex paruis & minimis guttis: ut est in utroque C. Gotth. Similitudo est apud Grego. lib. 3. Past. curæ admonit. 34. altos quippe gurgites fluminum parua sed

innu-

innumera replent guttæ pluuiarum. In excusis erat, ex paruisissimis, intelligitur dispositiue leuia disponunt ad mortalia.

C A P. XIX.

QUONIAM *charitatem*] Locus est apud Paul. 2. ad Theff. 2. eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salui fierent, ideo mittit illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.

C A P. XX.

CLAMOR *est*] De clamore vide Gregorium in expositione secundi psal. pœnit. in illud quoniam tacui, & psal. 7. & 3. lib. Pastor. curæ admonit. 10. ibi clamorem libertatem peccandi vocat.

C A P. XXII.

DERIQUE *nō voluntate, sed sola necessitate peccant*] Loquitur Isidorus de necessitate, quæ non reijcit voluntarium; cum duplex sit peccatum absolutum & ex conditione, Mag. lib. 2. Dist. 36.

C A P. XXIII.

NISI *diuina gratia manum iacentis apprehendat*] Alludit ad illud Socrus Simonis febricitantis. Marc. 1. accedens, (inquit) eleuauit eam apprehensa manu eius, & continuo dimisit eam febris.

Cadere in puteum] Luc. 14. cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbati. vide Augustin. de quaest. Euang. lib. 2. q. 29.

Propheta asserit] Locus est Esaia 31. Conuertimini, sicut in profundum recesseratis filij Israel. Vbi Simmachus Agite poenitentiam, qui profundo consilio atque peccato, a Domino recessistis. Ex Hieronimo.

C A P. XXV.

VNUM *iniquitas*] Sic Grego. lib. Moral. 10. c. 11. omne peccatum aut sola cogitatione committitur, aut cogitatione simul, & opere perpetratur. Iniquitas ergo in manu est, culpa in opere.

Sicut vipera] Et 23. & Luc. 3. Iob 20. Occidet cum lingua viperæ. vbi Gregorius lib. 15. Moral. c. 9. Viperæ autem cum conciperint filij earum in ventre fauiunt: Qui ruptis lateribus matrum, ex earum ventribus procedunt; vnde & vipera,

eo quod vi pariat nominatur. Vipera itaque sic nascitur vt violenter exeat, & cum matris suæ extinctione producat. Quod verò falsum sit viperarum fætus viscera parentis perforare docet Aristoteles lib. 5. de Histor. animal. c. 39. Vipera inquit, parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpuntur, & singulis diebus singulos parit, plusquam viginti. Et euenit interdum, quod qui in vtero sunt, abrosis membranis, prorumpant. Hæc Aristoteles quod & adnotauit Albertus Magnus lib. 25. eo in loco Plinius lib. 10. Natur. Histor. cap. 62. eadem. Sed addit: Itaque cæteræ tarditatis impatientes prærumpunt latera occisa parente.

Bonifera contra obiectis cogitationibus serpes] in M. ff. ita est: bonifera contra obiectis cogitationes turpes a se repellit. Sic habet S. Nicolaus Martyr in sententijs; cogitationes prauas, alijs cogitationibus bonis depelle.

C A P. XXVII.

OCVLVS *hominis*] Alludit ad illud Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Quem locum de cordis intentione interpretatur Gregor. lib. Moral. 28. c. 6. vnde benè in Euangelio veritas dicit: Lucer-

na corporis tui est oculus tuus, &c. Quid enim per oculum exprimitur, nisi opus suum præueniens cordis intentio? quæ priusquam se in actione exerceat, hoc iam, quod appetit, contemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi vnaquæque actio, quæ intentionem suam, quasi intuentem oculum, sequitur? Lucerna itaque corporis est oculus: quia per bonæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Et si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; Quia si rectè intendimus, per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiã si minus bonum esse videatur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum peruersa intentione quid vel rectum agitur, etsi splendere coram hominibus cernitur, apud examen tamen interni iudicis obscuratur. Ita etiam interpretatur Chrysost. homil. 2. in Matth. & Augustin. de sermon. Domini, & contra mendacium c. 7. Theologi discrimen statuunt inter finem, voluntatem, & intentionem: de quo Magister lib. 2. dist. 39.

Si ergo intentio eius bona est.] Ambrosius idem, sed Paulò aliter libr. 1. offic. c. 30. Affectus tuus operi tuo nomen imponit.

C A P. XXVIII.

OMNES cognationes] In excusis cogitationes; quod abstuli & reposui cognationes ex Ieremiæ cap. 1. Ecce ego conuocabo omnes

cogna-

cognationes regnorum Aquilonis. Atque ita constanter legunt Hieronymus & ceteri neoterici interpretes; Septuaginta autem non habent cognationes, sed tantum, Ecce ego conuocabo omnia regna ab Aquilone. *ιδὲ ἐγὼ σικκαλὸ πάσας τὰς βασιλείας ἀπὸ βορρῆ.*

C A P. XXIX.

RECTE ex sententia dicitur.] Alludit ad illud sapient. 7. Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, Quem locum Gregorius interpretatur lib. Moral. 23. c. 10. Vnde benè quidam sapiens dixit; Mihi autem dedit Deus hæc dicere ex sententia: sententia quippe ex sensu vocata est. Et recta quæ intelligit, non ex sola scientia, sed ex sententia dicere appetit, qui nequaquam tantummodo sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri, quod dicit.

Qui bonum] Tota hæc sententia erat in excusis non autem in M. ff. vnde in margine posui.

Quadrimoda est dicendi ratio] Ita est apud Gregor. lib. 24. Moral. cap. 13. Verum Hieronymus omnem loquedi rationem his terminis circumscriptis c. 4 ad Ephesios. Quoties verò, inquit, loquimur aut non in tempore, aut importuno loco, aut non vt conuenit audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro, ad destructionem eorum, qui audierunt: quæ sententia

habetur

habetur 22. quæsit. 5. cap. Quoties.

Item quadrimoda est dicendi ratio] In omnibus excusis erat sentiendi, sed non bene. Nam locus est apud Gregor. lib. Moral. 8. cap. 22. Vis quippe summa loquentium quadrifaria qualitate distinguitur. Nam sunt nonnulli quos sentiendi simul ac dicendi amplitudo dilatat: & sunt nonnulli, quos sentiendi simul & dicendi inopia angustat. Sunt nonnulli qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sentiendi non habent. Et sunt nonnulli, qui acumine sentiendi subnixi sunt, sed ex inopia loquutionis obmutescunt.

Corde benè loquitur] Alludit ad illud Lucæ 6. Bonus homo de bono thesauro cordis profert bonum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

C A P. XXX.

MENDACES] Locus Hieronymi est epistola ad Iulianum Diaconum. Antiquus sermo est: Mendaces faciunt, ut nec vera dicentibus credatur.

Culpa leuioris.] Augustinus octo genera mendaciorum enumerat lib. de mend. cap. 14. septimumque esse ait, quod nulli obest, & prodest alicui; veluti si nolit hominem ad mortem quæsitum prodere, mentiatur: Et concilio Toletano 8. c. 2. duo ponuntur genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen om-

nino

nino non sunt sine culpa; cum aut iocamur, aut, ut proximis profimus, mentimur.

Dum præstare alienæ carni nituntur.] Intellige vitam quod est apud Gregorium libr. 18. cap. 4. Moral. quod hic deficit.

Sequenti mercede] Verba Gregorij sensum huius sententiæ explicant lib. Moral. 18. c. 4. Nā si quælibet culpa sequenti solet pia operatione purgari, quanto magis hæc facillimè abstergitur, quam mater boni operis pietas comitatur?

Sicut benè sibi conscius] Similitudo hæc deducta est ex Paulo ad Galat. 6. Opus enim suum (inquit) prober vnusquisque, & sic in semetipso gloriam habebit, & non in alio.

C A P. XXXI.

AMALO est] Augustinus in commentarijs super epistolam ad Galat. cap. 1. sic hunc Matthæi locum interpretatur. Quamuis, inquit, iuramentum amplius sit, quam est est, non non, & ideo à malo sit, non tamen à malo tuo, sed infirmitatis, aut incredulitatis eorum, qui non aliter mouentur ad fidem.

Non est obseruandum] 22. q. 4. ibi: Quo malum: aliqui M. ff. habent cum malè incautè: verum in Gottico Eccles. Tolet. quo incautè & in conciliorum codicibus.

Mu-

Mutatio est] Editi libb. permutatio. M. ff. mutatio: Quorum lectionem sequor: Nam sic habet Augustinus in psalm. 109. Pœnitentia mutatio rerum significatur.

C A P. XXXII.

A *B Allophyli* Ambros. lib. 1. offic. c. 29. aduersarios suos Hebræi Allophylos, id est alienigenas Latino appellant vocabulo. Hoc nomine dicti sunt Palestini, qui Philistæi in *o.* mutato, auctore D. Hieronymo.

C A P. XXXIV.

Q *VI ad tempus egit.*] Actorum 15. Nam Paulus Gentiles ad Euangelij libertatem venientes circumcidi prohibuit, & tamen Listrâ & Iconium transiens Timotheum, qui gentili patre natus fuerat, circumcidit. Greg. lib. Moral. 28. cap. 6.

C A P. XXXIIX.

D *E superbia*] De superbia eleganter differit Ioannes Cassianus Eremita lib. 12. c. 1. his verbis: octauum, quod & extremum, aduersus spiritum superbiæ nobis certamen est. Qui morbus licet vltimus sit in confi-

ctu vitiorum, atq; in ordine ponatur extremus, origine tamen & tempore primus est; sæuissima & superioribus cunctis immanior bestia, perfectos maximè tentans, & propemodum iam positos in consummatione virtutum morsu diuore depascens.

Hoc est superbia spiritus] Glossa ordinaria: pascet ventus, id est, inanis fiducia. Quod in excusis ad marginem est: superbus spiritus: id vero M. ff. nostri cc. non agnoscunt.

C A P. XXXIX.

S *TIMVLI carnis*] Paulus 2. ad Corint. 12. Datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus Satanæ vt me colaphizet. De hoc stimulo Pauli variæ sunt Sanctorum sententiæ. Gregor. libr. 33. Moral. cap. 11. Paulum, inquit, post tot reuelationum sublimia, stimulus, carnis agitabat. Et infra: tentatio illa non vorago vitiorum, sed custodia meritorum fuit.

Accingite lumbos] Locus Esaïæ cap. 32. sic in editione vulgata est, accingite lumbos vestros, super vbera plangite. septuaginta. *αὐτὸς ἑώραδε οὐρανὸν ὀρφύας ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τῆς μαστῶν κόπτεδε.* Id est accingimini fassis lumbos vestros, & super vbera plangite. quæ locum, vt instituto suo accommodaret, decurtavit.

C A P. XL.

LLV D enim bonum, hoc optimum] Paulus 1. ad Corinth. cap. 7. Igitur qui matrimonio iungit virginem suam benefacit, & qui non iungit melius facit. Ambros. lib. 1. de viduis.

Non iussa] Ibidem Paulus unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic Matth. 19. de Eunuchis propter regnum cœlorum castratis dixit: qui potest capere capiat.

Pulchritudo castitatis] Triplex est castitas, conjugalis, vidualis, & virginalis. Ambros. lib. 1. de viduis. Idem epistola ad Syagrium castitatem in sacerdotibus in primis esse debere affirmat lib. de Patriarch.

Ruina adulterij accipitur de contemptu matrimonij.] Sic erat in omnibus excusis; verum corruptè in M. fl. variè legitur. C. Gott. Ruina adulterij excipitur destinatione matrimonij. Alius verò excipitur copula matrimonij; alius cōditione matrimonij; alius deniq; doctrina matrimonij. Lectione Gott. codicis germanā esse arbitror. Lego itaq; ruina adulterij excipitur destinatione matrimonij. Est apud me liber sentētiarum Isidori Hispani versus, quē nactus sum ex insigni bibliotheca augusti cœnobij D. Laurentio sacri (quod

Philippi 11. Regis inuictissimi, & clementissimi Domini nostri opus, si quid in rebus mortalium durable perpetuumque esset, immortalitatem quandam promittit) eius auctor locum hunc sic expressit: *Otro si la cayda del adulterio se escusa con el casamiento.* Idem est apud Paulum 1. ad Corinth. 7.

C A P. XLII.

NAM vt *Philosophi dixerunt.*] Hinc illud Catonis Maioris apud Cicero- nem in libello de senectute. Tantum cibi & potionis adhibendum vt reficiantur vires non opprimantur. Alioquin vt rectè confirmat Theognis πολλῶ τοι πλείονας λιμὲ κόρος ἄλειον ἢ δὴ ἄνδρας ὅσοι μοίρας πλείον ἔχειν ἔθελον. Quorum versuū hæc ferè sententia est: longe plures nimia cibi potusque in gurgitatione quam fame perijsse. Benè itidem Theopompus lib. 5. Philipp. τὸ ἐδίεν πολλὰ, καὶ κρέα φαγέιν τὸς μὲ λογισμὸς ἔξαιρέι, καὶ τὰς ψυχὰς ποιεῖται βραδυτέρας. Multa, inquit, edere & carnibus vesci rationis vim tollit, animosque efficit tardiores. Meritò itaque laudantur Platonice illæ cœnæ apud Athenæum lib. 10. Et apud Cice. lib. 5. Tusculana. propterea quòd non tam præsentī quam postero die iucundæ essent.

Nam Græci.] Hinc illud quod ex Theopompo iam retuli. Porro locus hic esse videtur ex

Hieronymo , epistola ad Nepotianum de vita Clericorum : is enim hoc pacto : pulchrè dicitur apud Græcos, & nescio an apud nos æquè resoner: pinguis venter non gignit mentem tenuem. Græcus senarius huiusmodi est.

*παχὴ γαστήρ λεπτόν
ἐστὶν ἡ ψυχή.*

Quatuor sunt genera.] Totius sententiæ summa, deducta est ex Gregor. libr. Moral. 30. cap. 13. Verum is quintum genus addit: sciendum, inquit, præterea est, quia quinque nos modis gulæ vitium tentat, &c. Cassianus libr. quinto cap. 23. tria tantum genera enumerat. Triplex, ait, natura est gastrimargiæ: vna, quæ canonicam refectionis horam præuenire compellit, alia, quæ tantummodo ventris ingluue, & saturitate quarumlibet gaudet esearum: tertia, quæ accuratioribus epulis, & esculentioribus oblectatur. Vide eundem latius ibidem.

Nullus homini tam importunus exactor] Pulchrè Seneca in epistolis: venter præcepta non audit, poscit, appellat. Non est tamen molestus creditor; patuo dimittitur, si modo das illi quod debes.

C A P. XLIII.

SCA *crapulam, potus ebrietatem generat*] Sic intelligo illud Augustini lib. confess. 10. cap. 31. Ebrietas longè est à me: misereberis, ne appropinquet seruo tuo. Crapula verò nonnunquam subrepat

seruo

seruo tuo; misereberis, vt longè fiat à me. Aristoteles problem. sect. 3. text. 17. Crapulam aperte ex vino esse testatur. Addit præterea. Est enim crapula feruor quidam, & desinens inflammatio, quæ plus conflictat, quàm temulètia, quod mentem illa quatit & alienat: crapula autem, mente sibi constante, dolorem admouet.

Fornicatio & ebrietas] Osee 4. Fornicatio & vinum, & ebrietas, auferunt cor.

Sicut in Salomon] In excusis est; sicut ait Salomon verum malè. Gotth. C. Fornicatio enim sicut in Salomon, infatuat sapientem; Ebrietas sicut in Loth, sensum rationis captiuat: vnde in prouerbijs &c. Est enim explicatio verborum Osee: Fornicatio & ebrietas auferunt cor: Fornicatio nēpe, vt in Salomone, ebrietas vt in Loth. præterea non extat in prouerbijs hæc sententia.

Væ tibi ciuitas, cuius Rex iuuenis est, & cuius principes mane comedunt.] Eccles. 10. vbi septuaginta hoc modo: *ὡς αὖ σοι πόλις, ἧς ὁ βασιλεὺς σὺ νεώτερος, καὶ οἱ ἄρχοντες σὺ ἐν πρωΐᾳ ἐδίουσι.* Id est, *væ tibi ciuitas, cuius Rex tuus iunior, & Principes tui in hora matutina comedunt.* In vulgata editione, ita est *Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius principes mane comedunt.* Quam versionem etiam Gregorius sequitur lib. 16. Moral. c. 15.

Voluntas vestra] In excusis erat voluptas vestra perperam. Hieronymus voluntas vestra: septuaginta. Vt idem auctor est, voluntates vestræ.

IN-

INCIPIT LIBER

TERTIVS.

De Flagellis.

CAP. I.

DIVINÆ Sapientiæ subtilitas, sicut interiorius, ut testis scrutatur conscientias; ita exteriorius, ut iudex, irrogat pœnas; ut verum sit testimonium

Prophetæ: Quia ipse est testis & iudex. Misere Domine misero Isidoro in digna agenti, & digna patienti, assidue peccanti, & tua flagella quotidie sustinenti.

Ordinata est miseratio Dei, quæ prius hinc hominem per flagella à peccatis emendat, & postea ab æterno supplicio liberat. Electus enim Dei, doloribus huius vitæ atteritur: ut perfectionem vitæ futuræ lucretur.

Nequaquam Deus delinquenti parcat; quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purificationem ferit, aut iudicio æterno puniendum relinquit, aut ipse in se homo pœnitendo punit quod malè admisit.

Iusto temporalia flagella ad æterna proficiunt gaudia: ideoque iustus in pœnis gaudere debet, & impius in prosperitatibus timere.

Neque

Gregor. lib. 9. Moral. ca. 17.
1 sic.
2 iudex.

Jerem. 29.

Gregor. lib. 18. Moral. c. 12.

3 perfectiora.

Gregor. lib. 26. Moral. c. 18.

Gregor. lib. Moral. 8. ca. 41.
4 ideoque hic iust.
5 timere debet.

5 Neque iusto neque reprobo Deus misericordiam & iustitiam subtrahit. Nam & bonos hic per afflictionem iudicat, & illic remunerat per miserationem: & malos hic remunerat per temporalem clementiam, & illic punit per æternam iustitiam.

6 In hac enim vita Deus parcat impijs, & tamen non parcat electis, non tamen parcat impijs.

7 Periculosa est securitas in hac vita malorum, & bonorum dolor tranquillus. Nam iniquus post mortem ducitur cruciandus: iustus verò dormit post laborem securus.

8 Non tantum de corporalibus passionibus, sed etiam de spiritualibus oportet intelligi: ut quanto quisque aut in corpore aut in mente flagella sustinet, tanto se in fine remunerari speret.

9 Sæpe occulto Dei iudicio extra flagelli correptionem sunt reprobi in hoc mundo; dumque multa damnabilia commisisse videantur, despecti tamen à Deo nullo mœdationis verberari ferunt.

10 Plus corripitur flagello qui à Deo diligitur, si peccaverit, dicente Propheta: tantummodo vos cognovi ex omnibus nationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quem enim diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recepit.

11 Valde necessarium est iustum in hac vita & vitij tentari & verberari flagello, ut dum vitij pulsatur, de virtutibus non superbiat. Dum verò

Greg. lib. 26. Moral. c. 18

6 parcat.

Greg. 26. Moral. ca. 18. & lib. 12. c. 15.

Gregor. li. 7. epistolarum epistola 32. & li 18. Moral. c. 12. Amos. 3. 7 Plus à Deo corripitur flagello qui à Deo diligitur. 8 Amos. Propheta. Hebræ. 12. Greg. lib. 33. Moral. c. 23.

aut

9 retrahitur.

aut animi, aut carnis dolore atteritur, à mundi amore ⁹ retrahatur: tentari autem oportet istum, sed tentatione plagæ, non tentatione luxuriæ.

10 flagellis stimulisq;

12 Durius circa suos electos in hac vita Deus agit, ut dum fortioribus ¹⁰ flagelli stimulis feriuntur, nulla oblectamenta præsentis vitæ delectent: sed cœlestem patriam, ubi certa requies expectatur, indefinenter desiderent.

Greg. lib. 26. Moral. c. 18. 1. Petri. 4. 11 Prophetiam.

13 Electos vitæ istius aduersitate probari, ut secundum ¹¹ Petrum, iudicium à domo Dei incipiat: dum in hac vita electos suos Deus iudicij flagello castigat.

De gemina percussione Dei.

C A P. II.

1 **E**MINA est percussio diuina: Vna in bonam partem, qua percussimur in carne, ut emendemur. Altera, ex qua vulneramur in conscientia ex charitate, ut Deum ardentius diligamus.

Ambros. lib. 5. Hexaem. Luc. 22. Genes. 18.

2 Gemino more Deus respicit vel ad veniam, vel ad vindictam. Adueniam, sicut Petrum. Ad vindictam, sicut facta Sodomorum; cum se descensurum & visurum testatur.

Greg. lib. 21. Moral. c. 4.

3 Trimoda ratione Deus quos voluerit, per-

cutit:

cutit: id est ad damnationem reprobos; ad purgationem quos errare videt electos; ad propagandam meritorum gloriã iustos. Primo namq; modo Ægyptus cæsa est ad damnationem. Secundo modo pauper Lazarus ad purgationem. Tertio modo percussus est Iob ad probationem.

Exod. 7. 8. 9. 10. 11. Luc. 16.

Iob 2.

4 Flagellatur homo plerunque à Deo ante peccatum ne malus sit, ut Paulus, qui Satanæ Angelo instigante carnis tolerabat stimulos. Flagellatur etiam & post peccatum, ut corrigatur; sicut ille in Apostolo qui traditus est Satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus esset.

2. ad Corint. 12. supra lib. 2. c. 39. sent. 11.

1. ad Corint. 5. Vide Gregor. lib. Moral. 33. c. 11. Greg. lib. 33. Moral. c. 23.

5 Non tamen iustè murmurat etiam qui nescit cur vapulat. Nam Deus ideò plerunque iustum flagellat, ne de iustitia superbiens cadat.

Ex Gregor. li. Moral. 18. c. 12.

6 In hac vita Deus tantò magis studet ut parcat, quãtò magis expectãdo flagellat: sed alios feriedo corrigit, alios verò feriedo interficit. Feriedo nãq; corrigit de quib. dicit: Ego quos amo arguo & castigo. Feriendo ¹ perimit, quos incorrigibiliter delinquentes aspicit, quosq; non iam sub disciplina, ut filios pater, sed districta damnatione, ut hostes ² & aduersarios percutit. De quibus dicit: Flagello inimici percussi te castigatione crudeli. Et iterum: Quid clamas ad me super contritione tua? insanabilis est dolor tuus. Vnde vnusquisq; festinet, & timeat ne simul feriat vita eius cum culpa. Flagellum namque tunc ³ delet culpam, cum mutauerit vitam. Nam cuius mores non

Apocalyp. 3. 1 punit.

2 aduersarius. Ierem. 30. Ierem. abidè.

3 diluit.

mutat, actiones non expiat.

7 Omnis diuina percussio, aut purgatio vitæ præsentis est, aut initiū pœnæ sequentis. Nam quibusdam flagella ab hac vita, inchoant, & in æterna percussione perdurant. Vnde per Moysen Dominus dicit: Ignis exarsit in ira mea, & ardebit vsque ad inferos deorsum.

8 A quibusdam dici solet: non iudicat Deus bis in idipsum, quia non attendunt illud, quod aliàs scriptum est: Iesus populum de terra Ægypti liberans, secundo eos, qui non crediderunt, perdidit. Quamuis enim si vna culpa bis non percutitur, vna tamen percussio intelligitur, quæ hic cepta illic perficitur, vt in his qui omnino non corriguntur, præcedentium percussio flagellorum, sequentium sit initium tormentorum. Hinc est quod in Psalmo scribitur: Operiantur sicut diploide confusione sua. Diplois enim duplex vestimentum est, quo figuralitèr induuntur, qui & temporali pœna, & æterna damnantur. Vnde & Hieremias ait; Contritio per contritionem, idest: gemina damnatio, & hic & in futuro seculo. Et idem alibi; Duplici contritione contere eos, idest gemina pœna, præsentis scilicet, & futura.

9 Quibusdam secreto Dei iudicio hic male est, illic benè; scilicet, vt dum hic castigati corriguntur, ab æterna damnatione liberentur: Quibusdam verò hic bene est, illic malè: sicut diuiti illi

accidit,

accidit, qui hic potentia claritate cõspicuis, post mortem gehennæ incendijs traditur cruciandus. Porrò quibusdam, & hic malè est, quia corrigi nolentes, flagellari in hac vita incipiunt, & in æterna percussione damnantur.

10 In tanto quosdã immergi desperationis profundo, vt nec per flagella valeant emendari. De quibus rectè per Prophetam Dominus dicit. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.

11 Plerunque iustus plangit, quia nescit vtrum pro omnibus suis peccatis præsentia patiatur flagella, an pro vno tantum; & nescit quæ sit culpa illa, pro qua meruit eiusmodi pati supplicia, & pro ipso ambiguo maximè in mœrore.

Quamuis flagella præsentia iustum à peccatis absoluunt, adhuc tamen sub metu vindictæ turbatur: ne instantes ei plagæ non sufficiant ad purganda delicta. Proinde ergò, dum præsentia patitur, & futura pertimescit: quodãmodo, sicut ait Propheta, pro suis peccatis duplicia recipit.

De infirmitate carnis.

C A P. III.

1 **S**UNT nonnulli huius qualitatis homines qui nesciant corrigi, nisi alios viderint flagellari: sicque proficiunt comparatione ma-

llorum,

Ex Gregor. li. Moral. 18. cap. 12.

4 in.

Deutero. 5 vsque ad inferni nouissima Greg. li. Moral. 18. c. 12. Nahum. 1. Iudæ.

Psal. 108. Ex Gregor. lib. Moral. c. 33.

Ierem. 4.

Ierem. 17.

Ex Greg. lib. Moral. 5. c. 1.

Lucæ 16.

Ierem. 2.

Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 24. 6.

Esaï. 40.

Ex Gregor. li. 18. Moral. c. 13. 1 Esse nonnullos eius qualitatis.

lorum, dum ſibi id accidere timent, in quo deperire alios vident.

2 Quosdam Deus videns nolle proprio voto corrigi, aduerſitatum tangit ſtimulis. Quosdam etiã præſciens multũ peccare poſſe, in ſalutẽ flagellat eos corporis infirmitate, ne peccent; vt eis vilius ſit frangi languoribus ad ſalutem anime; quã manere incolumes ad damnationem.

3 Viſitatio Dei nec ſemper in bonum accipitur, nec ſemper in malum. In bonum enim accipitur, ſicut eſt illud: Viſita nos in ſalutari tuo. In malum verò, iuxta illud; In tempore viſitationis ſuã peribunt.

4 Tribus ex cauſis infirmitates accidunt corpori, ideſt: ex peccato, ex tentatione, & ex intemperantiã paſſione: ſed huic tantũ nouiſſimã humana poteſt medicina ſuccurrere: illis verò ſola pietas diuinã miſericordiã.

5 Qui valentiores ſunt & ſani, vtile eſt illis infirmari, & non peccare: ne per vigorem fanitatis, illicitis ſordidentur cupiditatum. & luxuriã deſiderijs.

6 Duritia, quã mentem præmit, nec ſentitur, vtilitẽr mutatur in carne, vt ſentiat, atque intellecta emendetur. Nam citius vulnera carnis ſentiuntur, quã anime; ideoque per carnis flagella errantes citius corriguntur. Hoc quippe indicant, in Pauli oculis ſquamã infidelitatis, quã dum mutatae ſunt per increpationem

nem

nem in oculis carnis, conſeſtim reſoluta eſt duritia mentis.

7 Eſt pernicioſa fanitas, quã ad inobedientiam hominem perducit. Eſt & ſalubris infirmitas, quã per diuinam correptionem mentem à duritia frangit.

8 Languor anime, ideſt, peccatorum infirmitas pernicioſa eſt, de qua etiam Apoſtolus ait: Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego non vtor? Nam infirmitatem carnis vtilem eſſe idem Apoſtolus approbat dicens: Quando infirmor, tunc fortior ſum.

2. Corint. 11.

1. ad Corint. 12.

De tolerantia diuinã correptionis.

C A P. IIII.

I **M**VRARE in flagellis Dei peccator homo non debet; quia maximẽ per hoc quod corripitur, emendatur. Vnuſquiſque autem tunc leuius portat quod patitur, ſi ſua diſcuſſerit mala, pro quibus illi infertur retributio iuſta.

2 Diſcat non murmurare qui mala patitur, etiam ſi ignorat cur mala patiatur: & per hoc iuſtẽ ſe pati arbitretur, per quod ab illo iudicatur, cuius nunquam iniuſta iudicia ſunt. Qui flagella ſuſtinet, & contra Deum murmurat, iuſticiam

Ex Gregor. lib. 6. Moral. c. 17.

Greg. lib. 32. Moral. c. 3.

Grego. lib. 5. Moral. c. 26.

iudi.

Pſal. 105.
Ierem. 10.

2 ſalmis.

Act. 9.

iudicantis accusat. Qui verò se cognoscit à iusto iudice pati quod sustinet; etiam si pro quo patitur ignoret, per hoc iam iustificatur, per quod & seipsum accusat, & Dei iustitiam laudat.

3. Dum ex rebus prosperis vtilia iustus exempla præstat hominibus, necesse est eum iterum & aduersantibus tangi, quatenus eius patientia comprobetur; vt denuo fortitudinis documenta ex eo sumant hi, qui prosperitatis eius temperantiam agnouerunt.

4. Qui passionibus animæ insidiante aduersario cruciatur: non idcirco se credat alienari à Christo, quia talia patitur; sed magis per hoc Deo commendabilem se esse existimet, si dum hæc patitur laudet Deum potius, quam accuset.

Ad magnam vtilitatem diuino iudicio mens iusti diuersis passionum tentationibus agitatur, pro quibus si Deo gratias egerit, suæque culpæ quòd talibus dignus sit, deputauerit: hoc quòd ex passione tolerat, ei pro virtutibus deputabitur: quæ & diuinam agnoscit iustitiam, & suam intelligit culpam.

De tentationibus diaboli.

C A P. V.

MULTIS calamitatù tentationibus mēs iusti in hac vita pulsatur: vnde & optat ab hoc seculo funditus euelli, quo & ærumnis careat, & fixam illi securitatem inueniat.

Inter

2. Inter eas pœnas, quas iustus in corpore patitur, atque eas, quas mente per fraudem diaboli tolerat, multum interest. Nam grauius fert quas interiùs luget, quam eas, quas exteriùs sustinet. Has enim & loco euitant & tempore: illas nec loco nec tempore potest euitare.

3. Diabolus non amplius tentat electos, quam Dei voluntas permittit. Tentando autem Sanctorum profectui seruit, & si nolens: vtilitati tamen Sactorum seruit diabolus, quando eos tentationibus suis non decipit, sed potius erudit. Nam tentationes quas ille ad humanum interitum mouet, interdum Christus ad exercitium virtutum salubri vtilitate conuertit.

4. Insidiæ diaboli, atque astutiæ, quamuis huc atque illuc quærentes quem deuorent diffundantur, à potestate tamen diuina non egrediuntur, ne tantum noceant, quantum malitiosè contendunt. Nam quomodo Sanctorum virtus tanta tolerare posset, si superna dispensatio, pro moderamine, nequitiam dæmonum non refferet? Et licet diabolus tentationem iustis semper inferre cupiat, tamen si à Deo potestatem non acceperit, nullatenus adipisci potest quod appetit. Vnde & omnis voluntas diaboli iniusta est, & tamen permittente Deo omnis potestas iusta. Ex se enim tentare quoslibet iniuste appetit, sed eos qui tentandi sunt, & prout tentandi sunt, non nisi tentari Deus iuste permittit.

Vnde

Greg. ibidē.
1. hic iustus
alium C. Quisq;
iustus.

Gregor. lib.
33. Moral. c.
18. & 19.

2. deiecit.

3. Spiritus Sā-
ctus.

1. Petri. 5.

Greg. lib. 10.
Moral. c. 34.
4. quando.
5. potuisset.

6. reprimeret.

Grego. lib. 2.
Moral. c. 10.

1 non.

Greg. lib. 32.
Moral. c. 3.

2. talia pati di-
gnus sit repu-
tauerit.
3. reputabitur.

Grego. lib. 9.
Moral. c. 17.

1. Reg. c. 16.

Vnde etiam in libris Regum de diabolo scriptum est: quia spiritus Domini malus irruerat in Saul. Vbi iuste quaeritur, si Domini, cur malus? si malus, cur Domini dicatur? Sed 7 duobus verbis comprehensa est & Dei potestas iusta, & diaboli voluntas iniusta. Nam spiritus malus per nequissimam voluntatem: & idem Dominus per acceptam iustissimam potestatem.

7 duob. his ver-
bis.

5 Diabolus non est immissor, sed inceptor potius vitiorum. Neque enim alibi concupiscentiae fomenta succendit, nisi ubi prius pravae cogitationis delectationes aspexerit: 8 quae si a nobis spernuntur, sine dubio ille confusus abscedit: statimque franguntur iacula concupiscentiae eius, contemptaque iacent, & sine luce faces illius.

8 quasi a nobis
spernimus.Grego. lib. 1.
Moral. c. 2.

6 Solite hostis insidias intelligere pariter & cauere dei feruum oportet; Sicque innocentia vitae existere simplicem, ut tamen oporteat cum simplicitate esse prudentem. Qui prudentiam simplicitati non miscet, iuxta Prophetam columba est seducta non habens cor. Sed ideo columba, quia simplex; ideo autem cor non habens quia ignara prudentiae est.

Oseas. 7.

Greg. li. Mo-
ral. 33. c. 28.

7 Saepe fraus Satanæ Sanctorum cordibus aperitur, quando per speciem boni Angelum se simulans lucis, dum nititur electos decipere, detegitur atque contemnitur. Sic & verba fallacis doctrinae Deus Sanctos suos facit intelligere, quatenus diabolicum errorem interius cogno-

scant

scant, ac solite caueant.

8 Discretio Sanctorum tanta esse debet, ut inter bonum & malum praediti ratione dijudicent, ne eos diabolus per speciem boni fallat. Haec est enim percunctatio Iosue dicentis. Noster es, an aduersariorum? Propter hoc & Hieremiae dicitur: si separaueris preciosum a vili, quasi os meum eris. Tunc enim bene de se iudicant Sancti, 1 quando ab eis Deus fallacia demonum tentamenta facit 2 intelligi.

Greg. li. Mo-
ral. 33. c. 28.
Iosue 3.

Ierem. 15.

1 quando eos.

2 intelligere.
Greg. li. Mo-
ral. 34. c. 2.
Oseas 7.

9 Multi decipiuntur a Diabolo, & ignorant se esse deceptos, Oseae Prophetae testimonio declarante: Comederunt, inquit, alieni robur eius, & ipse ignorauit. Alieni namque maligni spiritus significantur, qui virtutes mentis comedunt; sed hoc corda negligentium non intelligunt.

10 Tanquam inermis diabolus vincitur, quando aperta iniquitate hominem deprauare conatur: armatus vero incedit, dum per speciem sanctitatis & virtutis, ea quae sancta sunt 3 destruit, sed tanquam sint virtutes, quae sunt vitia sectatur ac diligit.

Grego. lib. 6.
Moral. c. 4.3 quando eo-
qui decipitur,
sua detrimenta
non sentit, sed
tanquam.Gregor. lib.
Moral. 5. ca.
17.

11 In oculis carnalium diabolus terribilis est, in electorum oculis, terror eius vilis est. Ab incredulis ut leo timetur: a fortibus in fide ut vermis contemnitur, atque ad momentum ostensus repellitur.

12 Qui suggestiones diaboli non recipit, in eius insidias minimè transit. Nam facile in conse-

Greg. lib. 17.
Moral. c. 18.

M m quenti

quenti opere repellitur, si prima oblectamenta illius respuantur. Diabolus enim serpens est lubricus, cuius si capiti, idest, primæ suggestioni non resistitur, totus in interna cordis, dum non sentitur, illabitur.

Greg. lib. 33.
Moral. c. 17.
40.

13 Tentationum diabolicarū initia fragilia sunt, quæ si non cauentur, sed per usum in consuetudinem transeant, in nouissimis fortiter conualescunt: ita ut aut nunquam, aut cum difficultate vincantur.

5 dum.

14 Cū in tota vita diabolus hominem præuaricari cupiat, amplius tamen in fine molitur decipere. Hinc est quod in principio contra protoplastum serpenti est dictum: Et tu insidiaberis calcaneo eius: quia nimirum hominem, quem diabolus in cursu præteritæ vitæ non decepit, in nouissimis supplantare disponit. Proinde quamuis quisque sit iustus, nunquā necesse est ut sit in hac vita securus: sed semper humilis caueat, semperque ne in fine corruat sollicitus perhorrescat.

Genes. 3.

6 perhorrescat.
Greg. li. Moral.
34. c. 12.

15 Diabolus suis fautoribus blanditur, Dei verò seruis molitur tentamenta contraria, exemplo Domini, qui se post baptismum passus est à diabolo tentari.

Matth. 2.

16 Diabolus Sanctos omnes non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nam quia non in eis intrinsecus regnat, contra eos extrinsecus pugnat. Et qui intrinsecus amisit dominium, exterius commouet bellum.

Tunc

17 Tunc contra eum quem possidet diabolus acrius sæuit, quando se virtute diuina ab eo expellendum cognoscit. Vnde immundus spiritus tunc discerpit grauius puerum in quo habitabat, quando ad Christi imperium exire ab eo coactus est. Quod factum & ad Iob verba respicit, ubi in nouissimis Behemoth caudam suam quasi cedrus astringit.

Greg. lib. 33.
Moral. c. 18.

Marci 9.

18 Plus contra eos diabolus diuersis tentationibus insistit, qui possunt & alijs sua utilitate prodesse: ut dum illi impediuntur, non proficiant qui docendi sunt.

Iob 40.

Greg. li. Moral.
31. c. 29.

19 Malignus spiritus hoc quod intra nos mundare cupimus, sine intermissione tentat iterum fordidare. Sancti autem eorum insidias præfago spiritu præcognoscunt, & quicquid in semetipsis terrenum sentiunt, indefinenter operibus sanctis atque virtuosus exhauriunt, ut de intimis puri inueniantur.

Gregor. li. 7.
Moral. c. 8.

20 Eodem blandimento decipiuntur nunc per diabolum homines, quo protoplasti in paradiso sunt decepti. Multis enim vitiorum præstigijs mentes reproborum tentando deludit. Nunc enim promissis decipit, nunc rebus transitorijs quasi necessarijs illicit: nunc etiam ipsa inferni supplicia, quasi leuia & transitoria suggerit; quatenus miserorum corda in cupiditatem lasciuiamque dissoluat, secumque ad tartara ducat.

August. lib.
2. de Genes.
contra M
nicheos to.
1.
7 Sathanas
presentando.

21 Argumenta machinationum, malarumque cogitationum

Gregor. 33.
Moral. c. 18.

M m 2 gitatio-

gitationum semina, quæ in cordibus hominum diabolus fundit: ita sæpe vndique captam implicat mentem, vt ex qua parte euadere quisque tentauerit, sine periculo exire non possit: veluti si iures hoc facere, quod si feceris pecces: si non feceris: reus periurij sis. In tanto ergo mali discrimine, vt euadendi aditus pateat, minora potius eligenda sunt, vt maiora vitentur.

22 Diabolus quando decipere quemquam quærit, prius naturam vniuscuiusque intendit, & inde se applicat, vnde aptum hominem ad peccandum inspexerit.

23 Ex ea parte diabolus homines tētatur, qua eos ⁸ p excrescente humore facile inclinari ad vitia conspicit: vt secūdu humoris ⁹ conspersionē adhibeat & tentationem. Lege Balaam qui in figura diaboli contra populum dei, & ex ea parte præcipit perniciosos prætere laqueos, ex qua sensit eos facilius esse lapsuros. Nam & quia aquam alicubi deducit, non eā per aliam partem mittit; nisi vbi impetum eius intenderit.

24 Nullus culpam non existimet ¹⁰ quam ex conspersioni propria sustinet: sed quantum valet contra id quod tolerat, pugnet. Nam si ¹¹ conspersioni ceditur, tentationi vel vitio nequam resistitur.

25 Ideo diabolus in sacris eloquijs Behemoth, id est, animal dicitur: quia de cœlis lapsus ad terras cecidit, iuxta Psalmistam, iumentis insipientibus

tibus

tibus comparatus. Ideo Leuiatham, id est serpens de aquis dicitur: quia in huius seculi mari volubili versatur astutia. Auis verò propterea nominatur, quia per superbiam ad alta sustollitur. Et rectè his tribus vocabulis appellatur, quia pro suo merito aërem quasi auis pro carcere meruit: Behemoth terram, quia vt animal brutum in imis delectatur: serpens, eo quod in huius seculi mari insana iactetur fluctuatione. ¹² Exinde enim quod per membra sua diabolus operatur, sortitur vocabula: ita vt quod singuli agunt incitante illo, ipse nominetur ex eo. Quem enim non decipit diabolus? vnde animal est, hoc est, per carnis luxuriam tentat: Vnde serpens est, hoc est cupiditatis ac nocendi malitia. Quem autem nec sic decipit, insidiatur ei, vnde auis est: hoc est superbiæ ruina. Vndique enim dolos præparat, quousq; inueniat viam, per quam incautum decipiat.

26 Aliud est intrare mentem cuiusquam diabolus, aliud verò inhabitare. Nam & in cordibus Sanctorum diabolus ingreditur, dum ¹³ malam suggestionem insinuat: sed non habitat in eis, quia in suo corpore, non eos transducit. Qui verò in corpore eius sunt, ipsos inhabitat, quia ipsi sunt templum eius. Et si subrepat mentibus electorum diabolus, non autem in eis requiescit, sicut in cordibus reproborum: nam calore fidei mox excitatur vt exeat ¹⁴ ab eis.

Non-

8 per excrescentem humorem.
Num. 23.
9 compassionē.

10 ex qua passionem propriam sustinet. Alius C. M. s. Quam ex compassione propria etc.
11 compassioni.

Greg. lib. 33.
Moral. c. 20.
Iob 40.
Psal. 48.

Iob 13. &
40. Esai. 31.
Daniel. 7.
Esai. 31.

12 Ex eo.

Greg. lib. 27.
Moral. c. 19.

13 malas suggestiones.

14 ab electis.

27. Nonnulli quos iam auido ore diabolus deuorarat, rursus diuini iudicij occulta miseratione ab eius ore eripiuntur, & saluti restituuntur. Nam sæpe multos, quos antiquus hostis luxuriæ voragine immerfos tenuit, potentia diuina per pœnitentiam ab eius faucibus traxit.

Greg. lib. 32.
Moral. c. 10.
Abacuc 1. Cibus eius electus.
Iob 40. & Esai. 11.

28. Quomodo bonorum interitum Propheta electam dicit esse diaboli escam, dum alibi scriptum sit de illo, Fœnum sicut bos comedet? nisi quod in oculis Dei fœnum sunt, qui electus cibus secundum homines esse videntur. Ac per hæc qui de bonorum numero pereunt, apud homines electi apud Deum fœnum existunt.

Greg. lib. 33.
c. 17. Moral.

29. Eum diabolus iam deglutisse dicitur, quem iam perfecto scelere deuorasse videtur. Eum verò quem non deglutiuit operis perfectione, sed têtationum illecebris mordet; vt deuoret, adhuc quasi in maxilla mandit. Vnde & Paulus habet stimulos carnis quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem qua deglutiatur.

2. ad Corint.
c. 12.

30. Os diaboli verba eius sunt. Verba verò eius inspirationes occultæ sunt, quibus corda hominum alloquens occultis vrit cupiditatibus.

Greg. li. Moral.
33. c. 41.

31. Quidam ob incorrigibilem iniquitatē, quia spontē non corriguntur, immundis spiritibus vexandi traduntur, vt arripiendi eos dæmones corporaliter habeant potestatem, terroribusq; eorum afflicti humilientur, pœniteant & saluentur. Sicut & Apostolus Corinthijs scribens dicit:

1. ad Corint.
5.

Tra-

Tradere huius modi hominem Sathanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini. Vtile est enim quosdam peccantes, vt in anima saluentur, Sathanæ corporaliter deputari: quatenus ex præsentis correptione futurum iudicium timeant, & de cætero delinquere caueant. Quidam autem potestate dæmonum ad emendationem deputantur: quidam verò despecti ad solam perditionem traduntur.

32. Nunquam cessat diabolus aduersus hominem iustum. Aut enim tribulationes cordis illi exaggerat, aut dolores corporis suscitatur. Hinc est quod Apostolus ait: Datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus Sathanæ qui me collaphizet.

15 vacat.

33. Sæpe mentem iusti varijs vexationum doloribus vis dæmonum cruciat: vnde & interdum vsq; ad desperationis angustiam coarctatur. Permanentem autem in Dei amore animæ, & ipsa talis angustia ad meritum proficit. Nam siue in animo, siue in corpore per instinctum immundorum spirituum quælibet aduersa iustus patitur, ex Dei vtique permissu id patitur. Quod si hoc ipsum ad Dei gloriam humilis referat, & dicat quod pro corporis passione Iob dixit: Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus? Iste qui sic loquitur, non separatur à Deo, sed coniungitur, quamlibet atroci angustia torqueatur.

2. ad Corint.
12.

34. Multa iustus aduersa in anima patitur insti-

gatione

16 vita æterna

gatione dæmonum, sed talibus tentamentis perire ¹⁶a vita æterna non potest: quia pius Dominus ad damnationem culpæ non reputat, quod de suæ maiestatis permisso, nolens qui patitur, portat. Nam ibi peccamus, vbi cupiditate vel voluntate deflectimus. Vbi verò violentèr adijcitur, & si facimus ¹⁷ aut flagitium non est: miseria tamen, & pro flagitio & facinore est. Sed qui Deum pro irrogata laudat miseria, commisso proculdubio caret facinore.

17 ad.

De Tentamentis somniorum.

C A P. VI.

Greg. li. Moral. 8. c. 18.

PLERVNOQUE dæmones in noctibus occurrentes humanos sensus per visiones conturbant, vt formidulos & timidos faciant. Aliquoties etiam, ex desperatione peccatorum, mentem conuersi per soporem conturbant, horridaque gehennæ supplicia immittunt. Nonnunquam autem & aperta impugnatione grassantes, humana corpora verberant, quod quod tamen, Deo permittente, malis fit ad vindictam, iustis ad tolerantia gloriæ.

Ex Gregor. ibidem.

2 Plerunque immundi spiritus eos, quos incumbere in seculi amore conspiciunt, dormientes quadam vana spei prosperitate illudunt. Quos-

dam

dam verò, quos formidare aliqua aduersa præsentiant, dormientes inani terrore concutiunt. Sicque miserorum corda varijs illusionibus intentantes modò vana prosperitate demulcent, modò inani formidine terrent.

3 Qui autem nullis aut raris conscij sunt delictis, aut nunquam, aut raro terroribus fatigantur nocturnis, sed pacato somno quiescentes, interdum etiam, per soporem quædam arcana & mystica contuentur ac vident. Qui verò corda sua grauioribus vitijs polluerunt, conscientia pauore illusi, species tremendas aspiciunt. Fallax enim imago mentes miserorum diuersis illudit imaginibus: & quos vigilantes in vitia traxit, dormientes fatigat, vt nunquam securos requiescere sinat.

4 Nonnunquam etiam electorum mētes horrendis imaginibus somniorum spiritus immundi terrificare conantur: & quos vigilantes vitijs tentant nec superant, acriter dormientes impugnant.

5 Sancti autem & si ad momentum huiusmodi visionibus commoueantur: mox tamen euigilantes illusionum vanitates despiciunt, intentionemque suam protinus ad Deum conuertunt.

6 Diuersæ sunt qualitates somniorum. Quædam enim ex saturitate seu inanitione occurrunt, quæ etiam per experientiam nota sunt: quædam verò ex propria cogitatione oriuntur. Nam sæpe quæ

Grego. ibid.

in die cogitamus, in noctibus recognoscimus.

7 Nonnullæ autem visiones spirituum immundorum fiunt illusionē, Salomone probate: Multos (inquit) errare fecerunt somnia & illusiones vanæ. Porro quædam iusto fiunt modo, id est supernæ reuelationis mysterio, sicut legitur in lege de Ioseph filio Iacob: qui ¹per somnia fratribus præferendus dicitur: Vel sicut in Euangelio de Ioseph sponso Mariæ: qui ut fugeret cum puero in Ægyptum somnio admonetur. Nonnunquam etiam & permixtè accidunt visiones, id est cogitatione simul & illusionē: atque item cogitatione & reuelatione, Daniele dicente: Tu, inquit, rex cogitare cœpisti in stratu tuo quid esset futurum post hæc, & qui reuelat mysteria ostendit tibi quæ futura sunt: ²Et inde sæpè ea in quibus cogitationum nostrarum sensum porrigimus, quodam mentis excessu reuelantur dum requiescimus.

8 Quamuis nonnulla vera sint somnia, faciè tamen credi eis non opus est; quia diuersis imaginationum qualitatibus oriuntur, & vnde veniant rarò consideratur. Tam facilè igitur somnijs fides adhibenda non est, ne forte sathanas in Angelum lucis se transformans quemlibet incautum fallat, & aliqua erroris fraude decipiat.

9 Nonnunquam dæmones deceptorum fraude ita quosdam curiosos obseruant, eisquè illudunt, ut quædam somnia non aliter eueniant, quàm

osten-

ostenduntur. Ut enim in multis fallant, interdum & vera pronuntiant. Sed quamuis ita accidant, contemnenda sunt, ne forte de illusionē procedant, recolentes testimonium scripturæ dicitis: Si dixerint vobis, & ita euenierit, non credatis.

10 Somnia similia sunt augurijs, & qui ea intendunt reuera augurari noscuntur. Non esse vera somnia quæ cogitans animus die noctuquè sibi imaginatur. Mentēs enim nostræ nonnunquam ipsæ sibi somnia fingunt.

11 Sæpe dum priora mala per tristē memoriā ad mentem reducuntur, per hæc gehennæ vindictā in nobis ipsis recolendo imaginamur. Huiusmodi mentis imaginationes, quæ aut de præteritis admissis, aut de futuris supplicijs memoria ³vigilantibus fiunt, & per visiones somniaquè; occurrunt, cogitationum mentes concutiunt. Nam vna vi memoriæ fiunt vtraque, siue vigilantibus, siue dormientibus nobis.

12 Tenui admonitione, horribili fragore etiam per quietem concutimur: & quàm grauias sunt quæ commisimus, & quàm dura quæ pertimescimus, mentis aspectu etiam in somnio contemplamur.

13 Non ⁴esse peccatum quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur: sed tunc ⁵esse peccatum, si antequam illudamur, cogitationis affectibus præueniamur. Luxuriæ quippe imagines, quas in veritate gessimus, sæpe dormienti-

N n 2 bus

Grego. ibid.
Eccles. 34.

Genes. 37.
¹ somnia.
Matth. 2.

Daniel 2.

² etiam.

Matth. 23.

In c. Episcopi
26. 9. 5.

³ nobis vigilant.

Grat. D. 6. c.
Nō est. Ibo.
part. 9. c. 112.
⁴ est.
⁵ est.

6 animo.

bus in anima apparent, sed innoxie, si non concupiscendo occurrant.

- 14 Qui nocturna illusionem polluitur, quamvis & si extra memoriam turpium cogitationum sese persentiat inquinatum: tamen hoc ut tentaretur culpæ suæ tribuat, suamque immunditiam statim fletibus tergat.

De Oratione.

C A P. VII.

August. li. de
salutaribus
documen. c.
28.

- 1 **H**oc est remedium eius qui vitiorum tentamentis aestuat, ut quotiens quolibet tangitur vitio, toties ad orationem se convertat: quia frequens oratio, vitiorum impugnationem extinguit.

- 2 Tam perseveranter intendere oportet animum nostrum orando atque psallendo, quousque importunas desideriorum carnalium suggestiones, quæ nostris obstrepunt sensibus, fortissima intentione superemus: ac tandiu insistere, quousque persistendo vincamus. Nam negligentes orationes, nec ab ipso homine impetrare valent quod volunt.

- 3 Quando quisque orat, Sanctum ad se spiritum advocat. At ubi aduenerit, confestim tentamenta demonum, qui se mentibus humanis

immer-

immergunt, presentiam eius ferre non sustinentes effugiunt.

- 4 Oratio cordis est, non labiorum. Neque enim verba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit. Quod si tacite cor oret, & vox fileat: quamvis homines lateat, Deum latere non potest, qui conscientie presentis est. Melius est autem cum silentio orare corde sine sono vocis, quam solis verbis, sine intuitu mentis.

- 5 Nunquam est sine gemitu orandum: nam peccatorum recordatio, in cerorem gignit. Dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus, & magis reos nos tunc esse cognoscimus. Ideoque cum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscentes, quam graua sunt scelera quæ commisimus, quamque dira inferni supplicia quæ timemus.

- 6 Mens qualem se in oratione offert, talem post orationem se conseruet. Nam nihil proficit oratio, si denuo committitur, unde iam iterum venia postuletur. Ille enim precis desideratum effectum sine dubio percipit, qui quod orando ablui postulat, delinquendo non iterat.

- 7 Mens nostra celestis est, & tunc orando Deum bene contemplatur, quando nullis terrenis curis aut erroribus impeditur. Aptæ enim ad bonum in sua natura, in aliena vero turbatur.

- 8 Pura est oratio quam in suo tempore seculari non interueniunt curæ: longè autem est à Deo

animus,

Greg. li. Moral. 22. c. 18. & Augustin. Psal. 118.

Greg. li. Moral. 1. c. 17.

Grego. ibid.

August. li. de Salutaribus documen. c. 28. & de oratione Dominica.

animus, qui in oratione cogitationibus seculi fuerit occupatus. Tunc ergo veraciter oramus, quando aliunde non cogitamus. Sed valde pauci sunt qui tales orationes habeant. Et licet in quibusdā sint, difficilè tamen est vt semper sint.

9 Mens quæ ante orationem vacans à Deo in illicitis cogitationibus occupatur, dum in orationem venerit, confestim illi imagines rerum, quas nuper agitauit occurrunt, aditumque precibus obstruunt: ne se mens libera ad cœleste desiderium erigat.

10 Purgandus est primum animus, atque à temporalium rerum cogitationibus segregandus, vt pura acies cordis ad Deum verè & simpliciter dirigatur. Nam reuera tunc impetranda diuina munera credimus, quando simplici affectu assistimus, cum oramus.

11 Multis modis interrumpitur orationis intentio, dum se per incuriam vana mundi ingerunt in cuiuscumque orantis animo. Tunc autem magis Diabolus cogitationes curarum secularium humanis mentibus ingerit, quando orantem aspexerit.

12 Duobus modis oratio impeditur, ne impetrare quis valeat postulata: hoc est, si aut quisq; adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit. Quod geminum malum dum quisq; à semetipso absterferit, protinus securus studio orationis incumbit, & ad ea quæ

impetrare precibus cupit, mentem liberè erigit.

13 Qui læditur non desistat orare pro se lædentibus: alioquin iuxta Domini sententiam peccat, qui pro inimicis non orat.

14 Sicut nullum proficit in vulnere medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente, vel odium manet in pectore.

15 Tantus debet esse oratis erga Deum affectus, vt non desperet precibus effectum. Inaniter autem oramus, si spei fiduciam non habemus. Petat ergo vt Apostolus ait, vnusquisque in fide nihil dubitans: nam qui dubitat, similis est vndæ maris, quæ à vento fertur atq; dispergitur.

16 Diffidentia nascitur impetrandi orata, si se adhuc animus sentiat circa peccandi affectionem versari. Non enim potest habere precibus certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei pigritat, & peccandi recordatione delectatur.

17 Qui à præceptis Dei auertitur, quod in oratione postulat accipere non meretur; nec impetrat ab illo bonum quod poscit, cuius legi non obêdit. Si enim id quod Deus præcipit facimus, id quod petimus sine dubio obtinemus. Nam sicut scriptum est: qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius execrabilis erit.

18 Multum apud Deum vtraque sibi necessario commendantur, vt oratione operatio, & opere fulciatur oratio. Vnde etiam Hieremias ait: Le-

Greg. li. Moral. 9. c. 9.
Matth. 5.

Greg. lib. 10.
Moral. c. 17.

Iacob. 1.

Greg. li. Moral. 10. c. 17.

Prouerb. 28.

Ex Greg. lib. 18. Moral. c. 3.
Thren. 3.

uemus corda nostra cum manibus ad Deum. Cor enim cum manibus leuat, qui orationem cum opere subleuat. Nam quicumque orat, & non operatur, cor leuat, & manus non leuat. Quisquis verò operatur, & non orat: leuat manus & cor non leuat. Sed quia operari necesse est & orare, bene iuxta Prophetam vtrunque dictum est: Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum, ne de negligentia mandatorum corde reprehendamus, dum salutem nostram obtinere aut sola oratione, aut sola operatione contendimus.

19 Postquam bonum opus agimus lachrimæ orationum fundantur, vt meritum actionis, humilitas impetret precis.

20 Culpabiliter manus ad Deum expandit, qui facta sua orando iactanter prodit, sicut Pharisæus in templo iactanter orabat, se seque magis quam Deum de operibus iustis laudari volebat.

21 Quorundam oratio in peccatum conuertitur, sicut de Iuda proditore scribitur. Qui enim iactanter orat, laudem appetendo humanam, non solum eius oratio non delet peccatum, sed etiam ipsa vertitur in peccatum. Sicut Iudæi & Hæretici, qui licet ieiunare & orare videantur, eorum tamen oratio non delet peccatum: nec ad purgationis proficit meritum, sed mutatur potius in peccatum.

22 Ideo interdum oratio electorum in pressuris

eorum

eorum differtur, vt impiorum peruersitas augeatur. Verum dum iusti temporaliter audiuntur, pro eorum fit salute, qui eos affligunt: vt dum illis temporali remedio subuenitur, prauorum oculi, ad conuersionem aperiantur. Vnde & trium puerorum frigidus ignis fuit, vt Nabuchodonosor Deum verum agnosceret. Sicut & Propheta in Psalmis ait: Propter inimicos meos eripe me.

Daniel 3.

Psal. 68.

23 Proinde tardius exaudiuntur quorundam orationes, vt dum differuntur, fortius excitati maioribus præmijs cumulentur: exemplo pruinarum & repressione mercium, in quibus quanto tardius sata semina exeunt, tanto ad frugem cumulatius crescunt.

24 Quoties orantes non citò exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus: vt hoc ipsum quod differtur, diuinæ reputetur iustitiæ, & nostræ culpæ.

25 Interdum quæ perseveranter orantes non citò exaudimur, vtilitatis nostræ est, non aduersitatis. Sæpe enim multos Deus non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad salutem.

26 Multi orantes non exaudiuntur, quia providendo illis Deus meliora quam petunt reseruat: sicut contingere solet paruulis, qui ne in scholis vapulent, Deum exorant: Sed non datur illis postulationis effectus, quia impeditur talis auditio ad profectum. Non aliter quibusdam con-

O o

tingit

Luc. 18.

Psal. 108.
Augustin. in
eundem.

Greg. li. Moral.
26. c. 15.

tingit electis. Deprecatur enim Deum pro nonnullis vitæ huius commodis vel aduersis. Prouidentia verò diuina temporaliter eorum desiderio consulit: quia meliora illis in æternum promittit.

Grego. lib. 8.
Moral. c. 29.

27 Oratio priuatis locis opportunius funditur, magisque obtentu impetrat, dum Deo tantum teste depromitur.

Matth. 6.

28 Propriam autem hypocritarum est offerre se in oratione videntibus, quorum fructus est, non Deo placere, sed gloriam ab hominibus comparare.

Matth. 6.

29 Non in multiloquio exaudiuntur homines à Deo, quasi plurimis eum verbis contentur, inlectere. Neque enim conciliat eum multiplex orantis sermo, sed pura sinceraque orantis intentio.

Augustin. in
Psal. 148.
Hieronym.
in Psal. 146.

30 Bonum est corde semper orare, bonum etiam & sono vocis Deum spiritualibus hymnis glorificare. Nihil est sola voce canere, sine cordis intentione: sed sicut ait Apostolus: Cantantes in cordibus vestris, hoc est non solum voce, sed & corde psallentes. Vnde & alibi: Psallam spiritu, psallam & mente.

Ad Ephes. 5.
& Coloss. 3.
1 ad Corint.
14.

Ambros. August.
Basiliius
super Psal.

31 Sicut orationibus regimur, ita psalmorum studijs delectamur. Psallendi enim utilitas tristia corda consolatur, gratiores mentes facit, fastidiosos oblectat, inertes exuscitat, peccatores ad lamenta inuitat. Nam quamuis dura sint car-

nalium

nalium corda, statim psalmi dulcedo insonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectit.

32 Dum christianum non vocis modulatio, sed tantum verba diuina, quæ ibi dicuntur debeant commouere: nescio tamen quo pacto modulatione canentis maior nascitur compunctio cordis. Multi enim reperiuntur, qui cantus suauitate commoti sua crimina plangunt, atque ex ea parte magis flectuntur ad lachrymas, ex qua psallentis insonuerit dulcedo suauissima.

34 Oratio in præsentitantum vita pro remedio peccatorum effunditur: psalmorum autem decantatio perpetuam Dei laudem demonstrat in gloriam sempiternam, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine in secula seculorum laudabunt te. Cuius operis ministerium quicumque fideliter intentaque mente exequitur quodammodo Angelis sociatur.

Plal. 83.

De Lectione.

C A P. VIII.

1 **Q**UANTUM RATIONIBVS mundamur, lectionibus instruimur: vtrunque bonum est si liceat: si non liceat, melius est orare quam legere.

2 Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, frequenter & legere. Nam cum

Ex August.
ad verbum.
serm. 1. 2. de
tempore to.
10.

Oo 2 ora-

oramus, cum Deo loquimur: cum verò legimus, Deus nobiscum loquitur.

3 Omnis profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim nescimus, lectione discimus: quæ autem didicimus, meditationibus conseruamus.

4 Geminum confert donum lectio sanctarum scripturarum: siue quia intellectum mentis erudit, seu quòd à mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Excitati enim sæpe illius sermone, subtrahimur à desiderio vitæ mundanæ, atque accensi in amore sapientiæ: tantò vana spes mortalitatis huius nobis vilescit, quantò amplius legendo spes æterna claruerit.

5 Geminum est lectionis studium: primū, quomodo scripturæ intelligantur: secundum, qua vtilitate vel dignitate dicantur. Erit enim antea quisque promptus ad intelligendum, quæ legit, deinde consequenter idoneus ad proferendum quæ didicit.

6 Lector strenuus potius ad tagendum quæ legit, quàm ad sciendum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appetas: quàm ea quæ noueris, non implere: Sicut enim legendo scire concupiscimus: sic sciendo recta quæ dicimus implere debemus.

7 Lex Dei & præmium habet & pœnam legentibus eam. Præmium his, qui eam bene viuen-

do

Ex Auguff.
ad verbum.
ibidem

Aug. libr. de
doct. Christ.
c. 12. 14.

Aug. in Pfal.
112.
1 implendum.

Aug. 2
lib. 1. de
doct. Christ.
c. 9.

do custodiunt: pœnam verò eis, qui eam malè viuendo contemnunt.

8 Omnis qui à præceptis Dei discedit opere, quoties eadem Dei præcepta legere vel audire potuerit, corde suo reprehensus confunditur: quia id quod non agit memoratur, & teste conscientia interiùs accusatur. Vnde & Dauid Propheta deprecatur, dicens: Tunc non confundar dum respicio in omnia mandata tua. Grauitèr namque vnusquisque confunditur, quando mandata Dei vel legendo, vel audiendo respicit, quæ viuendo contemnit. Corde enim reprehenditur, dum mandatorum meditatione docetur: quia non impleuit opere, quod diuina didicit iussione.

Pfal. 108.

De assiduitate legendi.

C A P. IX.

1 **N**EMO potest sensum scripturæ sacrae cognoscere, nisi legendi familiaritate, sicut est scriptum: Ama illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.

1 diuina alius
C. sancta.

Prouerb. 4.

2 Quanto quisque magis in sacris eloquijs assiduus fuerit, tanto ex eis vberiore intelligentiã capit: sicut terra quæ quanto amplius excolitur, tanto vberius fructificat.

Aug. lib. 1. de
doct. Christ.
c. 9.

Quanto

Exod. 19.

Gregor. libr.
Moral. 23. c.
20. & 21.
2 scrutabitur.

3 quos.

4 de fig. Illum
plus metuit
diabolus quem
assidue legere
viderit.

5 auget.

3 Quanto amplius ad quamlibet artem homo conscendit, tanto magis ad hominem ars ipsa descendit, sicut in lege scribitur: Moyses ascendit in montem, & Dominus descendit.

4 Verum est de otio spiritali, quod ille tantum secreta diuinorum scrutatur mandatorum: qui ab actione terrenæ curæ euacuauerit animum, & sedula familiaritate scripturis sanctis inhæserit. Nam sicut cæcus, & videns potest quidem vterque ambulare. sed non consimili libertate, dum cæcus pergens quo non videt, offendat: videns verò offendicula cauet, & quo sit pergendum agnoscat: sic & qui nubilo terrenæ curæ fuscatur, si tentet, Dei scriptari mysteria non valet: quia caligine curarum non videt. Quod ille tantum de efficere valet, qui se se de exterioribus seculi curis abstrahit, & totum se in scripturarum meditatione defigit.

5 Quidam habent intelligentiæ ingenium, sed negligunt lectionis studium: & quod legendo scire potuerunt, negligendo contemnunt. Quidam verò amorem sciendi habent, sed tarditate sensus præpediunt: qui tamen assidua lectione capiunt quod ingeniosi per desidiam non nouerunt.

6 Ingenium tardius & si non per naturam per assiduitatem tamen lectionis augmētatur. Nam quamuis sensus hebetudo sit, frequens tamen lectio intelligentiam adhibet.

7 Sicut qui tardus est ad capiendum, pro intentione

tione tamen boni studij præmiū percipit: ita qui præstitum sibi ex Deo ingenium intelligentiæ negligit, condemnatione reus existit: quia donum, quod accepit, despicit, & per desidiam delinquit.

8 Quidam Dei iudicio donum scientiæ, quod negligunt, accipiunt: ut durius de rebus creditis puniantur. Tardiores autem ideò quod scire cupiunt difficulter inueniunt, ut pro maximo exercitio laboris maximum præmiū habeant retributionis.

De doctrina sine gratia.

C A P. X.

1 **D**OCTRINA sine adiuuante Dei gratia, quamuis infundatur auribus, ad cor, nunquam descendit, foris quidem perstrepat, sed interius nil proficit. Tunc autem Dei sermo infusus auribus ad cordis intima peruenit, quando Dei gratia mentem interius, ut intelligat, tangit.

2 Sicut enim quosdam flamma charitatis suæ Deus illuminat, ut vitaliter sapiant: ita quosdam frigidus torpentisque deserit, ut sine sensu persistant.

3 Plerique acumine intelligendi viuaces existunt, sed loquendi inopia angustantur. Qui-

1 in acum.

dam

dam vero in vtrisque pollent: quia & sciendi copiam, & dicendi efficaciam habent.

De superbis Lectoribus.

C A P. XI.

PLERIQUE scientia accepta scripturarum, non ad Dei gloriam, sed ad suam laudem vtuntur: dum & ipsa scientia extolluntur, & ibi peccant, vbi peccata munda-re debuerant.

2 Nunquam consequuntur legendo perfectam scientiam arrogantes. Nam quamuis sapientes in superficie videantur, medullitus tamen veritatis arcana non tangunt: quia superbiæ nube præpediuntur. Semper enim superbi legunt, quærunt, & nunquam inveniunt.

3 Diuinæ legis penetralia humilibus, & bene ad Deum intrantibus patent: prauis autem atque superbis clauduntur. Nam quamuis diuina eloquia in lectione arrogantibus sint aperta, in mysterio tamen clausa sunt, atque occulta.

4 Dum sermo Dei fidelibus lux sit, reprobis autem ac superbis quodammodo tenebre scit: & vnde illi illuminantur, inde isti excæcantur.

De

De carnalibus Lectoribus & hæreticis.

C A P. XII.

NEQVAQVAM legem intelligit, qui carnaliter verba legis percipit: sed is qui eam sensu interioris intelligentiæ prospicit. Nam qui ad litteram legis intendunt, eius occulta penetrare non possunt.

2 Multi enim non intelligendo spiritualiter scripturas, nec eas recte sentiendo in hæresim diuoluti sunt, atque in multis erroribus defluerunt.

3 In solis fidelibus religata est lex, testante Domino per Prophetam: liga testimonium, signa legem in discipulis meis, ne eam, aut Iudæus intelligat, aut hæreticus, quia non est Christi discipulus. Vnitatem quippe pacis, quam Christus docuit, non sequuntur; de qua idem Dominus dicit, in hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem inter vos habueritis.

4 Scripturas hæretici sano sensu non sapiunt, sed eas ad errorem prauæ intelligentiæ ducunt: neque semetipsos earum sensibus subdunt, sed eas peruersè ad errorem proprium pertrahunt.

5 Doctores errorum prauis persuasionibus, ita per argumenta fraudulentæ illigant auditores

P p suos,

Totum caput est apud Gregor. lib. 20. Moral. c. 9.

1 ex.

1 per curvib.

2 hominis.

Elas.

Gregor. lib. Moral. 20. c. 8. Ioann. 13.

3 adinnicem.

Greg. lib. 20. Moral. c. 10.

suos, ut eos quasi in labyrinthum implicent, à quo exire vix valeant.

6 Tanta est hæreticorum calliditas, ut falsa veris, malaque bonis permisceant, salutaribusque rebus plerunq; erroris sui virus interferant, quo facilius possint prauitatem peruersi dogmatis sub specie persuadere veritatis.

7 Plerunque sub nomine catholicorum doctorum hæretici sua dicta conscribunt, ut indubitanter lecta credantur. Nonnunquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum doctorum inserunt, doctrinamque veram adulterando corrumpunt: scilicet vel adijciendo quæ impia sunt, vel auferendo quæ pia sunt.

8 Cautè meditando, cautoque sensu probanda sunt quæ leguntur, ut iuxta Apostolica monita, & teneamus quæ recta sunt, & refutemus quæ contraria veritati existunt: Sicque in bonis instruamur, ut à malis illæsi permaneamus.

De libris gentilium.

C A P. XIII.

1 **D**OCTÆ ideò in libris suis venerem impudicam, Martemque adulterum, Deum appellare voluerunt, ut persuaderent mentibus hominum, quasi Deum imitari malum: ut dum libidinosa persuasione eorum

flagitia

Grego. lib. 5.
Moral. c. 11.

4 suadere.

1. ad Theff.
cap. 5.

Tota hæc sententia deest in M. ff.

flagitia confidenter committunt, non quasi homines peritos, sed quasi cœlestes Deos imitari videantur.

2 Ideò prohibetur Christianus figmenta legere poetarum, quia per oblectamenta inanium fabularum, mentem excitant, ad incentiua libidinum. Non enim solum thura offerendo, demonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo.

3 Quidam plus meditari delectantur gentilium dicta, propter tumentem, & ornatum sermonem: quam scripturam sanctam propter eloquium humile. Sed quid prodest in mundanis doctrinis proficere, & inanescere in diuinis? Caduca sequi figmenta, & cœlestia fastidire mysteria? cauendi sunt igitur tales libri, & propter amorem Sanctarum scripturarum vitandi.

4 Gentilium dicta exterius verborum eloquentia nitent: interius vacua virtutis sapientia manent. eloquentia autem sacra exterius incompta verbis apparent: intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Vnde & Apostolus: Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus.

5 Sermo quippe Dei occultum habet fulgorem sapientiæ & veritatis, repositum in verborum vilissimis vasculis.

6 Ideò libri sancti simplici sermone conscripti sunt, ut non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem perducerentur. Nam

P p 2 si dia-

Grat. D. 37.
c. Ideo prohibetur. Luo.
par. 4. c. 167.

2. Corinth. 4.

1. Corint. 2.

si dialectici acuminis versutia, aut rethoricæ artis eloquentia editi essent, nequaquam putaretur fides Christi in Dei virtute, sed in eloquentiæ humanæ argumentis consistere: nec quenquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius verborum caliditate seduci.

7 Omnis secularis doctrina spumantibus verbis resonans, ac perse eloquentiæ tumorem attolens per doctrinam simplicem & humilem Christi euacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?

8 Fastidiosis atque loquacibus scripturæ sanctæ minus propter sermonem simplicem placent. Gentili enim eloquentiæ comparata videtur illis indigna. Quod si animo humili mysteria eius intendant, confestim aduertunt, quam excelsa, quæ in illis despiciunt.

9 In lectione non verba, sed veritas est amanda. Sæpe autem reperitur simplicitas veridica, & falsitas composita: quæ hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit.

10 Nil aliud agit amor mundanæ scientiæ, nisi extollere laudibus hominem. Nam quantò maiora fuerint literaturæ studia: tãto animus arrogantæ fastu inflatus maiore intumescit iactantia. Vnde & bene Psalmista ait: Quia non cognoui literaturam introibo in potentias Domini.

Sim-

11 Simplicioribus literis non est præponendus fucus grammaticæ artis. Meliores sunt enim communes literæ, quia simplices, & ad solam humilitatem legentium pertinentes: illæ vero nequiores, quia ingerunt hominibus perniciosam mentis elationem.

12 Meliores esse grammaticos, quam hereticos. Heretici enim letiferi succi hominibus persuadendo propinant: Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam dum fuerit ad meliores vsus assumpta.

De Collatione.

C A P. XIII.

1 VM sit utilis ad instruendum lectio, adhibita tamen collatione maiorem intelligentiam præbet. Melius est enim conferre, quam legere.

2 Collatio autem docibilitatem facit. Nam propositis interrogationibus cunctatio rerum excluditur, & sæpe obiectionibus latens veritas approbatur. Quod enim obscurum aut dubium est, conferendo cito perspicitur.

3 Multum profunt in collatione figuræ, Res enim, quæ minus per se aduertuntur, per comparisonem rerum facile capiuntur. Nam

sæpe

1. Corint. I.

1. Corint. I.

Ambros. epi
stola 7. ad Sa
binu in prin.

Psal. 70.

1 Pro aliqua
evidenti ostensionem.

2. ad Timot.
1. & ad Titum 3.

2 Enim oriuntur
hæreses, etc.

sæpe sub specie alia; spirituales causas scripturæ diuinæ insinuant; & nisi per aliquam eidentem ostensionem, vix apparerent occulta legis mysteria.

4 Sicut instruere solet collatio, ita contentio destruit. Hæc enim relicto sensu veritatis, lites generat, & pugnando verbis etiam in Deum blasphemiam ingerit. Inde & hæreses & schismata, quibus subuertitur fides, veritas corrumpitur, scinditur charitas.

5 Contentiosorum est studium, non pro veritate, sed pro appetitu laudis certare, tantaque est in his peruersitas, ut veritati cedere nesciant, ipsamque rectam doctrinam euacuare contendant.

6 In disputatione infidelium cauenda est propositionum artificiosa subtilitas, quæ callidis objectionibus retia tendit. ita enim versutis assertionibus prauorum disputatio innodatur, ut recta esse simulent, quæ peruersa persuadent.

7 Lectio memoriæ auxilio eget. Quod si fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi assiduitate colligitur.

8 Sæpe prolixa lectio longitudinis causa memoriam legentis obliterat. Quod si brevis sit, submotoque libro, sententia retractetur in animo, tunc sine labore legitur, & ea quæ lecta sunt recolendo memoria minime excidunt.

9 Acceptabilior est sensibus lectio tacita, quam aperta. amplius enim intellectus instruitur, quando vox legentis quiescit, & silentio lingua mo-

uetur.

Hæc sententia in Gorth. C. deest.

uetur. Nam clarè legendo, & corpus lassatur, & vocis acumen obtunditur.

De contemplatione & actione.

C A P. XV.

1 **A**CTIVA vita innocentia est operum bonorum: contemplatiua, speculatio superiorum. illa communis multorum est: ista vero paucorum.

2 Actiua vita mundanis rebus bene vitur, contemplatiua verò mundo renuncians, soli Deo viuere delectatur.

3 Qui prius in actiua vita proficit, ad contemplationem bene conscendit. Merito enim in ista sustollitur, qui in illa vultu inuenitur.

4 Quicumque adhuc temporalem gloriam, aut carnalem affectat concupiscentiam, à contemplatione prohibetur, ut positus in actualis vitæ operatione purgetur. In ista enim prius per exercitium boni operis cuncta exhaurienda sunt vitia, ut in illa iam pura mentis acie ad contemplandum Deum quisque pertranseat. Et licet conuersus statim ad contemplationem conscendere cupiat, tamen ratione cogitur, ut prius in actiua vitæ operatione versetur.

5 Exemplum enim actiua, & contemplatiua

Grego. lib. 5.
in 1. Reg. ca.
15.

Gregor. li. 6.
Moral. c. 28.

Ibid. c. 27.

Gregor. li. 2.
sup. Ezech.
homil. 14.
Genes. 29.

vitæ

vita de Iacob fume; qui dum Rachel, hoc est ad visum principium destinaret, quæ contemplationem significat: Lya illi, hoc est laboriosa vita supponitur, quæ actiuam demonstrat.

Ex Gregor.
lib. 6. Moral.
c. 24.

6. Sicut sepultus ab omni negotio terreno priuatur: ita & contemplatione vacans ab omni occupatione actuali auertitur. Et sicut ab actuali vita conscendentes in contemplationis quiete sepeliuntur: ita ab actione sæculi recedentes eos vita actiua in se quasi sepeliendo suscipit; ac per hoc vitæ mundanæ actiua vita, & vitæ actiuæ cōtemplatiua sepulchrum est.

Greg. ibid.

7. Viri Sancti, sicut à secreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis: ita rursus ab actionis manifesto ad secretum contemplationis intimæ reuertuntur, vti intus Deum laudent vbi acceperunt, vnde & foris ad eius gloriam operantur.

Greg. lib. 9.
Moral. c. 23.

8. Sicut aquilæ moris est semper oculum in radium solis infigere nec deflectere nisi escæ solius obtentu: ita & Sancti à contemplatione ad actiuam vitam interdum reflectuntur considerantes illa summa sic esse vtilia, vt tamen ista humilia sint paululum nostræ indigentia necessaria.

Greg. li. Moral.
10. c. 19.
3 In actiua vi
sa.

9. In actiuæ vitæ genere humana intentio perseveranter incedit: in contemplatione autem se se per interualla resumit, quia contemplandi diuturnitate lassatur.

Greg. ibid.
Ezech. 1.

10. Visio animalium in Ezechiele, quæ ibant, &

non

non reuertebantur pertinent ad vitæ actiuæ perseverantiam: & iterum ea animalia, quæ ibant, & reuertebantur, pertinent ad contemplatiuæ vitæ mensuram: in qua dum quisque intenderit, sua reuerberatus infirmitate reflectitur: atque iterum renouata intentione, ad ea vnde descendit rursus erigitur. Quod fieri in actiua vita non potest, de qua si quisque deflectat, vel ad modicum statim vitiorum excipitur fluxu.

11. Oculus dexter scandalizans quem euelli Dominus præcepit, vita contemplatiua est. Duo oculi in facie, actiua vita & contemplatiua in homine. Qui igitur per contemplationem ceciderit in errorem, melius est si euellat contemplationis oculum, seruans sibi vnum vitæ actiuæ obtutum, vt sit vtilius illi per simplicem actionem ire ad vitam, quam per contemplationis errorem mitti in gehennam.

12. Sæpe mens ad summa ab imis erigitur: & sæpe à summis ad infima pondere carnis reclinata reflectitur.

13. Multos Deus ex carnalibus sua gratia visitat, & ad contemplationis fastigium eleuat. Multosque à contemplatione iusto iudicio deserit, & lapsos interrenis operibus derelinquit.

4 luxu.

Greg. li. Moral.
c. 26.
Matth. 5.

5 in hominis
mente.
6 docebitur:
7 euellit.

8 actualis.

9 ima.

De contemptoribus mundi.

C A P. XVI.

LA, quæ sæculi amatoribus chara sunt, Sancti velut aduersa refugiunt: plusque aduersitatibus mundi gaudent, quam prosperitatibus delectantur.

2 Alienos esse à Deo, quibus hoc sæculum ad omne commodum prosperatur. Seruis autem Dei cuncta huius mundi contraria sunt: ut dum ista aduersa sentiunt, ad cœleste desiderium ardentius excitentur.

3 Magna apud Deum refulgent gratia, qui huic mundo contemptibilis fuerit. Nam reuera necesse est, ut quem mundus odit, diligatur à Deo.

4 Sanctos viros in hoc seculo legimus peregrinos esse & hospites vnde & reprehenditur Petrus, quòd tabernaculum in monte figere cogitauit, quia Sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria & domus in cœlo est.

5 Sancti viri ideo contemnere cupiunt mundum, & motum mentis ad superna reuocare: ut ibi se recolligant, vnde defluerant, & inde se subtrahant, vbi dispersi sunt.

6 Iusti, qui rebus, honoribusque, ac vitæ blandimentis renunciant proinde se ab omni terrena possessione mortificant, ut Deo viuant: ideoque

sæculi

sæculi huius blanditias calcant, ut validiores ad vitam illam de huius vitæ mortificatione confluant. Cuncta quippe temporalia, quasi herbaræ virentes arescunt, & transeunt: ideoque pro æternis rebus, quæ nunquam arescunt, recte ista Dei seruis contemnit, quia in eis stabilitatem non aspicit.

7 Qui post renuntiationem mundi ad supernam patriam Sanctis desiderijs inhiat, ab hac terrena intentione, quasi quibusdam pennis, subleuatus erigitur, & in quo lapsus erat, per gemitum conspicit, & vbi peruenerit, cum gaudio magno intendit. Qui verò à contemplationis requie reflexus, in curis huius sæculi incidit, si ad memoriam sui reuertatur, protinus ingemiscit: quantumque fuerint tranquilla, quæ perdidit, & quam confusa sint in quibus cecidit, ex ipsa laboris sui difficultate cognoscit. Quid enim in hac vita laboriosius, quam terrenis desiderijs æstare? Aut quid hic securius, quam huius sæculi nihil appetere? Qui enim hunc mundum diligunt, turbulentis eius curis & sollicitudinibus conturbantur. Qui autem eum odiunt, nec sequuntur: internæ quietis tranquillitate fruentes, futuræ pacis requiem, quam illic expectant, hic quodammodo habere iam inchoant.

Qq 2 De

Greg. li. Moral. 5. c. 1.

Greg 8. Moral. c. 41. Ad Hebre. 11. 1. Petri 2. Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9.

I nutum.

*De Sanctis qui se à consortio sæculi
separant.*

C A P. XVII.

Omnia in
sensu ferè ex
Gregor. libr.
30. cap. 23. &
sequentib. vi
de etiã Cass.
collat. 3. c. 6.

SANCTI viri funditùs sæculo renūcian-
tes, ita huic mundo moriuntur, vt soli
Deo viuere delectentur: quantoque ab
huius sæculi conuersatione se subtrahunt, tanto
internæ mentis acie præsentiam Dei & Angelicæ
societatis frequentiam contemplantur.

2 Malorum tam praua sunt opera manifesta, vt
hi qui supernam patriam desiderant, non solum
mores eorum, sed & consortia fugiant. Quidam
etiam corporaliter separari desiderât ab iniquis,
vt eorum non inuoluantur delictis. Nonnulli &
si non corporali discessu, spiritali tamen ab eis
intentione recedunt: qui etsi communes sunt
conuersatione, discreti tamen sunt corde vel ope-
re. Et licet sæpe in mediò carnalium vitam Deus
protegat electorum, tamen satis rarum est, vt
quis inter sæculi voluptates positus à vitijs ma-
neat illibatus, in quibus & si non citò implicetur,
aliquando tamen attrahitur. Neque enim diu-
turus esse poterit, qui periculo proximus fuerit.

3 Via sine offendiculo, vita monachi, sine cu-
piditatis & timoris impedimento. Dum enim
quisque à consortio mundi abstrahitur, nec cu-

Gregor. ibi-
dem.

1 amoris.

piditas

piditas eum ²obligat, nec sentientem cruciat.
4 Bonum est corporaliter remotum esse à mun-
do, sed multo est melius voluntate, vtrunque
vero perfectum. ille ergo perfectus est, ³qui à
seculo & corpore & corde disiunctus est.

5 Onager vt ait Iob contemnit ciuitatem, &
⁴monachi communem secularium ciuium con-
uersationem. Hi aduersa vitæ nostræ appetūt
prospera contemnunt, vt dum ab eis hæc vita
despicitur futura inueniatur.

De præceptis altioribus monachorum.

C A P. XVIII.

1 **A**LIA sunt præcepta quæ dantur fi-
delibus communem vitam in secu-
lo agentibus: atque alia seculo huic
renuntiantibus. Illis enim dicitur vt
sua omnia bene gerant: istis vt sua omnia dere-
linquant. Illis præceptis generalibus abstringun-
tur: isti præcepta generalia perfectiùs viuendo
transcendunt.

2 Ad perfectum non sufficit, nisi vt abnegatis
omnibus suis etiam se ipsum quisque abneget,
sed quid est seipsum abnegare, nisi ¹voluntati-
bus proprijs renuntiare? Vt qui superbus erat, sit
humilis, qui iracundus esse studeat mansuetus.
Nā si ita ²quis renūtiat quæ possidet omnibus, vt

² oblig. consen-
tientem ne cru-
ciat sententem.
Gregor. ibi-
dem.

³ qui huic se-
culo.

Iob. 39.

⁴ monachus.
excus.
Cass. collat.
17. c. 6.

Grego. Ho-
mil. 32. in
Euang.

1 voluptatibus

2 quisque.

suis

suis non renuntiet moribus, non est Christi discipulus. Qui enim renūciat omnibus rebus suis, sua abneget: qui vero renūciat moribus prauis, semetipsum scilicet abneget. Vnde & Dominus: Qui vult, inquit, post me venire, abneget semetipsum.

De professione monachorum.

C A P. XIX.

I VI non rigida intentione monachi professionem sectantur, quanto superni amoris propositum dissolute appetunt: tanto procliuus ad mundi amorem denuò reducuntur. Nam professio non perfecta presentis vitæ repetit desideria: in quibus & si nondum monachus alliget opere, iam tamen alligat, cogitationis amore. Longe quippe à Deo est animus, cui hæc adhuc vita dulcis est. Iste enim quid de supernis appetat, quidue de infimis fugiat, nescit. Nam sicut scriptum est: Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.

2 Quantum quisque potuerit superna scire, quæ appetat, tanto de infimis acrius quibus inhæret dolere debet. Propter hoc enim & Iacobus Apostolus dicit: Miseri estote, lugite & plorate: risus vester in luctum conuertatur, & gaudium

in

in mœrorē. Hinc etiam Dominus: Beati, inquit, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et rursus: Ve vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

3 Qui ad hoc conuersionem sanctitatis præten- dit, vt alijs quandoque præesse desideret, iste non discipulus Christi, sed prauitatis sectator existit: quia non pro Deo, sed pro seculi honore portare studet crucis Christi laborem.

De humilitate monachi vel opere.

C A P. XX.

1 **S** V M M A virtus monachi humilitas, summum vitium eius superbia est. Tunc autem se quisque monachum iudicet, quando se minimum existimauerit, etiam cum maiora virtutum opera gesserit.

2 Qui mundum deserunt, & tamen virtutes præceptorum sine cordis humilitate sequuntur: isti quasi de excelsis grauius corruunt, quia deterius per virtutis elationem deiciuntur, quam per vitia elabi potuerunt.

3 Omnis Dei seruus de suis meritis non debet extolli, dū posse videat ex inferioribus sibi prælatiores alios fieri. Nouerit autem omnis sanctus se alterius non præponere sanctitati. Semper enim Dei serui conscientia humilis esse debet, & tristis: scilicet vt per humilitatem non superbiat,

& per

Matth. 16. &
Luc. 9.

¹ alliget se opere.

Ecclesi. 1.

² QUANTUM ENIM

Iacob. 4.

Matth. 5. Lu-
ca. 6.

¹ obedientia.

-v. l. i. ubi

& per humilem merorem cor ad lasciuiam non dissoluat.

2 pertinet.

4 Dei seruus dum bonum aliquod opus agit, utrum ei ad boni remunerationem pertinet que facit, incertus est: ne forte discussione cœlestis iudicis reus pensetur, & in his quæ Dei sunt negligentè, aut superbè aliquid operasse inueniatur. Ideoque pro hoc ipso tristis mœrensque efficitur, atque indefinentè turbatur, reminiscens proculdubiò scriptum esse: Maledictus qui facit opus Dei negligentè. Nam veracitè condemnatur, si per torporem ea, quæ bona sunt, agimus.

Jerem. 48.

Augustin. ad frat. in Ere-
mo serm. 17.
tom. 10.
Reg. 3. c. 11.

5 Dei seruum sine intermissione legere, orare, & operari oportet: ne forte mentem otio deditam spiritus fornicationis subripiat. Cedit enim labori voluptas: animum autem vacantem cito præoccupat. Contuère Salomonem per otium multis fornicationibus inuolutum: & per fornicationis vitium vsque in idolatriam lapsum.

De monachis qui curis seculi occupantur.

C A P. XXI.

1 timore.

1 **H**I qui pro Dei amore seculo renuntiat, & tamen curis rerum familiarium implicantur: quanto se rerum studijs occupant, tanto à charitate diuina seipso^s separant.

2 subtrahunt.

rant.

rant. Qui simul & terrenis parere curis, & diuinis exercere student: vtrunque complecti simul non valent. Nam duas curas pariter inesse peccatori humano non posse: & duobus seruientem dominis, vtriusque placere, difficile est.

3 exerciti mādatis &c. Matth. 6.

3 vii.

2 Nisi prius à secretioribus cordis expellatur importuna secularium multitudo curarum, anima quæ intrinsecus iacet, nequaquam resurgit. Nam dum se per innumeras seculi cogitationes spargit, ad considerationem sui se nallatenus colligit.

5 iacet mortua

3 Arguitur eorum tempor, qui Deo vacare volentes, & mundo renunciant, & curas proprias aspernantur, sed dum propinquorum vtilitates procurant, à Dei amore se separant.

4 Vir spiritualis ita prodesse debet suæ propinquitati, vt dum illis gratiam carnis præstare studet: ipse à spiritali proposito nequaquam declinet. Multi enim monachorum amore parentum non solum terrenis curis, sed etiam forensibus iurgijs inuoluti fuerunt: & pro suorum temporali salute animas suas perdididerunt.

Gregor. lib. Moral. 7. c. 18.

6 inuoluuntur.

7 perdunt.

5 Interdum ordinata discretio est, dum negatur parenti quod præstatur extraneo: vt noueris non prohiberi pietatis officium, sed negari carnalitatis affectum. Parentibus enim carnaliter præstat ur, quod extraneis piè impenditur.

8 proximo.

9 proximis.

6 Sicut nostra nobis non odienda est anima, sed eius carnales affectus odio habere debemus: ita

Luc. 12.

R r nec

nec parentes odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quæ nobis ab itinere recto præpediunt: dum tamen Dominus ita præcepit à nobis parentes ¹odire, sicut & animas nostras.

7 Figuram sanctorum virorum renuntiantium seculo vacas designasse allophilorum arcam Dei gestantes. Nam sicut illæ pignorum affectibus à recto itinere minime digressæ sunt: ita & vir sanctus mundo renuncians, parentelæ obtentu non debet à bono impediri proposito.

De his qui à Deo mundi amore præpediuntur.

C A P. XXII.

1 **M**ULTI cupiunt conuolare ad gratiam Dei, sed timent carere ¹oblectamento mundi. Prouocat quidem eos amor Christi, sed reuocat cupiditas seculi. Qui proinde obliuiscuntur voti, quia capiuntur illecebris vanitatis.

2 Quæcunque mens procellis vanitatum mundi huius inuolueris, lignum conscende crucis, vt amari, idest tempestate huius seculi libereris. Nam nullus te à lacu mortis humanæ saluabit, ²nisi cruce Christi eleueris.

Qui

3 Qui seculo renunciare disposuit transgressio- nis reatu astringitur, si votum mutauerit. Atrociter enim in discussione diuini iudicij arguendi sunt, qui quod professione sponponderant, implere opere contempserunt.

4 Mirabiliter comparatur similitudo à voluptatibus mundi ³conanti redire ad Deum, retinentibus eum cupiditatibus seculi, ei qui dormitans exurgere ⁴conatur, & sopore somni deprimitur. Ille enim ad bonum nouit redire, & voluptatum fascibus non finitur: Iste melius eligit vigilare, sed soporis torpore tenetur.

5 A bono indeterius lapsos supra carbones frigidos fieri nigriores, quia per torporem mentis ab igne charitatis Dei extincti sunt: & per mundi appetitum à luce supernæ illuminationis priuati nigredine peccatorum fuscantur.

6 Quidam intentionem bonæ operationis metu extinguunt inopiæ, nec permittuntur iufirma mente desiderata perficere: & cum indigere in mundo metuunt, à gloria superna semetipsos abscindunt.

7 Multis consiliorum argumentis insidiatur eis diabolus in acquirendo plurima, qui in paucis & modicis nouerant esse contenti. Opponit igitur in eorum mentes ⁵futuras filiorum egestates, persuadet habere plurima, vnde sibi egenisque sufficiat: quatenus his bland. mentis intentionem bonæ deuotionis subuertat, atque in terrenis lu-

R r 2 cris

10 odisse.

Grego. lib. 7.
Moral. c. 18.
1. Reg. 6.

1 oblectamentis.

2 nisi Christus
seruauerit.
alias eruerit.

3 conantis.

4 cogitur. excus.

5 futurâ egestatem.

cris deceptam mentem reducat.

8 Multis argumentis infidiatur diabolus eis, qui renunciant seculo, ut eius se iterum amore substernant. Grauius autem illos in concupiscentijs seculi ferit, quos post renuntiationem ad mundi amorem reduxerit. Et maximè per cenodoxiam subijcit sibi diabolus monachum: ut quem per seculi amorem retinere non potuit; ab humilitatis culmine subtrahat, & superbix tumore sibi subditum faciat.

9 Dei seruus semper fallentis diaboli prauide- re debet infidias, & magis in bonis operibus cordis debet adhibere cautelam; ne per vanam gloriam perdat semetipsum, ac pereat, cunctaque bona amittat, quæ recte agendo obtinuerat.

De Iactantia.

C A P. XXIII.

1 caueadã esse iactantiam.

1 **I** AM in factis, quam in dictis caue- uenda est iactantia: stenda tamen est ruina, qua sibi quisque magis, quam Deo placere, & laudem ab hominibus comparare studeat.

2 Vanus & erroris est animus plenus, famam appetere, & ad capiendam terrenam laudem studium dare. Circumspice temetipsum homo, nihilque tibi arroges de his quæ in te sunt

Grego. li. 16. Moral. c. 16.

præter

præter peccatum. Non declinat ad dexteram qui non sibi sed Deo tribuit bona quæ agit: neque ad sinistram se vertit, qui de diuina indulgentia peccandi licentiam non præsumit. Hoc est quod Propheta ait: hæc via, ambulate in ea, neque ad dexteram, neque ad sinistram declinantes.

3 Verum est quod natura expetit delectari in laudibus: sed tunc rectè, si in Deo, non in se quisque laudetur, sicut scriptum est: In domino laudabitur anima mea.

4 Sæpe vanam gloriam contemnendo in aliud genus elationis inciditur, dū in se quis gloriatur, pro eo quod contemnat ab hominibus laudem.

5 Quibusdam concessum est tantū bene agere, & fructum boni operis non habere, quod ipsi sibi auferunt per studium humanæ iactantiæ.

6 Semper suam aspiciant fæditatem, qui vanæ gloriæ fauores diligunt, & perdidisse bonum opus dolent, quod pro humana ostentatione fecerunt.

7 Amator vanæ gloriæ unde possit semper laudari agere non quiescit: & subinde illi vires vanitatis prauus appetitus auget.

8 Boni operis inchoatio, non debet citò palam ad hominum cognitionem venire: ne dum boni inchoatio humanis oculis referatur, à virtute perfectionis inanescat intètio sanctitatis. Ante maturitatis enim tempus, messes florentes citò pereunt, germinaque inutilia fiunt.

Deuterono. 17.

Augustin. in Psal. 33. Psal. 33.

Augusti. lib. Confess. 9. c. 38.

2 tantundem.

Greg. libr. 8 Moral. c. 36

3 citius.

4 ceptio. Alius C. inceptio.

Virtu-

Gregor. ibidem.
4. Reg. 20.

9 Virtutes sanctorum per ostentationis appetitum dominio demonum subijciuntur immundorum, sicut Ezechias Rex, qui diuitias suas Chaldeis per iactantiam prodidit, & propterea perituras per Prophetam audiunt: vt significaret Dei seruum suas, dum vanę glorię studio prodiderit, perdere, & statim dæmones suorum operum dominos facere, sicut ille per ostentationem Chaldæos rerum suarum dominos fecit.

Grego. ibid. c. 38.
5 agendam excus.

10 Optima est illa discretio, vt & nota sint opera nostra ad Dei laudandam: & occulta pro elatione vitanda humana. Ille autem debet publicare bonum, quod agit, qui perfecta humilitate fundatus, nulla iam elatione contingitur. Nam qui se intelligit adhuc amore laudis pulsari, facta bona in occulto agat, ne forte quod egerit perdat.

11 Interdum viri sancti dum cupiunt funditus suam mutabilitatem corrigere, aliquando tumore tanguntur elationis suę conscientię actionis iustitię: sed ab huius subreptionis malo humilitatis compunctione purgantur.

12 Viri Sancti nonnunquam quosdam de se audientes instruunt, & tamen in his alta se consideratione custodiunt: ne dum alios à terrena intentione erigunt, ipsi in terrenę laudis appetitu demergantur.

13 Quidam per incautam virtutum iactantiam relabuntur ad vitia, & quidam dum vitiorum impulsu frequenter plangunt, de ipsa infir-

6 impulsu.

mitate

mitate per humilitatem validius conualescunt.

14 Plerunque vtile est arrogantibus deferri à Deo quatenus suę infirmitatis conscientia ad humilitatem redeant, & humiles post casum existant.

15 Nonnulli falsa opinione arrogantię se esse perfectos existimant, dum non sint qui ab ostentationibus innotescant.

7 innotescunt.

16 Tantò quisque fit veritati vicinior, quantò se esse longius ab ea fuerit arbitratus. Hoc enim humilitatis est, quę Deo hominem iungit.

8 oculi.

17 Sicut solis radius dum conspicitur, acies oculorum hebetatur: sic & qui immoderatè altiora scrutatur, ab intentione veri obtunditur.

9 alta de se.

18 Sicut aquila ex alto ad escas collabitur: sic homo de alto bonę conuersationis per carnalem appetitum ad inferiora demergitur.

De Hypocresi.

C A P. XXIII.

1 **H**YPOCRITA verba Sanctorum habet, vitam non habet: & quos per sermonem doctrinę genuerit, non fouet exemplis sed deserit, quia quos verbo ædificat, vita & moribus destruit.

Greg. li. Moral. 31. cap. 6. & 7.
Est hoc caput ferè ad verbum ex Augusti li. de conflictu virtutum & virtutum.

2 Hypocritę simulatores dicuntur, qui iusti non esse quærunt, sed tantum videri cupiunt. Hi mala

1 quia.
Greg. lib. 15. Moral. c. 2. & lib. 18. c. 4.

agunt,

agunt, & bona profitentur. Per ostentationem quippe boni apparent, per actionem vero, mali existunt.

Aug. ubi supra.

3 Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari, simulatio vero & hipocrisis non committitur, nisi à male astutis per caliditatem, valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem obijcere.

Aug. ibid.

4 Sancti non solum gloriam supra modum suum omnino non appetunt: sed etiam hoc ipsum videri refugiunt, quod esse meruerunt. Hypocritæ autem malitiæ suæ occulta tegentes ante oculos hominum, quadam innocentiae sanctitate se vestiunt, ut venerentur. Quibus benè diuina voce dicitur: Væ vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum. Ita & vos quidem foris apparetis hominibus iusti, intus vero pleni estis auaritia & iniquitate.

2. honoratur. Matth. 23. Luca. 11.

Aug. ubi sup.

5 Dupliciter damnantur hypocritæ, siue pro occulta iniquitate, siue pro aperta simulatione. Ex illo enim condemnantur, quia iniqui sunt: ex isto, quia ostendunt quod non sunt.

Aug. ibid.

6 Non semper latent hypocritæ, nam etsi in principio sui quidam non pateant, prius tamen quam vita eorum finiatur, quam simulatè vixerint, deteguntur. Omne enim syncerum permanet: nam quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt.

Non

7 Non eorum desperanda est salus, qui adhuc aliquid terrenum sapiunt, dum possint, & in occultis agere unde iustificentur. Hi enim meliores sunt hypocritis, eo quod mali sint in aperto, & in occulto boni. Hypocritæ vero in occulto mali sunt, & bonos se palam ostendunt.

Aug. ibid.

8 Hypocritam iustus arguere prohibetur, ne deterior castigatus existat dicitur Salomone, Noli arguere derisorem, ne oderit te.

Aug. ibid. & Greg. li. 8. Moral. c. 27. Prouerb. 9.

De Inuidia.

C A P. XXV.

1 **I**LIOR alieni boni suum punit auctorem. Nam unde bonus proficit, inde inuidus contabescit.

2 Homines prauè viuentes sicut de bonorum lapsibus gratulatur: ita de eorum recte factis, bonique perseverantia confunduntur.

Greg. li. Moral. 5. cap. 34. part. 3. euz. Pastor. admonit. 41. Ex Greg. lib. Moral. 29. c. 3. Sapient. 2. Iob 41. Greg. ibid.

3 Inuidus membrum est diaboli, cuius inuidia mors introibit in orbem terrarum, sicut & superbus membrum est diaboli, de quo scriptum est: Omne sublime videt: Et ipse est rex, super omnes filios superbiæ.

4 Nulla est virtus, quæ non habeat contrarium inuidiæ malum, sola miseria caret inuidia, quia nemo inuidet misero, cui re vera non liuor obij-

sf citur,

citur, sed sola misericordia adhibetur.

5 Multi, & bonos imitari nolunt, & de bonorum profectibus inuidiæ liuore tabescunt. Quo fit ut ne illi corrigantur à malo suo, sed per inuidentiam deteriorentur, ut bonos à recto studio quantum in ipsis est, si potuerint, deprauare conentur.

6 Quando malos boni proficere vident, non scandalizentur: sed quem sint finem habituri maxime cogitent.

7 Hoc omnis inuidus alienis virtutibus præstat, quod B. Iob sathan præstitit. Nam dum emulatur prosperitatibus commouit aduersa, sed dū credidit eum diabolus posse prosterni; inde eius aucta sunt merita, atque inde claruerunt probabiliora patientiæ documenta.

8 Ita requirunt inuidi aditum malæ famæ, per quam bonorum vitam maculent, sicut quærebāt ostium Sodomitæ, quo domum Loth nocituri introirant. Illi vero cæcitate erroris percussi, parietes videbant. Non aliter inuidi videndo velut parietem virtutes dissimulant, vitia vero perquirunt, per quæ eorum conscientiam vrant.

r. d.

Iob. 1.

2. emouet.

Grego. lib. 6.
Moral. c. 16.
Genes. 19.

De Simulatione.

C A P. XXVI.

1 **R**AUDVLENTIÆ genus in modum pharetræ subtiliter insidiarū sagittas celat, ut falsam faciat securitatem, decipiatque callidè eum contra quem molitur occurrè.

2 Cauendus est inimicus qui manifestus est, sed magis ille qui videri non potest. Facile enim vincimus, quæ videmus, quæ autem non videmus, difficile à nobis expellimus.

3 Rarò nocetur homo ab extraneis, si sui eum non lædent. Magis enim insidijs nostrorum, quàm aliorum periclitamur.

4 Latent sæpe venena circumlita melle verborum: & tandiu deceptor bonitatem simulat quousque fallendo decipiat.

De Odio.

C A P. XXVII.

1 **N**ON homines sed eorum vitia odio habèda sunt. Flebiliter autem deplorandi sunt, qui odio in fratrem tabescunt: & contra alios perniciosum animi dolum seruant.

Psal. 10. &
Augus. ibid.

I. veritatem.

Psal. 138.

A regno Dei se separât, qui semetipsos à charitate dissociant.

2 Sicut mater ecclesia prauè ab hominibus hæreticis præmitur, sed tamen eos venientes ad se benigna charitate amplectitur: ita & singuli nostrum quoscunque inimicos sustinemus, reuerentes materna imitatione amplecti statim debemus.

3 Citò est ignoscendum cuiquam, dum veniam postulat.

Non posse peccata remitti ei qui in se peccati debita non remittit. Formam enim nobis indulgentiæ Deus ex merito conditionis nostræ imposuit, dum ita orare nos præcipit: Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Iustum est enim Dei iudicium, tantumq; peccatori a se indulgeri ostendit, quantum alterutro vnusquisq; in se offenso indulget.

4 Quidam de suis fidentes meritis pigrè in se delinquentibus veniam præstant. sed nihil proficit esse illibatum à culpa, qui non est paratus ad veniam: dum potius hæc magna sit culpa, quando tardius relaxantur fraterna delicta.

5 Qui fratrem sibi tardius reconciliat, Deum sibi tardius placat. Frustra enim propitiari sibi Deum quærit, qui cito placari in proximum negligit.

Matth. 6.

De

De Dilectione.

CAP. XXVIII.

1 VO sunt erga dilectionem proximi conseruanda, vnum ne malum quis inferat, alterum vt bonum impendat. Primum vt caueat lædere sequentèr vt discat præstare.

2 Amicitia est animorum societas. Hæc quippe à duobus incipit. Nam minus quam inter duos dilectio esse non poterit.

3 Antiqui dixerunt de societate duorum, vnam esse animam in duobus corporibus, propter vim scilicet amoris, sicut in actibus Apostolorum legimus. Erat illis cor vnum, & anima vna. Non quia multa corpora, vnam habebant animam; sed quia vinculo, & igne charitatis coniuncti, vni omnes generaliter sine dissensione sapiebant.

4 Amicitia & prosperas res dulciores esse facit, & aduersas communionem temperat, leuioreq; reddit, quia dum in tribulatione amici consolatio adiungitur, nec frangitur animus, nec cadere patitur.

5 Tunc verè amicus amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. Qui vero pro se amicum diligit, insipientèr eum amplectitur. Multum in terra demersus est, qui carnalitèr hominem mo-

Augu. lib. de Amicitia. c. 2. tom. 4. & lib. 4. Confess. 6.

August. li. de amicit. modo eius est.

riturum

riturum plus diligit quam oportet. Qui enim intemperanter amicum amat, pro se magis illum, quam pro Deo amat. Quantum ergo bonus est, qui pro Deo fratrem diligit, tanto perniciosius, qui eum pro seipso amplectitur.

- 6 Plerunque diligit in alio homo quod odit in in se, ut potè in infantibus, Amamus enim quãdam eorum ignauiam, & tamen odimus, quia ignaui esse nolumus. Sic lapides equos & cetera quælibet diligimus, sed tamen nolumus hoc esse, etiam si possimus.

De Amicis fictis.

C A P. XXIX.

- 1 T O per aduersa fraudulentus patet amicus: nam in prosperitate incerta est amicitia, nec scitur utrum psona, an fælicitas diligatur.

- 2 Sæpe per simulationem amicitia colitur, ut qui non potuit apertè decipere, decipiat fraudulentè.

- 3 Tunc quisque magis fit pietati iustitiæque diuinæ contrarius, quando despicit amicum aliqua aduersitate percussum. Qua in re, & sibi occasionem mercedis tollit, & erga percussionem proximi crudelis existit: veluti actum est in Lazarum vlcerosum diuitemque superbum. Per aduersa igitur, & prospera comprobatur, si utiq;

vere

I inter.

vere diligatur Deus & proximus: quia dū aduersa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, statimque despicit quem se diligere simulauit.

- 4 Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tempore aboletur. vbiunque enim se verterit tempus, illa firma est.

- 5 Rari sunt amici, qui vsque ad finem existant chari. Nam multos à charitate, aut aduersitas temporis, aut contentio quælibet actionis auertit.

- 6 Sæpe per honores quorundã mutantur & mores: & quos ante conglutinatos charitate habuerunt, postquam ad culmen honoris venerint, amicos habere despiciunt.

De amicitia ex munere orta.

C A P. XXX.

- 1 NTER veros amicos amicitia ex beneuolentia oritur, inter fictos beneficio adiungitur.

- 2 Non sunt fideles in amicitia quos munus, non gratia copulat. Nam citò deserunt, nisi semper acceperint. Dilectio enim, quæ munere glutinatur, eodem suspensio dissoluitur. Illa vera est amicitia, quæ nihil quærit ex rebus amici, nisi solam beneuolentiam, scilicet ut gratis amet amantem.

- 3 Plerunq; amicitia ex necessitate vel indigentia nascitur:

i sic.

nasitur: vt sit per quem quisque quod acceperat, consequatur. Ille autem eam veraciter querit, qui nihil legendo eam appetit. Nam illa ex inopia brevis est, & fucata, ista pura atque perpetua.

De concordia malorum.

C A P. XXXI.

1 MICITIA in rebus tantum bonis habenda est: nam qui ea in malo utuntur non sibi amici, sed inimici existunt.

2 Concordiam malorum contrariam esse bonorum. Et sicut optandum est, vt boni pacem habeant cum inuicem: sic optandum est, vt mali inuicem sint discordes. Vnanimittatem quippe malorum bonorum esse contrariam Paulus Apostolus probat, qui malos contra se diuidit, quos in necem suam concordasse conspexit. Inde & in lege mare rubrum, hoc est concordia malorum hominum diuiditur, vt electorum via tendens ad beatitudinem non impediatur. Impeditur autem iter bonorum si mare, hoc est, vnitas non diuidatur iniquorum.

Act. 23.
Exod. 14.

De

De correptione fraterna.

C A P. XXXII.

1 ON debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagionibus seruit. Improbum est enim arguere quenquam in alio, quod adhuc reprehendit in semetipso.

1 reprehendit.

2 Qui veraciter fraternam vult corripere, ac sanare infirmitatem, talem se prestare fraternae utilitati studeat, vt eum quem corripere cupit, humili corde admoneat: & hoc faciens ex compassione quasi communis periculi, ne forte & ipse subijciatur tentationi.

Greg. li. Moral. 23. c. 14.

3 Sicut viri spirituales alieni peccati emendatione expectant; ita proterui delinquentibus deridendo insultant, & quantum in ipsis est, eos insanabiles putant: nec inclinant cor ad compatiendi misericordiam, sed superbientes detestantur, atque blasphemant.

4 Nonnunquam accidit, vt inter amicos aliqua redargutionis enutrita discordia, maiorem postea charitatem parturiat; vt potest dum corriguntur ea, quae displicere in amico videntur, & hoc quidem primum non sine quadam emulatione admonitus suscipit, sed correptus post modum gratias agit. At contra multi pro parua laesione

2 prima.

T t

viii

vim charitatis rescindunt, & ab amore dilectionis se se perennitèr trahunt.

Greg. lib. 10.
Moral. c. 3.

5 Plerique correptionem suam officium charitatis existimant. Plerique verò hoc ipsum quod ex charitate corripiuntur, ad iniuriam contumeliæ trahunt. Vnde ³uenit ut ex eo deteriores efficiantur, per quod emèdari obediendo potuerunt.

3 occurrit.

6 Salubritèr accipiunt iusti, quotiens de suis excessibus arguuntur. Superflua autem est humilitas eorum, qui se gessisse accusant, quæ non admiserunt. Qui vero sine arrogancia bona facta sua pronunciat, proculdubio nequaquã peccat.

Grego. lib. 1.
sup. Ezech.
Homil. 7.

7 Est quorundam excusatio peruersorum, qui dum pro suis facinoribus arguuntur, verba iustorum pro censura declinanda obijciunt: seruantes se diuino iudicio, quo puniendi sunt durius, dum temporalitèr contemnunt iudicari se se ab hominibus.

8 Iniquis molesta est veritas, & amara disciplina iustitiæ: nec delectantur nisi placencia propriæ imbecillitatis: iniustitiæ fœcundi, & steriles veritati: cæci ad contuendam lucem, & oculati ad tenebrarum aspiciendum errorem.

4 malè.

9 Corda reproborum lubrica sunt ad ⁴malum consentiendum & fluxa: ad bonum verò consentiendum durissima.

Greg. li. Moral.
10. c. 3.

10 Probat Salomon, & iusti emendationem correpti, & stulti obstinationem admoniti, dicens: Doce iustum, & festinabit accipere. De stulto

autem

autem ait: Qui erudit denisorem, ipse sibi tacit iniuriam.

Prouerb. 9.

11 Nonnullos tantæ esse prauitatis homines, qui dum ipsi à malo corrigi negligunt, corripiendum vitam falsa criminatione detractant: & ad sui sceleris solatium vsurpant, si vel falso compererint, quod ad infamiam bonorum obijciant, sicut est illud ex Salomone: Bona in malum conuertit impius, & in electis imponit maculam. Vt autem illi, qui & suam reuitt vitam corrigere, & bonorum non desinit detrahere famæ.

Eccles. 11.

12 Plerique mali similes sibi in malum defendunt, & patrocinio suo prauos contra correptionem bonorum suscipiunt, ne vnde displicent emendentur: adijcientes in se aliena delicta, ut non tantum de suis malis, sed etiam de aliorum facinoribus puniantur, quorum peccata defendunt.

De Præpositis ecclesiæ.

C A P. XXXIII.

1 IR ecclesiasticus, & crucifixi mundo per mortificationem propriæ carnis debet: & dispensationem ecclesiastici ordinis, si ex Dei voluntate peruenerit, nolens quidem sed humilis gubernandam suscipiat.

Greg. li. curę
Pastor. part.
2. c. 1. & 6. &
lib. 5. Moral.
c. 2.

2 Multis ¹intercipit Sathanas fraudibus, eos qui

1 interficit.

T t 2 vitæ,

vitæ, & sensus vtilitate præstantes, præesse, & prodesse alijs nolunt: & dum eis regimen animarum imponitur: renuunt, consultius arbitantes ociosam vitam agere, quàm lucris animarum insistere. Quod tamen decepti agunt per argumentum diaboli fallentis eos per speciem boni, vt dum illos à Pastoralis officio retrahit, nequaquam proficiant, qui eorum verbis atque exemplis instrui poterant.

Greg. li. Moral. 5. c. 3.

3 Sancti viri nequaquam occupationum secularium curas appetunt, sed occulto ordine sibi super impositas gemunt. Et quâuis illas per meliorem intentionem fugiant, tamen per subditam mentem portant. Quas quidem summopere si liceat vitare festinant: sed timentes occultam dispensationem Dei suscipiunt quod refugiunt, exercent, quod vitare noscuntur. Intran enim ad cor, & ibi consulunt quid velit occulta voluntas Dei: seseque subditos debere esse summis ordinationibus cognoscentes, humiliant ceruicem cordis iugo diuinæ dispensationis.

De indignis præpositis.

C A P. XXXIIII.

NON sunt promouendi ad regimen ecclesiæ, qui adhuc vitijs subiacent. Hinc est quòd præceptum est Dauid non ædificare visibile templum, quia sanguinum vir: belli

frequen.

1. Paralip. 17. Ita interpretat Grego. in Explicat. 3. Psal. poenit. in illud: Tunc acceptabis sacrific.

frequentia esset. Qua figura illi spiritualiter admonentur, qui vitiorum adhuc corruptioni sunt dediti, ne templum ædificent: hoc est ecclesiam docere præsumant.

2 Non debet honoris ducatum suscipere, qui nescit subiectis tramite vitæ melioris præire. Neque enim quisquam ad hoc tantum præficitur, vt subditorum culpas corrigat, & ipse vitijs seruiat.

3 Qui nõ se dignum ad episcopatum existimat, locum eius, qui dignus est non præoccupet. Nam tam Sanctum est sacerdotij nomen, vt nulla vitiorum nota maculari se sinat. Grauius enim condemnabitur, qui indignus suscipit quod non meretur.

4 Qui regimen sacerdotij contendit appetere, ante se discutiat, si vita honori sit congrua: quòd si non discrepat, humiliter ad id quod vocatur, accedat: Reatum quippe culpæ geminat, si quisquam cum culpa ad sacerdotale culmen aspirat. Heu me miserum inexplicabilibus nodis astrictum, si enim susceptum regimen ecclesiastici ordinis retineam, criminis conscius timore concutior: si vero deseram, ne deterior sit culpa susceptum gregem relinquere amplius formido: vndique miser metuo, & in tanto rei discrimine quid sequar ignoro.

5 Vniuscuiusque casus tanto maioris est criminis, quantò priusquam caderet maioris erat virtutis. Præcedentium namque magnitudo vir-

Hæc sententia in oibus M. ff. deest.

1. mis. Isidorus est in quibusdam M. ff.

tutum

tutum, crescit ad cumulum sequentiū delictorū.
6 Plerique Sacerdotes suæ magis utilitatis causa, quam gregis præesse desiderant: nec ut profint, præfules fieri cupiunt, sed magis ut diuites fiant, & honerentur. Suscipiunt enim sublimitatis culmen, non pro pastorali regimine, sed pro solius honoris ambitione, atque abiecto opere veritatis, solam nōminis appetunt dignitatem.

7 Dum mali sacerdotes Deo ignorantī nō fiant, tamen ignorantur a Deo ipso per Prophetam testatem: Principes extiterunt, sed nō cognoui, sed hoc nescire Dei reprobare est. Nam Deus omnia nouit.

De indoctis præpositis.

C A P. XXXV.

1 **S**ICUT iniqui, & peccatores ministerium sacerdotale assequi prohibentur: ita indocti, & imperiti, à tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis vitam bonorum corrumpunt: isti vero sua ignauia iniquos corrigere nesciunt. Quomodo docere potuerunt, quod ipsi non didicerunt? Desinat locum docendi suscipere, qui nescit docere. Ignorantia quippe præfulum, vitæ non congruit subiectorum. Cæcus enim si cæcum ducatum præbuerit, ambo in foueam cadunt.

Sacer-

Greg. par. 1.
Pastor. curæ
c. 1. Osee. 8.
2. &

Greg. par. 1.
Past. cur. c. 1.
Match. 15.

1 Quom. eum.

2 Sacerdotes indoctos per Esaiam Prophetam Dominus improbat dicens: ipsi, inquit, pastores ignorabunt intelligentiam. Et iterum: speculatores cæci omnes, idest imperiti Episcopi, nescierunt, inquit, vniuersi, canes muti non valentes latrare, hoc est, plebes commissas non valentes resistendo malis p̄ verbū doctrinæ defendere.

De doctrina, & exemplis præpositorum.

C A P. XXXVI.

1 **A**M doctrina quam vitæ clarere debet Ecclesiasticus doct̄or. Nā doctrina sine vitā arrogantem reddit: vitā sine doctrina, inutilem facit.

2 Sacerdotis prædicatio operibus confirmanda est, ita ut quod docet verbo, instruat exemplo. Vera est illa doctrina, quam viuendi sequitur forma. Nam nihil turpius est, quàm si bonum quod quisque sermone prædicat, explere opere negligat. Tunc enim utiliter prædicatio proferatur, quando efficaciter adimpletur.

3 Vnus quis prædicator, & bonæ actionis, & bonæ prædicationis habere debet studium, nam alterum sine altero non facit perfectum: sed præcedat iustus benè agere, ut sequent̄er possit benè docere.

Esai. 56.

2 ignorauerūt.

1 est enim.

2 doct̄or.

Omnis

Greg. li. Moral. 27. c. 13.
2. ad Timot. 4.

4 Omnis utilis doctor plebibus subiectis, ita se præstare debet, atque insilire doctrinæ, ut quanto claret verbo, tanto clarescat & merito. Nam quod Apostolus Timotheo præcipit cum omni imperio docere: non hortatur ad tumorem superbiæ, sed ad bonam actionem, & vitæ auctoritatem: videlicet ne libertatem perderet prædicandi, si bene doceret & malè viueret. Vnde & Dominus: Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & sic docuerit, minimus erit in regno cælorum. Vides quod authoritate magisterij caret, qui quod docet non facit.

3 præberet peccandi. excus. Matth. 5.

4 implere negligit. Videtur hæc ex Cass. collat. 1. c. 20. de pbabili trapezita.

5 ergo.

5 Sicut in numismate metallum, figura & pondus inquiritur: ita in omni doctore Ecclesiastico, quid sequatur, quid doceat, quomodo viuat. Per qualitatem igitur metalli doctrina, per figuram similitudo patrum, per pondus humilitas designatur. Qui verò ab his tribus discrepauerit non metallum, sed terra erit.

De his qui bene docent, & malè viuunt.

C A P. XXXVII.

1 **I**NTERDUM doctoris vitio etiam ipsa vera doctrina vilescit: quia dum non viuit sicut docet, ipsam quam prædicat ueritatem contemptibilem facit.

2 Arcus peruersus est lingua magistrorum doctorum

Greg. li. Moral. 27. c. 26.

centium bene, & uiuentium male. Et idcirco quasi ex peruerso arcu sagittam emittunt dum suam prauam vitam propriæ linguæ ictu confodiunt.

Psal. 77.

3 Qui diuina predicant, & ex eiusdem prædicationis dignitate uiuere minus curant; habentes uerbum Dei in ore, & in opere non habentes, multa bene docentes, nihil autem operantes, imitantur Balaam Ariolum, qui corruës opere, apertos habuit oculos ad contuendam lucem doctrinæ.

Grego. ibid. c. 23.

4 Qui bene docet, & male uiuit, tanquam æs aut cymbalum sonum facit alijs, ipse tamen sibi manet insensualis.

Num. 24.

5 Qui benè docet, & malè uiuit, quod docet bene, uiuentibus proficit: quod uerò malè uiuit, se ipsum occidit. Sicut sacerdos, qui si dignè agit, ut sacerdotem decet, ministerium eius, & ipsi & alijs utile est: indignè autem uiuens, alijs quidem utilis est loquendo: se autem interficit prauè uiuendo; ac per hoc quod in illo mortuum est, proprium eius est: quod uero uiuit in eo, id est sacrum ministerium, alienum est.

1 ministr. quod est uita alien.

6 Qui benè docet, & male uiuit, æquatur cereo, qui bonam quidem lucem præstat: se uero in malis suis consumere uidetur, atque extinguere.

7 Qui bene docet, & malè uiuit, uidetur bonum malo coniungere: lucem tenebris commiscere: ueritatem mendacio mutare.

De exemplis prauorum sacerdotum.

C A P. XXXVIII.

SAEPER per quos iustitia docetur, per ipsos peccati morbus irrèpit, & mors ad ¹plebem pertransit, scilicet vel dum mala docent, vel dum praua faciunt.

2 Plerique sacerdotes, & clerici prauè viuentes forma cæteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerunt. Hi enim quoscunq; exemplo malæ conuersationis suæ perdunt, de illis rationem sine dubio reddituri sunt.

3 Ex carnalium præpositorum exemplo, plerunque fit vita deterior subditorum, & plebis meritò fiunt tales sacerdotes, qui exemplo deteriore populum destruant, non ædificent. Ex merito enim plebis nonnunquam Episcopi deprauantur, quatenus procliuiùs corruant, qui sequantur.

4 Capite languente cætera corporis membra inficiuntur. Vnde & scriptum est: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis vsque ad verticem, non est in eo sanitas. Caput enim languidum, est doctor agens peccatum, cuius malum ad corpus ²peruenit, dum eo vel peccante vel prauè docente pestifer languor ad ³plebem subditam transit.

Dete-

1 plebes.

Esa. i.

2 progreditur.
Alis CC. prohibetur.
3 plebes subditas.

5 Deteriores sunt qui siue doctrina siue exemplis, vitam moresque bonorum corrumpunt, his qui substantias aliorum prædiæque diripiunt. Hi enim ea quæ extra nos sunt, sed tamen nostra auferuntur: corruptores vero morum propriè nos ipsos ⁴diripiunt, quoniam diuitiæ ⁵iustorum mores eorum sunt. Multum ergò distant damna morum à damnis temporalium rerum: dū ista extra nos sunt, mores verò in nobis.

De præpositis carnalibus.

C A P. XXXIX.

PROVIDENTIA plerunque diuini consilij ordinantur præpositi, mundana & exteriora sectantes: vt dum temporalibus rebus se totos impendunt spiritales tutiorem vitam contemplationis exercent: quia duræ sunt quietè viuere ¹volentium sarcinæ curarum Episcopaliū. Prouidet sæpe Deus curis deditos secularibus ad susceptionem regiminis: vt dum hi exteriora sine tædio procurant, spiritales rebus interioribus sine impedimento rerum terrenarum deseruiant. Dei ergo ordinationem accusant à quo instituuntur, qui episcopos condemnant: dum minus spiritualia, sed magis terrena sectantur. Ex diuini enim tabernaculi dispositio-

4 decipiunt.
5 hominum.

Ex Gregor.
lib. Moral.
25. C. 22.

1 volentibus.

Exod. 26

ne ob iniurias mundi ferendas, & turbines quosdam institui Episcopos secularibus curis insistentes: ut hi qui interius superna desiderant, nullo terreno obistente negotio, liberius hoc, quod amant, intendant. Non est itaque iudicandus à plebe rector inordinatus, dum magis nouerint populi, sui fuisse meriti, peruersi regimen suscepisse pontificis. Nam pro meritis plebium disponitur a Deo vita rectorum. Exemplo Dauid peccant ad comparationem principum, qui ex merito plebis præuaricantur.

2 Sententia damnantur Cham filij Noë, qui suorum præpositorum culpas in publico produnt: sicut Cham qui patris pudenda non operuit, sed deridenda monstrauit. Habituri sunt spem meritum, & Iaphet, qui reuerentè operiunt, quæ patres suos excessisse cognoscunt: si tamen patrum facta non diligant, sed tantum operiant, nec imitentur. Nam sunt qui præpositos suos peruersè iudicant, dum terrenis studijs eos plus viderint esse intentos, si vel parum iam ipsi de spiritualibus cognouerunt.

3 Rectores à Deo iudicandi sunt, à suis autem subditis nequaquam iudicandi sunt: exemplo Domini, qui per se vendentes columbas, & nummulariorum mensas proprio euertit flagello, & proiecit à templo, vel etiam sicut dicit Psalmista: Deus stetit in synagoga deorum in medio autè Deos discernit.

Quòd

Greg. vbi supra c. 20.

2. Reg. 24.
2 peccauit.

Gregor. vbi supra c. 22.

Genes. 9.

3 cogitauerunt.

Gregor. vbi supra c. 21.

Matth. 21.

Psal. 28.

4 diiudicat.

4 Quòd si à fide exorbitauerit, rector tunc erit arguendus à subditis: pro moribus verò reprobis tolerandus magis, quam distringendus à plebe est.

Gregor. vbi supra.
5 prauis.

De iracundis Doctoribus.

C A P. XL.

1 **I**RACVNDI doctores per rabiem furoris, disciplinæ modum ad immanitatem crudelitatis conuertunt: & vnde emendare subditos poterant, inde potius vulnerant.

1 ceteros.

2 Ideò sine mensura vlciscitur culpas præpositus iracundus, quia cor eius dispersum in rerum curis, non colligitur in amorem vnius deitatis. Mens enim soluta in diuersis, cathena charitatis non astringitur, sed male laxata, male ad omnem occasionem mouetur.

De Superbis Doctoribus.

C A P. XLI.

1 **N**ON vs doctor, & inhumilitate seruat disciplinam, & per disciplinam non incurrit superbiam.

Greg. lib. 24.
cap. 19 21. &
22.
1 doct. & rector est qui & humil.
2 plebes.

2 Elati autem pastores plebem tyrannicè premunt,

munt,

munt, non regunt: quique non Dei, sed suam gloriam à subditis exigunt.

3 Multi sunt qui in verbo doctrinæ non humiles sed arrogantes existunt: qui & ipsa recta, quæ prædicant, non studio correctionis, sed vitio elationis annunciant.

3 *confuso.*

4 Multi sunt, qui non ex ³consultu ædificandi, sed ex tumore superbiendi docent: nec ut profint sapientes sunt, sed ut sapientes videantur docere student.

5 Est imitatio prava arrogantium sacerdotum, per quam imitantur sanctos rigore disciplinæ, & sequi negligunt charitatis affectione: videri volunt rigidi seueritate, sed formam humilitatis præstare nequeunt: ut magis terribiles, quam mites aspiciantur.

Greg. lib. 24.
Moral. c. 22.
Prouerb. 14.

6 Superbi doctores vulnerare potius, quàm emendare norunt Salomone testante; qui ait: in ore stulti virga superbiæ: quia increpando rigidè feriunt, & compati humiliter nesciunt.

Gre g. vbi su
pra.

7 Benè alieni peccandi curanda vitia suscipit, qui hoc ex cordis dilectione, & humili conscientia facit. Cæterum qui delinquentem superbo vel odioso animo corripit, non emendat sed percutit. Quidquid enim proteruus vel indignatus animus protulerit, obiurgantis furor est, non dilectio corrigentis.

De Humilitate præpositorum.

C A P. XLII.

1

VI præficitur ad regimen, taliter erga disciplinam subditorum præstare se debet, ut non solum auctoritate, verum etiam humilitate clarescat. Sed tamen ita erit in eo virtus humilitatis, ne dissoluatur vita subditorum in vitijs: atque ita auctoritas aderit potestatis, ne per tumorem cordis, seueritas existat immoderationis. Hæc est enim in Dei sacerdotibus vera discretio, qua nec per libertatem superbi, nec per humilitatem remissi sunt. Hinc est quod sancti cum ¹magna constantia redarguerunt etiam principum vitia, in quibus cum summa esset humilitas, loco tamen necessario, liberè transgressores iustitiæ increpabant.

Gregor. lib.
Moral. 26. c.
22. & 23. &
Past. curæ.
part. 2. c. 6.

2

Aliquandò subditis non oportet animo esse humiliores, quoniam facta subditorum iudicantur à nobis, nostra verò Deus iudicat.

3

Agnoscat Episcopus se esse ²conseruum plebis non dominum verum: hoc charitas, non conditio exigit.

1 *multa.*2 *seruum.*

De Doctrina discretione.

C A P. XLIII.

Gregor. lib.
Past. curæ. in
prolog.

1. **N**ON omnibus vna eademque doctrina est adhibenda: sed pro qualitate morum, diuersa exhortatio erit doctorum. Nam quosdam increpatio dura, quosdam vero exhortatio corrigit blanda.

2. Sicut periti medici ad varios corporis morbos, diuerso medicamine seruiunt, ita ut iuxta vulnerum varietates medicina diuersa sit: sic & doctor ecclesiæ, singulis quibusque hominibus cõgruum doctrinæ remedium adhibebit, & quid cuique oporteat, pro ætate, pro sexu, ac professione annunciabit.

3. Non omnibus ea quæ clausa sunt, aperienda sunt. Multi sunt enim qui capere non possunt, quibus si indiscretè manifestentur, statim aut detrahunt, aut negligunt.

4. ¹Prima prudentiæ virtus est, eam quam docere oporteat æstimare personam. Rudibus populis seu carnalibus, plana, atque communia, non summa atque ardua prædicanda sunt: ne immensitate doctrinæ opprimantur potius, quam erudiantur. Vnde & Paulus Apostolus ait: non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: tanquam paruulis in Christo lac vobis

potum

3 Prima quip-
pe.

1. Corinth. 3.

potum dedi, non escam. Carnalibus quippe animis, nec alta nimis de cœlestibus, nec terrena conuenit prædicare, sed mediocritè, ut vitia eorum moresque desiderant edoceri.

5. Coruus dum suos pullos viderit albi coloris, nullis eos cibis alit, sed tantundem attendit donec paterno colore nigrescant, & sic illos frequèti cibo reficit: ita & ecclesiæ doctor strenuus, nisi eos, quos docet, viderit ad suam similitudinem pœnitentiæ confessione nigrescere, & nitore ²seculi deposito lamentationis habitum de peccati recordatione induere: ut pote adhuc exterioribus hoc est carnalibus, non aperit intelligentiæ spiritalis profundiora mysteria, ne dum audita non capiunt, prius incipiant contemnere, quam venerari mandata cœlestia.

6. Alitè est agendum erga eos, qui nostro committuntur regimini, si offendunt, atque alitè cum his, qui nobis commissi non sunt: qui si iusti sunt, venerandi sunt: si verò delinquant, pro sola charitate, ut locus est, corripiendi sunt: non tamen cum ea seueritate sicut hi qui nobis regendi commissi sunt.

7. Prius docendi sunt seniores plebis, ut per eos infraposti facilius doceantur. Vnde & Apostolus: Hæc, inquit, commendo hominibus fidelibus, qui idonei sunt, & alios docere.

8. Ingenium boni doctoris est incipere à laudibus eorum, quos salubritè obiurgatos corrigere

Greg. lib. 31.
Moral. c. 15

2 seculari.

Greg. ibid.
2. ad Timot.
2.

Greg 3. part.
cur. Past. ad
monit. 18.

X x cupit

cupit: sicut Apostolus ad Corinthios facit, quos à laudibus inchoat, & increpationibus probat. Sed erant apud Corinthios, qui & laude & increpatione digni essent. Ille verò indiscretè loquitur, qui sic vtraque omnibus loquitur, vt omnibus vtraque conuenire videantur.

De Silentio doctorum.

C A P. XLIIII.

Greg. li. Moral. 30. c. 35.

I doctoris excus. & aliquot m. ss.

PRO malo merito plebis auferitur doctrina prædicationis. Pro bono merito audientis tribuitur sermo doctori.

In potestate diuina consistit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel cui auferre: & hoc aut pro dicentis, aut pro audientis fit merito, vt modo pro culpa plebis auferatur sermo doctoris: modo verò pro utilitate audientis tribuatur. Nam & bonus docet bonum, & malus malum, & bonus malum, & malus bonum: quod tamen fit iuxta meritum populorum.

Grego. ibid. Eccles. 3.

Non omnia tempora congruunt doctrinæ, secundum Salomonis sententiam dicentis: Tempus tacendi & tempus loquendi. Non quidem per timorem, sed per discretionem, propter malorum incorrigibilem iniquitatem, nonnunquam electos oportet à doctrina cessare.

Inter-

4 Interdum doctores ecclesiæ calore charitatis ardentès conticescunt à docendo, quia non est qui audiat, testante Propheta, qui ait: Ciuitates austri clausæ sunt, & non est qui aperiat.

Jerem. 13.

5 Qui docendi accepit officium interdum ad tempus facta proximi taceat, quæ statim corrigere nequaquam existimat. Nam si corrigere potest & dissimulat, verum est quod consensum alieni erroris habeat.

6 Plerique Sancti doctores pro malis pertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere disponunt: sed calorè spiritus feruoris, quo aguntur, ferre non sustinentes, iterum in increpatione profiliunt iniquorum.

De Præbenda Sacerdotali protectione in plebe.

C A P. XLV.

QVIBVS docendi forma commissa est, multum subeunt periculi, si contradicentibus veritati resistere noluerint: dum Propheta doctorem ecclesiæ instruat, ad summum vsque iustitiæ peruenire, cum dicit super montè excelsum ascende tu qui euangelizas Syon, scilicet vt ita præmineat merito, sicut & gradu. Sequentèr, ne forte debeat à docendo timore

Ex Gregor. epistola ad Ioann. Constant. li. in dict. 9. Esai. 40. vide Grego. super Ezech. Homil. 11.

XX 2 restringi

Ierem. c. 10.

restringi, audiat: Exalta in fortitudine vocem tuam, & noli timere. Vnde & Hieremiæ ita Dominus ait: Accinge lumbos tuos, & surge: loquere ad eos, ne formides à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum, vnde apparet, quia & non timere, donum dei est.

1 pauescit graui multatur culpa sententia.

2 Qui personam potentis accipit, & veritatem loqui ¹ pertimescit, grauius culpæ mulctatur sententia. Multi enim sacerdotes metu potestatis veritatem occultant, & habentur rei, qui à bono opere, vel à iustitiæ prædicatione, rei alicuius formidine, aut potestate terrente auertuntur. Sed heu, proh dolor, inde metuunt, quia vel amore rerum secularium implicantur, vel quia aliquo facinoris ² onere confunduntur.

2 oporo.

Greg. lib. 29. Moral. c. 4. & part. 2. Past. curæ. c. 4.

3 Multi præfules ecclesiarum timentes ne amicitiam secularium perdant, & molestiam odiorum incurrant, peccantes non arguunt, & corripere pauperum oppressores verentur: ³ non pertimescentes, quòd de veritate sint reddituri rationem, pro eo quòd conticescunt de plebibus sibi commissis.

3 nec pertimescunt de seueritate reddenda rationis.

4 Quando à potentibus pauperes opprimuntur, ad eripiendos eos boni sacerdotes protectionis auxilium ferunt: nec verentur cuiusquam inimicitarum molestias, sed oppressores pauperum palam arguunt, increpant, excommunicant: minusquæ metuunt eorum nocendi insidias, etiam si nocere valeant: bonus enim pastor animam

Ioann. 10.

suam

suam ponit pro ouibus.

5 Sicut peruigil pastor contra bestias, oues custodire solet: ita & Dei sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet, ne inimicus vastet, ne persecutor infestet: ne potentioris cuiusquam cupiditas vitam pauperum inquietet. Pravi autem pastores non habent curam de ouibus, sed sicut legitur in Euangelio de mercenarijs, vident lupum venientem & fugiunt. Tunc enim fugiunt, quando potentibus tacent, & malis resistere ⁴ metuunt.

Ioann. ibid.

4 met. de quibus si tacuerint pro eorum iniquitate eodem nabuntur.

De Disciplina sacerdotum in his qui delinquant.

C A P. XLVI.

1 **S**ACERDOTES pro populorū iniquitate damnantur, si eos aut ignorantem non erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino ad Prophetam: Speculatorem dedi te domui Israël. Si non fueris locutus, vt se custodiat impius à via sua mala, ille in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Sic enim Heli sacerdos pro filiorum iniquitate damnatus est: & licet eos delinquentes admonuerit, sed tamen non vt oportebat, redarguit.

Ezech. 3. & ibi Gregor. Homil. 1. & part. 2. curæ Past. cap. 6.

1. Reg. 2.

2 Sacerdotes exquirere debent peccata populo-

rum,

Ierem. 6.

rum, & sagaci sollicitudine vnumquemque probare: iuxta testimonium Domini ad Hieremiam loquentis: probatorem inquit, dedi te in populo meo robustum, & scies & probabis vias eorum.

3. Sacerdotes studio corrigendi facta perscrutari debent subiectionum, vt emendatos lucri facere possint. Sicut autem peccatorem conuenit argui: ita iustum non exulcerari.

4. Sacerdotes curam debent habere de his qui pereunt, vt eorum redargutione, aut corrigantur à peccatis, aut, si incorrigibiles existunt, ab ecclesia separentur.

Esaï. 9.

5. Atrociter arguuntur, qui decipiendo peccantes non solum non arguunt pro peccato, sed etiam adulanter decipiunt, dicente Propheta: Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati.

Esaï. 69.
I ad Corint.

6. Atrociter iterum arguuntur, qui peccantem non recipiunt, sed despiciunt, & spernunt: nec alterius delictum tanquam proprium ingemiscunt. De talibus per Esaïam Dominus comminans dicit: Qui dicunt recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die: Inde est quod & Apostolus omnibus omnia factus est, non imitatione erroris, sed compassionis miseratione: scilicet vt ita vitia aliena fieret quemadmodum si tali & ipse implicaretur errore.

7. Boni Pastores populi debent delicta deslere,

& totos

& totos se planctibus tradere, imitantes Hieremiam Prophetam dicentem: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Tamquam propria igitur delicta, plebis peccata sacerdos flere debet, sed affectu compatiendi, non accusatione commissi.

8. Nonnulli præfules gregis quosdam pro peccato à communione eijciunt, vt pœniteant, sed qualiter post viuere debeant, ad melius exortando non visitant. Quibus congruè sermo diuinus increpans comminatur: Pastores qui paciscitis populum meum, vos dispersistis gregem meum, eiecistis & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum.

9. Bonorum studia sacerdotum, multa diligentia etiam parua plebis facta perquirunt, vt dum in minimis subditorum peccatis se acerrimos præstant, de maioribus malis cautos sibi subiectosq; ac sollicitos faciant.

10. Sicut medici, morbos imminentes curandos suscipiunt, futuros verò ne irèpant, medicinæ obiecto quadam præscientia antecedunt: ita & doctores boni, si ea quæ malè acta sunt, resecant: vt ea quæ admitti possunt ne perpetrentur, doctrina sua succurrente præueniant.

11. Qui blando sermone castigatus non corrigitur, acius necesse est, vt arguatur. Cum dolo-

Ierem. 9.

1 interfect. filios &c.

2 actione.

3 quali sorte viuere.

Ierem. 23.

Greg. li. Moral. 26. c. 39.

re

re enim abscindenda sunt, quæ lenitè sanari non possunt.

12 Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit; publicè arguendus est, ut vulnus quod occultè sanari nescit, manifestè debeat emendari.

13 Manifesta peccata non sunt occulta correptione purganda. Palam enim sunt arguendi, qui palam nocent: ut dum aperta obiurgatione sanantur, hi, qui eos imitando delinquerant, corrigantur.

14 Dum vnus corripitur; plurimi emendantur. ⁴ Necessè est enim ut pro multorù saluatione vnus condemnetur, quàm per vnus licentiam multi periclitentur.

15 Ita ⁵ contra delinquentes sermo est proferendus, sicut eius qui corripitur exoptulat salus. Quod si opus est aliquam medicamenti ⁶ asperitatem verborum prædicatione aspergere, lenitatem tamen corde opus est retinere.

16 Doctores nonnunquam ⁷ durius feriunt increpationibus subditos: qui tamen à charitate eorum, quos corripunt, non recedunt.

17 Sæpe ecclesiæ censura, arrogantibus videtur esse superbia: & quod à bonis piè fit, crudelitè fieri putatur à prauis: quia non discernunt recto oculo, quòd à bonis recto fit animo.

18 Notandum est vehementè ab omni pontifice, ut tanto cautius erga commissos agat, quanto durius à Christo iudicari formidat: nam sicut

scriptum

Ex Gregor. lib. 12. epistoliarum Petro subd. Siciliz

4 ⁴ Vtilius ex-
aus. Greg. habet
melius.

5 erga delin-
quentem.

6 salutem ver-
bo increpationis
asperg.

7 duris.

scriptum est: In qua mensura mensi fueritis in ipsa remetietur vobis.

19 Quotidie namque omnes delinquimus, & in multis erroribus labimur.

20 ⁸ Qui in nostris delictis clementes sumus, in alieno peccato rigorem tenere nequaquam debemus. Multi aliorum vitia cernunt, sua non aspiciunt. Et cum ipsi maximis criminibus obnoxii teneantur, minora peccata fratribus non dimittunt.

21 Hypocritæ trabem in oculo suo consistentè non sentiunt, & hærentem festucam in lumine fratris intendunt.

22 Facilius reprehendimus vitia aliena, quàm nostra. Nam sæpe quæ peruersa in alijs iudicamus, in nobis nocibilia esse nimis sentimus; & quod in alijs reprehèdimus, agere ipsi nõ erubescimus.

23 Facilius vitia vniuscuiusque quam virtutes intendimus: nec quid boni quisque gesserit agnoscere cupimus, sed quòd mali egerit perscrutamur.

De Subditis.

C A P. XLVII.

1 **P**ROPTER peccatum primi hominis humano generi pena diuinitus illata est seruitutis, ita ut quibus aspicit non cõgruere libertatem, his misericordius irroget seruitu-

Y y tem.

Matth. 4.

8 Qui enim.

Matth. 7.

Greg. li. Moral. 21. c. 11. & Augustin. lib. 19. de ciuit. Dei. c. 15.

tem . Et licet peccatum humanæ originis per baptismi gratiam cunctis fidelibus dimissum sit, tamen æquus Deus idè discreuit hominibus vitam, alios seruos constituens, alios dominos: vt licentia malè agendi seruorum, potestate dominantium restringatur . Nam si omnes sine metu fuissent, quis esset q̄ à malis quempia prohiberet? Inde & ingentibus principes regesq; electi sunt, vt terrore suo populos à malo coërcerent, atque ad recte viuendum legibus subderent.

2 Quantum ad rationem attinet, non est personarum acceptio apud Deum, qui mundi elegit ignobilia, & contemptibilia, & quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret: ne gloriatur omnis caro, hoc est carnalis potentia coram illo . Vnus enim Dominus æqualitèr & Dominus fert consultum & seruis .

3 Melior est subiecta seruitus, quam elata libertas . Multi enim inueniuntur Deo liberè seruiētes sub dominis constituti flagitiosis, qui & si subiecti sunt illis corpore, prælati tamen sunt mente.

De Prælatiis.

C A P. XLVIII.

IR iustus aut omni potestate seculari exuitur, aut si aliqua cingitur, non sub illa curuatur, vt superbus tumeat: sed eam sibi

subijcit

1. ad Corint.
1.

Ex Gregor.
li. Moral. 24.
c. 30. 15

subijcit, vt humilior innotescat. Probatur autem hoc Apostolico exemplo, qui data sibi potestate, etiam ne ad hoc vsus est quod licebat, sed dum posset, vt illicita abnuat: seseque vt paruulum in medio eorum, quibus præerat ostendit.

2 Qui in appetendis honoribus seculi, aut prosperitatibus mundi instanti desudat labore, & hic & in futuro vacuus inuenitur à requie: tantòque sarcinis peccatorum grauabitur, quantò à bonis operibus extitit alienus.

3 Quantò quisque amplius secularis honoris dignitate sublimatur: tantò grauius curarum ponderibus aggrauatur: eisque magis mente & cogitatione subijcitur, quibus sublimitatis gradu præponitur. Nam vt quidam patrum ait: Omne quod supereminet plus metoribus afficitur quam honoribus gaudet.

4 Quantò quisque curis mundi maioribus occupatur, tantò facilius vitijs præmitur. Si enim vix valet peccata animus deuotare quietus, quanto minus occupatione seculari deuinctus?

5 Non statim vtile est omne potestatis insigne, sed tunc verè est vtile, si bene geratur. Tunc autem benè geritur, quando subiectis prodest, quibus terreno honore præfertur. Potestas bona est, quando Deo donante est, vt malum timore coërcat, non vt temerè malum committat. Nihil autem peius est quam per potestatem, peccandi libertatem habere: nihilque infelicius malè

1. ad Theff.
c. 2.

1. vi licita.

2. efficiunt.

Est apud
Greg. lib. 33.
Moral. c. 19.
& habetur
Distin. 13. C.
Nerui.

3. difficili-
bus vitijs.

4 facultate.

5 Qui intra se-
culum bene se-
poraliè im-
perat.

6 regimen.

7 & lamina
lapillorum &
nud.Greg. lib. II.
Moral. c. 9.

8 regendo.

Bispe.

9 transferunt.

Eccle. 32.

1 Quibus con-
grue per Eccle-
siastem dicituragendi ⁴felicitate.

6 Qui in hoc seculo bene imperat, sine fine in perpetuum regnat: & de gloria seculi huius ad æternam transmeat gloriam. Qui verò prauè ⁶regnum exercent, post vestem fulgentem, ⁷lapillorumque nitorem, & nudi & miseri ad infernum torquendi descendunt.

7 Reges à rectè ⁸agendo vocati sunt, & ideò sicut rectè faciendo regium nomen obinetur, ita peccando amittitur. Nam & viros sanctos proinde reges vocari in sacris eloquijs inuenimus, eo quòd rectè agant, sensusque proprios bene regant, & motus resistentes sibi rationabili discretionem componant. Rectè enim illi reges vocantur, qui tam semetipsum quàm subiectos bene regendo modificare nouerunt.

8 Quidam ipsum nomen regiminis ad immanitatem ⁹transuertunt crudelitatis: dumque ad culmen potestatis venerint, in apostasiam confestim labuntur. tantòque se timore cordis extollunt, vt cunctos subditos in sui comparatione despiciant: eosque, quibus præesse contingit, non agnoscant. Quos congruè Ecclesiastes admonet dicens: Duce[m] te constituerunt, noli extolli, sed esto illis quasi vnus ex ipsis.

9 Dum mundi reges sublimiores se cæteris sentiunt, mortales tamen se esse agnoscant: nec regni gloriam, qua in hoc seculo sublimantur aspiciant, sed opus quod secum ad inferos portant,

atten-

²attendant. Si ergo ³amissari sunt huius temporis gloriam, illa agant, quæ post finem sine fine possideant.

10 ⁴Dum Apostolus dicat: Non est potestas nisi à Deo. quomodo Dominus per Prophetam ⁵de quorundam principatu dicit: Ipsi regnauerunt, sed non ex me? Quasi diceret, non me propitio, ⁶sed me irato. Vnde & inferius per eundem Prophetam addidit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifestius elucet, bonam malamque potestatem à Deo ordinari: sed bonam ⁷propitio, malam irato.

11 Reges quando boni sunt, muneris est Dei, quando verò ⁸mali, sceleris est populi. Secundum enim meritum plebium, disponitur vita rectorum, testante Iob. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Irascente enim Deo talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquam pro ⁹malitia plebis etiam reges mutantur, & qui ante videbantur esse boni, accepto regno fiunt mali.

De Iustitia Principum.

CAP. XLIX.

1 **Q**UI rectè vitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quantò ¹magis honoris celsitudine claret, tanto semetipsum

2 intendant.
3 carebunt huius temporis gloria.ad Rom. 13.
4 Cum.
5 de quibusdā potestatibus.

6 sed quasi me &c.

7 propitius malam concedis iratus.

Gregli. Moral. 25. c. 20.
8 iniqui.

Iob. 34.

9 malo.

1 maiori celsitudine.

mente

2. Reg. ca. 6.
Greg. li. Moral.
27. c. 26.

mente humiliter: proponens sibi exemplum humilitatis David, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter sese deiiciens dixit: Vilis incedo, & vilior apparebo ante Deum, qui elegit me.

2 Qui rectè vitur regni potestate, formam iustitiæ factis magis quam verbis instituit. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur: non innititur proprijs viribus, nec à Domino recedit cor eius: regni fastigio humili præsidet animo: non eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas: sine defraudatione alicuius ex paupere diuitem facit: & quod iusta potestate à populis extorquere poterat, sæpe misericordiæ clementia donat.

2 misericordi.

3 Dedit Deus principibus præsulatum pro regimine populorum, & illis eos præesse voluit cum quibus vna est eis nascendi moriendique conditio. Prodesse ergò debet populis principatus, non nocere: nec dominando præmere, sed condescendèdo consulere: vt verè sit vtile hoc potestatis insigne, & dono Dei pro tutione vtatur membrorum Christi. Membra quippe Christi, fideles sunt populi, quos dum ea potestate, quam accipiunt, optimè regunt, bonam vtique vicissitudinem Deo largitori rependunt.

4 Bonus rex faciliòs ad iustitiam à delicto regreditur, quam de iustitia ad delictum transfertur: vt noueris hic esse casum, illic propositum. In proposito eius esse debet, numquam

deuiare

³deuiare à veritate. Quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

³egredi à veritate.

De Patientia principum.

C A P. L.

1 **P**LERVNQVE princeps iustus, etiam malorum errores dissimulare nouit: non quòd iniquitati eorum consentiat, sed quod aptum tempus correctionis expectet, quando eorum vitia vel emendare valeat vel punire.

2 Multi aduersus principes coniurationis crimine deteguntur, sed probare volens Deus clementiam principum, illos malè machinari permittit, istos non deserit. De illorum malo, bene istis facit, dum culpas quas illi faciunt, isti mira patientia indulgent.

3 Reddere malum pro malo, vicissitudo iustitiæ est: sed qui clementiam addit iustitiæ, non malum pro malo culpatis reddit, sed bonum pro malo offensis impartit.

2 impendit.

De

De delictis principum siue exemplis.

C A P. LI.

DIFFICILE est principem regredi ad melius si fuerit vitijs implicatus. Populi enim peccantes iudicem metuunt, & à malo suo legibus coërcentur. Reges autem, nisi solo Dei timore metuque gehennæ coërcantur: liberè in præceptis prouunt, & per abruptum licentiæ, in omne facinus vitiorum labuntur.

2 Quàto quisq; in superiori cōstitutus est loco, tãto in maiori versatur periculo: & quantò splendoris honore excelsior, tantò si delinquat peccator est maior. Potentes enim potentèr tormenta patientur. Cui etenim plùs committitur, plùs ab eo exigitur, etiam cum vsura pœnarum.

3 Reges vitam subditorum facilè exemplis suis vel ædificant, vel subuertunt: ideoque principè non decet delinquere, ne formam peccandi faciat peccati eius impunita licentia. Nam rex qui ruit in vitijs, citò viam ostendit erroris, sicut legitur de Hieroboam qui peccauit, & peccare fecit Israël. Illis namq; ascribitur, quidquid exemplo eius à subditis perpetratur.

4 Sicut nonnulli bonorum principum Deo placita facta sequuntur: ita facilè multi praua co-

rum

rum exempla sectantur. Plerique autem apud iniquos principes, necessitate magis quam voto mali existunt, dum imperijs eorum obediunt. Nonnulli autem sicut prompti sunt sequi reges in malum: sic pigri sunt imitari illos in bonum.

5 Sæpe vnde mali reges peccant, inde boni iustificantur, dum præcedentium cupiditatem, & malitiam corrigunt. Nam re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retentant.

6 Cuius peccatum quisque sequitur, necesse est, vt eius pœnam consequatur. Neque enim impar erit supplicio, cuius erroris quisque par est ac vitio.

Quod Principes legibus teneantur.

C A P. LII.

IVSTVM est principè legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reuerentiam præbet.

2 Principes legibus teneri suis, nec in se conuenit frustrare iura, quæ in subiectis constituunt, iusta est enim vocis eorum autoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.

3 Sub regiminis eorum disciplina, sæculi pote-

Apud Grat.
D. 9. c. Iustū
est.

neque in se
posse damnare
iura que in

Zz

itates

Sapient. 6.

I. oportet.

4. Reg. 15.

states subiectæ sunt: & quamuis culmine regni sunt prædicti, vinculo tamen fidei tenentur astricti: vt & fidem Christi suis legibus prædicent, & ipsam fidei prædicationem moribus bonis conferuent.

De Potestate principum in ecclesia.

C A P. LIII.

PRINCIPES sæculi nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenet: vt per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Cæterum intra Ecclesiæ potestates necessariæ nõ essent, nisi vt quod non præualet sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc impleat per disciplinæ terrorem.

2 Sæpe per regnum terrenum cœleste regnum proficit, vt qui intra Ecclesiam positi contra fidem, & disciplinam ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur: ipsamq; disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas exercere non præualet, ceruicibus superbiorum potestas principalis imponat: & vt ³ueneratione mereatur, virtute potestatis ⁴impartiat.

3 Cognoscant principes sæculi Deo debere se rationem reddere propter ecclesiam, quam à

Christo

1 disciplina.

apud Gra in
c. Principes
23. q. 5. con-
cil. Paris. 1. c.
2. & Aquisg.
part. 3. c. 1.

2 imperet.

3 ueneratione
mereatur.
4 impartiant.

Christo tuendam suscipiunt. Nam siue augeatur pax, & disciplina Ecclesiæ per fideles principes, siue soluatur: ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati suam ecclesiam credidit.

De Iudicibus.

C A P. LIIII.

AD delictum pertinet principum, qui prauos iudices contra voluntatem Dei populis fidelibus præferunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt, sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existunt.

2 Bonus iudex sicut nocere cui libet nescit, ita prodesse omnibus nouit. Alijs enim præstat censuram iustitiæ, alijs bonitatem: iudicia sine personarum acceptione suscipit, non infirmat iustitiam auaritiæ flamma, nec studet auferre alteri, quod cupiat sibi.

3 Boni iudices iustitiam ad solam obtinendam salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis destruunt: vt dum de iusto iudicio temporalia lucra non appetunt, præmio æterno dentur.

4 Omnis qui rectè iudicat, statim in manu gestat, & in utroque penso iustitiam & miseri-

Z z 2 cordiam

1 debet.

2 placeat.

3 distribunt.

4 peccati.

cordiam portat: Sed per iustitiam reddit peccati sententiam, per misericordiam ⁴peccantis temperat poenam: vt iusto libramine, quædam per æquitatem corrigat, quædam vero per miserationem indulgeat.

Qui Dei iudicia oculis suis præponit, semper timens tremensque in omni negotio reformidat, ne de iustitiæ tramite deuians cadat: & vnde non iustificatur, inde potius condemnetur.

De prauis iudicibus.

C A P. LV.

NEMINEM stultorum vel improborum oportet iudicem esse. Nam stultus per ignauiam ignorat iustitiam: improbus autem per cupiditatem corrumpit ipsam, quam didicit veritatem.

2 Grauius lacerantur pauperes à prauis iudicibus, quàm à cruentissimis hostibus. Nullus enim prædo tam cupidus est in alienis, quam iudex iniquus in suis.

3 Latrones in accessis faucibus, ac latebrosis latentibus insidias ponunt, isti palam rapacitatis auaritia sæuiunt.

4 Hostes in alienorum tantum sanguinem intendunt, iudices quasi crudelissimi carnifices ciuium oppressione sua subiectorum vitam extin-

gunt

gunt. Qui enim destruant multi sunt, rari sunt autem qui populos legum moderamine regant.

5 Plerumque & boni iudices sunt, sed ministros rapaces habent. Horum figura, vt ait quidam, tanquam Scylla pingitur, atque describitur: ipsa quidem humana specie, sed capitibus caninis, accincta, & circumdata. Non aliter quibusdam potestatibus accidit, vt ipsorum humanitatem immanitas iniquorum sociorum perturbet.

6 Sæpe iudices prauis cupiditatis causa, aut differunt, aut peruertunt iudicia: nec finiunt cæpta partium negocia quousque marsupia eorum qui causantur exhauriant. Quando enim iudicant, non causam, sed dona considerant: & sicut negligentes sunt in discussione ¹causarum, sic eorum damno solliciti sunt.

1 causantium.

7 Iudices prauis iuxta Prophetæ verbum, quasi lupi vespere, non relinquunt in mane: hoc est de præsentis vitæ tantum commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista vespere, futura verò mane accipitur. Et benè ait quasi lupi, quia luporum more cuncta deripiunt, & vix pauca pauperibus derelinquunt.

Soph. 3. Gregor. lib. 5. exposit. in 1. Reg. c. 2.

De

De Verbosis & elatis Iudicibus.

C A P. LVI.

1

VERBOSI iudices, & elati, vt sapientes videantur, non discutiunt causas, sed afferunt: sicque conturbant iudicij ordinem, dum non suo contenti officio, aliena præsumunt.

2

Quidam dum iudicare incipiunt, irascuntur, ipsamque iudicij sententiam in insaniam vertunt. De quibus rectè per Prophetam dicitur. Qui conuertunt in furorem iudicium. Qui enim iratus iudicat in furorè iudicium mutat, cum ante profert sententiam, quam cognoscat.

3

Furor in iudice inuestigationem veri non valet attingere, quia mens eius turbata furore ab inuestigatione alienatur iustitiæ.

Iracundus iudex iudicij examen plenè ²considerare non valet: quia caligine furoris non videt. Qui autè repulso furore discutiit, facilius ad conueniendam veritatem mentis sermitate confurgit, & sine vlla perturbatione ad æquitatis iutelligentiam peruenit.

De

Jerem.

1 seruatione.

2 contueri.

De Iudicibus qui acceptione personarum, & causa amicorum subuertunt iudicium.

C A P. LVII.

1

NON est persona in iudicio consideranda, sed causa, sic enim scriptum est: Non accipias personam in iudicio. Et iterum: Non mitereberis pauperis in iudicio. Qui enim consanguinitatis, vel amicitiae fauore, siue inimicitiarum odio iudicium peruertunt, sine dubio in Christum, qui est veritas & iustitia, peccare noscuntur.

2

Iniqui iudices errant in veritate sententiæ, dum intendant in qualitatem personæ, & exulcerant sæpe iustos, dum improbè defendunt iniquos: qui autem rectè præsidere studet, nec partem palpate nouit, nec cohibere a iustitia didicit.

¹ Quibus rebus peruertitur iudicium.

C A P. LVIII.

1

QUI rectè iudicat, & præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetratur: quia iustitiam, quam gratis impartiri debuit, acceptione pecuniæ ²vendit.

Augu. tract. 30. in Ioann. ad illud. Nolite iudicare secundum faciem sed rectum iudicium iudicate c. 7. Leuit. 19. Deuter. 1 & 19. Prouerb. 24. Eccle. 42.

1 De muneribus.

2 vendit.

Bonis

3 *Beno.*4 *pramij.*

Esaï. 33.

Grat. 11. q. 3.
& Burchar.
lib. 16. c. 28.Ex Gregor.
Homil. 4. in
Euang.5 *aduersarij.*6 *præstare.*

2 ³Bonis malè vtuntur, qui iustè pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatem non iustitiæ defensio, sed amor ⁴pecuniæ prouocat. Quibus si spes nummi subtrahitur, cōfestim a iustitiæ defensione recedunt.

3 Acceptio munerū præuaricatio veritatis est. Vnde & pro iusto dicitur: Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitabit.

4 Diues muneribus citò corrumpit iudicē. Pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur.

5 Citò violatur auro iustitia, nullamq; reus per timefcit culpam, quam redimere nummis existimat. Plus enim obtinet mentem censoris, amor lucri, quàm æquitas iudicij.

6 Tres sunt munerum acceptiones, quibus cōtra iustitiam humana vanitas militat, id est, fauor amicitiarum, adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris. Facilius autem peruertitur animus, rei corporeæ munere, quàm gratiæ, laudisq; fauore.

7 Quatuor modis peruertitur humanum iudicium, timore, cupiditate, odio, & amore. Timore, dum metu potestatis alicuius veritatem loqui pauescimus. Cupiditate, dum præmio muneris alicuius corrumpimur. Odio, dum contra quemlibet ⁵aduersa molimur. Amore, dum amico, vel propinquo ⁶complacere contendimus.

His

His enim quatuor cautis, sæpe æquitas violatur, sæpe innocentia læditur.

De Falso teste.

CAP. LIX.

1 **F** si mendacium gratis dicitur, quanto magis si venale quæritur? Neq; enim deerit multiplex conuentus falsorum, si tantum præsentia sit numerum.

2 Testis falsidicus, tribus est personis obnoxius. Primum Deo, quem perjurando contemnit, & ¹sequentèr iudici, quem mentiendo fallit: postremò innocenti, quem falso testimonio lædit.

3 Testibus falsis coniunctis tardè mendacij falsitas reperitur. Quod si separati fuerint, examine iudicatis citò manifestantur. Nam sicut in vnitæte prauorum grandis est fortitudo: ita in separatione maior infirmitas.

4 ²De fraudulentia citò reprehenditur, mendacium falsidicorum enim testimonium sibi non conuenit. Vnum penè crimen habent, & qui falsitatem promit, & qui suppressit veritatem: quia ille obesse vult, & ille prodesse non vult.

5 Peior est testis, qui lædit, quàm qui præstare nolit. Nam ille malignus est, iste inutilis.

6 Iniquus testis, quamuis sua falsitate, corpori,

1 *secundo.*2 *fraudentia
citò repreh.
cum mendatiõ
falsidic. sibi cõ
uenit.*

A a a

rebusque

3 impediatur: an-
mo tamen ni-
hil dāni (aliās
mali) confert.

rebusque officiat, animæ tamen nihil oberit: im-
mo maximum lucrū confert, si imperitus æqua-
nimitèr tulerit. Erit autem ille a pud Deum con-
demnatus, qui aduersus innocentem falsum te-
stimonium, vel dicit, vel dicentibus credit. Nam
non solum ille reus est, qui falsum de alio profert:
sed & is, qui citò aurem criminibus præbet.

7 Qui meru potestatis veritatem occultat, eiuf-
dem veritatis iracundiam sibi cælitus prouocat:
quia plus pertimescit hominem, quàm diuinam
trepidat indignationem. Beatus cuius testimo-
nio innocēs ab scelere obiecto purgatur impius,
cuius prodicione etiam iniquus perimitur. Neq;
enim decet Christianum morti obnoxium, pro-
dere, & ad effundendum sanguinem infelicium
4 voce testificationis præbere sermonem. Sermo
enim iusti, tantum ad ministerium debet esse
salutis: ira verò indignationis, & tribulationis &
immissiones per angelos malos.

4 vocē et deest:
sermonem.
5 iust. hominis.

De causidicis

C A P. LX.

1 **N**EGOTIORVM forensium sectato-
res, propter proximi dilectionem,
seculare negotium deferere debent,
aut certè manente proximi charitate
negotium sequantur terrenum. Sed quia per ra-

rum

rum est, vt inter iurgantes charitas maneat, post-
ponenda est rei causatio, vt perseueret dilectio.

2 Antiqui forensē eloquentiam caninam fa-
cundiam nuncupabant, eo quod causidici in cer-
taminibus causarum, omiſſis quæ agunt, veluti
canes alterutrum se se lacerant: iurgiaque causa-
rum ad iniurias tuas commutant.

De oppressoribus pauperum.

C A P. LXI.

1 **P**AUPERVM oppressores tunc se
sciant grauiori dignos sententia
quando præualuerint his, quibus
nocere voluerunt. Nā tantò atro-
cius futuro supplicio condemnan-
di sunt, quantò hīc fortius contra miserorum
vitam inualuerint.

2 Audiant iudices, & qui præsumunt populis,
quia pro temporalibus molestijs, quas plebi-
bus ingerunt, æterno incendio cremabuntur,
testante Domino per Esaiam Prophetam. Iratus,
inquit, sum super populum meum, & dedi eos in
manu tua, non posuisti eis misericordiam, sed
aggrauasti iugum tuum valde. Descende in pul-
uere, sede, tace, & intra in tenebras. Veniet su-
per te malum, & nescies ortum eius: & irruet su-
per te calamitas, quam non poteris expiare. Ve-
niet super te repente miseria, quam nescis.

Isai. 47.

A a 2

Magis

Gregor. lib.
20. Moral. c.
21.
I quam mala
patient.

3 Magis mala facientibus, quam patientibus dolere debemus. Illi enim praua faciendo in malum proficiunt: isti patiando, à malo corriguntur. Deus autem per malas voluntates aliorum in alijs multa operatur bona.

4 Malignantium hominum voluntas nequaquam potest impleri, nisi Deus dederit potestatem. Nam dum homines, Deo permittente, malum, quod concupiscunt, perficiunt: ipse dicitur facere, qui permittit. Inde est quod scriptum est per Prophetam: Si erit malum quod Dominus non fecit? Verum tamen quod iniqui mala expetunt voluntate, idcirco Deus perficiendi dat potestatem per suam bonam voluntatem: quia de nostro malo, ipse multa bona operatur.

5 Quidam cum Dei voluntati resistunt, nescientes Dei consilium faciunt: quo noueris sic Deo subiecta esse omnia, ut ipsi, qui eius dispositioni aduersantur, eius impleant voluntatem.

6 Propterea in hac vita boni iudicantur à malis, ut iterum in illa vita mali iudicentur à bonis: siue ut etiam si hinc bonis temporalis afflictio, & illic æterna remuneratio.

7 Idcirco sunt necessarij mali, ut quoties boni offendunt, flagellentur ab illis. Hinc est, quod Assur virgam furoris sui testatur Dominus. sed quoties ita fit, de Dei indignatione procedit: ut Deus per illos in eos sæuiat, quos flagellando emendare desiderat. Sed ille iustissima volun-

2 ex voluntate
quarunt.

3 ut & ipsi.

Esa. 10.

rate, illi verò sæpe crudeli intentione, sicut per Prophetam de eodẽ Assur dicitur: ipse autem non sic arbitratur, sed ad cõterendum paratus est cor eius.

8 Atrocẽ super eos diuinum furorem veterum, qui existunt persecutores, & violenti fidelibus. Consolando enim per Prophetam Deus suos ita iudicare permittit aduersarios: Eos, inquit, qui iudicauerunt te, ego iudicabo: & cibabo hostes tuos carnibus suis, & quasi à musto sanguine suo inebriabuntur.

9 Habet aliquem vsum, & malorum iniquitas, quod electos Dei suis moribus laniant, ac per hoc vita impiorum sibi deperit, iustorum autem non perit, sed proficit, dum eos mali per tribulationis exercitium, ad præsentem odendam vitam, & futuram desiderandam erudiunt,

10 Interdum enim prodest peruersorum prauitas vtilitati iustorum, dum eos malitia sua erudiunt: & ad regna cœlorum requirenda molestia temporali impellunt. Probatum hoc exemplo Israeliticæ plebis, quæ tunc durus agebatur in Ægypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram repromissionis vocari: & ex malis quæ in Ægypto patiebatur discedere, & ad promissam patriam festinare.

11 Iniqui dum constantiam iusti in persecutionibus suis aspiciunt, mentis confusione tabescunt. Et dum aduersa ostentant, nec vincunt, tandem de suæ peruersitatis insania confunduntur.

Esa. 49.

4 moribus.

Greg. lib. 26.
Moral. c. 9.

Exod. 3.

5 ostendunt.

1 2 Stulti contra bonos studium nocendi semper assumunt, quibus dum prosperitas elucet, iactantè de suis meritis gloriantur, & bonorum atq; iustorum afflictionibus detrahunt: dumque eis aduersa contigerint, mox ad blasphemiam pusillanimitate animi conuertuntur.

1 3 Quidam simplicium, nescientes dispensationem Dei, in malorum profectibus scandalizantur, dicentes iuxta Prohetam: Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui prauaricantur, & iniquè agunt? Qui enim hoc dicunt, non mirentur quod prauorum hominum temporalem, & caducam foelicitatem aspiciunt; sed magis nouissima eorum intendant, quanta illis posthæc, æterna supplicia præparentur, dicente Propheta: Ducunt in bonis dies suos, & subito ad inferna descendunt.

De tribulatione Iustorum.

C A P. LXII.

1 **I**VS TVS in aduersis probari se cognoscat, non deijci.

2 Viri Sancti plus formidant prospera, quam aduersa: quia Dei seruos prospera deijciunt, aduersa vero erudiunt. Ideoque Sancti viri constantia, ita portare debet aduersa, vt frangi non queat.

3 Tunc magis sunt Dei oculi super iustos, quam

do

do eos affligi ab iniquis prouidentia superna permittit. Nam tunc eis gaudia disponuntur æterna, quando præsentis tribulatione probantur.

4 Omnes vitæ huius tribulationes aquis comparantur prætereuntibus: propterea, quia si quid in hac vita tribulationis acciderit, non stat, sed celeritè transit.

5 Qui vitæ futuræ præmia diligentè excogitat, mala omnia vitæ præsentis æquanimiter portat: quoniam ex illius dulcedine, huius amaritudinè temperat: & ex æternitate illius, breuitatem huius despicit transitoriam.

6 Grauari diuerso malo temporali, pro vtilitate iustorum est, quia cum dolore grauantur, cupiditatis & luxuriæ, vitiorumque cæterorum mala non appetunt.

7 Plus prodesse saluti tentationes sæculi, quam prosperitates constat: nam ex prosperitate indeterius itur, ex tentationis verò dolore in melius proficitur.

8 Vnusquisque ad tentationes animum præparare debet. Minus enim dum speratur tentatio, grauat: durè autem præmit, si non sperata, aduenerit.

9 Sapientis est contra omnia aduersa ante meditari: nec inueniri casus debet, quem non consilia eius præueniant.

Ex Gregor. li. Moral. 19. c. 4. 3 qd quidquid.

Idem lib. 5. Moral. c. 29.

4 eorum est. qd vita istius mala perferunt: quia dum dolore etc. Alius C. pro quod habet: qui.

Eccle. 2. 5 sèntationem.

De

Ierem. 12.

6 ergo.

Iob. 21. Greg. lib. 15. Moral. c. 19. 7 in pñcto vulgata editio.

Greg. lib. 31. Moral. c. 23.

Idem lib. Moral. 5. c. 1.

1 debent. 2 queant. Idem lib. 20. Moral. c. 21.

De Amatoribus mundi.

C A P. LXIII.

MVNDI amatores non solum ex eo rei sunt, quod infima pro summis appetunt: verum etiam, & miseri per hoc, quod graui erumna ad ipsa desiderata pertingunt.

2 Grauius torquetur impius, mundi aggerando commoda, quam iustus tolerando aduersa. Qui enim bona mundi diligit, velit nolit timoris & doloris poenae succumbit. Quique plusquam oportet res transitorias diligit, maiorem sibi ingerunt dolorem rei ablatae, quam amorem parturiebant possessae. Cum graui enim dolore amittuntur, quae cum magno amore habentur. Minus autem carendo dolemus, quae minus possidendo diligimus.

3 Sciant seculi lucra sectantes, quanto sint vana vel aduersa quae diligit, quae etiam nec in hoc seculo sine contritione graui conquirunt, & pro quibus in futuro supplicio poenas dabunt.

4 His qui in voluntate desideriorum secularium persistunt, ben per testimonium Prophetae dicitur: Factus est Effraim panis subcineritius, qui non reuersatur: id est, ita obiuuntur caecitate secularis amoris, ut nunquam resipiscant ad

Deum

Deum amorem retorqueant. **4** mentes

5 Multis mortuus est mundus, ipsi tamen vicissim mundo mortui non sunt. Bona enim seculi diligunt, & tamen ipsa quae diligunt, minime consequuntur: in utroque vacui, quia & futura perdunt, & praesentia non acquirunt.

6 Egestas est electorum quod peregrinantur a bonis sempiternis, & in hoc exilio diutius remorantur. Egestas est reproborum, quod abundant vitijs, & virtutibus vacuantur, seque esse inopes nesciunt. Quod pbatur per Apocalypsim Ioannis, qui contra huius mundi amatores sic ait: Dices quod diues sum ego & locuples, & nullus egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper & caecus & nudus.

7 Gloriam temporalis sequaces, & si nitidi sunt foris fulgore potentiae, interius tamen vacui sunt elatione superbiae: sicuti calami exterius quidem nitent, sed interius vacuantur.

8 Ob hoc reprobi extetius ut calami nitidi: interius vero vacui. Electi vero exterius quasi arborum cortices foedi, interius vero solidi.

9 Qui pretioso cultu incedunt, audiant Prophetam, quemadmodum detestatur eorum corporalia ornamenta: & quos successus habeat cultus secularis compositus, & ornatus: hoc est profuauo odore, foetorem: & pro zona, funiculum, & caetera.

10 Legant Prophetam diuites quorum spes opu

Idem lib. 5. Moral. c. 2.

Ex eodem lib. Moral. 34. c. 2. i illud. Iob. Facies eorum praecedet egestas. c. 41. Apocalyp. 3.

5 locupletatus Greg. & vulg.

6 bdi goro pro ho nozi Gregor. lib. Moral. c. 4.

6 calamus

Esa. 3.

Bbb

lencia

1 pro

Ex Gregor. lib. Moral. 1. c. 4. & 31. c. 10.

3 res

Osee. 7. Greg. li. Moral. 11. c. 7.

3 ad Dei amorem

Amos. 6.

lencia est, & audiant eum dicentem: Væ qui opulenti estis. Quantò enim quisque potentia maior est, tantò magis liber est ad peccandum. Nam patrimonium grande, grandis tentatio est.

1 1 Plus venerantur homines in hoc seculo pro temporali potentia, quàm pro sanctitatis reuerentia. Suscipiunt enim quòd magis sunt diuites, & quòd homines sunt, omnino despiciunt.

Gregor. lib. Moral. 10.c. 18.

1 2 Sunt quidam iusti qui sine læsione cuiusquam suis rebus vtuntur. Item sunt quidam diuites humiles, quos non inflat superbia rerum: veluti plerique fuerunt Sancti veteris testamenti, qui & affuebant diuitijs, & tamen humilitate pollebant. At contra, quosdam superbos diuites, rerum copia facit elatos, quorum non sunt opes in vitio, sed voluntas. Nam crimen in rebus non est, sed in usu agentis.

Greg. ibidè. Non est census in crimine, sed affectus.

7 sed voluntas in animo superbo.

Grego. ibid.

1 3 Est & elatio pauperum, quos nec diuitiæ eleuant, & voluntas sola in eis superba est. His etsi opes defunt, propter mentis tamen tumorem, plusquam superbi diuites condemnantur.

1 4 Securus vult esse diues, pauper esse non vult. Sed quomodo erit diues quietus, quem suis stimulis res ipsæ ne careantur, semper faciunt inquietum? Et ideo eligit cupiditas, inquietum esse timidum diuitem: quàm securum paucosumptu contentum esse, & pauperem.

1 5 Bonis benè vtuntur, qui diuitijs sibi concessis in rebus salutaribus perfruuntur. Bonis malè vtun-

tur,

tur, qui aut iustè pro temporali lucro iudicant, aut aliquid pro vanæ gloriæ appetitu faciunt. Malis malè vtuntur, qui noxias cogitationes, operibus prauis perficiunt. Benè malis vtuntur, qui luxuriam carnis coniugali honestate restringunt. Sed sicut malo bene uti, bonum est: sic bono benè uti melius est. Et sicut bono malè uti malum est: sic malo malè uti pessimum est.

De diuitijs & eleemosinis.

C A P. LXIII.

1 **R**AVIDER in Deum delinquit, qui diuitijs à Deo concessis, non in rebus salutaribus, sed in vitiis prauis vtuntur.

2 Nesciunt impartire pauperibus, oppressis subuenire despiciunt: & inde magis augment delicta vnde redimere noluerunt.

3 Hoc habet tantum bonum possessio presentium rerum si vitam reficiat miserorum: præter hoc tentatio est mundi lucrum: tantoq; maiora supplicia in futurum dabunt, quantò & ipsa maiora sunt: Potentes enim potentè tormenta patiuntur.

4 Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus: Patrimonium enim retentum perit, manet autem erogatum. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus: quia, aut nos

Sapient. 6.

Ex Greg. lib. Moral. 18.c. 9.

illas moriendo deserimus, aut illæ nos viuentes deserunt.

5 Pro diuersitate vsus, alij de rebus mundanis pereunt, quas cupidiùs rapiunt: alij verò saluantur dum in eorum pulchritudine, conditoris pulcherrimam prouidentiam laudantes mirantur: vel dum pro misericordiæ operibus, ex eis cœlestia bona mercantur.

6 Misericordia à compatiendo alienæ miseriæ vocabulum sortita est. Nullus autem in alio misericors esse potest, qui præuè viuendo in se misericors non est. Qui enim sibi nequam est, cui bonus erit?

7 Nulla scelera eleemosinis posse redimi, si in peccatis voluntariè quis permanerit. Tunc autem fructus eleemosinarum indulgentiã consequitur, quando ab scelerum opere desinitur. Verum est quod peccata omnia misericordiæ operibus expurgantur, sed si iam caueat peccare qui misericordiam impartitur. Cæterum nulla est delicti venia, quando sic procedit misericordia, vt eam sequantur peccata.

7 Non est eleemosina, quæ gloriæ magis causa, quàm misericordiæ impartitur intuitu.

8 Quali enim intentone ab vno quoq; largitur, talitèr & apud Deum recipitur. Qui ergo hic de bono opere laudem præsentem appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futuro non recipit.

Dum

August. lib.
de mot. eccl.
c. 27 Grego.
lib. 19. c. 20.

Greg. lib. 12.
Moral. c. 24.
1 Tunc enim
fructus eleemo-
sinarum indul-
gentia conce-
ditur.

9 Dum causa iactantiæ pauper pascitur, etiam ipsum misericordiæ opus in peccatum conuertitur.

10 In tantum eleemosinarum opera peccata extinguunt, atque in tantum ad regnum seculi futuri proficiunt, vt etiam iudex cœlestis in futuro iudicio veniens, in dextera consistentibus dicat: Exuriui & dedistis mihi manducare, sitiui & dedistis mihi bibere, Hospes eram & collegistis me, nudus eram & cooperuistis me. Quibus etiam benè promittit dicens: Venite benedicti patris mei, percipite præparatum vobis regnum. His autem quos nullã præcedentiã eleemosinarum facta sequuntur, æterni iudicis voce sic dicitur: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: Sitiui & non dedistis mihi bibere. Quibus iustè dicitur: Discedite à male maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.

11 Qui hic misericordiam nõ impartit, illic pietatis fructum non inuenit: exemplo ardentis diuitis, qui in inferno ad tenuissima petenda compulsus est, qui hic tenuissima negare studuit. Quid tribui subtilius, quid districtius petere poterat? Guttam aquæ ardens petit, qui micæ panis negauit. Sero diues oculos aperuit, quando Lazarum pauperem requiescente invidit, quem iacentem ante ianuas videre despexit.

12 Non solum qui esurienti, & sitienti, & nudo

officium

Matthæi 25.

Gregor. lib.
Past. curæ.
part. 3. c. 22:
Lucæ 18.

Ex August.
lib. 3. Enchir.
ad Laur. ca.
72.

officium largitatis impendit, vel si quid aliud indigenti largitur: sed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compassionis, & consolationis impartit, aut errantem fratrem charitativè corrigendo, ad viam veritatis reuocat, aut in quibuslibet necessitatibus consilium dat, eleemosinam proculdubio facit. Nam & doctrinæ vel disciplinæ bonum eleemosina est, & misericordia carnali eminentior est.

13 Quicumq; non egens poscit, etiam si indigentem se simulet, ex toto illi corde cōmisereri oportet. Et licet ille fortasse falsam indigentis specie præferat, is tamen qui simpliciter impartit, fructum misericordiæ non amittit.

14 Quantumuis quis sit egens, nullus tamen vnde tribuat indigenti excusationem inopiæ potest prætere, quando ex præcepto saluatoris etiam calicem aquæ frigidæ præcipiamus indigenti præbere. Nam si aliud non habentes, id ipsum benignè tribuamus, mercedem proculdubio non amittimus. Cæterum si amplius possumus, & egestatem simulando minus largimur: non egentem, sed Deum fallimus: cui conscientiam nostram abscondere non possumus.

15 Duæ sunt eleemosinæ, vna corporalis, scilicet egenti dare quicquid potueris. Altera spiritalis, dimittere à quo læsus extiteris. Harum prima adhibenda est miseris, secunda malis. Erit ergo quod semper impartias, etsi non pecuniam

saltem

2 hac usque:
aut in Ec. in
nullo sunt M. f.

3 adhibet

Ex August.
de rectitudi-
ne Catechi.
conuer. tom.

9.

4 obediend.

Matth. 10.

Greg. lib. 22.
Moral. c. 12.
& Augu. ho-
mil. 6. to. 10.
Duæ sunt e-
leemosinæ,
&c.

saltem vel gratiam.

16 Non est eleemosina cum murmuratione præbenda, ne comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem benè tribuitur, quando cum mentis hilaritate præbetur. Vnde & Apostolus: Hilarem, inquit, datorem diligit Deus. Metuendum est itaque ne pauper, aut cum tædio, nostra oblata suscipiat, aut ne omnino prætermisus mærens, tristisque recedat.

17 De rapinis alienis eleemosinam facere, non est officium miserationis, sed emolumentum magnum sceleris. Vnde & Salomon: Qui offert, inquit, sacrificium de rapina pauperum, tanquam si quis victimet filium in conspectu patris sui. Qui enim iniuste tollit, iuste nunquam distribuit: nec benè alteri præbet, quod ab alio malè extorquet.

18 Magnum scelus est, rem pauperum præstare diuitibus: & de sumptibus inopum, acquirere fauores potentum, a renti terræ aquam tollere, & flumina, quæ non indigent, irrigare.

19 Nonnunquam largitas diuitum prodiga, non ad vtilitatem, sed ad elationem effunditur: comparata hypocritis, qui non ad ædificationem docent audientium, sed ad suæ gloriæ exaggerandum cothurnum.

20 Reprehensibilis est superflua effusio largitatis. Nam qui modum seruat, avarus nulli est, sed omnibus largus est.

Grego. Past.
cur. part. 3. c.
22.

2. ad Corint.
9.

Gregor. vbi
sup.

Eccles. 34.

5 res

Gregor. vbi
sup.

6 superba.

Dispen-

21 Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus: largiri enim debet quantum oportet, vt tenendo mensuram in vno, sufficiat 7 pluribus.

1 Quod tantum in vita est licitum operari bonum.

C A P. LXV.

1 **A**NTVM enim in hac vita est licitum operari bonum: illic namque non iam operatio expectatur, sed retributio meritorum.

2 Hæc vita impijs longa & grata est; in oculis autem iustorum amara & brevis. Et licet vita ista brevis sit, mora tamen sibi fieri creditur, quia quantumlibet breue sit temporis spatium, tamen si viuenti parum est, amanti proculdubio longum est.

3 Qui vitæ præsentis longitudinem non de suo spatio, sed de eius fine considerat, quam sit breuis & misera satis vtiliter pensat. Vita enim præsens, quia ipsis suis incrementis deficit, brevis est: suo enim augmento perit, dum id quod videtur in futuro proficere, in præterito deficit. Itæ ex ipso esse brevis vita præsens ostenditur, ex eo quod non permanet, sed finitur. Tela enim consummatur filis, & vita hominis expletur diebus singulis.

Quod

4 Quod diu in hac vita viuitur, quæritur vtrum augmentum an rectius detrimentum dicatur. Sed quomodo possit rectè dici augmentum quod per dimisiones ætatum, ad mortis tendit detrimentum?

5 Qui vitam longam quæris ad eam tende vitæ pro qua Christianus es, idest, ad æternam: non ad istam, de qua ad erudiendum te, descendit vita æterna: idest Christus verbu carni coniunctu. Hæc est enim vita vitalis, nam ista mortalis est.

6 Mori oportet hominem in carne mundo, ne moriatur in anima Christo. Nam verè tunc viuere quisque creditur, si secundum seculum moriens, in solo Deo viuere delectetur.

7 De mora vitæ istius, tædium patitur iustus, eo quod ad desideratam patriam tardè perueniat: & vitæ præsentis ærumnam segnius amittat.

De exitu.

C A P. LXVI.

1 **Q**VAMVIS Sæcti ab huius vitæ ærumnis liberari se cupiât, citò volentes exire de corpore, Dei tamen 1 dispensatione plerunquè diu in hac vita versantur: vt 2 per longa tolerantia experimenta, solidius eorum patientia roboretur.

2 Multi odio vitam habent, & tamen mori timeant: quod plerisque in angustia contingere solet: sicque contrario affectu, & viuendi habent tædium, & moriendi metum.

3 Sollicitè debet vnusquisque viuere, & semper

Ccc termi-

7 plurimis.

1 De breuitate huius vita.

Ex Gregor. lib. 8. Moral. c. 12.

Grego. lib. 1. in Ezech. ho mil. 10.

Grego. lib. 7. Moral. c. 20. & 8. c. 11.

Ad verbum ex Greg. lib. 8. c. 11. Mor.

Greg. lib. 11. Moral. c. 27.

2 tardius.

3 ærumnas ferrius.

1 dispositione.

2 pro longo tolerant. experimento.

terminum vitæ suæ considerare, vt de contemplatione illius, animus se semper ad alta sustollat, & huius seculi blanditias cū timore caueat. Scriptum est enim: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in aternū non peccabis.

4 Venturi exitus ³ ignorantia incerta est, & dum mori quis non existimat, tollitur. Vnde vnusquisque festinet, ne in iniquitatibus suis rapiatur, simulque finiatur vita cum culpa. Nam inceptor diabolus, eos quos viuētes accendit ad vitia, subito morientes pertrahere ⁴ molitur ad tormēta.

5 Sæpe diuites in hac fallaci vita, dum de potentia gloria vel rerum abundantia gestiunt, ab his repente, hora qua nesciunt, improviso exitu rapiuntur: atque absorbentē profundo, cruciandi aternis gehennæ incēdijs deputantur. De quibus benè per Prophetam dicitur: ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendūt.

6 Iniquus moriens, qui imitatione sua multos ad culpam traxerat delectatione peccati, multos à culpa reuocat terrore tormenti. Quòd etiam Psalmista testatur dicens: Lætabitur iustus cum viderit vindictā impiorū, manus suas lauabit in sanguine peccatorum. In peccatorū enim morientū sanguine ⁵ iusti lauant manus: quia dum eorum poena conspicitur, conspicientis vita mundatur. Cuius enim talis crudelis exitus cum cernitur, nō solūm qui viderit refugit, sed alios etiā ab imitatione illius, quāta valuerit exhortatione cōpescit.

In

7 In exitu vitæ, animæ electorum nimio terrenatur metu, incerti vtrum ad præmium, an ad supplicium transeant.

8 Quidam autem electi in fine suo purgantur à leuibus quibusdam peccatis: quidam verò in ipso ⁶ exitu suo hilarescunt, ex aternorum cōtemplatione bonorum ⁷ videntur.

9 Quamuis enim quis in hac vita sit iustus, tamen dum ex corpore isto, egreditur pertimescit, ne dignus supplicio sit. Nullus est enim homo absque peccato: nec aliquis potest de Deo esse securus iudicio, cūm etiam & de otiosis verbis reddenda sit ratio.

10 Finem iustorum optimum, vocatio tranquilla commendat, vt ex eo intelligantur Sanctorum habere confortium Angelorum, ex quo ab hoc corpore sine vexatione dura tolluntur.

10 Prauos autem homines apostate Angeli excipiunt morientes, vt eis sint ipsi tortores in penis, qui fuerunt suafores in vitijs.

11 Et si pietas pro defunctis fidelibus flere iubet, fides tamen pro eis lugere vetat. Illi enim deplorādi sunt in morte, quos miseros infernus ex hac vita recipit: non quos cœlestis aula Christi lætificandos includit.

12 Hic est Christianæ miserationis affectus, vt pro vno quoque mortuo sacrificium Deo offeratur. Inde est quod scriptum est: Et mortuo ne fraudes misericordiam.

Greg. lib. 24.
c. 17.

Ibid. c. 18.

6 sine hilaresc.

Ibid.

Ccc 2 NO.

3 Non.

Gregor. lib.
Moral. 14. c.
5.

4 nihil.

Iob 21. Gre-
go. 15. Mor.
c. 19.Ex Greg. 18.
Moral. c. 13.

Psal. 57.

5 lauauerunt ma-
nus.

N O T Æ

ET EMENDATIONES

In Librum Tertium

SENTENTIARVM DIVI ISIDORI.

C. A. P. N. O. T. I. V.

DIVINÆ *sapientia*] Ex Gregor. ad verbum lib. 9. Moral. c. 17. Et in comprobationē testimonij Ieremiæ: Ego sum testis, & iudex, affert illud Esaiæ 24. Tacui, semper filius, patiens fui, sicut parturiens loquar.

Propheta] Ierem. 29. Apud Ieremiam sic habetur. Ego sum iudex, & testis. Et Gregor. lib. 9. Moral. c. 17. Codex cœnobij dela Oliua in Regno Nauarræ legit: Ego sum testis, & vindex septuaginta *καὶ ἐγὼ μάρτυρος εἶμι*. Et ego testis dicit Dominus.

Miserere Domine misero Isidoro] In cod. Gotth. hæc non habentur. Codex cœnobij dela Oliua indigno Isidoro.

Ordinata] Greg. lib. 7. Moral. c. 8. exponens illud Iob: Hæc mihi consolatio est, vt affligens me dolore, non parcat. Ideò inquit, hic quibusdam parcat, vt eos in perpetuum feriat: Ideò me hic

feriat

feriat non parcendo, vt in perpetuum parcat.

Electus enim Dei] Gregor. lib. 26. Moral. c. 18. electorum namque est, hic conteri vt ad præmia debeant æternæ hæreditatis erudiri.

Nequaquam Deus] Vide Gregor. lib. 26. Moral. c. 18. vbi differit cur quædam à Domino hic feriantur, & quædam feruentur inulta.

Quod malè admisit] Gottus & reliqui M. addunt post hæc verba: proinde est quod Deus delinquenti non parcat.

In pœnis gaudere.] Greg. lib. 8. Moral. c. 41. de iustis: gaudent despici, nec dolent se necessitatibus affligi. Idem Augustin. serm. 105. de tempore, & Gregor. lib. 5. Moral. c. 1.

Neque iusto neque reprobo &c.] Ex multis locis Gregorij lib. 5. Moral. c. 1. & 26. c. 18. & li. 18. c. 7. & c. 12.

Ut secundum Petrum] C. dela Oliua vt secundū Prophetam: locus est Petri. 1. cap. 4. Tempus est inquit, vt incipiat iudicium à domo Dei. Hunc locum explicat Isidorus supra lib. 1. c. 20. senten. 2. & Augustini super psalm. 93. Tempus est inquit, vt incipiat iudicium à domo Dei, idest tempus est, vt modo iudicentur, qui pertinent ad domum Dei; si flagellantur filij Dei, quid debet sperare serui nequissimi? Venerabilis Beda in Psal. 9. explicat Petri locum, de occulto & iusto iudicio, quod in præsentia ad purgationem exercetur in domo Dei, idest in infidelibus. Gre-

gor.

gor. libr. 26. Moral. cap. 18. vt Isidorus locum interpretatur.

C A P. II.

QUA percutimur in carne, vt emendemur; altera ex qua.] Omnes CC.M. sic habent: Quia percutimur carne, vt emendemur: altera, qua vulneramur &c.

Gemino amore.] Ambrosius quomodo respiciat Deus super iustos & peccatores, libro super beati immaculati & li. 1. de Apologia Dauid, & li. 5.

Sicut Petrum.] Respexit enim illum oculis gratiæ non corporis, cum ex Matthæo, & Marco constet Christum tunc fuisse in atrio interiore domus, Petrum verò in atrio deorsum foris. Ex August. c. 6.

Sicut dum facta Sodomorum.] Genes. 18. Dixit Dominus descendant & videbo vtrum clamorẽ, qui venit ad me, opere compleuerunt.

Trimoda ratione.] Quinque modis flagella contingunt, teste Beda, in Matthæum, & Augustino, in sermone de gratia, vel Iustis vt per patientiam merita augeantur, vt Iob: vel ad custodiam virtutum, ne superbia tentet: vt Paulo 2. ad Corinth. 12. vel ad corrigenda peccata, vt Maria Lepra Num. 12. vel ad gloriam Dei, vt de cæco nato Ioann. 9. vel ad iudicium pœnæ vt Herodi Act. 12. Quæ omnia hic complectitur Isidorus.

Ad

Ad damnationem.] Gregor. libr. 7. Moral. c. 10. exponens illud Ezech. 11. Tollam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.

Ad purgationem.] Idem lib. 21. c. 4. vbi probat quod iusti, dum temporalitèr flagellantur, probantur; reprobis verò qui in laboribus hominum modo non sunt, æterno anathemate condemnantur. & lib. 16. c. 16. & lib. 11. c. 21.

Ægyptus cæsa est ad damnationem.] Hieron. in Nahum. c. 7. exponens illud; Non confurget duplex tribulatio, vel non vindicabit bis Deus in idipsum, videtur sentire Ægyptios non flagello damnationis, sed purgationis punitos. Sic enim inquit: Quod si vobis videtur crudelis, rigidus & cruentus, quòd in diluuiò genus deleuit humanum, super Sodomam & Gomorram igne pluit, Ægyptios submerferit fluctibus, Israëlitarum cadauera prostrauerit in cremo, scitote ideò ad præsens reddidisse supplicia, ne in æternum puniret. Quem locum Magister sentent. lib. 4. Dist. 15. intelligendum censet, non promiscuè de omnibus, sed de illis tantum, qui inter ipsa flagella pœnitentiam egerunt.

Iob ad probationem.] De Iob quod de gente Idumæa duxerit genus probat Augustin. lib. 18. de Ciuit. Dei c. 47. & de tentatione Abrahæ & Tobix, & Iob. in lib. quæst. veteris & noui test. lib. 2. q. 99. de eius tentatione Psalm. 100. accepit, inquit, à Deo tentandum non opprimendum, pur-

gandum

gandum non evertendum, aut forte nec purgandum, sed probandum. Eius laudes commemorat Gregorius lib. 28. Moral. c. 1. & exponēs illud: In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum quid contra Deum loquutus est. & lib. 2. cap. 19.

Ut Paulus.] 2. ad Corinth. 12. Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satan, ut me colaphizet: vbi Græcè, καὶ τῆ ἑσθρολογίᾳ τῆ ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπαράγωμαι, ἐδοθή μοι σκόλοφ τῆ σαρκὶ ἄγγελος σατάν ἵνα με κολαφίζῃ. Quo in loco, σκόλοφ, est stimulus, per carnem, siue in carne: qui stimulus quomodo hic intelligendus sit, non benè inter interpretes constat. Alij libidinis affectum & motum accipiunt; ut Isidorus lib. 2. sentent. c. 39. sent. 11. Stimuli carnis, qui in Paulo, excitante Satanæ angelo, inerant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Idem videtur sentire Gregor. in hoc loco. Alij, ut refert Hieronymus, comment. in epistolam ad Galatas corporis aduersam valetudinem quod capitis dolore solitus sit frangi & molestari: atque ita etiam Theophylactus. Thomas Aquinas, quòd fuerit iliaco morbo obnoxius. Ambrosius stimulus appellat insectationem malorum hominum, & afflictionem ab inimicis illatam. In qua sententia est Theodoretus: probat verò ex sequentibus non esse stimulus carnis corporis

infr-

infirmatatem: propter quòd placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, & angustijs pro Christo. Ego existimo carnis stimulum intelligi contra dictiones & molestias à Iudæis illatas (qui erāt cognati eius secundum carnem) ne euangelij doctrina incrementum susciperet; de quorum persecutione, sic ait ad Thessal. c. 2. Vos enim imitatores facti estis fratres, ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis, qui & Dominum occiderunt Iesum & prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo nō placent, & omnibus hominibus aduersantur prohibentes nos gentibus loqui, ut saluæ fiant; ut impleant peccata sua semper; præuenit enim ira Dei super illos vsque in finem.

Tunc delet culpam.] Tunc diluit culpam, habet M. ff. & Gregor. lib. 18. Moral. c. 12. Flagellum, inquit, tunc diluet culpam cum mutauerit vitam.

Ab hac vita inchoant.] Aliqui M. ff. habent in hac vita inchoant: melius; ab hac vita: sic est apud Gregor. loco supra adducto. His flagella ab hac vita inchoant & in æterna percussione perdurant.

Vnde per Moysen.] Deuter. 32. sic habet vulgata editio latina nostra: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Isidorus legit, ut Gregorius libr. 18. c. 22. vsque

Athanas. q. 139. Alexandrum ærariū fabriū & vocat stimulum carnis vide locum.

Ddd

ad

ad inferos deorium.

A quibusdam dici solet.] Ex Grego. ad verbum lib. 18. c. 12.

Iesus populum.] Iud. epist. 1. Quoniam Iesus populum de terra Ægypti saluans, secundo eos qui non crediderunt perdidit. Explanat hunc locum Iudæ Greg. lib. 10. Moral. c. 33.

Hinc est quod in Psalm.] Psalm. 108. locus ad verbum ex Grego. lib. Moral. 10. c. 33.

Ait Propheta] est apud Esai. c. 40. suscepit de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis suis. Et Ierem. 17. duplici contritione cōtere eos.

C A P. III.

SUNT nonnulli huius qualitatis.] Ferè omnes CC. M. ff. esse nonnullos eiusdem qualitatis homines. Codex vnus papyraceus per antiquus: esse nōnullos eius qualitatis homines. Locus apud Gregor. lib. 18. Moral. cap. 13.

Corporis infirmitate.] Theodoretus q. in Genes. ex illis verbis: & ideo custodiui te ne peccares in me; colligit, Abimelech Regem Gararæ ne peccaret in Sarram consilio Dei infirmitate percussum.

Visitatio Dei.] Pulchrè Isidorus complexus est visitationis in diuinis literis significationem; nā & in malam & in bonam partem vsurpatur; in

bonam

bonam vt illud Lucae 19. Non cognouit tempus visitationis suæ. Et Osee 4. Non visitabo super filias vestras cum fornicatæ fuerint. Exod. 5. Visitando visitauit vos, & vidi afflictiones vestras. Et alia multa loca in sacris literis occurrunt, in quibus visitare & visitatio demonstrat Dei curam erga genus humanum eiusque prouidentiam, misericordiam, & beneficia hominibus exhibita. significat etiam visitare, præstare Deum quod promisit; vt in illo Genes. 21. Dominus visitauit Sarram & Lucae. 1. Visitauit & fecit redemptionem populo suo. In malum etiā nonnunquam sumitur pro eo quod est punire, castigare, vindicare scelera aduersus diuinā maiestatem commissa. Sic Exod. 31. Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum. Et Esai. 10. Visitabo super fructum magnitudinis cordis Regis Assur. & 13. Visitabo super orbem mala. Et Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. Vbi voces illæ in virga supplicij incrementum denotant. Et Osee 1. Quoniam adhuc modicū visitabo sanguinem Iezrahel Et psal. 18. Visitaciones denotant iustitiam visitaciones Domini rectæ lætificantes corda. Visitaciones, enim septuaginta verterunt *diminuta*.

Ex peccato.] Vt est illud Pauli. 1. ad Corinth. 11. Propter quod imbecilles & infirmi, & dormiunt multi.

Qui valentiores sunt & sani. Hoc probat Au-

D d d 2 gustin.

gustin. super Ioannem tract. 7.

Ne per vigorem sanitatis] vigorem salutis est in omnibus M. ff.

In Paulo oculis.] Actorum 9. Hunc locum ferè simili: èr intepretatur ad mores Gregor. lib. 33. Moral. c. 31. Et Ambros. lib. super beati immaculati; simul oculus inquit, corporis animæque sanatus.

C A P. IIII.

NON *idcirco se.*] Si idcirco se habet codex Toletan. & cenobij dela Oliua in Nauarra. Cæteri cum editis consentiunt quam lectionem probo.

Laudet Deum potius quam accuset.] Gotthus & alius papyraceus Malacitanus correctus habent: Laudet Deum potius non accuset. Cæteri M. ff. consentiunt cum editis: quæ lectio non displicet.

Ad magnam utilitatem.] Totius sententiæ sensus desumptus est ex Gregor. lib. 32. c. 3.

Quod talibus dignus sit deputauerit.] C. Toletan. Latinus habet quod talia pati dignus sit reputauerit. Cum eo consentiunt duo CC. Malacitanus, & alius. Cæteri vt in editis.

C A P. V.

VNDE & *optat.*] Vt est illud Pauli Phil. 1. desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Et rursus: infelix ego homo quis me

liberabit

liberabit de corpore mortis huius. Et illud Dauid, Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est.

Nam grauius fert.] sic habet Gregorius: cum flagella exterius tolerat, illud est grauius, quod de tentatione aduersarij in intimis portat.

Diabolus non amplius tentat electos.] Non amplius electos tentat Diabolus M. ff. De potentia Diaboli, & eius voluntate nocendi electis, rectè dixit Gregor. lib. 2. Moral. c. 10. Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas iniusta: quia à semetipso voluntatem habet, à Domino potestatem. Vnde August. super Ioan. tract. 7. c. 1. Diabolus non tentat nisi permissus aut missus.

Tentationibus suis non decipit.] Deijcit M. ff. rectè excusi.

Vnde & omnis voluntas.] Ad verbum ex Gregor. lib. 2. Moral. c. 10. & legendum: voluntas, non voluptas vt est in multis M. ff.

Diabolus non est immissor, sed inceptor potius vitiorum] sic legendum non inceptor vt habet aliquot CC. M. ff. Ex Ambros. lib. super Beati immaculati de Diabolo. Ipse est inceptor, ipse accusator, ipse in ludum introiuit. Immissor autem dixit, quia voluntate nostra vitia amplectimur; Neque ille immittit nisi homo fenestram immissioni aperiat. Vnde August. Non enim diabolus cogendo, sed suadendo nocet; nec ex torquet à nobis consensum, sed petit. Homil. 12.

tom.

tom. 10. Nec obstat illud, quod est apud Ioann.
13. Cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet
eum Iudas Simonis Iscariotes. Non enim intras-
set ut ait Augustin. super Psal. 136. nisi locum de-
disset. Vnde locus interpretandus de ea missio-
ne quæ allicit & impellit suggerendo, non de ea
quæ efficit imperando. Locus Ioannis Græcè est
τὸ διαβόλιον ἢ δὴ βεληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα σίμωνος ἰσκαριώτου
ἵνα αὐτὸν παραδώ est etiam nominis ratio habenda:
Nam aliud est mittere, aliud immittere.

Vt tamen oporteat.] Sic Evangelica exhortatio
habet: simplices ut columbæ, prudentes ut ser-
pentes. Et illud Pauli ad Rom. 16. Volo vos
sapientes esse in bono, simplices autem in malo.
Item illud 1. ad Corinth. 14. Nolite pueri effici
sensibus, sed malitia parui estote.

Iuxta Prophetam.] Osee 7. sic interpretatur
Hieron. in Oseam; Columba, lactata, siue insi-
piens & insensata. Septuaginta *ἀνός*.

Discretio.] Tota hæc sententia cum testimo-
nijs ex Iosue 5. & Jerem. 15. ex Gregor. est con-
cinnata lib. Moral. 33. c. 28. & c. 22.

Multi decipiuntur à diabolo.] Ex Gregor. libr.
34. Moral. c. 2. ubi locum Osee interpretatur &
alienos in scriptura intelligi affirmat angelos
apostasos Osee autem c. 7. vulgata editio habet
& ipse nesciunt.

Quando aperta iniquitate.] Sic legunt plerique
M. fl. quam lectionem probo non ut excusi de

aperta:

aperta; Cum Gregor. lib. 6. Moral. c. 4. ita habeat
(ex quo loco desumpta est sententia hæc) Anti-
quus namque hostis, quasi inermis vincitur, cum
mala aperta suggerens humane menti, bona om-
nia simul destruere conatur.

Ea quæ sancta sunt destruit.] Ea quæ sancta
sunt destruit, quando & qui decipitur, sua de-
trimenta non sentit, sed tanquam sint virtutes
&c. habent omnes M. fl.

In oculis carnalium.] Diabolus mirmicaleon
dicitur à Septuaginta pro eo quod scriptum est
apud Iob. Tygris perijt, eo quod non haberet
prædam, est enim, inquit Gregor. lib. 5. Moral.
cap. 17. formica & leo; alijsque leo est, alijs for-
mica, vide locum.

Diabolus enim serpens est lubricus.] Coluber lu-
bricus & tortuosus, appellatur in sacris literis.
Iob 26. eductus est coluber tortuosus, & Esai.
27. Leuiathan serpentem, vectem tortuosum.
Tota sententia est apud Gregor. lib. 17. Moral.
cap. 18.

Cuius capiti.] Videtur alludere ad illud Ge-
neseos: Ipsa conteret caput tuum; quo docetur
caput esse conterendum serpentis, hoc est primū
diaboli incursum, quo intendit, ut animus dedi-
tionem faciat, esse propulsandum.

Et tu insidiaberis calcaneo eius.] Genes. 3. Greg.
lib. 1. Moral. c. 38. Calcaneum sine actionis in-
terpretatur exponens, locum Psal. 55. Ipsi calca-

neum

neum meum obseruabant. Et in locum Geneseos.

Dei vero seruis.] Alexander primus epist. 2. Nam sicut leo rugiens, circuit quærens, quem deuoret; sic diabolus non cessat circuire, & quætere, quos ex fidelibus perdat, & maximè illos, quos ardentiores in seruitio saluatoris, eique familiariores inuenerit.

Non tentando possidet &c.] Gregor. lib. 3. Moral. c. 6. interpretatur illud Esai. 45. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras.

Tunc contra eos.] Est apud Gregor. lib. 33. Moral. c. 18. Vbi exponit illud Iob 40. Behemoth caudam suã quasi cedrus adstringet, hoc est mouebit & agitabit, velut cedrus agitatur à vento, vel arriget membrum, veluti cedrus arrecta & ingens.

Argumenta machinationum.] Totam hanc sententiam mirè versat Greg. lib. 33. Moral. c. 18. & 19. & 20. vbi exponit illud Iob. nerui testiculorũ eius perplexi sunt.

Nullus culpam non existimet &c.] C. Gotthus; Nullus culpam existimet ex qua passionem propriam sustinet. Alius codex perantiquus: Nullus culpam non existimet quam ex compassione propria sustinet. Et statim addit omissis reliquis: Nam si compassioni credit &c. Cæteri vt in editis.

Ideo diabolus in sacris eloquijs Behemoth.] Tota

hæc sententia deducitur ex Gregor. lib. 33. Moral. c. 20. vbi quærit cur diabolus Behemoth bestia quadrupes, cur Leuiathan serpens in aquis, qui hamo capitur, dicatur. Quorum nominum rationem hic Isidorus ex Gregorio reddit, inter nomina autem diaboli quæ varia & multa occurrunt in diuinis libris, hæc tria Behemoth, Leuiathan, & Auis, potissima sunt. Dicitur etiam Leo, Baal, Aquilo, Latro, Sathan, Cauda, Basiliscus, Belial, malus, tentator, canis, impius, aduersarius, alienus, lupus, exactor, aspis, homicida, nequissimus, malignus, paruus, asper, lucifer, clibanus, fortis, potestas tenebrarum, catulus leonis, princeps potestatis, Deus huius sæculi, Leo rugiens, apostata, & præuaricator; absque iugo, filius Belial, vt adnotauit Hieronymus. Esai. 28. Et ita interpretatur illud. Psal. 17. torrentes iniquitatis conturbauerunt me, idest impetuosa incursiones dæmonis, Behemoth autem plurale est apud Hebræos (vt hoc obiter annotè) idem quod bestia eo quod vnum animal cum sit ex multarum bestiarum magnitudine & immanitate est coagmentatum, estq; animal terrestre, vastum, & eximie magnitudinis: de eo dicitur Iob. 40. Behemoth quem feci, tecum fœnum quasi bos comedet. Iuxta nonnullos est elephas.

Ideo Leuiathan.] Leuiathan dixerunt antiqui teste Hieronymo lib. 6. in Esai. c. 14. esse patrem diaboli; quàm sententiam ipse refellit significatq;

draconem: Vnde illud Ezech. 32. Leoni gentium assimilatus est, & draconi qui est in mari. Aquila pro dracone posuit. Leuiathan auctore Hieronimo similiter Psal. 90. dum dicitur, Conculcabis leonem & draconem legitur Leuiathan. Vocatur hic cetus magnus, de quo quod à Christo capiendus sit mystico in Iob sermone narratur. Est igitur Leuiathan piscis marinus ingens, Iob. 40. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Septuaginta ibi pro Leuiathan posuerunt cetum & draconem: sicut & in illo Iob c. 3. qui parati sunt suscitare Leuiathan vertunt illi cetum; alibi draconem interpretantur, vt Psal. 103. Draco iste quem formasti ad illudendum. De creatione Leuiathan & Henoch habetur Esdræ 4. c. 6.

In sacris eloquijs.] Iob. 3. & 40. Esai. 6. & 27.

Auis propterea nominatur.] Daniel 7. & Esai. 31. & illud Euangelij volucres cœli.

Ex eo enim quod per membra sua.] Exinde enim, quod per membra sua: habent excusi Gregor. lib. 33. Moral. c. 20. ex quo est hæc sententia: ex ipso, inquit, suarum actionum nomine vocatur, cum iumentum, draco, vel auis dicitur.

Quomodo bonorum interitum.] Similis est interrogatio apud Gregor. lib. 32. Moral. c. 10. in fine, & apud Iulianum Archiepiscopum Tolet. Sanctiss. in Antiktimenan lib. ex Iob. interrog. 132.

Quasi

Quasi in maxilla mandit.] Tota sententia ex Gregor. dum interpretatur illud Iob Armilla perforabis maxillam eius. libr. Moral. 33. cap. 40. & cap. 17.

Os diaboli.] Ex Gregor. dum illud Iob explanat c. 41. Et flamma de ore eius egredietur li. 33. Moral. c. 41.

Sathana corporaliter deputari.] Locum Pauli 1. ad Corinth. 5. Isidorus interpretatur de corporali traditione, vt Hieronymus & Gregor. lib. 33. Moral. c. 11. Et Anselmus; cum alij sancti patres de separatione à Christi corpore, spiritalique traditione in Sathanæ potestatem intelligant. Vterque sensus ecclesiasticæ excommunicationis vim atque auctoritatem probat, eamque esse penam grauissimam & maximè formidandam; cum ab Ecclesia eiciat hominem, diabolique mancipium efficiat, & ab omni sacramentali virtute reddat alienum: vnde illud Pelagij PP. ad Angliæ Episcopum Apostolicæ auctoritatis exemplo didicimus, errantium, & in errorem nutantium, spiritus tradendos esse Sathanæ, vt blasphemare dediscant & Urban. PP. C. Notandum 24. q. 3. Cassianus lib. 2. c. 16. Pauli locum intelligit de eo qui ab oratione suspenditur. Origines tamen homil. 2. ad c. 2. Iudicum, quas quia B. Hieronymus latinas fecit, ei tribuuntur, explicat etiam hunc locum de excommunicatione ecclesiastica, & dupliciter hominem Sathanæ tradi ostendit excom-

municationis vinculis irretitum. Sic & Augustinus de verbis Apostoli serm. 68. Omnis inquit, Christianus, dilectissimi, qui a Sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? scilicet quia extra ecclesiam diabolus est: sicut in Ecclesia Christus; ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab Ecclesiastica communione remouetur.

C A P. VI.

PLERVNQVE *dæmones.*] Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. & lib. 4. Dialog. c. 48. sex modis docet somnia animam tangere, primo ventris plenitudine, secundo inanitate, tertio illusione, quarto illusione simul & cogitatione, quinto reuelatione: sexto cogitatione simul & reuelatione. Augustinus in lib. de diuinatione per somnium multa de somnijs, quæ dæmones immittunt, tradit. Sex autem illos Gregorij modos hic noster Isidorus complexus est.

Supplicia immittunt.] Supplicia minantur præter M. ss. aliquot etiam excusi habent. Legendum puo *supplicia immittunt.* Est enim Augustini phrasis. lib. de diuinatione per somnium cap. 3. Accipiunt enim sæpe potestatem, & morbos immittere.

Humana corpora verberant.] Alludit fortè ad

verbera

verbera Hieronymi ob Ciceronis & poëtarum lectionem accepta, qui liuentes habuisse scapulas, & plagas sensisse se post somnium ait, ad Eustochium, de custodienda virginitate, & in in apologia ad Ruffinum.

Plerumque.] Ex Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. & lib. 1. Dialog. c. 49. Affert de quodam diuite cui diabolus per somnium longa vitæ spatia promissit: qui cum multas pecunias pro longioris vitæ stipendijs collegisset, repente defunctus est.

Qui autem.] Sententia est Aristotelis 1. libr. Ethic. cap. ultimo: virtute præditos per quietem meliora habere theoremata, quam improbos. Vnde etiam Ecclesiast. 34. somnia malè facientium vanitatem vocat sapiens.

Interdum etiam per soporem &c.] Somnia bona immitti à Deo pulchrè demonstratur Ecclesiastici 34. Et sicut parturienti cor tuum phantasias patitur: nisi ab altissimo fuerit immissa visitatio, ne dederis illis cor tuum. Sic Salomon in somnis cælitus diuinam accepit sapientiam 3. Reg. c. 3. Euigilauit Salomon & intellexit, quod esset somnium. Aliqui hoc somnium non fuisse naturale, sed prophetiæ dicunt, vt est illud Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum. In somno tamen prophetiæ vis non ligatur, & exercitium liberi arbitrij, sed liberum manet. Prophetæ similiter dormiendo

rudie-

erudiebatur à Deo, & de arcanis & mysticis docebantur, vt Ioseph. Nam dormiente homine intellectus eius potest in Deum ferri; cuius munus est percipere & iudicare. Vnde dum dormit de his quæ antea considerauit aliquid percipit, & ratiocinatur, & argumentorum nodos dissoluit. Sic August. de cura pro mortuis agenda cap. 12. Narrat Eulogio discipulo suo: qui dum Rhetoricis Ciceronis libros Carthagini interpretaretur in quendam locum offendit obscurum, quo non intellecto vix potuit dormire sollicitus, qua nocte somniati sibi exponere visus est quod non intelligebat. Hinc etiam ortum habent venerarum rerum somnia, quæ non contingunt nisi antea vigilantes, de illis animi vel tentantur vel cogitant, vt tradit August. libr. 12. super Genes. cap. 15. Aliquando verò intellectus mouetur in somno illustratione alicuius superioris & nobilioris substantiæ, ad cuius eruditionem & disciplinam intellectus quiescentis est promptior & habilior, propter sensuum & cogitationum, & phantasiarum affluentem quietem, cum his tempestatibus libera, tota sibi sua sit. Cantic. Ego dormio cor meum vigilat. & Job. 38. Per somniũ in visione nocturna quando sopor solet occupare homines, & dormiunt in lectulo suo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina. Thomas Aquinas 2. q. 95. Art. 6. Ad causas internas animi & corporis, q̄ ex Dei reuelatio-

ne, & cœlesti influxu dimanant, & ad externas, quæ ex vigilia & humoris copia oriuntur, omnè somniorum rationem retulit. Similiter Hippocrates lib. de somnis.

Nonnunquam etiam.] Sic ait de se Augustinus lib. 10. Confess. cap. 30. Vigilanti illi occurrere imagines rerum, illecebrarum carentes viribus, quæ tamen in somnis vsque ad consensionem animam trahebant.

Diuersæ sunt qualitates] sententia hæc, & septima, est apud Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. & lib. 4. Dialog. c. 18. Sex somniorum causas distinguit, vt supra diximus.

Nam sæpe quæ in die cogitauimus.] Diurnæ actiones sæpe representantur in somnis, vt tradit Hippocrates, qui etiã existimat huiusmodi somnia corporis sanitatem indicare. Simile est Africani illud somnium apud Ciceron. cui earum rerum species obijciuntur per quietem, de quibus pridie sermonem habuerat.

Salomone probante.] Eccles. 34. ita legitur: Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.] Gregorius tamen lib. 8. Moral. c. 18. vt Isidorus legit.

Quamuis nonnulla vera sint.] August. lib. 22. de Ciuitate c. 22. de falsitate somniorum & difficultate ea discernendi, & quo pacto animam miseram, sensumque perturbent, disserit. Plinius lib. 11. natur. histor. cap. 75. quærit; Vtrum ne

sint aliqua præscita animi quiescentis, quæq; fiant ratione, & alia quæ illic vide. Et lib. 7. cap. 50. de publico Cornelio Rufo, qui dormiens oculorû visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. Melancolicos magis vera somniare ait Aristoteles lib. de somn. & vigil. Clemens Alexand. libr. 2. Pædag. c. 9. ait ea quæ sunt vera somnia reputari sobriæ animæ cogitata.

Si dixerint vobis.] Apud Matthæum. c. 23. sic est: Tunc si quis dixerit Ecce hic est Christus aut illic nolite credere. Idem Marc. 13. & Luc. 17.

10 *Somnia similia sunt augurijs.*] Artem augurandi per somnia non rejicit Hippocrates lib. de somnijs apotel. 2. & 3. Aristotel. lib. de somno & vigil somnia reducit ad causas, signa, & accidētia. Plin. lib. 37. natural. historia. c. 10. de lapide eumetrite, ait quod capiti suppositus visa nocturna oraculi modo reddat. Idem facit Amphictionem interpretationis ostētorum & somniorum primum auctorem lib. 7. cap. 56. dixit de lauro supposita puluino quod somnia vera faciat. Ab ecclesia somniorum interpretes damnantur concil. 2. Ancyran. c. 23. & in cap. Episcopi 26. q. 5.

Mentes etiam nostræ.] Plinius lib. 28. cap. 8. à Democrito traditum scribit sinistrum Chameleontis armum qualiter somnia quæ velis & quibus velis amittantur referre.

Sed tunc est peccatum.] Gratian. sed tunc est

peccatum in animo. Sic etiam Gotth. & alij CC. M. ff. Sensus huius sententiæ desumitur ex Grego. in Epistol. ad August. Angelorum Episcopum & habetur D. 6. c. Testamentum.

Fletibus tergant.] De pollutionibus, & earum diuersitate, & causis disserit doctissimè Thomas Aquinas in opusculis de puritate conscientiæ & officio sacerdotis.

C A P. VII.

 REQVENS oratio.] Idem Augustin. lib. de salutaribus documentis c. 28. Epistol. 1. Petri c. 4. Estote itaque prudentes, vigilate, in orationibus.

Oratio cordis est non labiorum.] Id Gregor. probat lib. 22. Moral. cap. 18. dum exponit illud Job: Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum omnipotens audiat. Neque tamen rejicit hoc loco Isidorus vocalem orationem. Nam cum duplex in Ecclesia sit oratio. communis & priuata, communis fit in persona totius Ecclesiæ, & ideò est vocalis, & alta voce prolata. Probat id forma orandi à Christo Apostolis præscripta Matth. 6. Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: putat enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Et infra: Sic ergo vos orabit: Pater noster: quo in loco orationem haud dubiè in voce constituit. Et Luc. 11. apparet,

quod Dominus voce oraret. Et factum est, inquit Euangelista, dum esset in quodam loco orans, ut cessauit, dixit vnus ex discipulis suis ad eum: Domine doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos & ait illis: cum oratis dicite: Pater noster. Dum oratis inquit dicite: quod omnino voce fit. Hinc concil. Toletan. tertio. c. 2. præcipitur in omnibus Ecclesijs symbolum fidei recitandum priusque orationem Dominicam voce clara prædicandam, quò fides vera manifesta sit, & testimonium habeat: & ad Christi corpus & sanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata accedant. Et concil. Tolet. 4. c. 9. Orationem Dominicam quotidie dicendam esse in publico aut priuato officio decernitur, idque probatur auctoritate Cypriani, Hilarij, Augustini. Et concil. Gerundens. can. 10. dicitur post matutinas & vespertinas preces orationem dominicam proferendam. Hæc omnia & alia complura, quæ à viris doctissimis collecta sunt ad orationem publicam adstruendam spectant, cuius ratio atque natura requirit vt sit vocalis. Et inde ortum habuit Ecclesiæ cantus, quem Paulus probat ad Ephes. 5. Loquentes, inquit, vobis metipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. & ad Coloss. 3. Idem Actorum etiam 6. media nocte Paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos, qui in cu-

stodia

stodia erant. Hanc antiquam in Ecclesia cantus consuetudinem, præter multa testimonia Sactorum Dionysij, Tertulliani, & vsus antiphonarum & responsoriorum, & hymnorum, eorumque modulationem Nicephorus Apostolis tribuit lib. 18. c. 51. Sunt etiam conciliorum loca insignia vt Toletan. 4. c. 14. & 15. & Turon. 2. sub Pelagio primo & Laodic. sub Liberio c. 59. vbi statuitur quæ psallere & legere in Ecclesia conueniat, & Can. 15. psalmistarum officium præscribitur. Atque hætenus de communi, seu publica oratione, in qua excolenda multum laborarunt Hilarius, Gregorius, Ambrosius, & Isidorus. Oratio verò priuata & singularis potest esse sine voce, de qua loquuntur sancti quum orationem cordis laudant, vt Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, & August. psal. 118. & Gregor. lib. Moral. c. 18. Quamuis vox cordi adiuncta excitat, & promouet plurimum interiorem animi affectum, vt qui habitat intus in pectore ipse sit & in voce, & totus homo animo & corpore Deo seruiat, & vt inquit Cyprianus, diuinis oculis placeat, & habitu corporis & modo vocis; dum Deo reddit labiorum vitulos, vt ait Oseas, & affectum amoremque animo conceptum, ex quadam redundantia, voce exprimat, vnde Paulus corde credit, & ore confitetur: & Dauid psal. 15. lætatum est cor meum & exultauit lingua mea. Et Iob: Conceptum sermonem

Fff 2 tenere

tenere quis poterit? Multæ sunt commoditates, & utilitates animi, quæ ex perfecta oratione vocali homini proueniunt. Verum si ab ea seiungas cordis affectum & intentionem, solumque sit volubilis & vaga oratio, atque verbosa, longè præstat ea quæ corde tantum fit; quod probat Cyprianus de oratione Dominica, dum ait, non passim oportere ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modestè Deo, tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Et Augustin. libr. de verbis Domini serm. 18. Ne strepentes, inquit, simus vocibus, & muti moribus, & sermon. 2. de oratione. Melius est orare corde, sine sono vocis, quam solis verbis sine intuitu mentis. Et Hierony. Cuius verba habentur de Consecrat. D. 5. c. Non mediocritèr.

Nunquam est sine gemitu orandum.] Lacrymosa oratio multum valet apud Deum. Gregor. libr. 10. Moral. c. 17. Ambros. multis in locis lib. super Beati immaculati & psal. 37. & Cyprian. egregiè Epist. ad Clerum & plebem de precando Deum in fine.

Mens qualem se &c.] Ex Gregor. ibid. Et in hoc sensu interpretor illud Eccles. 7. Ne iteres verbum in ore tuo.

Pura est oratio.] August. lib. de salutaribus documentis hinc meritò ait cap. 28. Hoc, mi frater, stude in tua oratione, vt orationem puram of-

feras

feras Domino Christo, &c.

Quando aliunde non cogitamus.] Paul. 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo mente. Vigilia etiam in oratione requiritur. Hinc Marc. 13. Videte, vigilate, & orate. Et Luc. 21. Vigilate itaque omni tempore orantes. Et 1. ad Thess. 5. sine intermissione orate. Et 1. ad Timoth. 2. Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Hinc etiam Hieronymus ad Rusticum de viuendi forma; Vigilet sensus, nec vagis cogitationibus patens corpus pariterque animus tendat ad Dominum &c.

Sed valde pauci sunt.] Probat id Augustinus in enarratione psalmi 85. Exponens illud. Quia tu Domine suavis es, ac mitis: & adducit illud 2. Reg. Quoniam inueni Domine cor meum, vt orarem ad te.

Mens que ante orationem.] Ex Gregor. homil. 8. in Ezechiel. Accenditur ad compunctionem animus sed earum rerum quas egimus &c. Et lib. 10. Moral. c. 17.

Purgandus est primum animus.] Id tradit August. Psal. 33. Nam oratio, vt inquit Bernardus, duas alas habet, contemptum mundi, & carnis afflictiones serm. 3. de Epiphania.

Duobus modis.] Est apud Gregor. huius sententiæ sensus lib. 10. Moral. cap. 18. Verum August. serm. 2. de oratione, tribus, inquit, modis orationes impediuntur, aut cum quis a Deo pe-

tit,

tit, quod suæ salutis resistit, aut cum orat, & ab iniquitate non cessat, aut si delinquenti in se debita non relaxat. Quod triplex malum dum à se vnusquisque studiosius abstraxerit, securus studio orationis incumbat, &c. Gregor. ita tunc igitur verè sine macula faciem leuamus, cum nec nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in nos à proximis commissa sunt ex proprio zelo retinemus. Graui namq; mens nostra orationis suæ tempore confusione deprimitur, si hanc aut sua adhuc operatio inquinat, aut alienæ malitiæ seruatus dolor accusat. Existimo itaq; Isidorum ex Augustino, potius quam ex Gregorio hanc sententiam hausisse.

Iuxta Domini sententiam.] Sic enim habetur Matth. 5. orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Et Luc. 6. pro inimicis itaque orare in orationibus communibus quis ex necessitate tenetur, & esset peccatū inimicos excipere Thom. 2. 2. q. 83. art. 8. specialius autem pro illis orare est perfectionis opus. Id probat Augustinus lib. 3. de verbis Domini serm. 16. loquens de utilitate inimicorum, & Ambros. psal. 38. exponens illud: pro eo, vt diligerent me, detrahebant mihi: Ego autem orabam. Sic Gregor. in Epistola ad Vercellensem Episcopum lib. 10. Epistolarum epist. 82. Euangelij plenitudo, inquit, pro calumniantibus & persequentibus nos iubet orare, vt peccatis eorum veniam postulemus, &c.

Sicut

Sicut nullum.] Gregorius lib. Moral. 10. c. 17. idem ait sed alijs verbis: Menti namque, vt gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur. Qui scilicet à transfixo corde si prius non educitur, nihil in precibus diuinæ opis obtinetur.

Petat ergo vt Apostolus ait.] Est apud Iacobū cap. 1. postulet, inquit, in fide nihil hæsitans, qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur.

Qui à preceptis Dei auertitur.] Oratio peccatoris damnatur multis in sacræ scripturæ locis; psal. 16. Auribus percipe orationem meam non in labijs dolosis psal. 65. iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus: & psalm. 144. prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in virtute Eccles. 7. Ante orationem præpara animam tuam: noli esse quasi homo, qui tætat Deum. Et Eccles. 3. Qui diligit Deum exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierum exaudietur. Prouerb. 1. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam eos, & cap. 59. Et Ierem. Thren. 3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco inexorabilis es. Ezechielis 8. Cum clamauerint ad aures meas voce magna non exaudiam eos. Et Osee. 7. Væ eis quoniam recesserunt à me: vastabuntur, quia præuaricati sunt in me; Et subdit non clamauerunt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus

luis.

suis. Præcepta orandi traduntur à Christo Domino nostro. Matth. 6. Quum oratis &c. & 13. Et Lucæ 11. & 20. Et Paulus ad Philipp. 4. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Iacob 4. Petitis & non accipitis, eo quod malè petitis, vt in concupiscentijs vestris insumatis. Sic Augustinus multis in locis orationem peccatoris infæcundam, & inexcusabilem dicit, præsertim libro de vera innocentia. c. 33. & in epist. ad Prob. c. 13. & Ambrosius, quod orantis affectus debeat esse purus, & quietus, & vacuus ab omni onere delictorum, libro super Beati immaculati. & lib. 1. de Cain & Abel cap. 9. Cyprianus de oratione Dominica. Extat etiam grauis epistola Gregorij Magni ad Theodoricum Francorum Regem de clericis simoniacis, vbi ait: Maior ergo metuenda est locis illis calamitas, vbi tales intercessores ad locum regiminis adducuntur, qui Dei magis in se iracundiam prouocant, quam per semetipsos placare debuerant. Idem c. 6. præfat. in Iob. exponens illud victimæ impiorum abominabiles Deo sunt: & habetur. c. grauib. 3. q. 7. Bernard. super Cantica sermon. 63. explicans illud: Oratio iusti penetrat cælos. Si igitur ita est, quod orationes hominis peccatoris Deus non audit, quo pacto intelligendus erit Augustinus tractat. 44. in Ioannem ad illud c. 9. Scimus quia peccatores Deus non

audit

audit: illud, inquit, verbum est: Cæci adhuc inuncti, id est nondum perfectè illuminati. Nam si peccatores Deus non exaudit, frustra publicanus dixisset: Domine propitius esto mihi peccatori. Idem Chrysostomus homil. 18. In opere imperfecto exponens illud: Omnis qui petit accipit, siue iustus, inquit, siue peccator. Sic hæc loca discrepantia concilianda sunt & interpretanda: peccatorem in peccatum lapsum absq; affectu peccati relinquendi clamantem Deus non audit, at peccatorem humilem ex bono desiderio naturæ penitentem, & Deo se prosternentem Deus exaudit, vt inquit Thomas Aquinas 2. 2. q. 83. Hoc verò non ex iustitia fit, quia hoc peccator non meretur, sed ex pura misericordia. Obseruandæ verò sunt in hac peccatoris petitione quatuor leges, prima vt pro se petat: secunda vt necessaria ad salutem: tertia, vt piè, id est ad pietatem spectans: quarta, vt perseverantèr petat. Ac tunc oratio erit impetratoria, licet non meritoria. Hæc de peccatoris oratione adnotanda duxi, quia ad totius capituli intelligentiam maximè conducunt.

Multum apud Deum.] Ad verbum ex Gregorio lib. Moral. 18. c. 3.

Sicut phariseus.] Habetur simile exemplum apud Cyprianum de oratione Dominica, est autem oratio pharisei apud Luc. c. 18.

Quorum oratio in peccatum conuertitur.] Sic scriptum est psal. 108. de impio. Oratio eius fiat in

G g g pecca-

peccatum. Vbi Hieronymus sic ait: Pœnitentia Iudæ peius peccatū factum est. Quomodo peius peccatum est pœnitentia Iudæ? iuit & suspensio perijt, & qui proditor Domini factus est hic interemptor sui extitit, pro clementia Domini hoc dico: quia magis ex hoc offendit Dominum, quia se suspendit, quàm quod Dominum prodidit. Oportebat orationem ipsius esse in pœnitentiam, & versa est in peccatum: Vides hæreticum orantem; vides Iudæum, vides Manichæum: licet ieiunent, licet orent, tamen oratio ipsorum vertitur in peccatum. Hęc Hieronymus: quæ omnia pauculis verbis additis & immutatis sua fecit Leo Magnus: Eadem Grego. homil. 27. in Euangel.

Ideo interdum oratio.] Ex Gregor. libr. Moral. 26. cap. 15.

Trium puerorum frigidus ignis fuit.] Ex August. in expositione psal. 68. concione 2. Habetur historia Daniel 3. Quod fuerit ille ignis frigidus apparet ex scripturæ contextu. Angelus autem Domini descendit cum Azaria, & focijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem: & non tetigit eos omnino ignis, neq; contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. Et infra dicitur, quod calor ignis non transijt per eos. Nicolaus Lyranus versat hanc quæstionem hoc loco an ignis ille fuerit actiuus, estque in ea sen-

tentia

tentia, vt existimet ignem hunc habuisse quidem ignis formam & naturam, sed comburendi & agendi actum fuisse virtute diuina cohibitum.

Oratio priuatis locis.] Loquitur de priuata oratione, de qua Christus Dominus Apostolos docuit. Matth. 6. Tu autem cum oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: Et pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Cyprianus de oratione Dominica causam reddit, quare Christus orationi silentium & secretum indixerit. Magisterio, ait, suo Dominus secreto orare nos præcipit, in abditis & semotis locis, in cubilibus ipsis; quod magis conuenit fidei nostræ: vt sciamus Deum ubique esse præsentem, audire omnes, & videre, & maiestatis suæ plenitudine in abdita quoque & occulta penetrare. Hęc Cyprian. vide etiam Augustin. in psal. 141.

Proprium est hypocritarum.] Sic scriptum est Matth. 6. Cum oratis non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus.

Bonum est.] Oratio abscondita & abdita ad cordis salutem spectat; hymnorum & psalmorum cantus ad Christi crucifixi gloriam & honorem, vt omnis lingua confiteatur, quod Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Vnde qui cantum ecclesiasticum de medio tollunt, Christi magnificā gloriam obscurant, dulce curarū leuamen euer-

G g g 2 tunt,

tunt, ordinis Ecclesiastici hierachiam confundunt, pulchritudinem ornatumque admirabilem Christi sponsæ fœdant: demum lucem quasi è mundo tollere nituntur qui Choros ecclesiasticos ab Ecclesia abesse contendunt, sicut enim luce hac naturali cuncta splendorem, pulchritudinem, ordinem, vitamque suscipiunt, quæ in hac mundana machina continentur; sic choris ecclesiasticis omnia Ecclesiæ munia illustrantur, augentur, amplificantur, & in debito officio conseruantur. Quapropter Sancti, & antiqui patres instatuendis, componendis, ordinandisque ecclesiasticis officijs multum diuque insudarunt.

Sicut orationibus regimur.] De psalmodum laude multa Basiliius homil. 1. super psalm. Plura Ambrosius: & Augustinus totius Ecclesiæ (inquit hic in præfat. psalmodum) vox vna psalmus solemnitates decorat: psalmus tristitiam, quæ propter Deum est, emollit: psalmus etiam ex corde lapide lacrymas mouet: psalmus Angelorum opus est, exercituum cœlestium spirituale thymiana. Hæc inter alia adnotare libuit, vt intelligas veram sapientiam à patribus superioribus sæculi ad inferiores fuisse deriuatam, omniaque eorum sententijs, velut firmissimis radicibus, niti. Basiliius homil. 1. in psalmos. Vox est inquit Ecclesiæ psalmus. Hic dies festos illustriores reddit, ac perfundit gaudio: quum tristitiam alioquin opere-

tur,

tur, sed quæ secundum Deum est, è corde lapide ciet lacrymas: Psalmus opus est angelorum cœlestis illius reipublicæ in communi proposita functio, spirituale thymiana &c. Et quæ sequuntur pene omnia ad verbum vertit August. Ambrosius etiam laudes psalmodum doctissime commemorat in præfatione in psalmos, à quibus has sententias de psalmis Isidorus accepit.

C A P. VIII.

LECTIONIBVS *instruimur.*] Timotheum Paulus erudit. Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Lectio enim frequens (inquit Ambrosius lib. 1. super Beatus vir) nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur. Augustinus etiam serm. 112. de tempore tom. 10. eruditè de lectione scripturarum differit.

Melius est orare quam legere.] Orationem etiam præponit lectioni Hieronymus ad Furiam.

Qui vult cum Deo.] Ex Augustino ad verbum serm. 112. de tempore. Et ex eodem loco sententia quarta est.

Nam cum oramus Deo loquimur.] Gotthus C. Nam cum oramus ipsi, cum Deo loquimur sicque Augustinus.

Geminum est lectionis studium.] Id docet Augustinus lib. de doctrina Christiana 4. c. 4. Officium doctoris diuinæ scripturæ depingens; vbi

d.stin-

distinguit inter sapienter dicere & eloquenter; & tria illa eloquentis munera, docere, delectare, flectere, ad scripturarum lectionem detorquet. ibidem c. 12. Docere inquit est necessitatis, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Horum trium quod primo loco positum est, hoc est docendi necessitas, in rebus est constituta quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Quod hic Isidorus dixit: qua utilitate & dignitate dicatur, utilitas ad delectationem, dignitas ad victoriam spectat.

Lector strenuus.] Id Augustinus passim docet, præsertim psal. 11. Et l. br. de opere Monachorum in fine. cap. 17.

Ad agendum.] Ad implendum, habet C. Gothus Hieronym. comm. in Mich. c. 2. Tunc scripturæ profunt legenti, si quod legitur, opere compleatur. Idque idem laudat in Marcella vidua in eius epitaphio ad Principiam.

Corde suo reprehensus confunditur.] Hieronymus ad Principiam in epitaphio Marcellæ viduæ: Erubescit enim quamuis præclara doctrina, quã non pia reprehendit conscientia.

Unde David.] Psal. 118. Tunc non confundar, cum prospexero in omnibus mandatis tuis. Sic habet editio nostra Latina. August. in enarratione conc. 4. in hunc psalm. Tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua, Pagninus ita: Tunc non pudore afficiar, cum respe-

xero ad omnia præcepta tua. Estque futuri temporis cum prospexero, idest cum intelligam, & comprehendam, cur illa imperaueris. Nam paucis datum est vt omnium Dei præceptorum teneant rationes, & causas, eorumque mandata diligentè exequantur.

C A P. IX.

*S*ICUT scriptum est: *Ama illam & exaltabit te.*] Prouerb. 4. Arripe illa, & exaltabit te, glorificaberis ab ea cum eam fueris amplexatus. prius dixerat Dilige eam, & conseruabit te. De assiduitate & perseuerantia legendi sacras scripturas multa traduntur à patribus, in primis à Cypriano in fine de spectaculis, & August. li. 2. de Doctrina Christiana c. 5. Erit diuinarum scripturarum solertissimus indagator. Quod habetur D. 19. Et in sermone mirabili 38. ad fratres in eremo. De laudibus scripturæ & diligenti ipsius lectione, Ambrosius lib. super Beati immaculati in via assidue legendū esse docet: Beatus inquit, qui in lege Domini die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege, & quem lex erudierit, Dominus erudit, qui locutus est legem. Et epistola 3. ad Sabinum de eius studio. Hieronymus etiam ad Demetriadem in fine: Ama scripturas Sanctas, & amabit te sapientia; Dilige eam, & seruabit te:

Honora illam, & amplexabitur te. Ex quo loco videtur desumpta esse hæc sententia.

[*Cum eam fueris amplexatus.*] In multis CC.M. ff. deest hoc.

[*Quanto quisque.*] August. lib. 2. de Doctrina Christ. c. 9. Solertiùs & diligentius in libris sacris præcepta viuendi & regulas credendi esse inuestigandas docet.

[*Sicut in lege scribitur.*] Exod. 19. & cap. 34. Et videtur desumpta sententia ex Greg. lib. 5. Moral. c. 25. & 26.

[*Qui ab actione terrena curæ*] 1. ad Corinth. 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est &c. Et infra animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus: spiritualis autem iudicat omnia. Nos autem Christi habemus. August. in enarratione psalm. 118. exponens illud Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde, exquirunt eum. Gregorius etiam idem optimè: & ab eo sententiam deductam existimo. lib. Moral. 23. cap. 20. & 21.

[*Nam sicut cæcus & videns.*] Simile exemplum est Apud Augustin. serm. 112.

[*Defigit.*] Gotth. C. addit: illum plus metuit diabolus quem assiduè legere viderit. Quam lectionem in nullo alio M. s. inuenio ex tredecim antiquissimis, quos ad emendationem huius ope-

ris iussu Philippi II. Regis Catholici & pijsimi ex omnibus bibliothecis Hispaniæ nactus sum.

[*Quidam habent intelligentia ingenium.*] August. libr. de spiritu & anima cap. 11. definit ingenium esse vim animæ, siue intentionem, qua se extendit anima, & exercet ad incognitorum cognitionem.

C. A. P. X.

DOCTRINA sine adiuuante Dei gratia.] D. Hilarius in psalm. 125. in principio docet doctissimè non esse sensu nostro scripturas Sanctas accipiendas, vt hæretici faciunt, sed eius dono atque ope intelligendas, qui dixit Accipite spiritum sanctum: & aperuit scripturarum abstrusa, & recòdita sensa. Docet idem D. Hieronymus epistola ad Paulinum in fine. Vnde Cyprianus de vnitæte Ecclesiæ, ferè in medio eos corruptores Euangelij nominat, dum depingit hæreticorum mores elegantissimè; & vt D. Hieronymus de ipso ait ad Paulinum in fine, instar fontis purissimi, dulcis incedit & placidus.

[*Quamuis infundatur auribus.*] Videtur exponere illud psalmi. 118. In corde meo abscondi cloquia tua, vt non peccem tibi.

C A P. XI.

NVNQVAM *consequitur legendo.*] Totum hoc caput desumptum est à Gregor. lib. Moral. 20. c. 9. dum exponit illud Job: Qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate & miseria.

Semper enim superbi legunt, querunt & nunquam inveniunt.] Sic Gregorius lib. 20. Moral. cap. 9. Quo plus appetunt, plus amittunt.

Inde isti excœcantur.] Augustin. sermon. de tempore 30. de Iudæis ita ait: apud Iudæos solas diuinas literas remansuras, quibus gentes instruerentur, illi excœcarentur.

C A P. XII.

NEQVAVAM *legem intelligit, &c.*] Diuinæ legis intellectus exterior verborum carnalis à Doctoribus dicitur, ex eo, quod est apud Paulum ad Coloss. c. 2. de seductoribus scriptum. Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput. Inde est apud August. frequens carnaliter intelligere, & terrena, carnalisque iustitia, præsertim in expositione epist. ad Galatas c. 3. & in expositione psal.

10. spiritualiter, inquit, legem intelligentibus sacramentum est libertatis: carnaliter autem sentientibus, si Iudæi sunt iugum est seruitutis, si Paganus aut hæreticus velamen est cæcitatibus: Similiter Hieronymus ad Aglasiam quæst. 10. Frustrâ inflatur Iudæus, & timet sensu carnis suæ, carnaliter cuncta intelligens, & traditionum Iudaicarum de limenta perquirens, non tenens caput.

Sensu interioris intelligentiæ.] Vt est illud à Celestino PP. Galliarum sacerdotibus inhibendum, qui amicti pallijs, & lumbis præcincti, in Ecclesia ministrabant, ut illud Domini præceptum: sint lumbi vestri præcincti; ad verbum implerent epist. 2. ad Episcopos Galliarum. Qui credunt, inquit, se sanctæ scripturæ fidem non per spiritum, sed per literam completuros, &c. Et hoc non solum de lege diuina, sed etiam de civili dictum est.

In hæresim deuoluti sunt.] Vt de Hebræis tradit August. lib. de hæret. ad quod vult Deum.

Liga testimonium.] In excusis: signa Malè ita enim Esaias 8. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Hunc locum interpretatur Eusebius Cæsariensis. lib. 7. c. 3. demonstrat Euang. & Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos cap. 9. de cessatione legis Moysaycæ quasi dicat inquit: Claude legem Moysis, & aperi legem Christi Apostolis & discipulis traditam.

Dominus dicit.] Ioann. 13. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem

habueritis ad inuicem, & ita eſt Cod. Seguntino.

Scripturas heretici.] Legitimum ſcripturæ ſenſum & verum corrumpere, proprium hæreticorum eſt: vt D. Petrus de Epistolis Pauli dicit Epistol. 2. c. 3. In quibus inquit ſunt difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem. Idque etiam annotauit D. Gregor. lib. Moral. 20. c. 9. Auguſtinus item in pſal. 48. con. 1. Omnia, inquit, diuina eloquia ſalubria ſunt benè intelligentibus, periculosa verò ijs, qui ea volunt ad ſui cordis peruerſitatem detorquere, potius quam ſuum cor ad eorum rectitudinem corrigere. Hinc Hieronymus illud: de ſenſu eſt hæreſis, non de ſcriptura. Idem Vincentius Lyrenſis monachus in aureo libello aduerſus hæreſes. Vnde de vero ſenſu ſcripturæ tradendo ac retinendo multa in Conſtitut. D. Clementis inſerta ſunt. Concil. etiam Conſtantinop. 6. cap. 2. idem probatur. Idem in Concil. Lateran. 1. ſub Martino 1. aduerſus Paulum Conſtant. Epiſc. ſic decretum eſt, ſi quis non confitetur ſecundum Sanctos patres propriè & verè, & omnia quæ tradita ſunt & prædicata, Sanctæ & Apoſtolicæ Dei Eccleſiæ, ab ipſis Sanctis patribus, & probabilibus & vniuerſalibus quinque concilijs, vique ad vnum apicem verbo & mente, ſit condemnatus. Et in altero Lateranenſi ſub Iulio 2. & Leone 10. ſeſſ. 10. ſub Leone: Mandamusque omnibus, qui

prædi-

prædicandi onus ſuſtinent, quique in futurum ſuſtinebunt, vt Euangelicam veritatem, & Sanctam ſcripturam iuxta declarationem, & interpretationem doctorum, quos Eccleſia Dei vel vſus diuturnus approbavit, legendoque hætenus recepit, & in poſterum recipiet, prædicent, & explanent: nec quicquam eis proprio ſenſu contrarium vel diſſonum adijciant, ſed illis ſemper inſiſtant, quæ ab ipſis ſacræ ſcripturæ verbis ritè ac ſanè, & præfatorum interpretationibus intellectis non diſcordant: Quam regulam ſancti patres ſpiritu ſancto afflati nouiſſimo vniuerſali concilio Tridentino ruruſus, ad coërcenda petulantia huius temporis hæreticorum ingenia, tradiderunt ſeſſ. 4. Auguſt. lib. 12. Confeſſ. cap. 25. docet quomodo is ſit ſenſus ſcripturæ qui ſit omnis Doctorum Eccleſiæ, communisque ſententia ſit Dei ſententia.

Plerumque ſub nomine Catholicorum heretici ſua dicta conſcribunt.] Familiare eſt hæreticis peſtilens ſuum virus, non ſolum nomine, & aucto-ritate doctiſſimorum tegere, verum etiam venenata veſaniæ ſuæ pocula ſub Apoſtolorum titulo inſipientibus propinare, quo dulcius faciliuſque ab eis hauriantur. Hinc Pauli nomine Theſſalonicenſibus epiſtola mittitur, ſicut ipſe innu. 2. ad Theſſ. 2. Neque per epiſtolam, tanquam per nos miſſam. Hinc etiam pſeudepigrapha illa, liber Seth filij Noë, Scriptura Cham, Euangelium Petr, Tho-

mæ,

ma, Matthiæ. Hinc Pauli raptus, Salomonis incantationes, & huius generis infinita alia, vt tradit Euseb. lib. 3. hist. Eccles. c. 19. & concil. Nicen. 2. Priscilianus etiam & Dictinius, hæretici, scripturas sub nomine prophetarum, Apostolorum, & Patriarcharum publicarunt concil. Brachar. Nicephorus etiam lib. 16. hist. eccles. t. 28. asserit Apollinaris hæretici libellos Athanasio, Gregorio, & Iulio attributos; sic & Epiphanio Cypri Episcopo Ibae epistolam falsò imposuerunt, vt est in concil. Niceno 2. Et Augustino articuli falsò impositi. Prosper ad obiect. Vicent. c. 15. Nostris etiam exulceratissimis temporibus, cecolatim adij volumen aduersus sacramentum Eucharistiæ, Bertramio presbytero ad Carolum Magnum adscribitur: Carolo stadij opus aduersus imagines ipsi Carolo Magno. Caluini quidam liber Alcuino Caroli M. præceptoris: vt doctè adnotauit Sixtus in Bibliotheca sua.

Doctrinamque veram adulterando corrumpunt.] Sic Clementis, Dionysij, Origenis, Athanasij & aliorum nobilium Doctorem scripta deprauata ab hæreticis fuere, vt Pamphylus Martyr. Euseb. Cæsariens. Didymus, Ruffinus, & alij tradunt. Concilia etiam eidem iniuriæ fuerunt obnoxia, vt ex sexto general. concil. Constantin. act. 14. constat. An verò Origenis libri ab hæreticis (vt hoc obiter monëam) corrupti fuerunt longam Picus Mirandulanus disputationem texit.

Contra

Contra eos porrò qui flagitium hoc admittere non verentur, & falsos pro veris libros obtrudere audent, ita in const. Apost. statuitur: Siquis falsò in scriptos libros tanquam sacros in Ecclesia ad populi & cleri corruptionem publicauerit, deponitor.

Juxta Apostolica monita.] Sic habet Apostolus 1. ad Thes. c. 5. Prophetias nolite spernere: omnia autem probate.

C A P. XIII.

L DEO prohibentur] citatur in collectis Gratiani Dist. 37. c. Ideo prohibetur. In tota illa Distinct. secularium librorum agitur ex decreto concil. Carthag. 4. c. 16. & Hieronym. & Rabano & Beda & Clemente.

Figmenta legere poetarum.] Paulinus. Epist. 7. Negant Camenis nec patent Apollini dicata Christo pectora. De lectione Episcoporum & Sacerdotum, & quomodo iuxta Apostoli sententiam attendere debeant lectioni, exhortationi, & doctrinæ, est in collectis Gratiani D. 36. c. Qui Ecclesiasticis disciplinis: & si quis vult ex Sozimo in epistol. 1. ad Hysychium: & Orig. homil. 6. ad caput 8. Leuit. Et Gregor. lib. 9. Regist. epistola 48. Desiderium Episcopum reprehendit quod gramaticam quibusdam exponeret, quia in vno se ore cum Iouis laudibus Christi laudes non ca-

piunt.

piunt. Non omnia tamen poetarum figmenta protinus Christianis interduntur, sed ea duntaxat, quæ libidinis fomenta excitant. Nam vt Ambros. docet lib. 3. de fide 5. Trinitatis, in principio tom. 2. etiam in diuinis scripturis poetarum inueniuntur colores, & similitudines, & versiculi poetarum diuinis libris inserti sunt: Nam & gigantes, & vallem Titanuum prophetici sermonis series non refugit, & Esaias syrenas, & filias passerum dixit & Ieremias. Vnde August. lib. 2. de Ciuit. Dei c. 8. improbat quidem studium tragediarum, & comædiarum, & poeticarum fabularum, sed earum duntaxat, quæ verborum obscenitate compositæ sunt, puerisque earum lectionem interdicit. Idque non solum ipse atque alij sancti patres, verum etiam Gentiles, qui virtutum leges tradunt, inter quos est Plato lib. de legibus & alij. Vide Augustin. ipsum lib. 14. de Ciuitat. Dei.

Non in sapientia verbi.] Sic Paulus 1. ad Corinth. 2. Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

Arrogantia fastu inflatus.] Alludit ad illud Pauli: scientia inflat, charitas ædificat.

Vnde benè Psalmista ait.] Psal. 70. Vbi Basilius probat Symmachi versionem, quoniam adnumerare nequeo. Ingreditur in potentia Domini:

quoniam

quoniam politius erat illud: Os meum annuntiabit iustitiam tuam. Hæc autem promissio, quia maior est viribus humanis subiecit: quoniã connumerare nequeo: tales enim scripturas nõ est natura mea assequuta: Attamen ingrediar in potentias Domini, vt humanæ naturæ imbecillitatem possibilem reddam. Idem Theodoretus. Augustinus, quod alij CC. habent negotiatione & de litteratura hæreticorum, & negotiatione exponit. Sunt inquit, qui de omnibus literis tam sacris, quàm profanis interpretentur, vt est illud Esai. 29. Nescio litteras, quasi dicat non satis intelligo scripturas sacras, neque mysteria, quæ in eorum sensu abdita latent incognita: litteraturam vocat legem Moysis in cortice & litera: eognoscere interpretatur approbare. Quasi dicat non approbauit literam occidentem intraui in potentia viuificante spiritus filij Dei: recolendas, atque annumerandas, satis mihi erit meditari, & dicere alijs Deum omnia posse; & tota ratio facti mihi erit potentia facientis.

Meliores esse grammaticos quàm hæreticos.] Grammaticos hic vocat Aristarchos illos, qui sibi de omni doctrina iudicium vendicabant, censores doctrinæ, & styli; quorum & inanem tumorem reprehendit August. lib. de catechizand. rudibus c. 9. sedulo monendi sunt scholastici, vt humilitate induti Christiana, discant non contemnere, quos cognouerint morum vitia, quàm verborum

III

amplius

amplius deuitare. Et habetur D. 38. vnde de sensu & intelligentia diuinarum literarum, non de Grammatica certandum docet lib. 2. Doctrinæ Christi. c. 13. Rursus vtile esse Grammaticorum tropos prænoscere ad intelligētiā literalis scripturæ sensus docet lib. 3. c. 29. Et d. 37. fusè sub nomine Hieronymi in 1. caput epist. ad Titum. Siquis, inquit, artem nouerit Grammaticam, vel Dialecticam, vt rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa & vera dijudicet, non improbamus: Geometria & Arithmetica & Musica habent in sua scientia veritatem; sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est nosse legem, intelligere prophetas, Euangelio credere, Apostolos non ignorare: Grammaticorum autem doctrina etiam potest proficere ad vitam; dum fuerit in meliores vsus assumpta. Clemens Alexand. Strom. 1. ex sentētia Eupolemi tradit Moysen primum fuisse sapientem, & Grammaticam primò tradidisse Iudæis, & Phœnices à Iudæis cæpisse. Idem Basilus homilia *après très vés.*

C A P. XIII.

MELIVS est enim conferre, quàm legere.] August. lib. 2. soliloquiorum, non alia ratione melius veritatem quæri posse affirmat, quàm interrogando & respondendo. Et lib. 1. Academ. quæst. disput. 1. c. 3. veritatis sola

inqui-

inquisitio perfectum sapientiæ munus est.

Mulum profunt in collatione figura.] August. tradit disputandi normam lib. de vtilitate credendi ad Honoratum, separatis, inquit, nugis locorū communium; res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione configat.

Lites generat.] Sic Paulus 2. ad Timoth. 2. stultas autem, & sine disciplina quæstiones deuita, sciens quia generat lites. Et ad Titum ferè idem c. 3. stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita, sunt enim inutiles & vanæ: vbi quæstiones multas, inruditas, appellat Ambros. Auctore, quæ ex contentione fiunt, & sine vilo fructu disciplinæ Christianæ.

C A P. XV.

ACTIVA vita.] De vita actiua, & cōtemplatiua passim Gregorius agit, sed præsertim lib. 2. super Ezech. Homil. 14. Et lib. 5. exposit. in 1. Regum cap. 15. illud: Nos enim sumus circumcisio, qui spiritui Dei seruimus. Ad Philippenf. 2. Vita actiua & contemplatiua mirificè depingitur ab Augustino præsertim super Ioann. tract. vlt. Duae itaq; vitas sibi diuinitus prædicatas & commendatas nouit Ecclesia quarum vna est in fide, altera est in specie: vna in tempore peregrina-

tionis, altera in æternitate mansionis: vna in labore, altera in requie; vna in via, altera in patria: vna in opere actionis, altera in mercede contemplationis: vna declinat à malo, & facit bonum; altera nullum habet, à quo delinet, malum; magnum habet, quo perfruatur, bonum: Et lib. 2. de verbis Domini serm. 26: & 27. Idem ferè Basilii in regularum monasticarum proœmio: vbi fusè hanc materiam tractat Clemens etiam Alexandrinus li. Strom. 6. veritatem in cognitionem, & actionem partitur. Et de excellentia vitæ contemplatiuæ lib. 7. Prosper etiam tres libros de vita cõtemplatiua composuit, & discrimen vtriusq; vitæ statuit, potissimum lib. 1. c. 12.

Et licet conuersus.] Conuersus is dicitur, qui sæculo renūcians sequitur in vita perfecta Christum. Vnde laici qui sæculo renunciarunt in religione conuersi appellantur. Est enim in illis conuersio quædam cordis versio. Impositum illis nomen videtur ab illo Ezech. 33. quòd Augustinus lib. de vera & falsa pœnitentia ita citat: Quacunq; hora peccator ingemuerit, & conuersus fuerit, vita viuet: Additq; August. dixit Conuersum, non tantum versum, vita viuere. Versum quidem puto, qui dolet de crimine conuersum, qui dolet de animi eius quam exposuimus varietate. Vertitur à peccato, qui iam vult dimittere peccatum. Conuertitur qui iam totus, & omnino vertitur, qui iam non tantum pœnas non

timet,

timet, sed ad bonum Domini contendere festinat. Quæ conuersio si contigerit alicui, etiam in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed quoniam vix vel rarò est tam iusta conuersio, timendum est de pœnitente serò.

Viri Sancti sicut &c.] Ex Gregor. lib. 6. Moral. c. 24. Est etiam lib. 6. Epistolarum epist. 169 ad Cyriacum Episcopum. Et habetur 8. q. 1. c. in scripturis.

C A P. XVI.

DE tribus vocationū generibus ab homine à Deo, & ex necessitate differit Phanutius Antonij discipulus apud Cass. coll. 3. c. 3. & similiter de tribus abrenunciationū modis eadem collat. c. 6. ac toto penè libro Ambrosius de fuga sæculi. piè omnes ad mundi contemptum adhortatur.

Legimus peregrinos esse & hospites.] Paulus 11. ad Hebræos: Quia peregrini & hospites sunt super terram. Et 1. Petri 2. Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos.

Iusti qui rebus.] In hac sententia triplicem abrenunciationem complectitur Isidorus de qua Cassianus collat. 3. c. 6. vt supra retuli.

Quasi herbe vertentes.] Allusum ad illud Esaia: Omnis caro fænum, & omnis gloria eius quasi flos agri.

C A P.

C A P. XVII.

QUINAGER, *vt ait Iob, contemnit ciuitatem.*] Est apud Iob c. 39 Contemnit, inquit, multitudinem ciuitatis, & clamorem exactoris nō audit; quē locū, eodem quo Isidorus modo Gregor. interpretatur, & Cass. coll. 17. c. 6.

C A P. XIX.

QUI *apponit scientiam.*] In vulgata edit. est, qui addit sciētiam, addit & laborē. Alij tamen legunt dolorem, vt hic noster Isidorus, rectius. Ita enim Græcè est *καὶ ὁ προσθεὶς γνῶσιν προσθήσει ἀλγυμῶν.*

Hinc etiam Dominus.] In duobus CC. Seguntino, & Toletano est: Hinc etiam Dominus dixit ad eos, qui pro hoc sæculo conuertuntur, vt honorem Sacerdotalem adipiscātur: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

C A P. XX.

MALEDICTVS *qui facit opus Dei negligenter.*] Vulgata editio Ierem. 48. Maledictus homo, qui facit opus Dei fraudulentè. Quomodo etiam legit Cassian. col. 21. de remissione quinquagesimæ c. 22.

CAP.

C A P. XXII.

MIRABILITER *comparatur similitudo*] Tota hæc sententia antea deprauatissima M. ff. ope nostraque diligenti est restituta.

Et maximè per cenodoxiam.] Græcorum cenodoxia Latinis est vana gloria. Cassianus voce ea frequentèr vtitur Et lib. 11. de spiritu cenodoxia vanam siue inanem gloriā vocat. Est apud Paulū etiam huius vocis vsus ad Philippen. 2. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriā. Nā Græcè ita legitur *μηδὲν καὶ ἐριθείαν, ἢ κενοδοξίαν.*

C A P. XXIII.

ILENDA *tamen est ruina.*] Gotthus. C. Toletan. Cauendam esse iactātiā, fienda est tamen ruina, sibi quemquam magis quam Domino placere, & laudem ab hominibus comparare.

Non debet citò.] Plerique CC. citiùs legunt quam lectionem non improbo. Sic enim est apud Gregor. lib. Moral. c. 8. 35. Idcirco innotescere citiùs non debet.

Quæ de homine iungit.] In Gotthicis duobus & alijs quibusdam CC. hæc verba adduntur: iactantia oculos, quibus Deus videri poterat,

clau-

claudit. In nullo tamen excuso sunt neque in aliquot M. ff. veruntamen à Gregorio esse videntur lib. 24. Moral. cap. 28. Sic quippe in mente, inquit, superbia, sicut in oculis caligo generatur.

C A P. XXIIII.

TOTUM hoc caput ad verbum ex Augustino est de conflictu vitiorum, & virtutum, modo eius est libellus. Nā ab alijs Gregorio adjudicatur. In posidij certē siue (vt alij legunt) posidonij indice, de libris Augustini facto, qui apud me antiquissimus est ex Bibliotheca Toletanæ ecclesiæ, nulla huius mentio inuenitur.

Hypocritæ simulatores dicuntur.] Hypocrita hoc sonat latinis, quod simulator. Gregor. lib. 8. cap. 4. in illud Iob cap. 27. Quæ enim est spes hypocritæ. Hypocrita (inquit) Latina lingua dicitur simulator; iustus esse non appetit, sed videri. August. lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 3. elegantè vt omnia: Sunt enim hypocritæ simulatores, tanquam pronunciatores personarum alienarum, sicut in theatricis fabulis, vocatur ab eodem fictus.

Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari.] Ex hac sententia apertè colligo illud quod sæpe mihi persuasi: non solum à D. Gregorio sententias esse desumptas, sed etiam ab alijs patribus ma-

ximè verò à D. Augustino: nam tota hæc sententia est apud ipsum: libello enim de conflictu vitiorum & virtutum sic habetur: Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari. Simulatio autem & hypocrisis non committuntur nisi à malè astutis, per calliditatem valentibus vitia sub specie virtutum cælare, & non veram sanctitatem obijcere: Sancti non solum gloriam supra modum omninò non appetunt, sed hoc ipsum videri refugiunt, quod esse merentur, &c. Ex quo siue Augustini siue Gregorij loco totum hoc caput cõpositum est. Eadem etiam ferè dicuntur à Gregorio libr. 26. Moral. c. 28. Vbi explanat illud Iob c. 36. Simulatores & callidi prouocant iram Dei: Cum simulatores diceret, inquit, aptè subiunxit: & callidi: Quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt, congruè simulare non possunt. Sunt enim nonnulla vitia, quæ etiam à sensu tardioribus facillè perpetrantur, &c. Et in fi. Hæc itaque simplicibus minimè congruunt: quia si congruunt, iam simplices non sunt. Et lib. 18. Moral. cap. 4. Refugiunt videri, quod sunt, & ante oculos hominum, super inducta quadam innocentia honestate se vestiunt, vndè rectè per Euangelium voce nostri Redemptoris increpantur; cum eis dicitur; Væ vobis hypocritæ; quia similes facti estis sepulcris dealbatis: quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum, & omni

spurcitia. Ita & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus verò pleni estis avaritia & iniquitate. Vnde constat D. Gregorium etiam à D. Augustino sententias accepisse. Hisiorudm porrò nostrum ab utroque.

C A P. XXVI.

FRAVDVLENTER] Tota sententia alludit ad illud psalm. 10. Quia ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra, ut sagittent in obscuro re-ctos corde. Vbi legit Augustinus in obscura luna re-ctos corde. Et philosophatur ibi de Lunæ lumine, an habeat a se quod dimidia pars lucida, dimidia obscura sit, sicuti si dimidia pars pilæ sit candida, dimidia nigra: an verò à Sole illustretur. Alius locus psalmi est ad quem hic Isidorus allusisse videri potest. Is est psalm. 63. Quia exacerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, ut sagittent in occultis imma cularū. Vbi Augustinus idem ferè quod Isidorus habet.

C A P. XXXII.

BONA in malum.] Vulgata editio habet: Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponit maculam: Est verò locus apud Salomonem Ecclesiastici. 11.

C A P.

C A P. XXXIII.

QTIOSAM vitam agere.] Alludit fortè ad illud Augustini ad Eudoxiam Epist. 81. de his qui blandiente desidia regimen Ecclesiæ respuunt. Nec vestrum otium, inquit, necessitatibus Ecclesiæ præponatis. Idem habet contra faustum lib. 32. c. 10. Qui electus, inquit, ab Ecclesia ministerium Euangelizandi renuit, ab Ecclesia ipsa meritò dignèq; contemnitur. Idem Gregorius lib. 6. Epistolarum epist. ad Cyriacum Episcopum. Si is qui valet, omnipotentis Dei oues renuit pascere, ostendit se pastorem summum minimè amare. Vide Gregor. etiam Pastor. curæ part. 1. c. 3. De his qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugiunt.

C A P. XXXVI.

RCVS peruersus.] Exponit illud psalm. 77. conuersi sunt in arcum prauum: Vbi Gregor. lib. Moral. 27. cap. 26. peruersum. Ex quo etiam Isidorus huius sententiæ sensum & verba accepit.

Qui benè docet & malè viuit aqatur cereo.] Sic

Kkk 2 est

est in plerisque M. ff. Qui benè docet, & malè viuit, videtur vt cereus, alijs dum bona exponit, ducem præstare, se verò malis suis consumere atque extinguere.

C A P. XXXVIII.

DETERIORES sunt qui sine doctrinis siue exemplis.] Locus erat in excusis deprauatus qui sine doctrina, sine exemplis, quem nos ex fide M. ff. emendauimus.

C A P. XXXIX.

PROVIDENTIA.] Hæc sententia non facilè intelligitur nisi legas Gregorium lib. Moral. 25. cap. 22. vnde desumpta est & velut in compendium redacta.

C A P. XLIII.

CORVVS.] Aristoteles libr. 6. de hist. animal. cap. 5. & Gregor. libr. 30. Moral. cap. 15. vbi exponit illud Iob. cap. 35. Quis præparat coruo escam suam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, clamant vagâtes,

eo quod non habeant cibos? Et illud psal. 146. Quis dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum; affirmant eos diuinitus nutriri, dū veluti nothi & degeneres, ob albicantes plumas à parentibus negliguntur, ferunt præterea muscarum alimento, quæ sese clamantium in ora ingerunt, prouida Dei benignitate sustentari. Idem Chrysostomus, Euthemius, alij.

C A P. XLIIII.

TRIBVIT sermo Doctori.] Sic rectè plerique M. ff. enim Gregor. lib. Moral. 30. c. 35. Vnde hæc sententia desumitur: Sæpe verbum pro gratia tribuitur auditoris, & sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori.

C A P. XLVIII.

PROBATVR autem hoc Apostolico exemplo.] Paulus ad 1. Thess. cap. 2. sic inquit: Non quærentes ab hominibus gloriam; neque à vobis, neque ab alijs, cum possimus oneri esse, vt Christi Apostoli, Sed facti sumus in medio vestrum paruuli. Qui locus etiam à Gregor. eodem modo interpretatur. lib. Moral. 24. c. 30.

Nam vt quidam patrum ait.] Est apud Gregor. lib. 33. Moral. cap. 19. & affertur D. 13. cap. Nerui. Et ibi non est supereminet, sed omne quod hic eminet.

Viros sanctos proinde Reges vocari in sacris eloquijs.] Hinc illud Petri 1. cap. 2. & Lucæ 19. Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem ciuitates: parabola etiam quæ sunt de Regibus, de iustis ferè hominibus interpretatur Gregor. libr. Moral. 11. cap. 9. exponens illud Iob 12. baltheum Regum dissoluit; qui membrorum suorum motus benè regere sciunt, non immeritò Reges vocantur.

Rectè igitur Reges illi vocantur.] Hoc Augustin. in psalm: 75. piè explicat in illud terribili apud Reges terræ: Esto Rex terræ, inquit, & erit tibi terribilis Deus. Quomodo, inquires, ero Rex terræ? Rege terram, & eris Rex terræ. Noli ergo auiditate imperandi ponere tibi ante oculos prouincias latissimas, qua tua regna diffundas: terram quam portas rege. Audi Apostolum regentem: Non sic pagillator quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.

C A P. LII.

NEQVE in se conuenit frustrare iura.] Plerique M. ff. neque in se posse damnare iura, quæ in subiectis constituunt Apud Gratian.

D.9. cap. Iustum est in Decreto Gregoriano recens correcto: Nec in se conuenit posse damnare iura quæ in subiectis constituunt.

C A P. LIII.

ET *venerationem mereatur.*] Est apud Gratianum 23. quæst. 5. cap. Principes ubi in Decreto correcto legitur: & vt venerationem mereatur. Quam lectionem in scholijs ex concilio Parisiensi sub Ludouico & Lothario lib. 2. cap. 2. CC. Gotthiperantiqui habent vt venerationem mereatur virtute potestatis impertiat.

C A P. LV.

VT *ait quidam tanquam Scylla pingitur.*] Scyllæ rapacitatem cui rapaces iudicium ille quisquis est comparat Virgil. 6. Eclog. his verbis indicat.

*Candida succinctam latrantibus inguina monstribus
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto*

Deprehensos nautas canibus lacerasse marinis.

Vide Seruium in eo loco de duplici Scylla & Virgilium ipsum de Ciri ad Messalam & Fulgentium in mythologicis.

Iuxta propheta verbum.] Locus est Sophoniæ 3. Iudices eius lupi, vesperè non relinquebant in mane. Atque ita legunt M. ff.

C A P. LXII.

QVI S *comparantur &c.*] Aquæ significatio multiplex est in diuinis literis, vt constat ex Gregor. libr. Moral. 19. cap. 4. Vnde desumpta est hæc sententia, ad illud Iob 29. & aquis appendit mensuras, Aqua inquit, in scriptura sacra aliquando Spiritum Sanctum, aliquando scienti-
faciã, aliquando sciẽtiã prauã, aliquando tribulationẽ, aliquando defluentes populos, aliquando mentes bonorũ fidei prædicamenta sequentium designare solet. August. c. 62. in prima Canonica Ioannis homil. 6. Nonne aquæ multa significant quibusdã locis spiritum sanctum &c. & lib. diuersarum quæstionũ ad Oros. q. 5 1. significatur præter alia nomine aquæ omnis potus: ipse quæst. in Exod. & lib. loquutionum Exodi.

C A P. LXIII.

ABUNDANT *vitij, & virtutibus vacuantur.*] Alij CC. abundant diuitijs: male & præter sententiam Isidori D. etiam Gregorius vnde hæc transcripta sunt lib. 34. Moral. cap. 2. ita habet: Vnde & egestas eorum propriè dicitur; quia dum replentur vitij virtutum diuitijs vacuantur.

Sicut

Sicut calamum.] Tota hæc sententia cum sequenti ex Gregor. est lib. Moral. 33. c. 4. vbi calamum vel arundinem, nitorem gloriæ temporalis significare demonstrat.

C A P. LXIII.

MISERICORDIA *à compatiendo.*] August. lib. de mor. Eccles. cap. 27. Nam quis ignoret ex eo appellatam esse misericordiam, quod miserum cor faciat condolentis alieno malo. Et lib. 9. de ciuitat. Dei. cap. 9. damnat stoicorum disciplinam, eo quod non animus dolore & tristitia pro afflicto afficiatur: Quod etiam irridet Cicero pro Muræna.

Aut errantem fratrem charitatiuè corrigendo ad viam veritatis reuocet.] In nullo M. s. hæc apparent. Vide August. lib. 3. Enchir. ad Laurent. cap. 72.

Dimittere à quo læsus extiteris.] Alij codices; dimittere ei, à quo læsus extiteris: quæ lectio germana est: ita enim Augustinus homil. 6. tom. 10. Duæ sunt eleemosinæ, vna cordis, alia pecuniæ: eleemosina cordis est dimittere ei à quo læsus 5.

Vnde Salomon qui offert.] In vulgata edit. Eccles. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu

patris D. Gregor. libr. past. curæ part. 3. cap. 22.
 alitèr affert hoc testimonium: Qui immolat, in-
 quit, sacrificium de substantia pauperis quasi
 qui &c. Isidorus itaque pro substantia pauperum
 dixit de rapina pauperum. Quod unde hauserit
 dubium est, Græcè sanè legitur *ἐκ χρημάτων πτωχῶν*,
 idest ex diuitijs, siue facultatibus pauperum.

C A P. LXVI.

VSTI *lauant manus.*] Lauantur manus.
 M. ff. atque ita Gregor. libr. 18. Moral.
 capit. 13. unde hæc est sententia ad
 verbum.

F I N I S.

INDEX SENTENTIARVM,

In quo prior numerus paginam, alter sententiam Sancti
Isidori vnde desumpta est sententia indicat.

A

ANGELORVM nomen officij non nature est. 21. 1.
Angeli natura sua mutabiles sunt. 21. 2.
Angeli ante omnem creaturam facti sunt. 22. 3.
Angeli cur lux, & sapientia dicantur. *ibid.*
Angelica conditio quo modo differat à conditione hominis. 23. 6.
Angeli ab Angelis in potestate distant 25. 14.
Angelorum nouem esse ordines. 25. 15.
Angeli mali quamuis sanctitatem, non tamen angelicæ creaturæ viuacem sensum amiserunt. 26. 17.
Angeli boni semper in Deo gaudent, non in se. 25. 16.
Angeli mali ad ministerium vindictæ, boni ad ministeriū salutis deputati sunt. 26. 18.
Angeli cum apparere de superno aëre corpora sumunt. *ibid.* 19.
Angeli non solum singulis gentibus, sed etiam singulis hominibus præpositi creduntur. *ibid.* 20. & in seq.
Angeli an videant Deum. 27. 22.
Angeli, & anima principium habent, non tamen finem. 32. 3.
Anima non est pars Diuinæ substantiæ, nec prius est quam corpori misceatur. 32. 4.
Anima non est homo, sed corpus. 31. 2.
Anima quo modo mutabilis. 33. 6.
Anima natura sua multum splendoris habet. 33. 7.
Animus longè est à Deo, qui in oratione cogitationibus sæculi est occupatus. 286. 8.
Animus quo modo præparandus ante orationem. *ibid.* 9. & 10.
Animus qualem se in oratione offert; talem post orationem se conseruet. 285. 6.

Animus noster cœlestis est *ibid.* 7.
Animæ omnes virtutes edacitatis vitio destruuntur. 230. 10.
Anima vita corporis, vita animæ Deus. 31. 1.
Amicitia est amicorum societas. 325. 2.
Amicitia, & prosperas res dulciores facit, & aduersas communiōne temperat. 325. 4.
Amicus verè amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. *ibid.* 5.
Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tēpore aboletur. 327. 4.
Amicitia beneuolentia, & non beneficio colenda. 327. 1.
Amicitia plerumq; vel ex necessitate, vel indigentia nascitur. *ibid.*
Amicitia tantum in rebus bonis habenda est. 328. 1.
Amicum, qui despicit aduersitate percussum Diuinæ iustitiæ fit contrarius. 326. 3.
Amicorum discordia plerumque nunquam postea maiorem charitatē parturit. 329. 4.
Aliquando non oportet animo esse humiliores subiectis. 341. 2.
Antichristus quis dicendus. 66. 1.
Ad Deum non per locorum spatia, sed per affectum bonum, vel malum itur, vel ab eo receditur. 175. 1.
Aliud est non peccare amore Dei, aliud timore supplicij. 186. 1.
A sentiendo sententia dicitur. 198. 10.
Ad virtutes difficilè confurgimus, ad vitia sine labore delabimur. 211. 1.
Aduersus impetus vitiorum contrarijs virtutibus est pugnandum. 213. 2. & in seq.
Adulterium antequam perpetraretur in opere, iam existat in cogitatione.
Auaritia, & pecuniarum amor omnium vitiorum pessima. 226. 3.
Arrogantes nunquam legendo perfectam scientiam consequuntur. 296. 2.
Acceptabilior est sensibus lectio tacita quàm aperta. 302. 9.

Actiua vita quo modo à cōtemplatiua differat, & quid ad contemplatiuam conferat. 303.1 & in seq.
 Alienos esse à Deo quibus hoc seculum ad omne commodum, prosperatur. 306.2.
 Arbitrium liberum sine gratia Diuina nihil boni potest. 154.4. & in seq.
 Admissa quisque sic defleat, vt iterum flenda non committat. 180.4.
 Aduersus conuicia linguæ fortitudo adhibenda est patientia. 200.24.
 Aliquando vtiliter peccatur in minimis vitijs vt maiora vitiosius caueantur. 207.5.
 Acceptio munerum præuaricatio veritatis est. 368.3.
 Adam, & Eua an simul creati. 30.3.
 Adam, & Eua an ad imaginem creati sint. 30.4. & in seq.
 Amicus fraudulentus cito per aduersa patet. 326.1.
 An pro fidelibus flendum sit. 387.11.

B

Bonorum exempla multum profunt ad correctionem mortalium. 166.1.
 Bonum est propria delicta semper habere ante oculos. 191.1.
 Bene sibi conficius non metuit alienæ linguæ mendacium. 202.9. & in seq.
 Bonum agere nihil prodest, cui malum est admixtum. 211.5.
 Boni operis inchoatio non debet cito proparari. 317.8. & in seq.

C

Christi incarnatio pacem, inter homines, & angelos fecit. 28.24. & in seq.
 Christus quo modo agnus, leo aut serpens esse dicatur. 9.1.
 Christus in forma serui, seruus, & in eadem hominum Dominus. 36.3.
 Christus vnus, & idem in humanitate, & deitate est. ibid.4.
 Christus quo modo à Patre, & Virgine matre differat. 37.5. & in seq.
 Christus in cœlum ascendens abest carne, sed præsens est maiestate. 40.17.
 Christus non tantum à patre, sed etiam à Spiritu sancto missus est. 41.4.
 Christus via est. 52.4.
 Communio corporis, & sanguinis nihil pro-

dest ijs, qui sceleratè viuunt in Ecclesia. 56.7.
 Crescit sanctorum gloria dum debita damnentur impij pœna. 75.3.
 Caritas in dilectione Dei, & proximi constat. 152.7.
 Cognitio vnde dicatur. 35.6.
 Cuius doctrinam quisque sequitur eius, & filius dicitur. 50.6. & in seq.
 Confessio hominis non est humane virtutis. 153.2.
 Conuersi cuiusque profectus triplex. 159.7.
 Conuersis conducit loci mutatio. 166.7.
 Compunctio cordis quid. 169.1.
 Compunctio duplex. ibid.3.
 Canis conuersus ad vomitum est pœnitens ad peccatum. 179.2.
 Culpa cito corrigitur, quæ cito cognoscitur. 190.10.
 Cogitationes nostræ malæ nos occidunt. 193.4.
 Cogitationes malæ suggestiois præuenire non est nostri arbitrij, est tamen in nobis ne diutius in animo hæreant. 193.8. & in seq.
 Continentia datur à Deo. 223.1.
 Castitas securitas est mentis, & sanitas corporis. 223.5.
 Coniugia, & potestates per se bonæ sunt per ea vero, quæ certa ea sunt, mala existunt. 225.14.
 Cupiditas, omnium malorum mater est. 226.4. & in seq.
 Cibandus est venter vt contineat animam non vt corrumpat.
 Ciborum non qualitatem, sed cupiditatem esse cauendam. 231.12.
 Concordia malorum contraria est concordia bonorum. 328.2.
 Casus cuiusque tanto periculosior est, quanto prius altior fuerat. 333.5.
 Capite languente cætera corporis membra inficiuntur. 338.4.
 Coruus dum suos pullos videt albi coloris non nutrit. 345.5.
 Crimen in rebus non est, sed in vsu agentis. 378.12.
 Creator ex creaturis cognoscitur, & quo modo. 6.2.
 Creatura nulla mala est. 19.2.
 Creatura non septies à Deo visa, & laudata. 17.16.
 Conuersus quis dicendus. 436.15.

Christianus figmenta poetarum legere non debet. 299.2. & in seq.
 Cito est ignoscendum ei qui veniam petit. 324.3.
 Corde ore, & factis loquimur. 199.19. & in seq.

D.

Deus summum bonum est. 1.1.
 Dei immortalitas eius est incommutabilitas. 1.2.
 Deus opus, & non consilium mutat. 2.4.
 Deus non est aliud à sua pulchritudine, aut magnitudine. 2.5.
 Deus cur mala esse permiserit. 19.5.
 Deus simplex quo modo dicendus. 2.6.
 Deus cœlum, & terram implet, non vt ab ijs contineatur, sed vt ea contineat. 3.1.
 Deus cum sit vnus, vniuersique tamen est totus. ibidem.
 Deus quo modo in omnibus, & extra omnia. 3.3.
 Deus quo modo perfectus. 4.4.
 Deus non est localis, & tamen localiter in sanctis suis ambulat. 4.5.
 Deus quo modo quantitatem, aut qualitatem habere dicatur. 4.6.
 Dei essentia quo modo sciri dicatur. 5.2.
 Deus nostro tantum, loquendi, vsu zelare, aut dolere, aut moueri dicitur. 7.1.
 Deus quo modo infirmitati humane consulari. 8.2. & in seq.
 Dei os vniuersus eius est. 10.3.
 Dei vestigia, quæ. 11.4.
 Deus pro creatione mundi non est mutatus. 14.3. & in seq.
 Deus in corde respicit fidem. 149.6.
 Dei dilectio morti comparatur. 151.4.
 Dei præcepta, qui contemnit, Deum non diligit. 151.9.
 Deus interdum nobis peccantibus sua dona non diltrahit. 153.1.
 Deus dicitur auferre ab homine donum, quod non habuit, id est, quod accipere non meruit. 156.13. & in seq.
 Deus virtutes sanctorum nobis ad imitandum proponit. 167.5.
 Deus vnumquemque de suo fine, non de vita præterita iudicat. 176.6. & 8.
 Deus nonnullos ira despicit, vt deplorare mala sua non possint, etiam si velint. 177.1. & in 5.

Deus quæ deserit dæmones suscipiunt. 177.3.
 Dei iram dum viuimus vitare possumus. 185.8.
 Deus parcit impijs in hac vita, & non parcit electis, non tamen parcat impijs. 263.6.
 Deus quem diligit plus corripit, si peccauerit. 263.10. 12. 13.
 Deus tribus modis quos voluerit, percutit. 264.3.
 Deus plerumque flagellat hominem ante peccatum ne malu sit. 269.4.
 Diuina persequitio omnis aut est emendatio præsentis vitæ, aut initium pœnæ sequentis. 266.7.
 Dei visitatio, nec semper in bonum, nec semper in malum funitur. 268.3.
 Dei seruum sine intermissione legere, orare, & operari oportet. 312.5.
 Dei seruus nulla aduersitate frangitur. 63.1.
 Deo cuncta patent, hominibus vero latent. 157.2. & in seq.
 Diabolus cur animal, aut serpens, aut alius esse dicatur. 276.25. & in seq.
 Diabolum intrare in montem alicuius, & inhabitare sunt diuersa. 277.26.
 Diaboli esca electa bonorum interitus. 278.28.
 Diaboli os verba eius sunt. 278.30.
 Diaboli verba sunt eius inspirationes occultæ. ibid.
 Diabolus nunquam cessat aduersus hominem iustum. 279.32. & in seq.
 Diabolus quo modo homines in somno vexare soleat. 280.1. & in seq.
 Diabolus cogitationes curarum secularium ingerit quando orantè inspexerit. 286.12.
 Dæmones cum luxuriosis, & superbis maiorem familiaritatem habent. 218.4. & in sequen.
 Diabolus non amplius tentat electos quam Dei voluntas permittit. 271.3.
 Diaboli omnis voluntas iniusta est, potestas tamen omnis iusta. ibid.4.
 Diabolus non est immissor, sed incensor potius vitiorum. 272.5.
 Diabolus sanctos omnes non teneado possidet, sed tentando persequitur. 2.4.16.
 Diabolus tum acrusæuit, cum te virtute Diuina expellendum cognoscit. 275.17.
 Diabolus eodem modo hic homines decipit quo primus parentes in paradiso. ibid. 20. & in seq.
 Diabolus vnus de cœlo cecidisse creditur,

E

quàm homo crearetur. 23. 7.
 Diabolus quare non perit veniam. 23. 9.
 Diabolus, & homo per superbiam ceciderunt. 23. 8.
 Diabolus ante omnem creationem angelorum conditus est. 22. 4.
 Diabolus inter angelos principatum habuit. 22. 5.
 Diabolus tanto erit crudelior quanto propius finis mundi est. 67. 8. & in seq.
 Duo sunt circa dilectionem proximi consideranda. 325. 1.
 Doctoris vitio vera doctrina sæpè vilescit. 336. 1. & in seq.
 Doctores, qui benè docent, & malè viuunt sunt tanquam æs tinniens. 337. 4. & in seq.
 Doctores per quos iustitia docetur, ipsi sæpius grauius peccant. 338. 1.
 Doctoris prædicatio operibus confirmanda. 335. 2. & in seq.
 Doctor Ecclesiasticus doctrina, & vita clarus esse debet. 335. 1.
 Doctor bonus humilitate seruat disciplinam & per eam non incurrit superbiam contra malos. 341. 1.
 Doctores iracundi disciplinæ modum immanitatem crudelitatis cõuertunt. 341. 1.
 Doctores superbi vulnerare potius quàm sanare norunt. 342. 6.
 Doctrina vna eademque non est omnibus adhibenda. 344. 1. & in seq.
 Deteriores sunt qui vitam, & mores corripunt quàm qui fortunas deripiunt. 339. 5.
 Doctores boni debent prius laudare quàm corrigere eos, qui corrigendi sunt. 346. 8.
 Dispensator nõ debet esse prodigus. 384. 2. 1.
 Diu hic viuere verum augmentum an detrimentum sit dicendum. 385. 4.
 Dies prior factus angeli sunt. 16. 13.
 Duplex damnatorum pœna est. 72. 1.
 Debilitas nimia corporis etiam animæ vires frangit. 237. 15.
 Diues securus esse non vult, pauper vult. 378. 14.
 Diuites, qui bene, aut malè vtuntur bonis. 378. 15.
 Diuites grauius Deum offendunt, qui diuitijs malè vtuntur. 379. 1. & in seq.
 Diuisio, & pugna in hominis anima pœna peccati est. 30. 8.
 Dum vnus corripitur, plurimi emendantur, sicut per vnus licentiam plurimi periclitantur. 352. 14.

Eleemosinæ opera peccata extinguunt. 381. 10.
 Eleemosina multis modis fit. 381. 11.
 Eleemosina vna corporalis, spiritualis altera. 382. 15.
 Eleemosina de rapinis fieri non debet. 383. 17.
 Eleemosinis nulla peccata redimuntur si in peccatis quis voluntariè permanferit. 380. 7.
 Eleemosina non est, quæ gloriæ magis gratia quam misericordia impartitur. ibid. 8.
 Eloquentia forensis canina est facundia. 371. 2.
 Etsi pietas pro defunctis fidelibus flere iubeat, fides tamen vetat. 387. 1.
 Ecclesiæ gemina est pulchritudo, geminæ quoque tribulationes. 47. 1 & in seq.
 Ecclesia cur ea miracula non faciat, quæ sub apostolis faciebat. 64. 2.
 Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit, nesciat. 232. 2.
 Exempla sanctorum quam vim habeant. 169. 12.

F

Filij Dei perfecta natiuitas nec cepit esse, nec desijt. 36. 1.
 Fidei symbolum, & Dominica oratio parvulis pro tota lege sunt habenda. 54. 1.
 Fides non vi, sed ratione, atque exemplis suadetur. 149. 4.
 Fides sine operibus vana. 149. 8.
 Fide tantum multi Christiani sunt, opere non sunt. 150. 13.
 Fraus, & desidia in omni bono opere sunt formidanda. 165. 3.
 Fornicatio carnis adulterium est, fornicatio animæ seruitus idolorum est. 221. 18.
 Fornicationis vitium maximum scelus. 221. 21. & in seq.

G

Gemina est prædestinatio. 156. 1.
 Grauius delinquent qui sibi loquentes iurare faciunt. 204. 7.

H.

Hypocrita verba sanctorum habet, vitam non habet. 319. 1.

Hypocritæ simulatores dicuntur, qui iusti non esse quarunt, sed tantum videri cupiunt. ibid.
 Hypocritæ dupliciter damnantur. 320. 5.
 Hypocritæ non semper latent, nam quæ simulata sunt, diurna esse non possunt. 320. 6.
 Hypocritæ in occulto mali sunt, & bonos se palam ostendunt. 321. 7.
 Hypocritâ iustus arguere prohibetur. ibi. 8.
 Homo quo modo factus ad imaginem Dei. 10. 1.
 Homo quo modo alter mundus esse dicitur. 13. 1.
 Homo, & mundus cum crescere videntur, vterque minuitur. 14. 2.
 Homines non sunt odio habendi, sed eorum vitia. 323. 1.
 Hominis profectus donum Dei est. 153. 3.
 Homo potest omnia fugere præter cor suum. 194. 2.
 Homo, qui malè agit quamuis humana iudicia subrefugeat, iudicium tamen conscientia sua subterfugere non potest. ibid. 3.
 Hominis oculus intentio est eius operis, & qualis est intentio tale, & opus. 195. 1. & in seq.
 Homo non virtute, aut sensu corporis, sed ratione cæteris animantibus præstat. 33. 1.
 Homo omnium rerum naturam continet. 29. 1.
 Homo propter peccatum traditus est diabolo. 30. 6.
 Hæretici, qui dicendi, & quam ob causam hæresis fit. 48. 7. & in seq.
 Hæreticorum bona opera ijs nihil profunt. 49. 2. & in seq.
 Hæreticus, & paganus quo modo differant. 50. 4.
 Hæreticus baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicij testimonium datur. 55. 1.

I.

Ieiumium est perfectum quando exterior homo ieiunat, & interior orat. 234. 1.
 Ieiunantibus occulta mysteria cœlestium reuelantur. ibid. 2.
 Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentamenta dæmoniorum. ibid. 3.
 Ieiunium viuificat animam, & occidit corpus. 235. 4.

Ieiunium, & eleemosina in abscondito fieri amant. 235. 7.
 Ieiunium cum bonis operibus Deo acceptabile. ibid. 8.
 Ieiunat benè, qui à malis actibus, & mundi abstinet ambitionibus. ibid.
 Ieiunium spernitur, quod vespere delictijs compensatur. 236. 10. & in seq.
 Ieiunium immoderatum esse non debet. ibid. 13.
 Infirmittates triplici de causa accidunt corpori. 268. 4.
 Iter piorum impeditur si vnitas iniquorum non diuidatur. 328. 2.
 Iniqui, & peccatores ministerium sacerdotale assequi prohibentur. 334. 1.
 Indocti, & imperiti à sacerdotali officio prohibentur. ibid.
 Indices prauis magis lacerat pauperes quàm crudelissimi hostes. 364. 2.
 Iudex, nec stultus, nec improbus esse debet. 364. 4.
 Iudex in manu stateram gestare debet. 363. 4.
 Indices boni plerumque prauos ministros habent. 365. 5.
 Indices prauis tantum de præsentis vitæ commodis, non etiam de futuris cogitant. 365. 7.
 Indices prauos præferre principum est delictum. 363. 1.
 Indices quidam irascentes iudicij sententiam in seuitiam vertunt. 366. 2.
 Iudex furiosus verum non attingit. ibid. 3.
 In iudicio non persona, sed causa consideranda. 367. 4.
 Iudicat rectè, qui præmium non ab homine, sed à Deo expectat. 367. 1.
 Iudex non à paupere, sed à diuite facillè corrumptur. 368. 4.
 Indices facilius perduntur munere, quàm gratia, aut laudis favore. ibid. 6.
 Iudicium humanum, timore, cupiditate, odio, aut amore peruertitur. ibid. 7.
 Indices pro molestijs quas plebi inferunt æterno incendio cremabuntur. 371. 2.
 Impius grauius torquetur aggerendo commoda, quàm iustus tollerando aduersa. 376. 2.
 Ingenium quid. 425. 3.
 Infantes operæ non autem cogitatione sunt innoxij. 35. 5.
 Infantes in materno vtero cum matre baptizari

prizati non possunt, & quare. 56.5.
 Inchoatio pacis sanctorum est in hac vita, sed non perfectio. 68.1. & in seq.
 Iudicij diem nouit Christus quamuis discipulos scire noluit. 69.1.
 Iustitia iusti ad examen districti iudicis non est secura. ibid. 3.
 Iustitia nostra apud Deum peccatum est. ibidem.
 Ignis gehennæ partim lumen habet, partim non habet. 72.12. & in seq.
 Ister huius, & futuræ vitæ miseriam multum interest. 72.4.
 Inchoantibus præmium promittitur, sed perseverantibus datur. 158.1.
 Indulgentia peccatorum ubi, quando & qualibus datur. 16.3.
 Iustus quisque esse incipit cum seipsum accusat. 17.1.1.
 Irrisor est, & non poenitens, qui adhuc agit, quod poenitet. 179.1.
 Iustitiæ quedam pars est suam iniquitatem abscondere, & de ea erubescere. 186.3. & in seq.
 Interdum, quod mali sumus necessitate potius quam voluntate existimus. 188.1. & in seq.
 Iurandi usum dum facimus, periurij crimen incurrimus. 203.2.
 Iuramentum non est obseruandum quo malum incaute promittitur. 204.10.
 Iuramentum Dei, quid sit. ibid. 11.
 Inopes nascimur in hac vita, inopes recessuri sumus de hac vita. 227.8.
 In lectione, non verba, sed veritas est amanda. 300.9.
 In vita contemplatiua desistere licet, non autem in actiua. 304.4. & in seq.
 Interdum ordinaria discretio est dum negatur parenti, quod præstatur extraneo. 313.5.
 Iactantia tam in dictis, quam in factis est cauenda. 316.1.
 Inuidus sicut, & superbus membrum est diaboli. 321.3.
 Inimicus omnis est cauendus, sed maximè is qui videri non potest. 323.2.
 Imperiti sicut loqui nesciunt, ita tacere non possunt. 197.3.

L.

Lectio sanctarum scripturarum geminum fructum confert. 292.4.
 Lector strenuus potius ad agendum, quæ legit, quam ad sciendum proraptus. 292.6.
 Lex Dei præmium habet, & poenam legentibus eam. 292.7. & in seq.
 Lectio eget auxilio memoriæ. 302.1.
 Latent sæpe venena circumlinita molli verborum. 323.4.
 Libido tunc magis quæritur, dum videtur. 219.8.
 Libido proxima est ventri. 229.4.
 Libidinis ignes ciborum fomite increscunt. 230.17.
 Lex est via per quam itur ad Christum. 44.1.
 Lex diuina triplici sentienda est modo. 46.12.
 Lior alieni boni suum punit authorem. 321. & in seq.

M.

Mali sibi similes defendunt. 331.12.
 Melior est subiecta seruitus quam elata libertas. 354.3.
 Magis mala facientibus quam patientibus dolere debemus. 272.7.
 Mali necessarij sunt, vt quoties boni offendunt, flagellentur ab illis. 372.7.
 Mundus multis est mortuus, ipsi tamen non sunt mortui mundo. 377.5.
 Moyses primus sapiens grammaticam tradidit iudeis à quibus Phœnices didicerunt. 434.1.16. & in seq.
 Misericordia vnde dicta. 449.7.
 Materies ex qua factus est mundus origine non tempore res ex se factas præcessit. 14.6.
 Materia quo modo in formis vocata. 15.7.
 Miracula non pro fidelibus, sed pro incredulis sunt. 65.3.
 Magnitudo signorum fiet sub Antichristo, nunc & quare. 66.4.
 Multi in die iudicij ex ijs perire possunt, qui nunc electi esse videntur. 74.7.
 Multi verum inquirunt, sed pauci inueniunt. 147.9.
 Mali Dei dona ad suam damnationem accipiunt. 155.11.

Multi

Multi vitam sine crimine habere possunt sine peccato non possunt. 182.1.
 Mendaces faciunt, vt nec vera dicentibus ijs credatur. 201.1.
 Mendacium peius nonnunquam meditari quam loqui. 201.6.
 Mens bona ad malum, nec præmijs, nec terrore vincitur. 203.3.
 Mens ad contemplandum Deum non potest esse libera quæ desiderijs mundi inhiat. 226.2.
 Monachi summa virtus, humilitas: summum vitium superbia est. 311.1. & in seq.
 Malum à diabolo non est creatum, sed inuentum, & quo modo. 18.1.
 Malum non est natura, quia nocet. 19.2.

N.

Non debet vitia aliena corripere, qui vitijs seruit. 329.1.
 Nonnulli, qui corrigi nolunt, corrigentium vitæ detrahunt. 331.11.
 Non sunt promouendi ad regimen Ecclesiæ, qui vitijs subiacent. 332.1.
 Non debet honoris ducatum suscipere, qui nescit subiectis tramite melioris vitæ præire.
 Nihil peius est quam per potestatem libertatem peccandi habere. 355.5.
 Non multa scire, sed bene viuere beatum facit. 148.14. & in seq.
 Non peruenitur ad veram beatitudinem, nisi per fidem. 148.1.
 Nescire simpliciter ad ignorationem, noluisse autem scire ad contumacem superbiam pertinet. 181.6.
 Nihil peius quam culpam cognoscere, & non desistere.
 Nullus homini tam importunus est exactor quam venter. 231.14.
 Nihil tam noxium quam vt animus seruiat ventri. 229.3.
 Nec quid nimis. 237.16.

O.

Oprandum, vt boni sint concordēs, discordēs verò mali. 328.2.
 Omnis, qui supereminet plus moeroribus afficitur, quam honoribus gaudet. 355.3.
 Oculus, vt seipsum non videt, sic nec animus. 34.3.

Omnis, qui secundum Deum sapiens est, beatus est. 146.1.
 Omnis sapientia ex scientia, & opinione consistit. 147.10.
 Omnis noua conuersio adhuc pristinae vitæ habet commixtionem. 162.7.
 Obseruantia magna circa cordis custodiam est adhibenda. 193.8.
 Oratio frequens vitiorum impugnationem extinguit. 284.1. & in seq.
 Oratio cordis est non labiorum. 285.4.
 Orandum cum gemitu. ibid. 5.
 Oratio, quæ pura. 285.8.
 Oratio duobus modis impeditur. 286.11.
 Orantis qualis debet esse affectus erga Deum. 287.15. & in seq.
 Oratio opere, & opus oratione fulcienda. 287.18. & in seq.
 Oratio quando in peccatum conuertitur. 288.21.
 Oratio electorum interdum in præsuris eorum differtur, & quare. ibidem. 22. & in seq.
 Orantes multi cur interdum non exaudiantur. 289.26.
 Oratio priuatis locis opportunius funditur. 290.27.
 Orantis multiplex sermo eam non conciliat Deo, sed pura sinceraque intentio. ibid. 29.
 Oratio in præsentem tantum vitam pro remedio peccatorum effunditur. 291.34.
 Oratio quo modo à psalmis differat. ibid.
 Oratio, & lectio quo modo differant. ibid. 4. & 2.
 Oculi dexter scandalizans vitam contemplatiua est. Duo oculi in facie vitam actiua, & contemplatiua in homine sunt. 305.11.

P.

Plerumque diligit homo in alio, quod odit in seipso. 326.6.
 Plerique correptionem suam officium charitatis esse existimant, plerique contra. 330.5.
 Plerique sacerdotes suæ vtilitatis magis causa quam gregis præesse cupiunt. 334.5.
 Pro malo merito plebis auferitur doctrina prædicationis. 346.1. & in seq.
 Propter peccatum primi hominis humano generi poena est illata seruitutis. 353.3.

Pote-

Potestatis insigne non est vile, nisi bene geratur. 355.5.
 Princeps iustus plerumque malorum errores dissimulat. 359.1.
 Principem redire ad melius est difficile si fuerit vitij implicatus. 360.1.
 Plerique apud Principes necessitate magis quam voto mali existunt. 361.4.
 Principem suis legibus obtemperare iustum est. 361.1.
 Peccatum quicumque sequitur alterius, necesse est, vt & eius poenam consequatur. 361.6.
 Pauperum oppressores tanto acrius condemnabuntur, quanto fortius miseros oppresserunt. 371.1.
 Prauitas peruerforum aliquando prodest iustis. 373.10.
 Pauperes quidam sunt elati, quos non diuitie eleuant, sed sola voluntas in ijs superba est. 378.13.
 Psalmorum laudes. 420.1.13 & in seq.
 Pauperum rem prestare diuitibus magnum scelus est. 383.13.
 Peccator omnis in poenitentia duplicem fletum habere debet. 171.5.
 Poenitentia tantum in hac vita patet libertas. 172.9. & in seq.
 Poenitentiam quis digne agit. 172.7.
 Peccare est ad mortem ire, desperare est in Infernum descendere. 175.2.
 Peccatum duobus modis committitur. 180.1.
 Peccatum quatuor modis committitur in corde, & totidem in opere. ibid. 2.
 Peccatum tribus modis geritur. 181.3. & in seq.
 Peccatum tanto maius, quanto maior, qui peccat habetur. 183.6.
 Peccatum saepe alterius peccati causa est. 184.3. & in seq.
 Peccata quaedam veniunt de ira Dei. ibid. 6.
 Peccatum non solum facere, & diligere grauissimum est. 187.2.
 Peccatum cauere melius est, quam emendare. 188.1.
 Peccatum animae antequam committatur, grauius pertimescitur, & quo modo committatur.
 Peccati recordatio apud iustum facit tædium animae. 191.2.
 Peccati recordatio seruo Dei quanta esse debet. ibid. 3.

Peccati causa duplex. 192. & in seq.
 Peccare manifestè, maior est culpa quam occultè. 185.1.
 Per sensus carnis morbus irrepit mentis. 196.1. & in seq.
 Peccator omnis superbus est. 215.2. & in seq. & 19.7.
 Periurare non poterit, qui iurare non appetit. 203.1.
 Prima materies luxuriae est saturitas panis. 228.2.
 Peccamus quando voluntate, aut cupiditate desectimus, vbi violenter impellimur, & si flagitium non est, miseria tamen est. 280.34.
 Peccatum non esse quando nocturnis imaginibus illudimur, sed si antequam illudamur cogitationis affectibus praeueniamur. 283.13.
 Pfallendi vtilitas quanta. 293.1. & in seq.
 Peccata non possunt ei remitti, qui in se peccanti debita non remittit. 324.3.
 Peccata manifesta non sunt occulta correctione purganda. 352.13.
 Patrimonium grande, grandis tentatio est. 378.10.
 Pro factis Diuinis plerumque dicta ponuntur, & quare. 45.9.

Q.

Qui fratrem sibi tardius reconciliat, Deum sibi tardius placat. 324.5.
 Qui se non dignum ad episcopatum existimat, locum eius, qui dignus est non praecipuet. 333.3.
 Qui regimen Sacerdotij contendit appetere, videat an eius vita honori sit congrua. ibid. 4.
 Qui alijs praest non solum auctoritate, sed etiam humilitate clarescat. 343.1.
 Qui docendi munus habent multum periculi subeunt, si contradicentibus veritati resistere noluerint. 347.1.
 Qui corrigere potest, & dissimulat, alieno errori consentit. 347.5.
 Qui blandè castigantur, & non corriguntur, acrius arguendi sunt. 351.11.
 Qui in nostris delictis clementes sumus, erga alios rigidi esse non debemus. 353.20.
 Qui appetit honores saeculi, & hic, & in futuro vacuus inuenitur a requie. 355.2. & in sequen.

Qui in hoc saeculo bene imperat, sine fine regnat. 356.6.
 Quanto quisque in superiore loco constitutus est, tanto in maiore periculo est. 360.2.
 Qui metu veritatem occultat, diuinam pro uocat. 370.7.
 Quidam cum Dei voluntati resistunt, nescientes Dei consilium faciunt. 372.5.
 Qui sibi nequam est, nulli bonus esse potest. 380.6.
 Qui hic misericordiam non impertit, illic pietatis fructum non inuenit. 381.11.
 Quare in libris quaedam obscura, quaedam aperta reperiantur. 45.6.
 Quibus diuinitas Christi ostenditur, ad gaudium demonstratur. 70.8.
 Qualem quisque conscientiam tulerit, talem & iudicem habebit. 71.9.
 Quae supra hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. 147.9.
 Quo modo ad Deum conuerti debemus. 161.3.
 Quisquis dum ad cognitionem Dei accedit, magis se grauari impulsu vitiorum agnoscit. 163.2. & in seq.
 Quaecumque velociter ad profectum tendunt, celeriter finiuntur. 211.4.
 Qui desiderio cupiditatis exestuant, flatu diabolicae inspirationis vruntur. 228.10.
 Qui leditur pro laedente oret. 287.13. & in seq.
 Quanto quisque ad artem conscendit, tanto magis ad eum ars ipsa descendit. 294.3.
 Quod obscurum est, aut dubium, conferendo cito perspicitur. 301.2.
 Quae saeculi amatoribus chara sunt, sancti vt aduersa fugiunt. 306.1.
 Qui ad hoc conuersionem sanctitatis praetendit, vt alijs quandoque praestet, Christi discipulus non est. 311.3.
 Qui immediate altiora scrutatur, ab intentione veri obrunditur. 319.17. & in seq.
 Quatuor sunt affectiones, quibus mens iusti salubri tædio pungitur. 170.4.
 Qui sanctum virum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur. 168.10.

R.

REX, qui in hoc saeculo bene imperat, sine fine regnat. 356.6.
 Regium nomen sicut rectè faciendo obti-

netur, ita peccando amittitur. 356.7.
 Rex quasi vnus ex subiectis esse deet. 356.8.
 Reges agnoscant se esse mortales. ibid. 9.
 Reges bonos esse munus Dei est, malos vero, sceleris est populi. 357.11.
 Reges quanto honore sunt sublimiores, tanto mente humiliores esse debent. ibi. 1. & in seq.
 Reges prodesse populo non obesse debent. 358.3.
 Regnum coeleste saepe proficit per regnum terrenum. 362.2.
 Rectores a Deo iudicandi sunt, a suis autem subditis nequaquam, nisi a fide desecerint. 340.3. & in seq.
 Raro nocetur homini ab extraneis si suum, non laedant. 323.3.
 Reus est quisque se iudice, qui vitia, & accusat, & perpetrat. 205.4.

S.

Saepe per honores quorundam mutantur, & mores. 327.6.
 Sapius per quos iustitia docetur, per ipsos grauius peccatur. 338.1.
 Sicut bonus pastor super oves, ita bonus Sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet. 349.5.
 Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur, si eos, aut ignorantes non erudiat, aut peccantes non arguant. 349.1.
 Sacerdotes arguendi, qui peccantem non recipiunt, sed despiciunt. 350.6.
 Sancti viri non appetunt curas occupationum secularium. 332.3.
 Sacerdotes boni populi delicta debent desistere. 350.7.
 Stultus, vel improbus iudex esse non debet. 364.1.
 Sancti viri plus formidant prospera quam aduersa. 374.2.
 Scelus magnum est rem pauperum prestare diuitibus. 383.18.
 Sollicitè debet quisque viuere, & semper terminum vitae suae considerare. 385.3.
 Somniorum diuersae species, & vnde. 281.6. & in seq.
 Somnia similia sunt augurijs. 283.10.
 Semina quanto tardius exeunt, tanto ad frugem cumulatius crescunt. 289.23.
 Sancti viri in hoc saeculo peregrini. 306.4. & in seq.
 Semetipsum abnegare est voluntati propriae renuntiare. 309.2.

Sape vanam gloriam contemnendo in aliud vitium inciditur. 307.4. & in seq.
 Sola miseria caret invidia. 321.4.
 Spiritus sanctus creator est. 41.1.
 Spiritus sanctus patris, & filij, & inde vnum sunt essentialiter. ibid. 2 & 3.
 Spiritus sanctus omnia dona non modo pro bis, sed etiam improbis distribuit. 42.7. & in seq.
 Scriptura sacra communis est, & paruulis, & perfectis. 44.4. & in seq.
 Scripturæ sacre sæpe ea, quæ futura sunt, quasi facta essent, narrant, & quare. 45. 6. & in seq.
 Sapiens secundum sæculum, stultus est secundum Deum. 146.4.
 Scienti bonum, & non facienti, peccatum est illi. 147.11.
 Sine charitate nemo ad beatitudinem peruenire potest. 151.2.
 Spes vanæ est eorum, qui malè agere non desinunt. 152.1.
 Securitas negligentiam parit, & hæc incautum quemque reddit. 174.17.
 Superbia regina est, & mater omnium vitiorum. 214.8. & in seq.
 Superbia, qui inflantur, vento pascuntur. 215.4.
 Superbia ibi cadit, vbi nascitur. 216.8.
 Sic ut clauus clauum trudit, ita sæpe recordatio ardoris gehennæ ardorem excludit luxuriæ. 222.23.
 Sanitas est perniciosa, quæ hominem ad inobedientiam perducit. 269.7.
 Sine charitate nemo ad beatitudinem peruenire potest. 151.2.
 Seniores plebis prius docendi sunt, vt per eos infra positi facilius doceantur. 345.7.
 Sub veteri testamento minoris culpæ erant peccata, & quare. 53.2.
 Sermones vani in ore Christiani esse non debent. 197.5 & in seq.

T.

Tanto quisque fit veritati vicinior, quanto se esse longius ab ea fuerit arbitratus. 319.16.
 Testes falsi non deerunt, si præsentia fuerit nummorum. 369.1.
 Testis falsidicus tribus personis est obnoxius, Deo, iudici, & innocenti. ibidem. 2.
 Testibus falsis coniunctis tarde mendacij falsitas reperitur. ibid. 3.

Tribulationes omnes huius vite aquis prætereuntibus comparantur. 375.4.
 Tribulationes sæculi plus profunt quam prosperitates. ibi. 7.
 Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus. 379.4.
 Tempus non pertinet ad ea, quæ supra cælum sunt. 12.2.
 Tempora in solo animo referuntur. 13.4.
 Temporalia, perpetua, & sempiterna, quo modo differant. 32.3.
 Trimodum est genus conuersionis ad Deum. 159.7.

V.

Vitia omnia possunt à simplicibus perpetrari, hypocritis non potest. 320.3.
 Veritas molestia est iniquis, & amara disciplina iustitiæ. 330.8.
 Vilis ceteris sensibus præstantior, & quanto cuiusque sensus organum superius est, tanto sensus ipse nobilior habetur. 34.2.
 Vir sanctus nõ debet vltro se offerre in agone pro certamine iustitiæ. 63.3.
 Vitale est multa scire, & rectè viuere. 147.13.
 Verè sapit, qui rectè, & secundum Deum sapit. 198.11.
 Vulnere mentis aperta cito exhalant, clausa nimis exulcerant. 200.28. & in seq.
 Vera sæpe præmittit, qui falsa dicturus est. 201.2. & in seq.
 Vitium ex vicio sicut virtus ex virtute gignitur. 206.2.
 Virtus qua quis malè vitur interdum vitia gignit. 208.1. & in seq.
 Vitia quadam speciem virtutum præ se ferunt. 209.1. & in seq.
 Vitia sunt prius extirpanda quam virtutes inferendæ. 112.6.
 Virtus qualiter sine humilitate, & charitate in vicio deputatur. 216.5.
 Virginitas nuptijs preferenda. 223.2.
 Virginitas geminum bonum est. ibid. 3.
 Virginitas securitas mentis est, & sanitas corporis. 223.5.
 Virginitas si labit, nullatenus reparat. 224.6.
 Virgo carne, & non mente nullum præmiũ habet. ibid. 7.
 Virgines de suis meritis gloriantes hypocritis comparantur. 224.11.
 Ventrem, qui nimis pascunt, sensum mentis obtundunt. 229.6.

I N D E X ERRATORVM, IN QVO
 primus numerus paginam, secundus sententiam
 in qua reperitur indicat.

P. 2.3. immutabilis. l. immutabile. P. 24. 11. fragilitas. l. fragilitatis. P. 61. 7. reddit. l. redit. 64. 1. nuatiedam. l. nutriendam. 67. 5. quiddam. l. quidam. 68. 5. ecclesiam. l. ecclesia. 145. 3. est. l. &. 148. 15. ignorantia. l. ignorantiam. 149. 4. extorquet. l. extorquetur. 161. 7. retinet. l. retinetur. 155. 7. in vicem. l. inuicem. 158. 2. sine. l. sine. 159. 8. nimis. l. minus. 162. 5. nisi. l. ne si. 168. 7. in boni. l. in bonum. 170. 4. iusto. l. iusti. 174. 15. contritionem bis. l. contritionem. 175. 1. elongamus. l. elongamur. 189. 4. indeterius. l. in deterius. 191. 3. ad versus. l. aduersum. 196. 1. cogitationes terre. l. terra. 198. 12. per ornatum. l. perornatum. 200. 24. de victa. l. deuicta. 224. 7. incipientibus. l. insipientibus. 233. 6. ebrietas. l. ebrietati. 259. 1. in gurgitatione. l. ingurgitatione. 262. 1. in digna. l. indigna. 263. 7. post. post. delendum est alterum. 161. 9. ferunt. l. feruntur. 161. 11. vitij. l. vitijs. 264. 2. adueniam. ad veniam. 276. 24. ex conspersioni. l. ex conspersioni. 294. 4. scrutari. l. scrutari. 295. 1. interius. l. interior. 301. 12. letiferi succi. l. letiferos succos. 309. 1. illis. l. illi. 310. 1. a more. l. amore. 313. 1. exercere. l. exerceri. ita etiam in margine. ibi. 3. tempor. l. tepor. 314. 2. amari. l. a mari. 315. 5. indeterius. l. in deterius. ibid. 6. infirm. l. infirma. 318. 9. audiunt. l. audit. 326. 5. pernitiosus. l. pernitiosior. 330. 8. veritati. l. veritatis. 331. 1. crucifixi. l. crucifigi. 339. 5. auferuntur. l. auferant. ibid. ergo. l. ergo. 340. spem. l. Sem. 342. 7. peccandi. l. peccati. 354. 1. ingentibus. l. in gentibus. ibid. 2. dominus. l. dominis. 358. 4. facilius. l. facilius. 362. 3. pradi. l. pradii. 366. 4. seruiuitatem. l. serenitate. 370. 6. imperitus. l. impetitus. 376. 3. contritione. l. contritione. ibid. 4. persistente. l. persistunt. 382. 14. precipiamus. l. precipiamur. 390. 2. descendant. l. discendam. 391. 3. cremo. l. eremo. 393. contra dictiones. l. contradictiones. 396. Paulo. l. Pauli. 402. 6. hic. 405. par turienij. l. pariuientis. 408. 3. Publico. l. Publio. 409. 3. Angelorum. l. Angelorum. 431. 4. in scriptos. l. inscriptos. 435. generat. l. generant. 436. delinet. l. declinet. 442. immaculatum. l. immaculatum. 446. pagilator. l. pugilator. Alia errata, si qua occurrunt, benigne emendato. Vale.